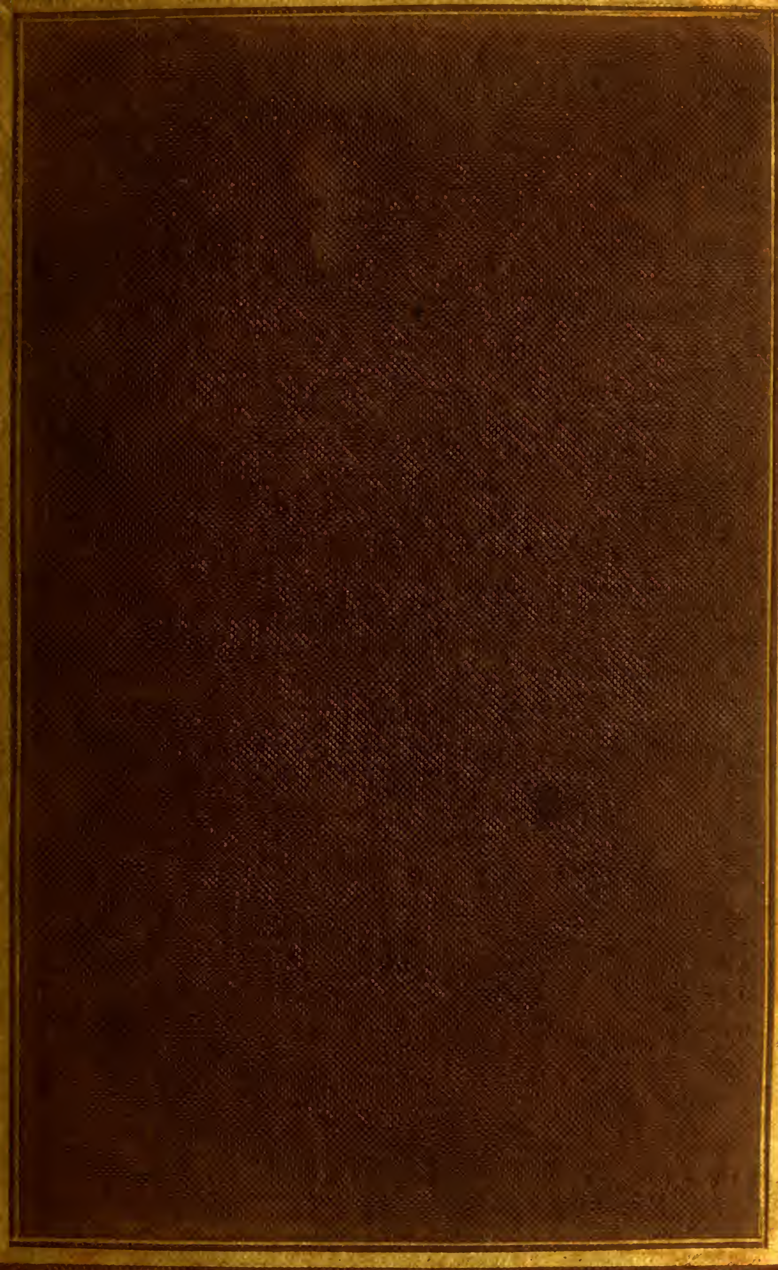

Kennslubók

handa

Yfirsetukonum

eptir

Dr. C. E. Levy,

kennara í fæðingarfræði við háskólann í Kaupmannahöfn og við hið konúnglega fæðingarhús.

Snúin á íslenzku eptir ráðstöfun kansellíisins

af

Gunnlaugi þórðarsyni

stud. medic. & chir.

Kaupmannahöfn.

Prentað hjá *Biancó Lúnó.*

1846.

Á tímabilinu frá því Saxtorphs yfirsetukvennafræði kom út, hefur fæðíngarfræðin tekið þeim stakka skiptum, og hjálpin í fæðíngunni orðið í mörgum greinum svo frábrugðin því sem hún var á þeim tíma, að öll nauðsyn þótti til bera, að ný kennslubók væri samin, þegar höfundurinn fyrir fimm árum síðan gjörðist forstöðumaður fyrir yfirsetukvennaskólanum í kaupmannahöfn. Til þess að ráða bót á vandkvæði þessu, rjeðist höfundurinn því í að semja kennslubók þessa, sem kom út á dönsku árið 1843, og er hún kölluð: „Udtog af Födselsvidenskaben som Lærebog for Jordemödre".

Eptir ráðstöfun kanselliisins er kennslubók þessari snúið á íslenzku, og henni einúngis breytt að því leyti, að höfundurinn hjer og hvar hefur leitast við að skýra nokkru nákvæmar frá, hvernig yfirsetukonan má veita hjálp í fæðíngunni, þegar nokkurn vanda ber að

höndum, og þótti því fremur nauðsyn á slíku, sem opt er örðugt að ná til læknis á Íslandi.

Geta má þess, að á ýmsum stöðum eru önnur orðatiltæki og kenníngarnöfn við höfð, enn í „íslenzka yfirsetukvennaskólanum”, og vera má, að nokkur þeirra að minnsta kosti eigi eins vel við.

Kaupmannahöfn, í marz-mánuði 1846.

Efni bókarinnar.

Fyrsti þáttur.

Um fæðíngarpartana.

Annar þáttur.

Um meðgaungutímann.

Þriðji þáttur.

Um yfirsetukvennafræðina.

Fyrsti kafli

um fæðínguna sjer í lagi.

Annar kafli.

Um fæðínguna þá er hún er með öllu eðlileg.

Þriðji kafli.

Um óeðlilega fæðíng og hálpina þá svo er ástatt.

A. *Um hina óeðlilegu fæðíng þá konunni er um að kenna.*

Fyrsti þáttur.

Um fæðíngarpartana.

1sta gr.

Yfirsetukonunni ber eigi einúngis að leggja ráð og veita hjálp í fæðíngunni sjálfri, heldur er og opt þörf á slíku um sjálfan meðgaungutímann, og þá er konan liggur á sæng. Hún verður því að hafa kynnt sjer til hlítar þessa lífskafla konunnar, bæði þá er allt fer sem skipulegast, og eins þá er út af ber. En til þess að yfirsetukonan hafi ljósa hugmynd um slíkt, er nauðsynlegt, að hún þekki nákvæmlega þá parta líkamans, sem í þessari grein allt er undir komið, og eru það **fæðíngarpartarnir.**

Fæðíngarpartarnir skiptast í tvo flokka: þá er *utar liggja*, og má sjá þá utan á líkamanum, og þá er *innar liggja*. Hina innri parta geta menn eigi sjeð, og er fyrir þá sök einúngis með áþreifíng hægt að kynna sjer þá, en þeir eru þessir: *mjaðmagrindin*, *barnslegið*, *eggjakerfin*, *legpípurnar* og *leggaungin*; hinir ytri: *holdbrúin* fyrir aptan blygðunina, og *blygðunarpartarnir*.

Nú skal skýra frá hverjum þessara parta sjer, en þess ber að geta, að á þessum stað er svo gert ráð fyrir, að þeir sjeu eins og þeir eiga að sjer að vera, þá er þeir eru ósjúkir, og eins og þeir eru, áður enn þeir breytast um meðgaungutímann og í fæðíngunni.

FYRSTI KAPÍTULI.

Hinir innri fæðingarpartar.

I. *Mjaðmagrindin.*

2ur gr.

Beinagrind nokkur neðst í bolnum er nefnd svo. Að ofanverðu er grindin áföst við mjóhrygginn, en að neðanverðu er hún teingd við lærleggina. Beinin í henni eru á þann hátt skeytt saman, að á milli þeirra myndast hol nokkurt, sem er opið að neðanverðu og að ofanverðu, en í því liggur barnslegið, eggjakerfin, legpípurnar og leggaungin, og enn hlandblaðran og endagörnin. Þá er barnið fæðist, liggur vegur þess úr leginu gegnum grind þessa, og má þessvegna kalla hana: hinn *harða fæðíngarveg*, en leggaungin og hina ytri fæðíngarparta: hinn *mjúka fæðíngarveg*. Skoða má grindina með tvennum hætti: annars vegar einúngis bein þau, er mynda hana, og á hinn bóginn hol það, er myndast við samskeytíng beina þessara.

3ja gr.

Grindina mynda fjögur bein, og eru það: *tvö stór bein*, sitt á hvora hlið (þau eru kölluð einu nafni *mjaðmarbeinin*, og ná þau saman að framan og neðanverðu), *spjaldið* (beinið í spjaldhryggnum), og *typpið* (það samsvarar rófubeininu á skepnum). Hin tvö síðast nefndu bein og neðsti liðurinn í mjóhryggnum mynda bakhluta grindarinnar. Mjaðmarbeinin eru með öllu eins, og það sem sagt verður um annað þeirra, má að sínu leyti eins heimfæra uppá hitt.

Mjaðmarbeinin má, hvort um sig, á börnum aðgreina í þrjá parta, og eru þeir skeyttir saman með brjóski, en síðar, eptir 7da eða 8da ár, gróa þeir saman, og á fullorðnum verður einúngis eitt bein úr þessum þrem pörtum. En sökum þess að beinið er æði stórt, hefur mönnum komið saman um að nefna hina einstöku parta beins þessa, eins og þeir voru nefndir í fyrstu, þá er þeir voru eigi grónir saman á barninu. Ber það einkum til þess, að hægra þykir að lýsa beininu þá svo er með farið, og svo virðist, sem þá muni greinilegar verða skýrt frá auðkennum þeim, er á því eru, og síðar mun sagt verða. Af þessum rökum er mjaðmarbeininu, hvoru um sig, skipt í þrjá parta, og eru það: *mjaðmarspaðinn*, *setubeinið* og *nárabeinið*.

Mjaðmarspaðinn er stærstur af beinum þessum; hann liggur efst, og myndar breiðan flöt, sem að innanverðu er nokkuð íbjúgur. Hin efri rönd á mjaðmarspaðanum er eigi samteingd öðrum beinum, og er

fremsti partur hennar kallaður *randartoppurinn.* Nokkru neðar má sjá ávala rönd á þeirri hliðinni á beini þessu, er veit inn í grindarholið. Hún myndar nokkurn hluta af boga þeim, er aðskilur efra og neðra grindarholið. Að aptanverðu er mjaðmarspaðinn teingdur við spjaldið með brjóski.

Setubeinið er hinn neðsti hluti mjaðmarbeinsins. Sá hluti beins þessa, er veit upp, er eigi fyriferðarmikill, en sá hlutinn, er niður veit, er allur þykkri, en þar er partar þessir mætast, myndast nokkurskonar horn, er kalla má *setubeinskrókinn.* Fyrir ofan krókinn, á þeirri hliðinni á hinum neðra hluta setubeinsins, er aptur veit, er beinnibba nokkur, sem kölluð er *setubeinsnibban;* hún veit inn að. Tvö *sinabönd* liggja hjeðan, annað frá króknum, en hitt frá nibbunni; lendir þeim síðar saman, og festast þau svo á hinum neðra hluta hliðarrandarinnar á spjaldinu. Bönd þessi mynda hinn aptari barm á neðra opi grindarinnar.

Nárabeinið liggur að framanverðu og er hinn fremsti hluti mjaðmarbeinsins. Annar partur þess liggur um þvert, en hinn liggur niður á við, og mætir hann þá þeim parti setubeinsins, er upp veit. Á þeim hluta beins þessa, er um þvert liggur, má sjá eigi alllitla rönd, og myndar hún, líkt og röndin eða boginn á mjaðmarbeininu, takmörkin milli efra og neðra grindarholsins. Að framan mætast bæði nárabeinin, og skeytast saman með breiðu brjósklagi. Þessa samkomu nárabeinanna kalla menn *blödrubeinið*, og neðanundir

því, þar sem hinir neðri partar nárabeinanna fjarlægjast, verður nokkur *bugur* á, og er hann kenndur við *blöðrubeinið**).

Þessir þrír partar af mjaðmarbeininu, er nú hefur verið skýrt frá, eru á börnum aðskildir, en síðar gróa þeir allir saman, og má sjá samskeyti þeirra í holu nokkurri utan á mjaðmarbeininu. Hola þessi er hál innan, og geingur í hana efri endi lærleggsins; hún er kölluð *augnakallinn*, sem á þenna hátt myndast við samskeyti þessara þriggja parta af mjaðmarbeininu, og ef hægt væri að skilja þessi þrjú bein að, mætti sjá nokkurn hluta af liðaholu þessari á hverju beininu sjer.

Spjaldið er fyrirferðarmikið, breitt að ofan, en mjókkar þá er niður eptir dregur. Sá flötur beins þessa, sem veit inn í grindina, er að mestu leyti sljettur, og mjög svo íbjúgur. Á þeim fletinum, er snýr út, eru margar ójöfnur; hann er hvelfdur, og á miðjunni standa út úr honum beinnibbur, sem glöggt finnast, þá þreifað er utan á líkamanum. Bein þetta er á börnum samsett af mörgum pörtum, en síðar gróa þeir allir saman, og má sjá samkomurnar á innri fletinum. Að ofanverðu er spjaldið samteingt við hinn neðsta lið í mjóhryggnum með brjóski, til hliðanna við

---

*) Í yfirsetukvennafræði Saxtorphs nefnir Jón læknir Sveinsson bein þau, er nú hefur verið skýrt frá: hið helga bein, dausbein, mjaðmarbein, sessbein, lífbein og blygðunarbein, en hjer eru þau kölluð: spjaldið, typpið, mjaðmarbein, setubein, nárabein og blöðrubein. Til að stytta fyrir sjer mundi mega kalla nárabeinin og blöðrubeinið einu nafni: kviðbeinið.

mjaðmarbeinin, en að neðanverðu við typpið, og eru þau liðamót sveigjanleg. Af samskeytum neðsta mjóhryggjarliðsins og spjaldsins, myndast beinrönd nokkur eigi all-lítil, og má kalla hana *spjaldbúnguna*. Til beggja hliða út frá búngu þessari, í grend við samskeyti spjaldsins og mjaðmarbeinanna, eru hin *íbjúgu vik grindarinnar*.

Typpið er lítið á stærð, þríhyrnt, og er samsett af mörgum smápörtum, er áfastir eru hver við annan. Að ofan er það teingt við spjaldið, og eru þau liðamót sveigjanleg, en neðra enda þess má finna bakvið þarfagánginn. Fyrir þá sök að samskeyti beins þessa og spjaldsins eru sveigjanleg, eins og áður er sagt, lætur bein þetta undan í fæðíngunni, og sveigist það þannig hjerumbil einn þumlúng aptur á við, og víkkar þá hið neðra op grindarinnar um það, er þessu nemur.

Athugagr. Til at skýra það er nú þegar hefur verið frá sagt, eru hjer settar tvær myndir, og sýnir fyrri myndin grindina eins og hún er, en hin síðari greindarbeinin þá þau eru tekin úr samskeytunum.

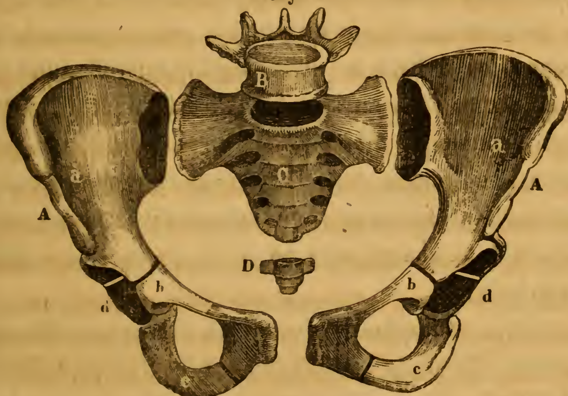
1 mynd.

Myndin sýnir:

a. mjaðmarbeinin til beggja hliða.
b. hinn neðsta mjóhryggjarlið.
c. spjaldið.
d. typpið.
e. spjaldbúnguna.
f. hin íbjúgu vik grindarinnar til beggja hliða.
g. blöðrubeinið.
h. bogann undir blöðrubeininu.
i. augnakallinn beggja megin.

2 mynd.

Myndin sýnir:

A. mjaðmarbeinin, og má sjá á þeim samkomur:
   a. mjaðmarspaðans,
   b. nárabeinsins og
   c. setubeinsins, þar sem þau mætast í augnakallinum, og skeytast saman með brjóski.
B. neðsta liðinn í mjóhryggnum.
C. spjaldið.
D. typpið.

4da gr.

Hinn efri og neðri hluti **grindarholsins** eru mjög svo frábrugðnir hvor öðrum, bæði að vídd og allri lögun, og

má þessvegna kalla hinn efra part grindarinnar: *hið stóra grindarhol*, en hinn neðra hluta: *hið litla grindarhol*. Áður er skýrt frá eigi all-lítilli beinrönd á þverhluta nárabeinsins, sem nær saman við bogann á mjaðmarspaðanum, en þá tekur við að aptan búngan á spjaldinu, er sameinar mjaðmarspaðabogana frá báðum hliðum. Hríngur þessi, er þannig myndast, gerir aðskilnaðinn millum hins stóra og litla grinðarhols.

Mjaðmarspaðarnir mynda hið *stóra grindarhol* til hliðanna, og á baka til neðsti mjóhryggjarliðurinn, má því og segja, að hann sje að nokkru leyti eitt af sjálfum grindarbeinunum, þó eigi sje þess áður getið. Að framan liggja eingin bein í stóra grindarholinu, heldur tekur þar við kviðurinn, og kemur slíkt opt að góðu halldi, þá er kanna skal þá parta, sem eru í sjálfu grindarholinu.

Litla grindarholið mynda að framan *kviðbeinið* (nárabeinin bæði og samskeytaflötur þeirra eða blöðrubeinið), til hliðanna setubeinin, og nokkur hluti mjaðmarspaðanna, og sinabönd nokkur, en á baka til lendabeinið og typpið. Það er því á allar hliðar umgirt að mestu leyti af beinum, og sökum þess að það er miklu minna í sjálfu sjer, er það auðsætt, að hjer muni einkum tálmast fyrir burðinum í fæðíngunni.

Nú má ímynda sjer hið litla grindarhol sjerílagi; verður það þá opið að neðan og að ofan, en beinagrind umhverfis, og verður þá auðsætt, að op þessi má kalla hið *efra* og *neðra op*.

Hið *efra op* litla grindarholsins byrjar þá auðsjáanlega á takmörkum stóra og litla grindarholsins, og barmur ops þessa verður með öllu hið sama og takmarkaboginn milli hins stóra og litla grindarhols. Þá er op þetta er nákvæmar virt fyrir sjer, sýnist lögun þess líkjast hjarta.

Neðra opið, eða þar er litla grindarholið hættir, takmarkar að framan boginn undir blöðrubeininu, til hliðanna krókarnir á setubeinunum og sinabönd nokkur, en á baka til typpið. Þá er maður ímyndar sjer typpið sveigt á bak aptur, eins og t. a m. í fæðíngunni, verður op þetta að mestu leyti í lögun eins og egg.

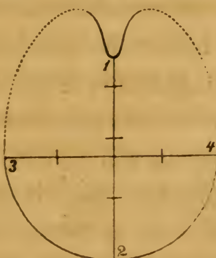
Allt bilið millum efra og neðra opsins er kallað *litla grindarholið*, og líkist það að miklu leyti eggi að lögun, eins og sjá má af myndum þeim, er hjer standa.

Athugagr. Myndin 3 sýnir lögun efra opsins, en myndin 4 lögun neðra opsins, og myndin 5 lögun sjálfs holsins, og enn er með henni sýnd vídd þess, sem síðar mun sagt verða.

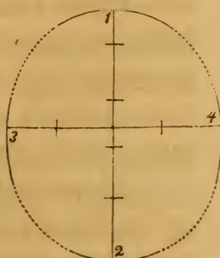
3 mynd.

4 mynd.

5 mynd.

5ta gr.

Leið burðarins liggur í fæðíngunni um grindarholið, og náttúran sjálf hefur borið umhyggju fyrir, að það hjerumbil samsvarar stærð fulltíða burðar. Af þessu er þá auðráðið, að öll grindarhol kvenna verða hjerumbil jafnstór, sjeu þau annars vegar rjett mynduð, og hafa menn og komizt að raun um að svo er. Í því skyni hefur verið tekið eptir vídd og lögun margra grinda, millum tiltekinna auðkenna á grindarbeinunum, og hefur sú raun á orðið, að víddin er að mestu leyti jafnstór í öllum grindum og lögunin hin sama, og hafa menn því komið sjer saman um að kalla þá grind einúngis rjett myndaða, er samsvarar þessari viðteknu vídd og lögun.

Yfirsetukonan þarf að kynna sjer **vídd** þessa og **lögun** grindarinnar, svo hún megi gjöra mismun á, hvort grindin er rjett mynduð, eða henni sje í nokkru áfátt; hún skal því setja á sig þá vídd og lögun grindarinnar, sem hjer segir:

Í hinu *hinu stóra grindarholi* er einúngis eitt bil tiltekið, og er það bilið millum randartoppanna á mjaðmarspöðunum, og er það talið 9 þumlúngar.

Enn öðru máli er að gegna um *litla grindarholið*, sökum þess, að það er eigi jafnvítt á öllum stöðum, og verður því að tiltaka vídd þess bæði að ofan og neðan og um sjálft holið, og er þetta sýnt í myndunum 3, 4, 5, á þessa leið:

A. Í *efra opinu* eru þessi bil tiltekin:

1. *Víddin á þykktina*, frá búngunni á spjaldinu í röndina á blöðrubeininu, 4 þumlúngar (myndin 3. línan 1-2).
2. *Víddin á breiddina*, frá miðjum boga mjaðmarbeinsins til sama staðar á hinu mjaðmarbeininu, 5 þumlúngar (myndin 3. línan 3-4).
3. *Víddin á ská*, úr samskeytum nárabeinsins og mjaðmarspaðans á aðra hlið og þaðan á ská í grindarvikin, er talin hálfur fimmti þumlúngur (myndin 3 línurnar 5-6 og 7-8).

B. Í *neðra opi grindarinnar*:

1. *Víddin á þykktina*, frá boganum undir blöðrubeininu til neðsta enda á typpinu er hálfur fjórði þumlúngur, en í spjaldið rjett fyrir ofan typpið, er hún fjórir þumlúngar (myndin 4. línan 1-2).
2. *Víddin á breiddina*, millum krókanna á setubeininu, fjórir þumlúngar (myndin 4. línan 3-4).

C. Í sjálfu *grindarholinu* telst svo til:

1. *Víddin á þykktina*, frá miðju spjaldinu mitt á blöðrubeinið, hálfur fimmti þumlúngur (myndin 5 línan 1-2).
2. *Víddin á breiddina*, millum fremstu nibbanna á setubeinunum, fjórir þumlúngar (myndin 5 línan 3-4).

Af þessa má nú sjá, að hið litla grindarhol eigi er á öllum stöðum jafnvítt, og eins er það heldur ekki

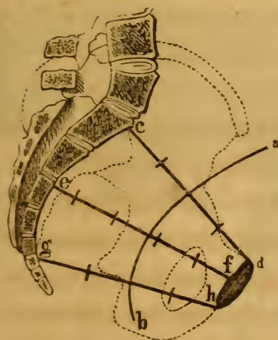
jafndjúpt á allar hliðar, því grindin sjálf nær eigi jafnhátt upp á öllum stöðum. Styttst nær grindin upp að framan hjá blöðrubeininu, og er hæð hennar þar einúngis hálfur annar þumlúngur; til hliðanna geingur hún leingra upp, og verður hæðin þar hálfur fjórði þumlúngur frá krókum setubeinsins upp að efri rönd nárabeinsins; leingst nær grindin upp eptir að aptan, frá neðri enda typpisins upp að búngunni á spjaldinu, og er hún þar fimm þumlúngar á hæð.

5ta gr.

Margur mundi ímynda sjer, að nóg væri þá að gert, er búið er að kynna sjer stærð grindarholsins, en sú þekking er eigi einhlít, heldur þarf og að taka eptir **vindíngnum** á því, og fá rjetta hugmynd um hann. Sá færi mjög svo villt, er ímyndaði sjer, að grindarholið væri beinn vegur að ofan og svo niður úr, er burðurinn fer um í fæðíngunni. Vegur þessi er þar á mót, eins og grindin sjálf, undinn, og það einna mest um neðra opið. Setjum nú svo, að lína sje dregin beint í gegnum mitt grindarholið, þá verður lína þessi einganveginn bein, heldur verður hún bogin, og samsvarar bugða sú, er verður á línunni, því nær bugðunni á spjaldinu. Lína þessi, er þann veg er dregin, og einmitt sýnir bugðuna á grindarholinu, er nefnd *miðlína grindarinnar*, sökum þess hún á öllum stöðum hittir miðju grindarholsins. Línu þessa verður yfirsetukonan allajafna að

hafa i huganum, þá er annaðhvort þarf að fara með nokkra fíngur eða alla höndina upp í gegnum grindarholið, í hvert skipti sem ransóknar er þörf, eða þá er á fæðíngunni stendur, og er með öllu naudsynlegt að stefnan með fíngrunum eða hendinni samsvari grindarhols miðlínunni, og burðurinn fer einmitt eptir þessari stefnu um grindarholið.

6 mynd.

Með mynd þessari er sýnd hliðarhelft grinðarholsins, og má á henni sjá:

a—b, miðlínu grindarholsins, og hittir hún miðju allra víddanna á þykktina, svo sem:
c—d, víddina á þykktina í efra opi grindarinnar.
e—f, sjálfs holsins, og
g—h, í neðra opi grindarinnar.

Sjer hvað eina, sem hjer að framan hefur verið skýrt frá, má og segja um allar rjettmyndaðar grindir. En síðar mun greint frá, að grindunum er á stundum í nokkru áfatt, og opt eru þær ílla lagaðar, en slíkt tálmar fæðíngunni.

II. Barnslegið og partar þess.

7da gr.

Mitt í efra hluta litla grindarholsins er *barnslegið*. Er það holt innan, að mestu leyti samsett af holdtrefj-

um og æðum, og utan á því liggur himna nokkur, og er hún hál viðkomu. Áður konan verður barnshafandi — svo er gert ráð fyrir á þessum stað — er legið breiðara að ofan, og mjókkur eptir því sem niður eptir dregur. Leingd þess er svo sem þrír þumlúngar.

7 mynd.

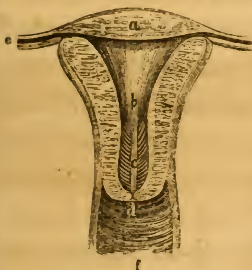

Barnsleginu (myndin 7, A a b c d) er skipt í: legbotninn (a), legbolinn (b), og leghálsinn (c).

Hinn efsti hluti legsins er kallaður legbotninn, og er hann hvelfdur, en miðhlutinn, sem er allur þykkri, legbolurinn, og leghálsinn hinn mjórri og neðsti hluti legsins. Leghálsinn er svo sem þumlúngur á leingd, og nær helmíngur hans niður í leggaungin (i), án þess að skeytast saman við þau, og má finna til hans þar

með fingrinum, og er hann harður viðkomu og svo sem nabbi nokkur. Neðst á leghálsinum er þverop nokkurt millum tveggia barma, og er op þetta nefnt *legopið* (d). Op þetta nær inn í hol legsins, en fremri barmurinn nær nokkru leingra niður, enn hinn aptari.

8 mynd.

Þá er barnslegið er skorið í sundur eptir endilaungu, má sjá að það er holt, og er rúm þetta innan í leginu kallað *legholið*. Hol þetta er í legbotninum (a) og legbolnum (b) að miklu leyti þríhyrnt, en naumast er það svo stórt, að í því rúmist ein hnot. Þar er leghálsinn (c) tekur við verður það mjórra og pípumyndað, þó svo að það er breiðara eða stærra um miðbikið, enn til endanna. Úr legholinu eru samgaung um legopið (d) í leggaungin (f). Í þeim tveim hornum, er verða á legholinu upp undir legbotninum, eru tvö smá op, sitt hvoru megin, og eru þar samkomur legsins og legpípnanna (e-e), og er þannig um op þessi innangeingt millum legholsins og legpípnanna.

Eins og áður er skýrt frá, liggur barnslegið í efra hluta grindarholsins, á þá leið að það liggur á bakvið blöðruna, fyrir framan endagörnina, og að neðanverðu er það áfast við leggaungin. Legbotninn veit upp og nokkuð fram á við, en legopið niður og nokkuð aptur

á við. Þannig liggur legið, og er það áfast bæði við blöðruna og endagörnina, og auk þessa festa það *hin sívölu legbönd* (myndin 7. k-k), sitt til hvorrar hliðar, er gánga úr leginu fram á við, undir húðina fyrir ofan blöðrubeinið, og enn hin *breiðu legbönd*, sem teingja legið til beggja hliða við mjaðmagrindina (myndin 7. h-h).

Úr leginu koma tíðir kvenna, og um meðgaungutímann liggur eggið og burðurinn í því, og vex þar og dafnar; í fæðíngunni kiprar legið sig saman, og með því eins og rekur það á eptir burðinum og fylgjunni út úr legholinu.

8da gr.

Hin breiðu legbönd (myndin 7. h-h) eru tvö, sitt til hvorrar hliðar á leginu, og myndast þau úr himnu þeirri, er eins og áður er skýrt frá, liggur utan á leginu sjálfu, og snýst hún eins og saman, þar er bönd þessi gánga út úr því. Svo má segja, sem bönd þessi hafi sín upptök frá hliðum legsins, og gánga þau eins og vængir þaðan út að hliðarveggjum grindarinnar, og festast þar, og með þessu móti halda þau leginu í skorðum.

Í efri röndinni á böndum þessum eru til beggja hliða *eggjakerfin* og *legpípurnar*.

Eggjakerfin eru tvö, sitt til hvorrar hliðar, þau eru aflaung, hvítleit, og á stærð við hnot. Innan í þeim eru litlar blöðrur nokkrar, og eru það eggin áður enn frjófgunin verður. Á 7 myndinni má sjá eggjakerfin,

og er annað þeirra (g) eins og það á að sjer að vera, en hitt (g') er skorið í sundur í miðjunni á flatveginn.

Legpípurnar eru tvær mjóar pípur, úr himnum, svo sem þrír þumlúngar á leingd; þær hafa upptök sín til beggja hliða úr legbotninum, eins og áður er sagt, og gánga þær þaðan í bugðum út í grindarholið, og enda þær þar. Verður þá á endum þeirra op nokkurt, og er það stærra, enn hitt opið, er gerir samgaungin millum þeirra og legbotnsins. Um op þetta, er veit út í grindarholið, liggur nokkurskonar kögur, og er það kallað *legpípnakögrið.* Um innra opið eru samgaung millum legpípnanna og legholsins, eins og áður er sagt. Á myndinni 7 má sjá legpípuna vinstra megin (e) eins og hún er eptir eðli sínu, en hin legpípan (e'), hægra megin er skorin í sundur eptir endilaungu. Legpípnakögrið er sýnt beggja vegna með f.

Eggjakerfin geyma í sjer eggin áður enn frjófgunin fer fram. En þá er þau eru frjófguð, losnar eggið við kerfið, og tekur þá við því legpípnakögrið, og flyzt það svo um legpípuna inn í legholið. Verður yfirsetukonan að setja þetta á sig, til að geta gjört grein fyrir óeðlilegri þykkt, þá er eggið eigi hefir komizt inn í legholið.

III. *Leggaungin og partar þeir, er liggja í grend við þau í grindarholinu.*

9da gr.

Leggaungin (myndin 7 i) eru gaung nokkur, er liggja í

bugðu, og myndast þau úr holdtrefjum, og ná frá barnsleginu niður eptir út að hinum ytri fæðíngarpörtum. Þau eru millum þriggja og fjögra þumlúnga laung, þó svo, að þau ná leingra upp að að aptan enn að framan. Að ofanverðu verða leggaungin sem oplaus hvelfíng nokkur þar er þau festa sig í kríngum leghálsinn, en hinn neðri hluti hans og legopið hángir niður í þau. Hinn neðri endi leggánganna nær út í millum blygðunarbarmanna, og er þar á þeim hið svo nefnda *leggángaop*, sem hjá meyjum er að nokkru leyti lokað af himnu nokkurri, er kölluð er *meyjarhaptið*. Að innan eru leggaungin bæði á fremri og aptari hliðinni alþakin hrukkum, en úr þeim kemur slímvökvi, er heldur leggaungunum þvölum, og í fæðíngunni teygist úr hrukkunum, og verða þá leggaungin þeim mun víðari. Hrukkurnar eru þykkvastar að framan, og eru þær þar og mest viðkvæmar; skal því yfirsetukonan, þá er hún ransakar konuna gjæta þess, að láta fínguriun fylgja aptari hliðinni. Hin fremri hlið leggánganna er áföst við blöðrupípuna, er liggur rjett fyrir framan þau, og eins við nokkurn hluta af sjálfri blöðrunni. En hvað viðvíkur bugðum leggánganna, þá samsvara þær með öllu vindíngnum á grindinni, og er áður skýrt frá honum.

10da gr.

Auk legsins með eggjakerfunum og legpípunum, og leggánganna, er enn í grindarholinu: hlandblaðran með blöðrupípunni, og endagörnin, og sökum þess að partar

þessir liggja á bakvið og fyrir framan fæðíngarpartana eru þeir nefndir *hinir kríngumliggjandi partar í grindarholinu.*

Blaðran liggur fyrir framan legið, rjett fyrir aptan blöðrubeinið. Hún tekur á móti þvaginu, er kemur úr nýrunum, og losast hún aptur jafnóðum við það á þann hátt, að það fer um blöðrupípuna úr líkamanum. Þá er blaðran verður of full, þenst hún svo út, að finna má til hennar utan á kviðnum fyrir ofan efri rönd blöðrubeinsins. Úr neðra hluta blöðrunnar geingur *blöðrupípan*, og liggur hún og fyrir framan leggaungin, og þaðan niður eptir allt til bogans undir blöðrubeininu, og er hið neðra op hennar millum hinna ytri fæðíngarparta.

Endagörnin er neðsti hluti garnanna; hún liggur á bakvið legið og leggaungin, fram með fremra fleti spjaldsins, og endar hún að neðanverðu fyrir framan typpið í þarfagánginum.

ANNAR KAPÍTULI

um hina ytri fæðíngarparta og brjóstin.

11ta gr.

Með hinum ytri fæðíngarpörtum eru taldir *blygðunarpartarnir* og *holdbrúin.*

I. *Blygðunarpartarnir* eru þessir:

Blygðunarhæðin; myndast hún úr húðinni á blöðru-beininu á þann hátt, að hún verður öll miklu þykkri á þessum stað. Hún er þakin hárum á gjafvaxta konum.

Neðan undir blygðunarhæðinni, til beggja hliða, eru tvær þykkar skinnhrukkur eða hinir svo nefndu *stóru blygðunarbarmar*, og ná þeir niður eptir allt aptur að holdbrúnni. Hjá meyjum eru barmar þessir fastir í sjer, og liggja því nær saman, en hjá konum, er barn hafa alið, eru þeir fremur lausir í sjer og tognaðir, svo á millum þeirra verður bil nokkurt, og má sjá hina minni barmana innan undir þeim. Að aptan, fyrir framan holdbrúna, skeytir barmana saman lítil skinnmön nokkur, er optast slitnar í sundur þá er konan fæðir í fyrsta sinn.

Fyrir innan hina stóru blygðunarbarma eru hinir *minni blygðunarbarmar* eða *þvagbarmarnir*. Eru það rauðleitar skinnhrukkur, minni enn ytri barmarnir, og að ofanverðu, þar er þeir koma saman, myndast úr þeim *sepinn*.

Þá er maður víkur þvagbörmunum til hliðar, mjá sjá á millum þeirra *opið á leggaungunum*, og fyrir ofan það, en litlu fyrir neðan sepann, er *blöðru-pípuopið*; leggángaopið er kringlótt, og myndast eins og nokkurskonar barmur í kríng um það úr smáum skinnhrukkum.

II. *Holdbrúin* er breið mön úr skinni og holdi, er þekur bilið millum leggángaopsins og endagarn-

arinnar, eða með öðrum orðum, nær frá hinum aptari hluta hinna stóru barma aptur að þarfagánginum. Holdbrú þessi lokar að nokkru leyti neðra op grindarholsins, og skal yfirsetukonan því gjæta vel og vandlega að henni í fæðíngunni.

12ta gr.

Enn fremur má segja að *brjóst* kvenna standa í nánu sambandi við fæðíngarpartana, og á meðan á meðgaungutímanum stendur verða brjóstin svo undirbúin, að þau eptir fæðínguna mega veita barninu næríng.

Á barnsaldrinum er einginn mismunur á brjóstum á sveinbörnum og meybörnum, heldur vaxa þau fyrst á meyjum, þá er líður að þeim tíma, er þær verða gjafvaxta; brjóstin vaxa þá sitt hvoru megin, lík hálfhnöttum, og er skinnið á þeim einka mjúkt og hvítt, og á miðjunni er *geirvartan*; er hún rauð á lit og viðkvæm, og umhverfis hana liggur dökkrauður *hríngur*.

Innan undir skinninu liggur sjálfur *brjóstkirtillinn*; í honum myndast mjólkin, en hún flyzt þaðan um smáar pípur, eða hin svo nefndu *mjólkurgaung* út til hinna smágerðu opa á geirvörtunum.

ÞRIÐJI KAPÍTULI.

Um ransókn fæðíngarpartanna.

13da gr.

Til að komast eptir hvernig fæðíngarpartarnir eru á sig komnir, og hver umbreytíng verður á þeim um meðgaungutímann eða í fæðíngunni, og þá er konan liggur á sæng, þarf yfirsetukonan að *kanna* þá, og má slíkt verða með áþreifíng, og er sú aðferð algeingust, stundum með sjóninni, en skjaldan er heyrnin við höfð til þess. Opt má það og verða, að yfirsetukonan hlýtur að kanna fæðíngarpartana eigi einúngis þá svo stendur á, sem áður er greint frá, heldur og þá er konan kann að verða sjúk, o. fl. þk.; má og vera að henni sje það á stundum boðið af yfirvöldunum, og er hún þá skyld til að láta álit sitt í ljósi um ástand konunnar. Það er því með öllu auðsætt, hve mikils áríðandi slík ransókn þessara parta er, og reynslan hefur allajafna sýnt og sannað, að þesskonar handlægni, er yfirsetukonan hefur aflað sjer bæði með ástundan og æfíng, er talin með hinum helztu kostum góðrar yfirsetukonu.

Ransóknin getur verið með tvennu móti, annaðhvort *útvortis* eða *innvortis*, eptir því hvort farið er höndum um líkamann utan eða um hina innri parta. Að utanverðu er kviðurinn optast kannaður og stökusinnum hinir ytri fæðíngarpartar, mjaðmagrindin og brjóstin. Ransókn hinna innri fæðíngarparta fer optast

nær fram um leggaungin, og einka skjaldan um endagörnina.

14da gr.

Kanna má konuna með þrennu móti, *standandi*, *sitjandi* eða *liggjandi*. Almennt er það álitið bezt, að konan *standi* þá er kanna skal hina innri fæðíngarparta, ef hún er með barni, eða í byrjun fæðíngarinnar, og eins þá hún eigi er barnshafandi. Skal þá konan setja bakið upp við vegg nokkurn, og heykjast nokkuð í hnjánum, en yfirsetukonan tekur sjer stöðu fyrir framan hana, og leggst á annað hnjeð, og kannar svo með annari hendinni, en hinni heldur hún á lendum eða kvið konunnar, eptir því sem á stendur.

Þá er er kanna skal kviðinn að utan, fer bezt að konan *liggi*, og á hinn bóginn skal einúngis kanna konuna *liggjandi* seint í fæðíngunni, og þá er hún liggur á sæng. Bezt fer að konan liggi á bakið, og beygi hnjen og kreppi þau nokkuð, en yfirsetukonan stendur eða situr við hliðina á henni, annaðhvort á rúmstokknum eða á stól.

Einúngis þá er konan hvorki þolir að liggja nje standa skal ransaka hana *sitjandi*. Skal hún þá sitja á stól og halla sjer aptur á bak, á þann hátt, að holdbrúin standi fram af stólsetunni, svo hægt sje að hræra höndina eins og þurfa þykir. Rádandi er til að yfirsetukonan standi á hnjánum fyrir framan konuna þá svo er að farið.

15da gr.

Almennt er að *kanna kviðinn* með annari hendinni, og stökusinnum með þeim báðum, og er aðferðin þessi: leggja skal lófann flatan á blöðrubeinið; þess ber að gjæta, að höndin sje heit. Þaðan skal færa höndina upp eptir og til beggja hliða, og skal þá um leið taka nákvæmlega eptir því, hve mjög kviðurinn er útþaninn, einnig eptir ásigkomulagi naflans, stærð barnslegsins, og legu þess og mynd, hvort það er hart eða mjúkt viðkomu, og eins eptir hræríngum burðarins, o. fl. þh. Þá er mest þykir undir því komið að komast glöggt eptir hræríngu burðarins, þá má slíkt bezt verða á morgnana áður konan er komin á fætur, og skal í því skyni, mót almennri venju, kanna með kaldri hendi, því þá svo er með farið finnst betur til hræríngarinnar, enn annars mundi verða með henni heitri. Þess ber og allajafna að gjæta, að konan hafi hægt sjer til baks og til kviðar áður enn ransókn fer fram.

Hina ytri fædíngarparta má beinlínis kanna að utanverðu með áþreifíng, og stökusinnum þarf að taka sjónina til aðstoðar; en þá *brjóstin* eru könnuð, er venjulegast að við hafa til þess einúngis sjónina.

Til að *kanna* konuna um *leggaungin* er títt að fara einúngis með vísifíngurinn inn í þau; og svo það gángi því liðugar og hægar, og varúðar vegna, skal smyrja fínguriun áður í viðsmjöri (olíu) eða floti eða ósöltuðu smjöri, og skal yfirsetukonan temja sjer jafnt báða vísifíngurna, en þànnig skal með

fara: að neðan og upp eptir skal skilja að barmana með hliðinni á vísifíngrinum og þessu jafnframt fara með hann inn í leggángaopið. Því næst skal snúa svo fíngrinum og hendinni við, að bakið snúi niður að holdbrúnni. Að svo búna skal nú liðka vísifínguriun hægt og hægt upp eptir leggaungunum, og skal hann fylgja aptari hlið þeirra, en þumalfíngurinn skal leggja endilángan upp á blöðrubeinið, en hina þrjá fíngurna skal kreppa í lófann; en um leið og yfirsetukonan fer með vísifíngrinum um leggaungin, tekur hún eptir, hvernig þau eru á sig komin, og þá er hún er komin efst upp í þau, skal hún beygja *fíngurgóminn* nokkuð fram á við, og til hliða, og kannar hún þá um leið legopið og leghálsinn, og ef á fæðíngunni stendur, kannar hún og með sögðum hætti þá parta eggsins og burðarins, er liggja rjett fyrir innan legopið. Þá er þessari ransókn er lokið, skal yfirsetukonan leita fyrir sjer með vísifíngrinum, að svo miklu leyti henni er unnt, á alla vegu i grindarholinu, og vita hvort hún eigi verður vör við annaðhvort þreyngsli eða missmíði á lögun grindarholsins. Að svo búnu dregur yfirsetukonan fíngurinn að sjer úr leggaungunum, en um leið skal hún þó taka eptir boganum eða bugðunni undir blöðrubeininu, og vita um hvort hann er eins hríngmyndaður, og hann á að sjer. Þess ber að gjæta, að miklu varðar, þá konan er þannig ransökuð, að hún hafi rjett á undan hægt sjer til baks og til kviðar, svo ransóknin megi vel takast.

Mjög skjaldan og einúngis þá er fæðíngin er torveld, er *öll höndin* höfð til að kanna leggaungin, og sjerílagi ber nauðsyn til slíks, þá er burðurinn liggur skakkur, og fíngurinn einn er ónógur til að kanna með. Um leið er þá og optast nær, þá svo stendur á, burðinum snúið, og fyrir þá sök hljótum vjer á þessum stað að vísa til þess kafla í bókinni, er greinir um, þá er burðinum er snúið, og er þar um leið skýrt frá, hvernig að skal fara, þá er öll höndin er höfd til að kanna með.

Ransóknin um endagörnina er skjaldan við höfð, en þó má það verða þá er henni eigi verður komið við um leggaungin, eða þá er með þessu móti hægar og nákvæmar verður komizt eptir ásigkomulagi legsins, enn verða mundi annars vegar, og glöggvar feingin vissa um, hvort það er í skorðum sínum. Fyrst skal setja konunni stólpípu, og tæma endagörnina, og síðan skal kanna með vísifíngrinum; skal smyrja hann utan, og liðka hann því næst eigi all-linlega inn í þarfagánginn, svo lángt upp eptir, sem verða má, og skal hann fylgja fremri hliðinni á endagörninni, og má þannig finna til bakflatarins á leginu. Meðan á ransókninni stendur skal konan annaðhvort liggja á bakið eða á annarihvorri hliðinni, og hafa hátt undir sitjandanum og kreppa hnjen að sjer.

16da gr.

Eins og áður er skýrt frá, er sjónin einúngis höfð til að aðstoða tilfinnínguna, þá er brjóstin eru ransök-

uð, og stökusinnum, þá er hinir ytri fæðíngarpartar verða sjúkir, en aðstoð eyrnanna er einúngis í því fólgin, að eptir miðjan meðgaungutímann má heyra hjartslátt burðarins, þá er maður leggur eyrað við kviðinn á konunni, og má þann veg komast eptir, að líf er með burðinum, og sjálfsagt er að svo má og vita með vissu, að konan er með barni. I því skyni skal, eins og áður er á vikið, leggja eyrað við hinn neðra hluta kviðarins á konunni, og má þann veg heyra stundum glöggt nokkurskonar hljóð, sem líkist því, þá er maður heyrir til sigurverks áleingdar. Yfirsetukonan getur eigi með þessum hætti komizt eptir öðru enn því, er nú hefur verið sagt, en lækninn, sem enn fremur hefur við til þessa einskonar heyrnarpípu, má hafa meira gagn af heyrninni.

17da gr.

Enn fremur skal yfirsetukonan í hvert skipti, er ransókn fer fram, gjæta þess, er hjer segir:

Kanna skal konuna í hvert skipti með mestu hlífð, og gjæta þess, að blygðunartilfinníng hennar eigi sje ofboðið, hvort heldur hún er gipt eða ógipt. Fyrir þá sök skal yfirsetukonan láta hana hylja sig með klæðum, að svo miklu leyti verða má, og eigi um skör fram hafa sjónina sjer til aðstoðar, þá er áþreifíng ein er nóg, og eins ber þess að gjæta, að eigi sjeu fleiri við staddir ransóknina, enn nauðsynlegt er.

Þá er konan er bæði hrædd og óreynd í þessum efnum, mun bezt fara að halda eigi hinni fyrstu ransókn

of leingi fram, heldur mun ráðlegt, eptir nokkurn tíma liðinn að hefja hana að nýju, og kynna sjer með þeim hætti gjörr ásigkomulag konunnar.

Þá er yfirsetukonan kemst að því, að konunni er nokkur hætta búin, skal hún einkum gjæta þess, að láta slíkt eigi á sjer skilja við konuna, hvorki í orðum nje aðferð, svo hún verði eigi hrædd; en yfirsetukonan skal þá gjöra lækninum njósn um það. Að öðru leyti skal hún öldúngis þegja um slíkt, en það er þó sjálfsagt, að eigi skal hún leyna því þá, er hlut eiga að; enn hitt er víst, að opt má verða, þá svo stendur á, að lausmælgi kemur að miklu tjóni.

Þá er yfirsetukonan getur eigi með vissu komizt eptir ásigkomulagi konunnar við ransóknina, skal hún heldur eigi fullyrða nokkurn dóm sinn, og skjóta heldur úrlausn á frest, til þess hún hefur ransakað konuna að nýju; að öðrum kosti skal hún skjóta til læknis úrskurðar. Verður slíkt því fremur skylda yfirsetukonunnar, þá er yfirvöldin beiðast álits hennar.

Sökum þess, er nú hefur verið sagt, er auðsætt, að yfirsetukonan á að fara vel með höndurnar á sjer, og skal hún því, sem mest hjá verður komizt, hliðra sjer hjá stritvinnu, því við það verða fíngurnir harðir, og sigg kemur í þá, og verður þá tilfinníngin eigi jafnnæm í þeim. Hún skal og jafnan skera neglurnar á sjer, og sjá svo um, að eigi sjeu rispur eða sár á fíngrunum, því slíkt má verða að miklu tjóni þá er hún skal ransaka þá konu, er hefur næman siúkdóm.

Annar þáttur.

Um meðgaungutímann.

FYRSTI KAPÍTULI

Um meðgaungutímann og hvernig honum er skipt.

18da gr.

Meðgaungutími er kallað tímabilið frá því er konan verður barnshafandi, til þess hún er búin að fæða. Meðgaungutíminn byrjar því þá er eitt af eggjum þeim, er geymast í eggjakerfinu, frjófgast, en það losnar þá um leið úr kerfinu sjálfu, og flyzt svo um legpípurnar inn í legholið. Það er ætlunarverk meðgaungutímans að eggið og burðurinn verði fullþroska meðan á honum stendur; meðgaungutíminn endar þá er fæðíngin tekur við.

19da gr.

Það er almennast, að einúngis eitt egg verður frjófgað, er síðan þróast og dafnar í legholinu án nokkurs meins fyrir konuna eða burðinn; slík þykkt er því kölluð *eðlileg*. Þó má og verða, að opt bregði út af þessu, og það með mörgum hætti, og koma af því hinar svo nefndu *óeðlilegu þykktir* kvenna.

Þannig segja menn að þá fari eigi með öllu eðlilega, þá er tvö eða fleiri frjófguð egg á sama tíma finnast í legholinu, svo sem þá er konan geingur með *tvíbura* eða *þríbura*.

Það er og *óeðliley þykkt*, þá er hið frjófgaða egg reyndar losnar úr eggjakerfinu, en fer á mis við legholið, og nemur svo staðar, án þess þó að komast inn í það, annarstaðar í kviðnum, og vex þar og dafnar. Þetta ber skjaldan að, sem betur fer.

I þriðja lagi verður þykktin óeðlileg, þá er hið frjófgaða egg reyndar kemst inn i legholið, en veikist skömmu síðar, og eðli þess breytist svo mjög, að hinir einstöku partar þess eru því nær ókennilegir, þá er það seint og síðar kemur í ljós. Þá er svo fer segja menn að þykktin sje óeðlileg, og eggið eins að sínu leyti. Þá er bæði *eðlilegt* og *óeðlilegt* egg eru í legholinu er þykktin eins að sínu leyti bæði *eðlileg* og *óeðlileg*.

Enn fremur má geta þess, að þykktin verður og óeðlileg með þeim hætti, að burðurinn eigi verður fullþroska, eða hann deyr með öllu, þá er konan leggst hættulega veik.

Frá hinni óeðlilegu þykkt kvenna skal síðar skýrt nákvæmur; enn sem komið er verður einúngis gert ráð fyrir að allt fari eðlilega.

ANNAR KAPÍTULI

skýrir frá hvernig allt ásigkomulag konunnar breytist um meðgaungutímann.

20sta gr.

Það mun öllum auðsætt, að þá er konan verður barnshafandi, muni hið líkamlega ásigkomulag hennar breytast með öllu, og eigi líði henni jafnvel og áður. Það er því yfirsetukonunni mjög svo áríðandi, nákvæmlega að taka eptir og kynna sjer allar slíkar breytíngar, hverjar þær eru, og með hverjum hætti þær optast sýna sig, fyrir þá sök, að hún að nokkru leyti hlýtur að ráða af breytíngum þessum, eptir því, hvort þær sýna sig, eða þær koma ekki í ljós, hvort konan er með barni, eða ekki.

Einkum breytist legholið um meðgaungutímann, hinn mjúki fæðíngarvegur og brjóstin; þó breytist og eigi all-lítið um meðgaungutímann bæði útlit konunnar, og eins líður henni eigi jafnvel og annars, eins og áður er sagt.

21sta gr.

1) Legholið breytist um meðgaungutímann, bæði stærð þess og lögun, og eins færist það að nokkru leyti úr skorðum sínum.

Hægast má komast eptir, hversu mikið legið *stækkar* um meðgaungutímann, með því að bera saman leingd og breidd þess þá er konan er þúnguð og þá er hún eigi er með barni. Hjá þeirri konu, sem eigi er barns-

hafandi, er leingd þess hjerumbil 3 þumlúngar, og breiddin 2 þumlúngar þar sem það er breiðast, en seint á meðgaungutímanum verður leingd þess 12—13 þumlúngar, og breiddin 9—10. Er slíkt og með öllu nauðsynlegt, til þess barnslegið megi rúma hið fullþroska egg og burðinn. Eins og nærri má geta, vex legið eigi svo mjög allt í einu, heldur smátt og smátt, frá hinum fyrsta til hins síðasta hluta meðgaungutímans, þó svo, að um fyrri helmíng meðgaungutímans vex einúngis eða stækkar legbotninn og legbolurinn, en úr því sá tími er liðinn, víkkar og leghálsinn eins að sínu leyti.

Hvað *lögun* legsins viðvíkur, þá er áður greint frá henni að nokkru leyti, en á þessum stað má enn fremur geta þess, að hún breytist meir og meir um meðgaungutímann, eptir því sem legið sjálft stækkar og víkkar á allar hliðar, á þann hátt, að legið um síðustu mánuði meðgaungutímans hefur því nær feingið eggmyndaða lögun, og er það breiðara að ofanverðu um legbotninn, en mjórra að neðanverðu um legopið. Legopið sjálft breytist og, því á hinum fyrstu mánuðum meðgaungutímans verða barmar þess þegar jafnlángir, og í staðinn fyrir þá lögun þveropsins, sem áður greinir um, verður það nú því nær kringlótt, og eins og kiprað saman.

Legið *færist* úr *skorðum sínum*, en slíkt fer eptir því, hve lángt er liðið á meðgaungutímann. Um fyrstu mánuðina, þá er legið verður þýngra, enn það á að

sjer, sökum þess að mikið blóð streymir að því, færist það leingra niður í grindarholið, og má slíkt ráða bæði af flatneskju nokkurri, sem verður fyrir ofan blöðrubeinið, og eins kemst legopið leingra niður í leggaungin. En um lok þriðja mánaðarins er legið þegar orðið svo stórt um sig, að það kemst ekki leingur fyrir í litla grindarholinu, og fyrir þá sök fer efri endi þess jafnóðum að færast upp í hið stóra grindarhol, á þann hátt, að á fjórða mánuðinum má finna til legbotnsins fyrir ofan röndina á blöðrubeininu. Því meir sem legið stækkar á þenna veginn, þess leingra færist það upp eptir kviðnum, svo að á níunda mánuði er legbotninn kominn allt upp undir hjartagróf, en á tíunda mánuðinum sígur legið niður aptur, að nokkru leyti vegna þess, að burðurinn er þá orðinn svo stór og þúngur, en þó einkum fyrir þá sök, að legið fer jafnóðum að kiprast saman eptir því sem líður nær fæðíngunni.

Þá er nú legið þannig spennist upp eptir, eða með öðrum orðum færist upp úr litla grindarholinu upp eptir hinu stóra grindarholi, þrýstir búngan á spjaldinu legbotninum fram á við í kviðnum sjálfum, og þessi lega þess helzt þannig um allan meðgaungutímann, þó svo að það sveigist meir og meir fram á við. Sökum þessa má um leggaungin glöggt finna með fingrinum að legopið eins og sveigist á bak aptur í grindarholinu; en vegna þess að legið sjálft spennist svo lángt upp eptir kviðnum, er opt torvelt

að ná, og stundum með öllu ónáandi upp til legopsins með fingrinum, um hina síðustu mánuði meðgaungutímans. Auk þess að legbotninn liggur fram á við, eins og áður er skýrt frá, er þess og að gjæta, að á hinum síðustu mánuðum af meðgaungutímanum hallar honum eigi all-lítið til annararhvorrar hliðar í kviðnum, optast þó til hægri hliðar, og þessvegna sveigist og legopið eigi all-skjaldan út á vinstri hliðina í leggaungunum. Þetta er reyndar eigi mjög áríðandi að vita, en einúngis ber að hafa það í huga til þess yfirsetukonan haldi eigi, að halli þessi á leginu sje óeðlilegur.

22ur gr.

2) Breytíngar þær, er verða á **hinum mjúka fæðíngarveg,** sýna sig fyrst glöggt, þá er leingra er liðið á meðgaungutímann, en tilgángur þeirra er einkum sá að gjöra fæðínguna auðveldari. Þannig víkka leggaungin og verða öll þvalari, enn venja er til, og hrukkurnar innan í þeim verða mýkri viðkomu og þykkari; einnig verða hinir ytri fæðíngarpartar mýkri og þykkari, og meira blóð streymir að þeim. Kemur slíkt að góðu haldi, fyrir þá sök að því betur þola þeir teygínguna í fæðíngunni.

23ja gr.

3) Bæði fyr og glöggvar ber á breytíngum þeim, sem verða á **brjóstum** konunnar. Þegar á fyrstu mánuðum af meðgaungutímanum verða brjóstin stærri og þrýstnari og viðkvæm þá er þrýst er á þau, og opt

ber við, að konan finnur til sárra stíngja hjer og hvar í þeim; skömmu síðar verða geirvörturnar stærri, og bugurinn í kríngum þær verður allur dökkvari, enn áður; á hinum síðara helmíng af meðgaungutímanum kemur vökvi í brjóstin, sem líkist mjólk, og rennur hann stundum af sjálfu sjer út úr þeim.

24da gr.

4) Breytíngar á *öllu heilsufari* og *útliti* konunnar, eru sumpart þesskonar, að þær sýna sig að mestu leyti hjá öllum konum með barni, sumpart þesskonar, að þær koma stundum í ljós, en stundum ekki, og í sitt skiptið á hvern hátt Með hinum fyr greindu breytíngum teljum vjer: að tíðirnar hætta, kviðarþykktina, og breytínguna á naflaholunni. En með hinum síðari má telja: ógleði konunnar og magnleysi, velgju og uppköst, einkum á morgnana á hinum fyrstu mánuðum af meðgaungutímanum; sumar konur fá verk í tönnurnar og höfuðið, hjartslsátt og andþreyngsli, og lystarleysi á mat, stundum fá þær sjerlegan leiða eða laungun á einhverjum mat eða drykk, skap þeirra breytist, þær verða opt fálátar og köst detta í þær; bólga eða æðahnútar koma á fæturna og lærin eða á fæðíngarpartana, litarhátturinn breytist, dökkvir blettir sýna sig hjer og hvar á líkamanum, o. fl. þh.

Þá er vjer nú þannig höfum kynnt oss hinar markverðustu breytíngar, er sýna sig hjá konunni um

meðgaungutímann, viljum vjer nú sjerílagi greina frá, með hverjum hætti eggið og burðurinn þróast og dafnar í legholinu.

ÞRIÐJI KAPÍTULI
um eggið og burðinn.

25ta gr.

Fuglaegg þekkja allir. Hver og einn þekkir og mismuninn á eggjaskurminu og því, sem það geymir í sjer, og veit að fuglsúnginn myndast smámsaman og þroskast í egginu, meðan fuglinn liggur á því. Þetta má nú og heimfæra upp á konueggið, því hinu sama verður framgeingt í hvorutveggju eggjunum, og öldúngis með líkum hætti, nema hvað fuglseggið er eigi í móðurkvið, eins og konueggið, og fyrir þá sök má jafna saman meðgaungutímanum og þeim tíma, fuglinn er að únga út.

Burðurinn myndast þannig einnig í eggi nokkru í móðurkvið, og er hann hulinn inn í því allt að fæðíngunni. Á konuegginu má að sínu leyti eins og á fuglsegginu aðgreina *skurmið* eða hina *ytri parta* eggsins, en það eru himnurnar og legkakan, og hina *innri parta* þess, eða *það*, er himnur þessar *geyma í sjer*, og eru það burðurinn, naflastreingurinn og legvatnið.

I. *Hinir ytri partar eggsins.*

26ta gr.

Þessir ytri partar eggsins eru, eins og áður er sagt, himnurnar eða belgirnir og legkakan, og eru þeir í því sambandi sín á milli, að ímynda má sjer, að legkakan sje partur nokkur af þeirri hliðinni á hinni svo nefndu æðahimnu, sem snýr út í legið og sem er orðin þykk og föst í sjer á þessum stað.

Í fyrstunni, þá er eggið losnar frá eggjakerfinu, eru **belgir** þess eða **himnur** einúngis tvær, hin ytri eða *æðahimnan*, og hin innri eða *vatnshimnan*. En utan um himnur þessar myndast í leginu sjálfu hin þriðja himna, er teingir legið að innanverðu við eggið, og mundi mega kalla hana *leghimnuna* til aðgreiníngar frá hinum himnunum. Himna þessi, er nú gat eg um, er þykkust á hinum fyrstu mánuðum af meðgaungutímanum, og ber því opt við, að hún hjúpar eggið ef konan lætur því á þessum mánuðum. Þá er líður á meðgaungutímann eyðist hún smámsaman, og eptir fæðínguna má einúngis sjá nokkrar trefjar eptir af henni utan á æðahimnunni, en hitt verður eptir í leginu og fylgir síðar blóðinu, er konan missir meðan hún liggur á sæng.

Æðahimnan er þessvegna í fyrstunni hin ytri himna eggsins, og er hún svo nefnd sökum þess, að um hana liggja margar æðar. Fyrst á meðgaungutímanum er hún að utan öll alþakin trefjanöbbum, er smámsaman hverfa síðar af sjálfu sjer, en þar er legkakan síðar myndast

sitja þeir kyrrir Á þessum stað verða trefjanabbar þessir meir og meir þjettsettir og innan um þá og millum þeirra festir sig fjöldi æða, er sumpart koma frá æðum burðarins um naflastreinginn, en sumpart frá legæðunum, og eru það þá kvíslir úr æðum leghimnunnar; þannig myndast legkakan við lok hins þriðja mánaðar.

Innan undir æðahimnunni liggur *vatnshimnan*; er hún svo nefnd sökum þess hún liggur næst legvatninu. Himna þessi er næfurþunn og gagnsær, þó er hún seigari í sjer, enn æðahimnan. Hún myndar hulstur nokkurt, sem er með öllu lokað á allar hliðar, og geingur hún úr legkökunni yfir naflastreinginn, og hjúpar hún hann allt að kvið burðarins.

Í fæðíngunni, þá er himnur þessar fylgja með burðinum, liggja þær á öllum stöðum hvor áföst við aðra án þess nokkurt bil sje á milli þeirra. En fyr á meðgaungutímanum er þó bil á millum þeirra, sem geymir í sjer vatnilíkan vökva, er þó síðar eyðist með öllu. Stundum, en þó all-skjaldan, er nokkur hluti vökva þessa enn eptir undir lok meðgaungutímans, en hann hverfur þá annaðhvort litlu fyr eða rjett í því að konan leggst á gólf, á þann þátt, að einúngis æðahimnan rifnar. Þá er svo fer segja menn, að himnan *rifni óeðlilega*, til aðgreiníngar frá því, þá er báðar himnurnar rifna í senn í fæðíngunni; og vökvi sá, er kemur í ljós þá er æðahimnan ein rifnar, er og kallaður

óeðlilegt legvatn, til aðgreiníngar frá hinu rjetta legvatni innan í vatnshimnunni.

27da gr.

Áður er skýrt frá hvernig **legkakan** myndast. Hún er flöt, nokkurnveginn kríuglótt eða stundum nokkuð aflaung og njarðvattarmynduð, hjerumbil 6 til 8 þumlúngar eptir endilaungu, og frekast einn þumlúngur á þykkt. Hún er þykkust í miðjunni, en þynnist svo út á alla vegu. Aðalefnið í legkökunni eru æðarnar, sem liggja í hana sumpart úr burðinum, sumpart úr sjálfu leginu, og á millum þeirra liggur holóttur trefjavefur. Sá flötur kökunnar, sem snýr inn að egginu, er hulinn af báðum egghimnunum. Flötur þessi, sem er kallaður hinn *innri flötur*, verður þannig háll viðkomu, en hinn flöturinn, sem snýr út í legið og nefndur er *ytri flöturinn*, er alþakinn ójöfnum og sepum. Hjerumbil á miðjunni á þeim fleti legkökunnar, sem snýr inn að, má sjá að naflastreingurinn geingur inn í hana, og út frá þessum stað gánga stórar æðar í kvíslum á allar hliðar, líkt og geislar af stjörnu nokkurri. Hinn ytri flötur legkökunnar er teingdur við legið með fjölda smárra æða, og flytja þær blóðið um leghimnuna úr leginu inn í legkökuna. Þannig er legkakan optast teingd við legið um botn þess, sjaldnar við fremri eða aptari flöt legholsins, og sjaldnast við leghálsinn eða fyrir ofan legopið.

Legkakan teingir að nokkru leyti eggið við legið;

en þó er aðal ætlunarverk hennar að koma því til leiðar, að burðarblóðið, sem flyzt um naflastreinginn inn í legkökuna, megi svo breytast í henni með því að blandast á þessum stað við blóðið úr leginu, að það megi verða hæfilegt til að næra burðinn, en að því búnu flyzt það aptur um naflastreinginn til burðarins. Það má því með sanni segja, að legkakan búi til blóðið til næríngar burðinum, og fyrir þá sök er hún svo mjög áríðandi fyrir burðarlífið.

Legkakan og með henni nokkrir partar af naflastreingnum og himnunum kemur fyrst í ljós eptir fæðínguna, og eru fyrir þá sök partar þessir einu nafni kallaðir *fylgjan*.

II. *Hinir innri partar eggsins.*

28da gr.

Hinir innri partar eggsins eru, eins og áður er skýrt frá, legvatnið, naflastreingurinn og burðurinn.

Legvatnið er vökvi nokkur, þunnur, kvoðukenndur, gulleitur; hann fyllir vatnshimnuna, og burðurinn og naflastreingurinn svo sem fljóta í honum. Vökvi þessi er eigi jafnmikill hjá öllum konum, og eigi heldur er hann jafnmikill á öllum köflum af meðgaungutímanum. Um lok meðgaungutímans er vökvinn millum tveggja og þriggja marka. Vökvi þessi hefur sitt ætlunarverk bæði um meðgaungutímann, og í fæðíngunni. Um meðgaungutímann þenur hann hol legsins jafnt út

á allar hliðar, og þannig má burðurinn án tálmunar hræra sig, og að nokkru leyti kemur vökvi þessi því til leiðar, að burðurinn eigi skaddast, þá er kvið konunnar er upp á einhvern hátt hastarlega ofboðið. Í fæðíngunni rekur vökvinn meðan á hríðunum stendur himnurnar niður í legopið, og eru þær þá útþandar eins og uppblásin blaðra, en um leið víkka þær legopið út, og með þessu móti greiðist leið burðarins, þá er að því kemur. Þá er nú legopið er orðið svo útþanið, sem verða má, er legvatnið til einkis gagns úr því; rifna þá og himnurnar, og vatnið rennur út. Þannig fer allt eðlilega, en áður er skýrt frá því þá er himnurnar rifna óeðlilega, og óeðlilegt legvatn rennur út.

29da gr.

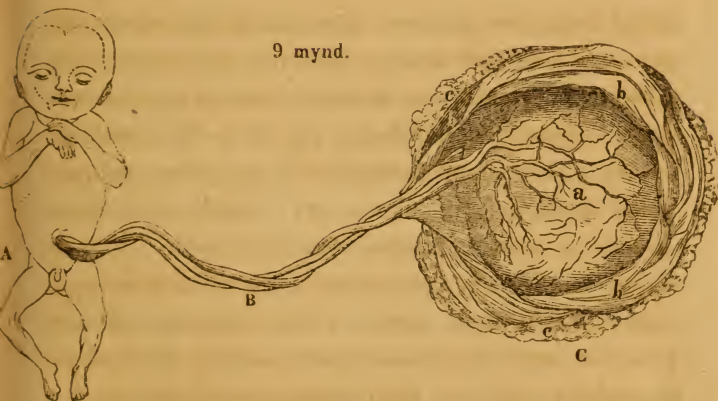
Naflastreingurinn eða lækurinn teingir burðinn við legkökuna; líkist hann streing nokkrum, sem snúinn er saman úr mörgum þáttum. Utan um hann liggur himna nokkur, seig í sjer, sem, eins og áður er sagt, er einn hluti vatnshimnunnar. Innan undir himnu þessari, í sjálfum naflastreingnum, liggja eptir honum endilaungum hinar þrjár naflaæðár. Ein þeirra er stærst, og er það blóðæðin; hinar eru minni, og eru það slagæðarnar, og má finna til blóðstraumsins í þeim að sínu leyti eins og í slagæðinni á hendinni. Æðar þessar liggja svo, að blóðæðin er innst, en utan um hana leggja sig á misvíxl slagæðarnar, og fyrir þá sök sýnist nafla-

streingurinn eins og snúinn saman. Í millum æðanna og utan um þær (innan undir naflastreingshimnunni) liggur fitulag nokkurt, sem verndar þær, svo þeim verði eigi ofboðið. Ýmist er fitulag þetta meira eða minna, og er undir því komið hve gildur naflastreingurinn er. Þessvegna segja menn að naflastreingurinn sje *feitur*, þegar mikið er af fitu þessari um hann, en *magur* eða *rauðleitur*, þá er lítið er af henni; má þá og sjá blóðið í gegnum æðarnar, og verður þá naflastreingurinn mjög svo rauðleitur, og dregur hann þaðan nafnið. Naflastreingurinn er eigi alltjend jafnlángur; optast mun þó mega fullyrða, að hann sje 18 til 22 þumlúnga lángur um lok meðgaungutímans, og þessvegna hjerumbil jafnlángur og burðurinn. Annar endi naflastreingsins hefur sín upptök í kvið burðarins, en hinn endinn hverfur inn í legkökuna, eins og áður er sagt, á innri hlið hennar, sem er hál viðkomu, og geta má þess, að optast hittir hann sjalft miðbikið, en stundum þó nokkru utar, og stökusinnum festir hann sig út í sjálfum barminum.

Þá er búið er að kynna sjer til hlítar allt um æðar naflastreingsins, sem liggja eptir honum endilaungum, frá kvið burðarins allt að legkökunni, er þekkíngin fyrst orðin ljós á því, hvernig blóðið rennur millum burðarins eg legkökunnar. Þá verður fyrst skiljanlegt hvernig það má verða, að burðarblóðið flyzt um hinar tvær slagæðar, sem áður er skýrt frá, inn í legkökuna, en hjer hittir það fyrir sjer blóðið úr æðum legkök-

unnar, og breytist svo við það eðli þess, að það er að svo búnu orðið hæfilegt til að næra burðinn, og halda við lífi hans, en það flyzt aptur til burðarins um blóðæðina. Af áður sögðu verður og með öllu auðsætt, hvers vegna burðurinn hlýtur að deyja, þá er naflastreingurinn með einhverjum hætti kreystist saman í fæðíngunni, svo að blóðið eigi má án tálmunar halda rás sinni.

9 mynd.

Athugagr. Til þess nákvæmar að sýna sambandið millum parta eggsins stendur mynd þessi hjer. Sýnir hún fulltíða egg þó minna, enn það er í raun og veru, og er sýnt með þeim hætti innan í það, að sjá má:

A. Burðinn, sem við
B. naflastreinginn er í sambandi við
C. legkökuna; en hjer má sjá:
   a. hina innri hálu hlið hennar með æðakvíslunum úr naflastreingsæðunum,
   bbb. himnurnar, sem eru skornar í sundur, og liggja þær umhverfis barmana á legkökunni,
   cc. lítinn part af ytri hlið legkökunnar, sem er ójafn og þakinn sepum.

30sta gr.

Af hinum innri pörtum eggsins er **burðurinn** mikilvægastur. Yfirsetukvennafræðinni hæyrir eigi til að skýra frá, hvernig burðurinn myndast í egginu og hinir einstöku partar hans, en til að skilja í því skal nema aðrar vísindagreinir. Yfirsetukonan hlýtur því að láta sjer lynda að vita það eitt, að á þriðju viku meðgaungutímans fer burðurinn að myndast, og byrjar það svo, að hann er til að sjá sem tvær blöðrur, sem fastar eru saman, og síðan vex hann og dafnar eptir vissri röð og reglu smámsaman, þar til hann er fulltíða um lok meðgaungutímans. Þannig er burðurinn við lok annars mánaðar hierumbil þumlúngur á leingd, og á höfðinu má aðgreina augu, nef, munn og eyru; handleggi og fætur má og sjá líkt og nibbur nokkrar á sínum stað, en tær og fíngur vantar með öllu.

Um lok þriðja mánaðar er hin rjetta lögun komin á burðinn og alla einstaka parta hans. Hann er þá hjerumbil hálfs þriðja til þriggja þumlúnga lángur.

Um lok fimmta mánaðar, hjerumbil í tuttugustu vikunni, er burðurinn orðinn átta til tíu þumlúnga lángur, og er honum þá og svo mjög farið fram, að konan finnar til að útlimir hans hræra sig. Þá segja menn að burðurinn *hræri sig*, og eins að konan sje *búin að hálfgánga með.*

Á sjöunda mánuði er burðurinn orðinn fjórtán til fimtán þumlúngar á leingd, og vegur hann fjórar til fimm merkur, og er hann nú kominn svo vel á veg að

halda má í honum lífinu eptir fæðínguna, ef rjett er með farið.

Upp frá þessum tíma vex og dafnar burðurinn á hinum síðustu mánuðum meðgaungutímans til þess tíma, er hann með öllu er fulltíða.

Hinn fullaldra burður er hjerumbil átján til tuttugu þumlúnga lángur, og vegur hann sem optast tólf til sextán merkur. Hinir einstöku partar burðarins eru allir venjulega holdugir og sívalir, skinnið er þvalt, og alþakið hvítleitri fitu nokkurri; stærð höfuðsins er eðlileg, og er það fast fyrir og þakið hárum; eyrun eru eins og brjósk, þá á þeim er tekið, og neglurnar eru sem væru þær úr horni, fastar í sjer, og ná fram yfir fíngurgómana. Yfirsetukonunni nægir að þekkja þau hjer greindu útvortis merki til að geta sagt, hvort burðurinn er fulltíða. Frá merkjum þeim, sem lýsa því, að burðurinn sje eigi fulltíða, skal síðar sagt verða.

31sta gr.

Skipta má líkama burðarins í *höfuðið*, *bolinn* og *útlimina*. Höfuðið er fyrirferðarmest og harðast viðkomu, og fyrir þá sök tálmar það mest fyrir fæðíngunni, og má því optast fullyrða að þá er höfuðið einúngis er sloppið í gegnum grindarholið, muni hinir partar líkamans án viðstöðu komast um það. Höfuð burðarins er því sá partur hans, sem mest er undir komið í fæðíngunni, og ber því yfirsetukonunni að kynna sjer allt ásigkomulag og útlit þess til hlítar.

Aðal partar höfuðsins eru: *andlitið* og *höfuðskelin.*

Höfuðskelin samsvarar hjerumbil hinum hárgaða parti höfuðsins, og nær hún því yfir nokkurn hluta af enninu, hvirfilinn og hnakkann. Hana mynda sjö bein, og eru það: tvö ennisbein, tvö hliðarbein, tvö gagnaugnabein, og eitt hnakkabein. Á fullorðnum eru bein þessi gróin saman, en á burðinum og á únga aldri eru þau aðskilin, og einúngis himnubönd nokkur halda röndum þeirra saman. Þá er himnusamskeyti þessi eru millum tveggja beina, og eigi breið, eru þau kölluð *saumar*; en þá er fleiri bein koma saman og himnuböndin verða breiðari eru samskeytin nefnd *hausamót.*

Af samskeytum þessum þarf yfirsetukonan einkum að þekkja þrjá sauma og tvö hausamót. Saumar þeir eru:

1. *Örvasaumurinn* geingur eptir höfðinu endilaungu að framanverðu millum ennisbeinanna, og fyrir aptan þau á millum hliðarbeinanna. Hann hefur sín upptök fyrir ofan nefið, og endar við hin þríhyrndu hausamót. Hinn fremsti hluti saums þessa hefur verið kallaður ennissaumurinn, sökum þess hann liggur á millum ennisbeinanna.

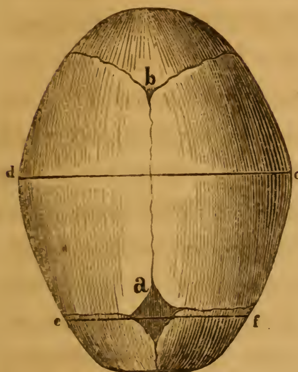
2. *Þversaumurinn* geingur þvert yfir um höfuðið milli gagnaugnanna, og skeytir hann saman ennisbeinin og hliðarbeinin.

3. *Hornsaumurinn* sameinar að aptan hliðarbeinin og hnakkabeinið, og dregur hann nafn af því, að hann reyndar samanstendur af tveim saumum, sem

að ofanverðu mætast, en á samkomunum verður horn nokkurt.

Hausamótin eru þessi:

10 mynd.

1. Hin fremri, stóru eða ferhyrndu hausamót (myndin 10 a), eru framan til á höfðinu, þar sem örvasaumurinn og þversaumurinn gánga á víxl, eða með öðrum orðum millum hvorutveggju ennisbeinanna og hliðarbeinanna. Finna má til þeirra millum hornanna á þessum fjórum beinum á þann hátt, að þar verður linara undir fíngrinum millum þessara samkomna.

2. Hin aptari, minni eða þríhyrndu hausamót (myndin 10 b), liggja þar sem örvasaumurinn og hornsaumurinn mætast, eða með öðrum orðum, þar er hin tvö hliðarbein í hvirflinum skeytast saman við hnakkabeinið. Hausamót þessi eru minni enn hin, er áður er skýrt frá, og í fæðíngunni eru þau til að finna sem þríhyrnd hola nokkur, sökum þess að fremsta nibban á hnakkabeininu geingur nokkuð á misvíxl við þær randir hliðarbeinanna, sem snúa aptur að hnakkabeininu. Þær liggja ofan á hnakkabeinsnibbunni.

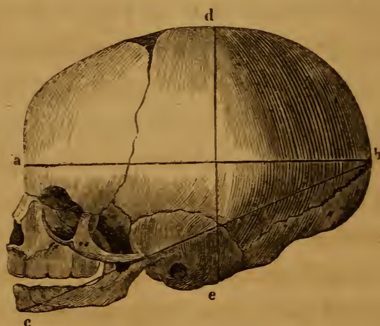
Saumar þessir og hausamótin koma því til leiðar að höfuðskelin sjálf er þeim mun sveiganlegri, og sökum

þessa geta höfuðbeinin gengið nokkuð á misvíxl, þá er þau í fæðíngunni mæta mótspyrnu í grindarholinu, og þannig verður höfuðið sjálft minna fyrirferðar. Af saumunum og hausamótunum getur yfirsetukonan og ráðið hvernig höfuðið liggur í grindarholinu, þá er hún ransakar konuna.

32ur gr.

Áður er skýrt frá að nauðsynlegt þótti, að grindin væri rúmleg, og að hol hennar samsvaraði vissri tiltekinni vídd og lögun, eins er það og eigi síður áríðandi í fæðíngunni, að höfuð burðarins hafi eðlilega stærð, og hafa menn því komið sjer saman um að ákveða vissa tiltekna *stærð* eða *þykkt* höfuðsins, sem hjer segir:

11 mynd.

1. *Þykktin á leingri veginn*, úr miðju enninu aptur á hnakkann, hálfur fimmti þumlúngur (myndin 11 a-b).
2. *Hin aptari þykkt um þvert*, úr búngunni á hliðarbeininu yfir í búnguna á hinu hliðarbeininu, hálfur fjórði þumlúngur (myndin 10 c-d).

3. *Hin fremri þykkt um þvert*, úr gagnaugabeininu yfir í hitt, hálfur þriðji þumlúngur (myndin 10 e-f).
4. *Þykktin á skâ*, ur hökunni í hin þríhyrndu hausamót, fimm þumlúngar (myndin 11 c-b).
5. *Þykktin á hæðina*, úr botninum upp á hvirfilinn, hjerumbil hálfur fjórði þumlúngur (myndin 11 d-e).

Til þess að geta borið saman þessa stærð höfuðsins við hina aðra parta burðarins, má enn á þessum stað geta þess, að *bolurinn* á barninu er gildastur um herðarnar, eða hjerumbil hálfur fimmti þumlúngur millum axlanna, en hjerumbil fjórir þumlúngar millum mjaðmanna. En sökum þess að þessir partar líkamans eru mjög holdugir, láta þeir undan í fæðíngunni, og er því með öllu auðsætt, að höfuðið muni mest tálma fæðíngunni, bæði vegna þess að það er fyrirferðarmest, og einkum af því, að það er harðast fyrir.

33ja gr.

Að síðustu viljum vjer enn skýra nokkuð eitt frá því, hvernig *burðurinn* almennast *liggur* í egginu síðast á meðgaungutímanum, og þá er fæðíngin tekur við. Algeingast er að burðurinn liggi á þann hátt, að höfuð hans snýr niður að legopinu og hvirfillinn að nokkru leyti fram, en sitjandinn snýr upp að legbotninum. Hryggur burðarins snýr fram í kviðnum, þó svo að honum hallar optast nær nokkuð á ská annaðhvort til hægri eða vinstri hliðar. Lærin beygjast upp undir kviðinn, með þeim hætti, að fæturnir liggja í grend

sitjandann. Handleggirnir liggja annaðhvort fram með hliðunum á brjóstinu, eða í kross yfir um það. Líkami burðarins er allur nokkuð keingbeygður fram á við, svo hann taki sem minnst rúm upp verða má, og þá hann er í sínum rjettu skorðum, verður lega hans nokkurnveginn eggmynduð.

Þessi lega burðarins, er nú hefur verið skýrt frá, er algeingust, og má hana því kalla hina *eðlilegu legu* burðarins. Hver önnur lega hans verður því að nokkru leyti *óeðlileg*.

FJÓRÐI KAPÍTULI

skýrir frá hvernig komizt verður eptir því, hvort konan er með barni.

I. *Eins og einkenni þykktar sýna sig algeingast.*

34da gr.

Opt ber það við, að sú spurníng er lögð fyrir yfirsetukonuna, hvort konan sje barnshafandi, og hlýtur hún allajafna að leysa úr spurníngu þessari bæði greinilega og með samvizkusemi, sökum þess, að opt er mikið undir úrlausninni komið. Því fer fjærri að alltjend sje hægt að veita skír andsvör, stundum er það mjög svo torvelt, má og vera að stundum sje þess eigi kostur að leysa úr spurníngunni, eins og þá kann að

standa á tímanum. Einkum ber það til þess, að úrlausnin opt má verða torveld, að einkenni þau, af hverjum almennt má ráða að konan sje með barni, eru eigi með öllu óræk, og hins vegar sýna sig eigi allajafna hin órækustu eða áreiðanlegustu einkenni þess á öllu konum, og eins eru þau heldur eigi jafnljós eða greinileg á öllum köflum af meðgaungutímanum. Þessvegna er yfirsetukonunni mjög svo áríðandi að kynna sjer til hlítar allt það, sem lýtur að þessu efni, svo hún geti aðgætt og haft í huganum allt það, sem má leiðbeina henni í úrlausninni, þá er hún annars vegar er vafasöm.

Með tvennu móti má komast eptir, hvort konan er þúnguð. Má annaðhvort ráða það af breytíngunum á ásigkomulagi konunnar, eða hins vegar sjá það af burðinum sjálfum. Nú viljum vjer skýra frá þessu nokkru nákvæmar, og telja upp öll einkenni þykktar í þeirri röð, sem þau sýna sig, eptir því hve lángt er liðið á meðgaungutímann, og hins vegar viljum vjer og leiða rök til, hve áreiðanleg einkenni þessi eru hvert um sig.

35ta gr.

1. *Konunnar ógleði og sjúkleiki.* Öllum er kunnugt, að einkenni þetta sýnir sig optast snemma á meðgaungutímanum, en með mjög svo margbreyttum hætti, og svo misjafnt, að hjá sumum konum ber eigi á því, en hjá sumum helzt það um allan meðgaungutímann. En þess ber að gjæta, að líkur sjúkleiki sýnir sig opt þó

konan eigi sje með barni, og er það þess vegna auðsætt, að einkenni þetta er mjög svo lítilfjörlegt og óáreiðanlegt.

36ta gr.

2. *Tíðirnar hætta.* Tíðirnar hætta þegar í byrjun meðgaungutímans, og er það með öllu eðlilegt, því blóð þetta streymir nú allt að egginu og nærir burðinn, og er þetta svo algeingt hjá barnshafandi konum, að einkenni þetta, ásamt öðrum, í raun rjettri er mikilsvarðandi, og einna ljósastur vottur barnsþúnga. En sje það nú skoðað sjer, án sambands við önnur einkenni, þá er það einganveginn áreiðanlegt, sumpart vegna þess, að opt má verða, að tíðirnar hætti þó þykkt eigi valdi því, sumpart og af þeim rökum, að það ber stundum við, að konan hefur tíðir um meðgaungutímann, eigi einúngis fyrst um meðgaungutímann, heldur og þángað til á síðustu mánuðum, en það ber þó sjaldan við. En reynslan hefur sýnt, að tíðablóðið, þá svo stendur á, er bæði bleikara á lit og minna að vöxtunum til, enn það er venjulega.

37da gr.

3. *Breytíngin* sem verður á *brjóstunum.* Breytíng þessi, er vjer áður höfum kynnt oss, er því að eins nokkur röksemd fyrir því, að konan sje barnshafandi, ef önnur einkenni sýna sig henni samfara, en sýni hún sig einsaman er hún mjög svo lítilvæg. Bæði er það að til eru þær konur, er brjóstin breytast svo að

segja ekkert á um meðgaungutímann, og eins eru og þess dæmi, að breytíngar þessar sýna sig, þó konan eigi sje með barni. Þetta má eigi einúngis segja um ásigkomulag brjóstanna að utan, heldur og um hinn mjólkurkynjaða vökva í þeim, er stundum kemur í brjóstin á öldruðum konum og á börnum.

38da gr.

4. *Breytíngin á kvið konunnar*, *er sýnir* sig á *þann hátt*, að *hann þykknar allur eptir því sem leingra líður á meðgaungutímann.*

Á hinum fyrstu mánuðum meðgaungutímans, þá er legið færist leingra niður í grindina, verður konan opt megri, og sje þá kviðurinn ransakaður fyrir neðan naflann, verða menn áskynja um, að hann er orðinn venju flatari, einkum rjett fyrir ofan blöðrubeinið. Þó er flatneskja þessi reyndar eigi mjög mikil, og eins sýnir hún sig heldur eigi á öllum konum, allra-sízt á þeim, sem mjög eru feitar, eða á þeim, sem áður hafa átt barn, því kviður þeirra er sökum þess allur orðinn flatneskjulegur.

En um lok þriðja mánaðar, þá er legið færist upp í hið stóra grindarhol, er þess eigi lángt að bíða, að konan verður þess vör, að hún tekur til að þykkna, og sje þá kviðurinn kannaður, má finna til legbotnsins fyrir ofan röndina á blöðrubeininu; er hann þá fastur eða þjettur fyrir, og svo sem hnöttóttur viðkomu. Upp frá þessum tíma þykknar kviðurinn smámsaman, eptir því

sem legbotninn færist leingra upp eptir honum. Þykktin eykst nú svo mjög, að á hverjum mánuði má sjá þess sýnan mun, og fyrir þá sök má opt ráða af þykktinni einni, hve lángt er liðið á meðgaungutímann. Samkvæmt áður sögðu, má finna til legbotnsins á fimmta mánuðinum miðsvegar millum naflans og blöðrubeinsins, á sjötta mánuðinum rjett fyrir neðan naflann, á sjöunda mánuðinum fyrir ofan naflann, á áttunda mánuðinum mitt á milli naflans og hjartagrófarinnar, og á níúnda mánuðinum rjett í sjálfri hjartagrófinni. Á tíunda mánuðinum færist legbotninn aptur niður eptir, eins og áður er sagt, og það svo mjög, að á síðustu vikunni fyrir fæðínguna er hann kominn á sama stað, og hann var áður á sjöunda og áttunda mánuðinum.

Varla mun nokkur önnur kviðarþykkt, enn barnsþúngan, aukast og vaxa jafnreglulega og með eins jöfnu millibili, sem sagt hefur verið, og í svo einskorðaðri röð, og einmitt vegna þess er þykkt konunnar, er þannig er varið, einka mikilvægur vottur þess, að hún sje með barni. En þess ber þó að gjæta, að eigi verður jafnglöggt fundið til legbotnsins á öllum konum, og eins er kviðarþykktin heldur ekki jafnsýnileg. Stundum ber það við, að þykktin er hulin með klæðabúnínginum, og eins er það og einkum athugandi, að þá er burðurinn deyr, má það verða, að kviðarþykktin mínnki talsvert, þó konan gángi enn miklu leingur með.

39da gr.

5. *Breytíngin, sem verður á naflaholunni.*

Áður er skýrt frá því, að um lok sjötta mánaðar er legbotninn kominn fast upp að naflaholunni, og fyrir þá sök tekur hún til að þenjast út, fyrst að neðanverðu, vegna þess að legbotninn þreyngir að að innanverðu. Eptir því sem legbotninn stígur leingra upp eptir, flezt holan meir og meir út, svo að á áttunda mánuðinum er hún með öllu horfin, og á síðasta mánuði meðgaungutímans er hún nokkuð tútnuð út úr kviðnum. Þó er þetta eigi áreiðanlegur vottur þess, að konan sje með barni, því það má og verða, að önnur þykkt, enn barnsþúngan, valdi breytíngu þessari á naflaholunni, er að innan þrýstir að þar er naflinn er fyrir. En þá er önnur einkenni þykktar sýna sig samfara þessu, er það allsennilegt.

40sta gr.

6. *Breytíngin, sem verður á legopinu og leghálsinum.*

Áður er sagt frá því, að á hinum fyrstu tveim mánuðum meðgaungutímans færist legopið leingra niður í leggaungin, og barmar þess verða jafnlángir, og opið sjálft, sem í fyrstunni er aflángt, er nú kiprað saman, og orðið því nær kringlótt. En þá er þriðji mánuðurinn er liðinn, færist legopið leingra upp eptir, að sínu leyti eins og legið sjálft, og veit það þá aptur á við, og síðar kemst það svo lángt upp eptir, að allt

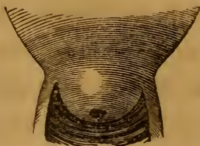
að síðasta mánuðinum má að eins finna til þess, og stundum alls ekki, þá er maður leitar fyrir sjer með fíngrinum. En þá er líður að fæðíngunni, er það á konum þeim, sem eiga barn í fyrsta sinn, með litlum börmum, og lokað, en á konum, sem optar hafa átt barn, eru barmarnir á því þykkvir, ójafnir, og svo sem sigg í þeim, og á síðustu vikunum er það sjálft svo opið, að um það má fara með fíngurinn upp að egg-himnunum.

Leghálsinn breytist eigi um fyrri helmíng með-gaungutímans að öðru leyti enn því, að hann verður nokkru þykkari og mýkri viðkomu. Hjerumbil á fimmta mánuðinum ber fyrst á því, að leghálsinn tekur að þenjast út að ofan og framanverðu, og á sjötta mánuð-inum bólgnar hann einnig út að ofan og að aptanverðu. En úr því komið er á sjöunda mánuðinn, þenst hann svo mjög út að ofan og svo þaðan niður eptir, að hann meir og meir að löguninni til líkist hálfhnetti. Því meir sem hann þenst út með þessum hætti, þess þynnri verður hann, og fyrir þá sök má glöggt finna til höfuðsins á burðinum innan undir honum á síðustu mánuðum meðgaungutímans

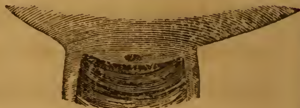
12 mynd.

13 mynd.

14 mynd.

12ta myndin sýnir lögun leghálsins á þriðja mánuði meðgaungutímans, 13da myndin á sjöunda mánuðinum, og 14da myndin á tíunda mánuðinum.

Breytíng þessi á legopinu og leghálsinum er þannig vottur þess, að konan sje með barni. Þó ber þess að geta, að breytíngar þessar sýna sig eigi beinlínis með sama hætti á öllum þúnguðum konum, og hins vegar, þá er legið sjálft veikist af öðrum orsökum, enn af barnsþúngan, ber það stundum við, að lík breytíng kemur á legopið og leghálsinn, og fyrir þá sök er þetta eigi einhlítur vottur þess, að konan sje barnshafandi. Þó eru allajafna meiri líkindi til að konan sje með barni, þá er leghálsinn þenst út, heldur enn ef breytíngin sýnir sig eingaungu á sjálfu legopinu.

41sta gr.

Einna mest má reiða sig á þau merkin, sem beinlínis sýna sig hjá burðinum sjálfum, og þá er þau sýna sig glöggt, er hvert þeirra svo mikilvægt að gánga má úr skugga um, að konan sje með barni. Þess ber að geta, að öll slík einkenni sýna sig fyrst eptir að konan er búin að hálfgánga með, en þau eru:

7. *Burðurinn hrærist.* Menn hafa reynsluna fyrir sjer um það, að um lok fimmta mánaðar er burðurinn optast kominn svo lángt á leið, að hann tekur til að hræra sig, og það svo að eigi einúngis konan sjálf finnur til þess, heldur má og finna til þess, þá er maður leggur höndina utan á kviðinn fyrir neðan

naflann. þessi hræríng burðarins sýnir sig á þann hátt, að eins er sem eitthvað hastarlega komi við höndina, en sem þegar hverfur. Á hinum síðustu mánuðum meðgaungutímans lýsir þetta sjer miklu glöggvar.

Ef maður á skýlaust að geta sagt af hræríngum burðarins, að konan sje með barni, þá ber þess að gjæta, að eigi skal þann dóm byggja á því, þó konan ein finni til þeirra, heldur verðum vjer einúngis að fara eptir vorri ransókn, er fara skal fram með allri samvizkusemi; það er mjög svo algeingt, að konur, einkum þær, er eigi áður hafa alið barn, ímyuda sjer að burðurinn hrærist, þó slíkt opt komi af öðrum orsökum, og draga þær þannig sjálfa sig og aðra á tálar í þessu efni. En ef vjer sjálfir glöggt höfum fundið hræríngu burðarins, getum vjer um leið öldúngis geingið úr skugga um, að konan sje með barni. Þó er það athugandi, að eigi er með þessu sagt, að konan kunni eigi eins eptir sem áður að vera þúnguð, þó vjer eigi getum fundið burðarhræríngarnar með henni, því þess ber að gjæta, að opt má það verða, að eigi beri á burðarhræríngu þessari, eigi einúngis um nokkrar stundir, heldur og um nokkra daga, og það þó að burðurinn sje á lífi; það er og á hinn bóginn sjálfsagt, að þá er burðurinn deyr í móðurkvið, eigi muni leingur finnast til nokkurrar hræríngar með konunni. Af því, sem nú hefur verið skýrt frá um stund, verður þá með öllu auðsætt, að þá er vjer finnum til burðarhræringanna með konunni, má gánga úr

skugga um, að hún er með barni, en hins vegar sannar það eigi hið gagnstæða, þó vjer finnum eigi til þeirra.

8. *Hjartsláttur burðarins*. Þá er sjötti mánuðurinn er byrjaður, má heyra hljóð nokkurt, sem líkist því, er maður heyrir til sigurverks, er þakið er klæðum. Má heyra þetta með því að leggja hlustina við kvið konunnar, rjett fyrir neðan naflann. Hljóð þetta er hjartsláttur burðarins, og er hann því nær tvöfalt svo fljótur, sem sláttur lífæðarinnar á konunni.

Heyri maður glöggt til hljóðs þessa, þá er það sjálfsagt, að það getur eigi verið annað, enn hjartsláttur burðarins, og að því leyti er það órækur vottur þess, að konan sje með barni. En þess ber að gjæta, að hjartslátturinn verður opt um nokkra stund óglöggvari, og hins vegar er það sjálfsagt, að hann hættir með öllu, þá er burðurinn deyr; má þessvegna segja hið sama um einkenni þetta, eins og um það, sem skýrt er frá næst á undan, að það sannar eigi að konan sje eigi þúnguð, þó eigi heyrist til hjartsláttar burðarins.

9. *Þá er finna má til nokkurra parta burðarins, annaðhvort utan á kviðnum eða um leghálsinn.* Opt má það verða, að maður getur glöggt fundið til einstakra parta burðarins á hinum síðustu mánuðunum, einúngis með því að leita fyrir sjer með hendinni utan á kvið konunnar, og þá svo er, má öldúngis gánga úr skugga um, að hún sje með barni. En þó ber það opt við, að finna má reyndar til nokurra parta í kvið

konunnar, sem harðir eru viðkomu, og eru þá líkindi til að það sjeu nokkurir partar burðarins, en svo glöggt finnst þó eigi til þeirra, að gánga megi úr skugga um, að svo sje. Þá er svo stendur á, ber þess jafnan að gjæta að reiða sig eigi um of á nokkurja getgátu í þessu efni, því reynslan hefur sýnt, að opt skjátlar yfirsetukonunni, þá svo ber undir.

Með miklu meiri vissu má fara eptir tilfinníngunni þá er kannaður er leghálsinn á hinum síðustu mánuðum meðgaungutímans; hann er þá orðinn útþaninn, og fyrir þá sök má finna til höfuðsins úr því komið er fram í sjöunda mánuðinn, ef burðurinn liggur eðlilega, eða eins og tíðast er; það er reyndar enn sem komið er mjög svo lítið, en þá er þrýst er með fíngrinum utan á leghálsinn, hleypur það eins og undan honum, vegna þess, að burðurinn allur, eins og áður er sagt, flýtur í legvatninu. En því meir sem leghálsinn á hinum síðari mánuðunum þenst út og þynnist, því glöggvar má finna til höfuðsins á burðinum um hann, en það stækkar nú óðum og verður þýngra, og sökum þess lætur það síður undan þó þrýst sje með fíngrinum utan á leghálsinn.

Þá er glöggt má finna til höfuðsins á burðinum, er það sjálfsagt að einginn vafi er leingur á því, að konan sje þúnguð, og er þetta því með öllu áreiðanlegur vottur þess. En á hinn bóginn sannar það eigi hið gagnstæða, þó vjer eigi getum fundið til

höfuðsins, eins og áður er sagt, því stundum ber það við, að höfuðið einhverra orsaka vegna nemur staðar svo lángt upp í grindarholinu, að eigi verður náð til þess með fingrinum, og eins fer þá er burðurinnn eigi liggur eðlilega í leginu, og höfuðið eigi snýr niður að leghálsinum.

42ur gr.

Af því er nú hefur verið skýrt frá um stund, verður yfirsetukonunni það með öllu ljóst, að fysrt á hinum síðara hluta meðgaungutímans getur hún með vissu komizt eptir, hvort konan er með barni, en á hinn bóginn getur það og að borið, að hun eigi getur geingið úr skugga um það, enda þótt konan sje meir enn búin að hálfgánga með. Þá er svo stendur á, en það ber sjaldan við, er það skylda yfirsetukonunnar, að skjóta til læknis úrskurðar í þessu efni.

II. *Einkenni þau, er lýsa því, hvort burðurinn er á lífi eða hann er dauður um meðgaungutímann.*

43ja gr.

Fjærri fer því, að allajafna sje auðvelt með vissu að skera úr því, hvort burðurinn sje á lífi eða hann sje dauður. Reyndar má með vissu komast eptir, hvort hann er á lífi, en eigi eptir því, hvort hann er dauður,

því opt má það verða, að eigi verður fundið lífsmark með honum, enda þótt hann sje á lífi.

Ef konan eigi hefur orðið fyrir svo miklum áföllum um meðgaungutímann, að burðinum sje auðsjáanlega dauði búinn, er ástæða fyrir því að halda, *að burðurinn sje á lífi*, og eins þá er allar þær breytíngar, sem venjulegt er að verði á högum barnshafandi konu, lýsa sjer í þeirri röð, sem eðlilegt er, og áður er skýrt frá. En úr skugga má gánga um að burðarinn sje á lífi, þá glöggt verður fundið til hræringa hans og þá er heyra má til hjartsláttarins.

Líkindi eru til þess *að burðurinn sje dauður:*

þá er konan hefur orðið fyrir miklum og skaðvænum áföllum og slisum;

þá er eigi hefur fundizt til burðarhræringa um nokkuð lángan tíma, einkum hafi mjög mikið borið á þeim, þá er síðast varð vart við þær;

þá er eigi hefur heyrst til hjartsláttar burðarins um lángan tíma;

þá er kviðurinn svo sem dregst saman og minnkar allur, í stað þess að þenjast út, og konan finnur til kulda í honum, einkum fyrir neðan naflann, og ef hún verður vör við þýngsli nokkur til beggja hliða, þá er hún hallar sjer út á hliðarnar;

þá er allur stálmi fer úr brjóstunum.

Þá er hvert eitt einstakt af þessum einkennum lýsir sier, eru nokkur líkindi til þess, að burðurinn sje dauður; lýsi þau sjer öll í senn, er það mjög svo senni-

legt, en þó er eigi fullkomin vissa fyrir því, og fyrst verður geingið úr skugga um dauða burðarins í fæðíngunni sjálfri.

III. *Skýrir frá hvernig komast má eptir, hvort konan geingur með tvíbura.*

Eigi verður með vissu komizt eptir því, hvort konan geingur með tvíbura, fyr enn hún fæðir; fyr meir þótti mönnum það lýsa sjer með mörgum hætti, en reynslan hefur sýnt, að bæði er það óljóst og bregzt opt. Ástæður fyrir þessu, sem týndar hafa verið til, eru þessar:

Þá *er kviðarþykkt konunnar er mjög mikil*, en það getur og borið til þess að svo er, að burðurinn er venju fremur stór, eða legvatnið er of mikið.

Þá *er lægð verður á miðjum kviðnum, en búnga mikil eða þykkt til beggja hliða*, en kviðurinn er eigi allajafna svo lagaður, þó konan gángi með tvíbura, og hins vegar fær hann á stundum lögun þessa, þá er burðurinn liggur um þvert í leginu.

Þá *er á fleirum stöðum má í senn finna til þess, að burðurinn hræri sig í kviðnum*, enn verða má ef burðurinn er einúngis einn.

Þess ber og að geta, að konunni er *óhægar* og *öll er hún veikari af sjer*, þá er hún geingur með tvíburа; ber það reyndar opt við að svo er, en eingan veginn alltjend.

Af öllum þessum ástæðum, er nú hefur verið sagt frá, verður það eitt með sanni sagt, að líkindi eru til að konan gángi með tvíbura, og við það verður að sitja þángað til hún fæðir, en fæðíngin ber optast að nokkru fyr þá svo stendur á, enn venjulegt er.

FIMMTI KAPÍTULI

skýrir frá hvernig sjá má, hve lángt er liðið á meðgaungutímann.

45ta gr.

Venjulegast er að konan gángi með tíu mánuði eða fjörutíu vikur eða tvö hundruð og áttatíu daga, eða þá talið er eptir almanakinu, níu mánuði og sjö daga. Þá er þessi tími er liðinn segja menn að konan sje búin að fullgánga með, burðurinn sje fulltíða og fæðíngin tímanleg. Nokkurra daga mismunur er eigi tekinn til greina, og er það heldur eigi mikilsvarðandi, þó slíku skakki, og opt má verða að það beri til þess, að skakkt sje talið til.

Sje svo að yfirsetukonan er skylduð til að tilgreina, hve lángt konan sje búin að gánga með, eða með öðrum orðum, hve lángt sje eptir af meðgaungutímanum, þá hlýtur hún fyrst og fremst að fara eptir því í úrlausn sinni, sem konurnar sjálfar venjulega telja til, eða með

orðum að telja frá þeim tíma, þá er tíðirnar hætta og burðurinn tekur fyrst til að hræra sig.

Nú viljum vjer nákvæmar greina frá, hvernig talið er frá því, þá *er tíðirnar hætta*, og er þá talið frá þeim degi, á hverjum tíðirnar síðast sýndu sig, og eru þá öll líkindi til að konan muni fæða fjörutíu vikum síðar, á að gizka um þær mundir, sem konur venjulega hafa tíðir. Það er með öllu auðsætt að nokkru muni skakka, þá svo er talið til, bæði sökum þess, að opt koma eigi tíðirnar epir vissri röð og reglu, og eins verður eigi hægt að ákveða leingd tímabilsins millum síðustu tíðanna og frjófgunarinnar, þá svo er með farið.

Eptir *hræríngum burðarins* er og talið til, hve lángt sje liðið á meðgaungutímann, og er þá almennt við tekið, að tuttugu vikur sjeu liðnar, þá er konan fyrst verður vör við slíka hræríng með sjer. Þá segja menn að konan sje búin að *hálfgánga með*, og líf sje með burðinum, þó ætti eigi að við hafa þetta orðatiltæki, því það er í marga staði óljóst. En þá þannig er talið til, koma og misfellur á, og er það sumpart vegna þess, að eigi er með öllu óhætt að reiða sig á tilfinníngu konunnar í þessu efni, og hins vegar hefur reynslan sýnt, að þá er burðurinn er annaðhvort vel eða miður dafnaður, sýna sig hræríngar hans eptir því nokkru fyrir eða eptir tuttugustu vikuna.

Hinn beinasti vegur fyrir yfirsetukonuna til að leysa úr þessu er sá að ransaka *hina innri fæðíngarparta*, *kviðinn* og *brjóstin*, og mun henni þá minnst

skjátla, er hún byggir úrlausnina á ransókn þessari. Áður er skýrt frá breytíngum þeim, sem lýsa sjer á þessum pörtum á líkama konunnar á ýmsum köflum af meðgaungutímanum. En til þess hægar að geta sjeð yfir þær allar í senn, viljum vjer á þessum stað taka allar hinar helztu breytíngar undir eitt, og skýra frá þeim, í þeirri röð, sem þær sýna sig meðan konan geingur með, en af þeim einum skal yfirsetukonan ráða, hve lángt sje liðið á meðgaungutímann, en þó má hún eigi hugsa sjer, að hún með fullkominni vissu geti leyst úr þessu, heldur einúngis svona hjerumbil getið því nærri. Breytíngar þessar sýna sig þannig:

Á *hinum fyrstu tveim mánuðum* er kviðurinn nokkuð flatur fyrir ofan blöðrubeinið, og má finna til legopsins lángt niður í leggaungunum; barmar þess eru jafnlángir, og opið sjálft svo sem kíprað saman og orðið næstum því krínglótt; leghálsinn er venju fremur mjúkur og þykkur; brjóstin stækka og verða öll viðkvæmari.

Um lok þriðja mánaðar verður kviðurinn þrýstnari fyrir ofan blöðrubeinið; legopið færist upp eptir leggaungunum, og snýr að nokkru leyti aptur á við; konan finnur til hviða og smástíngja í brjóstunum, og skinnið verður dekkra í kríng um geirvörturnar.

Á *fjórða mánuðinum* er kviðurinn orðinn talsvert þrýstnari fyrir ofan blöðrubeinið og mjaðmirnar; glöggt má finna til legbotnsins rjett fyrir ofan röndina á blöðrubeininu; legopinu hefur miðað leingra upp eptir grindar-

holinu, og snýr það meir aptur á við, enn fyr; skinnið er orðið enn dekkra í kríng um geirvörturnar.

Á *fimmta mánuðinum* má finna til legbotnsins miðsvegar millum naflans og blöðrubeinsins; varla verður um leggaungin náð til legopsins með fíngrinum; á hinum síðari hluta mánaðarins tekur leghálsinn og til að þenjast út at framan og að ofanverðu, og á síðustu vikunni (hinni tuttugustu) verður konan fyrst vör við hræríngar burðarins.

Á *sjötta mánuðinum* má finna til legbotnsins rjett upp undir naflanum, og hinn neðri hluti naflaholunnar tekur að þenjast út; glöggt má og heyra til hjartsláttarins; leghálsinn er nú og þaninn út að aptan og að ofanverðu, og er hann orðinn í lögun eins og kvennmanns húfa, og varla verður með fíngrinum náð til legopsins.

Á *sjöunda mánuðinum* er legbotninn kominn 1 eða 2 þumlúnga upp fyrir naflann, og naflaholan er næstum horfin; leghálsinn er orðinn ávalur, og í þessa mánaðar lok má finna til höfuðsins á burðinum með fíngrinum, en það eins og hleypur undan, þá er þrýst er utan á leghálsinn; vökvi nokkur, sem líkist mjólk, kemur í brjóstin.

Á *áttunda mánuðinum* er legbotninn kominn miðsvegar millum naflans og hjartagrófarinnar; naflaholan er með öllu horfin; utan á kviðnum má finna til nokkurra parta burðarins; leghálsinn er enn meir þaninn

út, og finna má glöggt til höfuðsins á burðinum, þá er þrýst er utan á hann með fingrinum.

Á *níunda mánuði* er legbotninn kominn því nær upp undir hjartagróf, og naflaholan er útnuð út; leghálsinn er orðinn allur þynnri, og að mestu leyti ávalur að neðanverðu; höfuð burðarins er nú miklu þyngra og stærra, og leggaungin eru öll orðin talsvert víðari, og hrukkurnar því nær horfnar; þau eru og fremur venju þvöl viðkomu.

Á *tíunda mánuðinum* færist legbotninn aptur niður undir naflann; kviðarþykktin verður öll meiri að framanverðu; leghálsinn er orðinn mjög svo þunnur og með öllu ávalur að neðanverðu, og er hann nú kominn aptur leingra niður í grindarholið, og höfuð burðarins eins. Legopið er með öllu lokað á þeim konum, sem eiga barn í fyrsta sinn, og eins eru barmar þess mjög svo litlir, en á konum, sem áður hafa alið barn, má komast með fingrinum um það upp að burðarhimnunum, og barmar þess eru nokkuð þykkvir.

SJÖTTI KAPÍTULI.

Um óeðlilega þykkt.

47da gr.

Þykkt kvenna er kölluð *óeðlileg*, þá er hið frjófgaða egg kemst eigi inn í legholið, en festir sig og

þróast á öðrum stað í grindarholinu. Má þetta verða með mörgum hætti, og viljum vjer á þessum stað skýra gjör frá hverju tilfellinu sjer.

48da gr.

Þess ber að geta, *að eigi lendir hinu frjófgaða eggi allajafna á sama stað*, þá er það fer á mis við legholið. Stundum getur það að borið, að eggið eigi losnar frá eggjakerfinu, heldur situr þar fast og vex þar og dafnar; eða hins vegar losnar það reyndar við eggjakerfið, en kemst eigi leingra enn inn í legpípuna, og þróast þar, og í þriðja lagi má það verða, að eggið á leiðinni úr eggjakerfinu til legpípunnar, dettur niður í kviðinn, og festist þá einhvurstaðar á þörmunum eða á hinum öðrum innýflunum.

49da gr.

Þá er þannig tekst til með eggið, deyr konan optast nær, en þó eigi allajafna, þá fram líða stundir; þó er eigi alllítið undir því komið, hvar egginu hefur lent, því eptir því er konunni meiri eða minni hætta búin. Standi svo á að eggið hefur komizt inn í legpípuna, og vaxið þar og dafnað, þá deyr konan venjulega á þriðja eða fjórða mánuðinum, með þeim hætti, að nokkrir partar í grend við það bila eða rifna, og blæðir henni þá til ólífis. Eins fer þá er eggið festist í legpípunni. En ef egginu lendir einhvurstaðar í kviðnum sjálfum, þá er ekkert, sem

tálmar því, að burðurinn megi verða fulltíða, eins og ef egginu hefði lent í leghulinu sjálfu, en þá svo er komið, deyr burðurinn ef eigi lækninn með ráðum getur náð honum lifandi. Stundum ber það við, að konan deyr, þá er þannig hefur tekist til með eggið, en þó má sjá þess mörg dæmi, að hún heldur lífinu, annaðhvort með þeim hætti, að grefur í kviðnum fyrir neðan naflann, og um op það, er þannig kemur á hann, kemur burðurinn út í smápörtum, eða og grefur í görnunum á líkan hátt að neðanverðu og innanverðu, og konan losast þá er svo stendur á við burðinn í smápörtum um þarfagánginn. Það má og verða, að burðurinn visnar allur upp, en í stað þess að leysast í sundur, eins og í hinum tilfellunum, verður hann að hörðum klumpi, er staðnæmist í kviðnum án þess að skaða heilsu konunnar.

50sta gr.

Á hinum fyrstu mánuðum er eigi hægt *að aðgreina þessa þykkt* frá hinni eðlilegu þykkt, og síðar er það og mjög svo torvelt, og fullyrða má, að yfirsetukonan einúngis getur gjört sjer lausa getgátu um það, en aldregi sagt það fyrir með fullri vissu. Þó má vera að það, er hjer segir, gefi henni bendíngar og hugvekju í þessu efni:

að kviðarþykkt konunnar sýnir sig fremur til annararhvorrar hliðar, en ekki, eins og venjulegt er, mest beint fyrir ofan mitt blöðrubeinið;

að finna má miklu glöggvar, enn venjulega verð-

ur, til hræringa burðarins og eins hinna einstöku parta hans, þá er maður leitar fyrir sjer með höndunum utan á kvið konunnar;

að hvorki svara breytíngarnar á legopinu nje heldur á leghálsinum til þess, hve lángt er liðið á meðgaungutímann, og einkum er það eptirtektarvert, að leghálsinn eigi þenst út, nje verður ávalur á hinum síðustu mánuðum meðgaungutímans, eins og venja er til, þá er þykktin er eðlileg.

Ef yfirsetukonan verður vör við einkenni þau, er nú voru talin, og henni þannig sýnast líkindi til, að þykktin sje óeðlileg, þá skal hún þegar gjöra lækninum njósn um það, en forðast að láta konuna skilja það á sjer í orðum eða aðferð, eða þá er hlut eiga að.

SJÖUNDI KAPITULI

skýrir gjörr frá óeðlilegri þykkt.

51sta gr.

Þá er hið frjófgaða egg reyndar kemst inn í legholið, en kyrkist síðar með öllu, og eðli þess breytist svo mjög, að eigi er hægt að aðgreina hina einstöku parta þess, nje heldur burðinn sjálfan, er þykktin og kölluð *óeðlileg þykkt*, og eggið *óeðlilegt egg* eða mánaðarkálfur. En þess ber að geta, að í daglegu máli

er og hið sama nafn haft um hvern annan samdrátt, er myndast inn í legholinu, og jafnóðum eyðist aptur, án þess konan hafi orðið barnshafandi, en það er athugandi, að þá á það eigi vel við.

52ur gr.

Egg það, er nú gat eg um, sýnir sig opt í ýmsum myndum; stundum er það samsett af holdtrefjum og fast í sjer, en stundum er það blaðra nokkur, og er annaðhvort blóðvatn í henni eða vindur, og í þriðja lagi er það samsett af mörgum gagnsærum vatnsblöðrum eða bólum, er allar eru áfastar hver við aðra, svo sem vínberin á leggnum.

53ja gr.

Það er einka örðugt að gjöra mun á hvort þykktin er óeðlileg eða eðlileg, og opt er það eigi hægt, sökum þess að hin óeðlilega þykkt sýnir sig öldúngis á sama hátt á hinum fyrstu mánuðum, og væri hún eðlileg, en hins vegar varir þesskonar þykkt venjulega eigi leingur enn þrjá eða mest fjóra mánuði. Þó getur það við borið, að hún helzt fimm eða sex mánuði, og þá svo stendur á er það eptirtektarvert, að kviðarþykktin eykst venju fremur, og brjóstin þrútna, og fyr kemur í þau vatnskenndur vökvi; þá svo ber undir er konan optast venju fremur sjúk um allan meðgaungutímann, og ýmist missir hún blóð eða vatn. Það er sjálfsagt að hvorki heyrist til hjartsláttarins, nje heldur verður fundið til hræringa

burðarins. Þá er nú allt þetta lýsir sjer, eru reyndar nokkur líkindi til, að konan eigi sie eðlilega þúnguð, en fyrst verður þó geingið úr skugga um að svo sje, þá er hið óeðlilega egg kemur í ljós, en um leið og það verður, missir konan allajafna mikið blóð, og finnur hún til sárra verkja, að sínu leyti eins og hefði hún fæðíngarhríðir, og líkt og þá eggið ferst með öðrum hætti.

Á þessum stað má geta þess, að mjög sjaldan ber það við, að undir eins sje bæði eðlilegt og ónáttúrlegt egg í legholinu, en af því fylgir, að þykktin er þá bæði eðlileg og óeðlileg. En eigi verður komizt eptir því, að svo sje, fyr enn í fæðíngunni, þá er hið óeðlilega egg kemur í ljós, annaðhvort á undan eða á eptir burðinum. En venjulegast er þó að þesskonar egg komi fyrst í ljós með fylgjunni.

ÁTTUNDI KAPÍTULI

Almenn ráð, er barnshafandi konur skulu fara eptir.

54da gr.

Það er reyndar sjálfsagt, að þykkt kvenna er einganveginn að álíta sem sjúkdóm nokkurn, þá er hún er skoðuð sjerílagi, en hins vegar verður það eigi varið, að um meðgaungutímann fær óforsjállegur lifn-

aðarháttur venju fremur á konuna, og eins hverhelst önnur áhrif utan að, og er það því fremur skylda hennar, að komast hjá þessu, að svo miklu leyti í hennar valdi stendur, sem burðurinn getur beðið tjón af því, og opt leiðir slíkt til þess, að fæðíngin verður óeðlileg. Það er því mikilsvarðandi fyrir barnshafandi konu að vera mjög svo aðgjætna um hagi sína, og að svo miklu leyti henni er hægt, skal hún gjæta þess, sem hjer mun sagt verða, og á það eins heima hjá öllum konum, sem barnshafandi eru, meðan á meðgaungutímanum stendur; það er og skylda yfirsetukonunnar að gefa konunni bendíngar um þetta efni, og hvetja hana til að hlýða ráðum hennar.

Það má álíta sem *einkareglu*, að barnshafandi kona eigi bregði í neinu sjerílagi út af sínum venjulega lifnaðarhætti, að minnsta kosti að svo miklu leyti, sem henni hefir liðið vel við hann, og ef hann eigi beinlínis á ílla við þúngaða konu, því reynslan sýnir, að hver ein hastarleg breytíng á konunnar fyrra lifnaðarhætti, enda þótt hún annars vegar í sjálfu sjer sje til góðs, hefur opt íll áhrif á burðarlífið.

55ta gr.

Mikið er komið undir *loptinu*, sem konan dregur að sjer, og að svo miklu leyti unnt er, skal leggja alla stund á, að hafa það öldúngis óspillt eða hreint, og ekki blandað öðru skaðvænu lopti. Það er því einka ráð fyrir barnshafandi konu að halda því herbergi hreinu,

sem hún er í, og hleypa jafnaðarlega nýju lopti inn í það, og sjálf skal hún opt vera úti við og á stjái, en þó ekki reyna mjög mikið á sig. Þetta er svo að skilja, að öll hreifíng hefur þau áhrif á hana, að blóðið rennur þeim mun fljótar um líkamann, þá svo er með farið, og konunni verður fyrir þá sök svo sem allri ljettara. En hún skal sneyða sig hjá sjerhverri hræríng og erfiði, sem reynir á hana um of, og teljum vjer til þess: stökk, hlaup, dansleik; eins skal hún varast að bera eða lypta þúngri byrði, vegna þess að opt má verða, að af því komi blóðlát, og eins að konan fæði opt fyrir tímann, ef hún eigi hefur við alla varhyggð í þessu efni.

56ta gr.

Einkum er ráðandi til allrar hófsemdar í *mat* og *drykk*. Konan skal því varast að neyta of mikils, og eins skal hún sneyða sig hjá að borða þann mat, er örðugt er að melta, og eigi skal hún neyta áfeingra drykkja, en þó þarf hún eigi um of að takmarka sig í mataræðinu. Einkum er þó ráðandi til hófsemdar, þá er líður undir lok meðgaungutímans. Ef konunni eigi geðjast að eða fellur matur nokkur, meðan hún geingur með, þá skal eigi heldur halda honum að henni, en hins vegar er eigi heldur allajafna ráðlegt að láta allt eptir henni, ef hún t. a. m. annað veifið fær lyst á hinu eða þessu, en fyr hefur það verið álitið með öllu nauðsynlegt.

57da gr.

Hin barnshafandi kona skal allajafna gjæta stillíngar, og eigi láta *geðshræríngar* hrífa sig um of, fyrir þá sök, að opt hafa af slíku orsakast taugateigjur, blóðspýja, fæðíng í ótíma, eða og hefur burðurinn dáið. Má og verða að slíku komi til leiðar eigi einúngis hinar óþægilegu geðshræringar, t. a. m. hræðsla og ótti, reiði, sorg, o. fl. þk., heldur og hastarleg gleði.

Undir lok meðgaungutímans verða þúngaðar konur opt hræddar og óttasleignar fyrir fæðíngunni; þó á þetta sjer einkum stað hjá þeim konum, er eigi hafa áður átt barn, eða hjá þeim, sem áður hafa komið hart niður. Þá er svo stendur á, er það skylda yfirsetukonunnar að hughreysta konuna með skynsamlegum fortölum, og vekja góða von hjá henni, en aldregi skal hún bæta á hræðslu konunnar með því að segja henni frá torveldri eða hættulegri fæðíng, er hún hefur annaðhvort heyrt sagt frá eða sjálf sjeð.

58da gr.

Í *klæðaburðinum* skal barnshafandi kona allajafna nákvæmlega gjæta þess að skýla vel brjóstunum og fæðíngarpörtunum, svo eigi komi kulði að þeim, og eins skal hún og sjá svo um, að eigi sjeu fötin svo þraung, að þau kreppi að líkamanum. Til þess að halda kviðnum vel heitum er ráðandi til, að konan hafi kviðarbelti, úr ull, og eins má það koma að góðu haldi til þess að ljetta undir kviðinn, sje konan mjög framsett.

59da gr.

Þess ber einkum að gjæta, að konan hafi á degi hverjum *góðar hægðir*, og má það verða með þeim hætti, að hún lifi reglulega bæði í mat og drykk, og hins vegar má og sjá svo um, að hún fái góðar hægðir, með því að gefa henni inn hreinsandi meðöl, og eins með því móti að setja henni stólpípu ef þurfa þykir; en með öllu er ráðandi frá að gefa henni megn hreinsunarmeðöl, því þau geta opt orðið henni skaðvæn. Eins er það og sjerílagi áríðandi, að konan eigi haldi *þvaginu* með sjer, heldur skal hún þegar, í hvert skipti sem náttúran býður, hægja sjer til kviðarins, því það má opt valda miklu tjóni, ef hún eigi nákvæmlega gjætir þessa.

60sta gr.

Á hinum síðustu mánuðum af meðgaungutímanum skal einkum fara vel með *geirvörturnar*, og er það einkum þá áríðandi, ef konan leggur barnið á brjóst eptir fæðínguna, og má slíkt verða með þeim hætti, að gjæta þess, að fötin eigi þreyngi að þeim, en skýla þeim vel, og eins skal þvo þær tvisvar sinnum á dag upp úr köldu vatni, því þá svo er með farið, styrkist skinnið á þeim, og sprúngur koma þá síður í þær, meðan barnið liggur á brjósti. En ef geirvörturnar eru flatar og liggja djúpt, skal smátt og smátt ná þeim leingra út með því að sjúga þær út með verkfærum, er höfð eru til þess, og hylja þær svo með geirvartna-

typpum, úr trje eða horni. Áður er sagt, að jafnan skuli halda brjóstunum heitum.

61sta gr.

Á þessum stað viljum vjer og geta þess, að yfirsetukonan skal ráða þúngaðri konu frá að hafa opt holdlegt samræði, fyrir þá sök, að opt má slíkt valda blóðláti og fæðíng í ótíma. Einkum ber þeim konum að gjæta þess, er áður hafa fætt í ótíma, því þá svo stendur á, ætti öldungis að ráða frá samræði, sökum þess að hætt er við að reki að hinu sama, ef eigi er öll varhyggð við höfð.

Þriðji þáttur

skýrir frá sjálfri yfirsetukvennafræðinni.

Fyrsti kafli.

Um fæðínguna sjerílagi.

62ur gr.

Það er kölluð *fæðíng* þá er burðurinn með þeim pörtum eggsins, er honum fylgja, kemur í ljós úr móðurkvið, hvort heldur sem náttúran sjálf eða manna hjálp kemur þessu til leiðar.

Í sjerhverri fæðíng má gjöra mismun á tvennu, en það er afl það, er rekur burðinn áfram eða fæðíngaraflið, og hinsvegar hreifíngin sjálf eða leið burðarins um grindarholið.

FYRSTI KAPÍTULI.

Fæðíngaraflið.

63ja gr.

Fæðíngaraflið er að mestu leyti komið undir leginu, og sýnir það sig á þann hátt, að jóðsýki eða hríðir koma að konunni.

Það eru kallaðar *hríðir*, þá er samdráttur kemur í legið með sárri tilfinníng nokkurri, en með þessu móti er burðinum svo sem hrundið út úr leginu. Þess ber að geta, að eigi koma samdrættir þessir í allt legið í senn, heldur verður það optast einúngis í legbotninum og legbolnum, en um sama leyti víkkar legopið, og það mun mega fullyrða, að hin sára tilfinníng, er konan finnur til meðan á hríðunum stendur, er fremur komin undir því, að legopið þenst út, enn undir samðráttunum í legbotninum.

64da gr.

Mikils er áríðandi að gjöra mun á hríðunum sjálfum, og einskonar sárri tilfinníng í kviðnum, er líkist þeim meir eða minna, og finnur konan til þessa bæði um meðgaungutímann, og meðan á fæðíngunni stenður, og verður henni því stundum það á að hugsa, að verkir þessir í kviðnum, sjeu *fæðíngarhríðir*, en til aðgreiníngar frá þeim má kalla tilfinníng þessa *óeðlilegar hríðir.*

Hinar rjettu fæðíngarhríðir lýsa sjer með þessum hætti.

1. Hríðirnar koma að með köflum, eða með öðrum orðum, að nokkur stund verður á milli þeirra, og aukast þær eptir vissri röð, og verða sterkari og ákafari, eptir því sem fæðíngunni miðar leingra á fram, og eins koma þær óðar og standa leingur yfir, þá er á hana líður.

2. Hríðirnar sýna sig allajafna á tilteknum stöðum, með þeim hætti, að fyrst finnur konan til þeirra um lendarnar, en þaðan leiðir verkinn niður eptir grindarholinu, fram að nárabeinunum og út í hina ytri fæðíngarparta og niður í lærin.

3. Meðan á hverri hríð stendur, þenst legið nokkuð eitt út, og legbotninn er harður viðkomu, þar til hríðinni ljettir.

4. Með líkum hætti má og, meðan á hríðunum stendur, um leggaungin glöggt finna með fíngrinum, að legopið þenst út, og um leið verður maður var við, að belgirnir eða himnurnar með þeim parti burðarins, er liggur næst, færist niður að legopinu.

En *verkir* þeir í kviðnum, er áður er sagt frá, líkjast að nokkru leyti hríðunum, en eiga þó reyndar ekkert skylt við þær; koma þeir optast úr görnunum, og lýsa sjer með allt öðrum hætti, enn hríðirnar, svo að hvorki koma þeir í nokkurri vissri röð, með millibili, nje fremur finnst til þeirra á einum enn öðrum stað í grindarholinu, og eins breytist eigi legið eða partar þess, og eyða má þeim með meðölum, er eiga við þeim. Ef verkir þessir sýna sig í fæðíngunni sjálfri, eða með öðrum orðum, meðan konan hefur hinar rjettu hríðir, má segja að konan hafi *hvorskyns hríðir.*

65ta gr.

Hinar rjettu hríðir sýna sig þó eigi alltjend jafnreglulega; stundum eru þær of harðar eða of linar,

eða þær standa of stutta stund yfir, eða og koma þær of sjaldan að, eða of skammt verður á millum þeirra. Eins má það og verða, að samdrátturinn í leginu sjálfu, er eptir eðli sínu á að vera mestur í legbotninum og gánga þaðan jafnt niður eptir, stundum er mestur í legbolnum eða um leghálsinn. Þá er svo stendur á hríðunum tálma þær einúngis fæðíngunni, og eru þær því kallaðar *óeðlilegar hríðir.* Aðgreina má þegar hinar rjettu hríðir frá hinum, því þær flýta fyrir fæðíngunni, en hinar óeðlilegu tálma henni.

66ta gr.

Eins og áður er sagt eru það einkum hríðirnar, er reka á eptir burðinum í fæðíngunni, en þó ber þess að geta, að slíkt er og að nokkru leyti komið undir samdrætti í kviðarvöðvunum, einkum þá er líður á fæðínguna, og verður það konunni með öllu óafvitandi, en annars vegar hefur hún þó vöðvasamdrætti þessa í valdi sjer. Eru samdrættir þessir einskonar aðstoðarafl, er sýnir sig, þá er konan heldur í sjer andanum og svo sem með öllum líkamanum reynir til að flýta fæðíngunni.

ANNAR KAPÍTULI

um leið burðarins um grindarholið.

67da gr.

Þá er maður nákvæmlega hefur tekið eptir mörgum fæðíngum, má bráðum komast að því, að náttúran sjálf hefur eins og myndað grindina eptir vissum reglum bæði að lögun og allri bygging, og verður því nákvæmlega að gjæta þessa þá er manna hjálpar þarf við í fæðíngunni. Í því skyni skal setja á sig það, er hjer segir:

1. *Einúngis þá er burðurinn liggur á leingri veginn í leginu, má hann án tálmunar komast gegnum grindina*, og á sama stendur hvort heldur höfuðið eða sitjandinn veit niður að legopinu· Það er því með öllu auðsætt, að snúa verður burðinum við, þá er hann liggur annaðhvort á þverveginn eða á ská, en til þess þarf kunnáttu og handlægni, sem síðar mun sagt verða, því annars kostar kemst burðurinn eigi gegnum grindina.

2. *Svo skal koma burðinum fyrir*, *að sjerhver partur hans*, *þar er hann er gildastur*, *á öllum stöðum á leiðinni um grindina*, *hitti fyrir grindarholið þar sem það er víðast*, *og eigi er nóg að bera umhyggja fyrir*, *að svo fari á einum stað*, *heldur ber þess að gjæta*, *að þannig takist til á allri leiðinni.* Af því, er nú hefur verið sagt, leiðir aptur, að sá partur

burðarins, sem er fyrirferðarmestur, heldur eigi hinni sömu legu á allri leiðinni um grindina, heldur breytist lega burðarins eptir því, sem grindin sjálf mjókkar eða víkkar á ýmsum stöðum i henni, sem áður er skýrt frá.

3. *Leið burðarins um grindarholið fylgir allajafna miðlínu grindarinnar*, sem segir í 5[tu] greininni. Fyrir þá sök má maður eigi ímynda sjer, að leið burðarins sje með öllu bein niður eptir grindarholinu, heldur verða krókar á henni, á þann hátt, að burðurinn fer beina leið einúngis þá er hann fer um efra op grindarinnar, en beygir þegar nokkuð eitt fram á við í sjálfu holinu, og svo lítið eitt upp á við á leiðinni um hið neðra op grindarinnar.

4. Þá er svo stendur á, að burðurinn reyndar liggur á leingri veginn, en hryggurinn snýr þó aptur í grindarholinu, má fullyrða, að *burðurinn allur snýst við* á leiðinni um grindarholið, á þann hátt, að kviðarhliðinn snýr að nokkru leyti aptur, en hryggurinn nokkuð fram á við. Lega burðarins breystist með þessum hætti af sjálfu sjer, og með þessu móti verður lega hans eðlileg, þótt áður væri hún það ekki. En sje nú svo, að náttúran sjálf eigi beri umhyggju fyrir þessu, má það opt verða, að manna hjálp er nauðsynleg, svo fæðíngin megi vel takast.

ÞRIÐJI KAPÍTULI

skýrir frá, hvernig fæðíngin í fyrstu sýnir sig almennast og hvernig fæðíngunni er skipt, eptir því sem á henni stendur.

68da gr.

Enda þótt hver fæðíng sje annari frábrugðin með mörgum hætti, þá eru þær þó á hinn bóginn allar að nokkru leyti áþekkar, á þann hátt, að breytíngar nokkrar, er sýna sig úr því fæðíngin byrjar og til þess hún er liðin, og sem koma hver á fætur annari, eru að mestu leyti að álíta sameiginlegar fyrir hverja fæðíng, en af breytíngum þessum má fyrst gjöra sjer ljósa hugmynd um alla fæðínguna, og ef greinilega er skýrt frá þeim, í þeirra röð, sem þær sýna sig í fæðíngunni, þá er það eins og sagt hefði verið frá sjálfri fæðíngunni, og henni lýst, eins og hún almennt sýnir sig. Á þessum stað viljum vjer nú skýra frá breytíngum þessum, og til þess það megi verða því skiljanlegar, viljum vjer ímynda oss, að höfuð burðarins snúi fram og niður í leginu, og enn fremur viljum vjer gera svo ráð fyrir, að fæðíngunni sjálfri sje skipt í tímabil nokkur, og veitir þá hægar að skýra frá breytíngunum þá er svo er með farið.

69da gr.

1sta tímabil (*þá er líður að fæðíngunni*).

Tímabil þetta er reyndar eigi talið með sjálfri

fæðíngunni, heldur er það sem fyrirrennari nokkur, er greiðir fyrir henni, þá er hennar tími er kominn. Tímabil þetta byrjar þá er hinir fyrstu samdrættir koma í legið, og eru það hinar svo nefndu *fyrirvarahríðir*, er sýna sig með þessum hætti, og heldur þeim á fram þángað til legopið víkkar út. Það stendur yfir stundum nokkrar stundir, og aptur annað veifið 8 til 14 daga, og finnur konan á tíma þessum til fyrirvarahríðanna með þeim hætti, að hún verður vör við samdrætti nokkra um spjaldhrygginn og kviðinn, en þó er eigi mikill sársauki af þeim, en einkum koma þeir að á kvöldum, og minnka þeir svo eða hætta með öllu, þá er konan er komin í rúmið. Yfirsetukonan getur ransakað konuna meðan stendur á fyrirvarahríðunum, og má þá glöggt komast að raun um, að legbotninn verður allur harðari viðkomu, og ransaki hún hana um leggaungin, má og glöggt finna að spenna er hlaupin í leghálsinn og legopið, en hún hverfur þó aptur eptir nokkurn tíma liðinn. Meðan fyrirvarahríðirnar standa yfir er konan opt skelkuð og hrædd fyrir fæðíngunni, og finnst henni, sem hún opt þurfi að hægja sjer til baks og kviðar; leggaungin víkka út og eru þau heit viðkomu, og úr þeim kemur slím; leghálsinn sígur leingra niður í grindarholið; fæði konan í fyrsta sinn er legopið enn sem komið er öldúngis aptur, en á konum, sem optar hafa átt barn, er það svo opið að fara má með fíngurinn um það allt upp að himnunum.

70sta gr.

2að tímabil (*þá er fæðíngin byrjar*).

Tímabil þetta er talið frá því, er legopið fyrst er orðið opið og víkkað út, þángað til himnurnar rifna og legvatnið rennur út.

Hríðirnar verða úr þessa harðari og sárri, þær koma optar að og eptir vissri röð og reglu. (Eru þetta og einskonar *fyrirvarahríðir*). Meðan á hverri hríð stendur, þenst legopið meir og meir og víkkar út, og legvatnið þrýstir á eptir himnunum ofan í legopið, og líkjast þær þá uppblásinni blöðru; þá er hríðinni ljettir, linast himnurnar aptur, og finna má til höfuðsins á burðinum um þær. Slím það, er áður er skýrt frá, rennur um þessar mundir úr leggaungunum, og sezt á fingurinn, sem ransakað er með, en það er að nokkru leyti blóðlitað. Eptir nokkurn tíma liðinn víkkar legopið með öllu út, svo himnurnar, sem eru útþandar eins og uppblásin blaðra, komast þegar um það ofan í leggaungin. Hjer nema þær staðar, og eru þær eins útþandar, og áður voru þær, enda þótt konan hafi eingar hríðir, en á hverri stundu má búast við að þær rifni (*það líður að því að himnurnar rifni*). Að lokum rifna og himnurnar meðan ein hríðin stendur yfir, og ber opt við, að glöggt má heyra, þá er það verður, og allt það legvatn, er til er fyrir framan höfuðið á burðinum, rennur þegar út.

71sta gr.

3ja tímabil (*fæðíngunni miðar*).

Tímabil þetta er talið frá þeirri stund, er himnurnar rifna, þángað til höfuð burðarins er komið ofan í hið neðra op grindarholsins.

Þá er himnurnar eru rifnaðar og legvatnið er runnið út, ber opt við, að hríðirnar rjena, eða þeim ljettir með öllu nokkra stund, en þær koma þó þegar að nýju enn harðari, og stendur þá leingur á þeim, og styttra verður á milli þeirra, enn áður. Konan tekur þá mjög að ægja og hljóða, og þjáist hún svo meðan á hríðunum stendur, að hún hvorki þolir að standa nje sitja, en hún vill þó helzt liggja, og spyrnist hún þá í með fótum og höndum, svo kviðarvöðvarnir megi flýta fyrir fæðíngunni að sínu leyti eins og hríðirnar sjálfar, þá er þær koma. Þá er hríðirnar eru orðnar svo harðar, segja menn að þær *reki á eptir fæðíngunni*. Hríðir þessar reka höfuðuð á burðinum niður í legopið, og svo þaðan leingra eða dýpra ofan í grindarholið, og þá svo er komið, má úr því finna til þess rjett fyrir innan blygðunarbarmana, og meðan á hríðunum stendur, má að nokkru leyti sjá það í bugðunni undir blöðrubeininu. En um leið og höfuð burðarins með þessum hætti kemst í gegnum hið litla grindarhol, kreystist það að nokkru leyti saman, en það verður með þeim hætti, að saumarnir og hausamótin gánga nokkuð eitt á misvíxl, og fyrir þá sök koma hrukkur á húðina, og ef

eigi rýmkar til um höfuðið eptir skamma stund, kemur *bólgusveppur* á það, er kenndur er við höfuðið, en betur mundi mega kalla hann *fæðíngarsveppinn*, því opt má verða, að bólgusveppir þessir komi annarstaðar um sama leyti á þann part líkama burðarins, er snýr niður í grindarholinu.

72ur gr.

4da tímabil (*burðinum skýtur út*).

Hríðirnar verða nú miklu harðari og tilfinníngin sárri og þjáníngin meiri, þá er hinir ytri fæðíngarpartar konunnar taka til að þenjast út og víkka. Varla verður svipstund á milli hríðanna; konan skelfur og titrar öll af þjáníngunni, og eins hleypur hiti og roði í andlit henni, og svita hellir út um allan líkamann; nokkurskonar æði lýsir sjer á augnaráði hennar, en augun bærast varla og óp hennar og stjórnleysi líkist því, sem væri hún hálfvita. Eru þessvegna hríðir þessar kallaðar *skjálfandi hríðir*.

Sjerhver hríð kemur því til leiðar, að höfuð burðarins færist jafnóðum niður eptir grindarholinu, og sjá má það glöggvar milli bygðunarbarmanna; með þessum hætti þenst holdbrúin út, og verður hún um leið nokkuð ávöl. Höfuð burðarins þrýstir og á endagörnina, og fyrir þá sök ber það opt við, að konan lætur saurnum, og má þá um leið sjá nokkurn part af endagörninni í þarfagánginum. Þá er hríðinni ljettir, hættir og

öllum áhrifum hennar, er nú hefir verið sagt frá, og höfuð burðarins færist nokkuð aptur inn í leggaungin, en þá er hríðirnar hafa komið opt að, og höfuðið með þessum hætti er komið leingra fram á milli blygðunarbarmanna, nemur það að lokum staðar á þessum stað, og dregst eigi aptur inn í leggaungin, þá er verður á milli hríðanna. En úr því svo er komið, valda því hinar síðari hríðir, að sá partur höfuðsins, er aptur veit, allt í einu skreppur fyrir röndina á holdbrúnni, og um leið missir konan nokkurt blóð. Þess ber að geta, að sá partur af höfðinu, sem snýr fram að boganum undir blöðrubeininu, kemur reyndar fyrst í ljós milli blygðunarbarmanna, en hinum hluta höfuðsins, er aptur veit, skýtur fyr út, eins og áður er sagt.

Þá er allt höfuð burðarins er komið í ljós, ljettir allri þjáníngunni um nokkra stund af konunni og hríðirnar hætta; en eptir nokkurn tíma liðinn koma þær aptur, en þó eigi jafnákafar og áður voru þær, og þá skýtur herðunum út, og því nær um sama leiti hinum parti af líkama burðarins. Fylgir honum og blóð nokkurt, og það, sem áður hefur roðið eptir af legvatninu. Með þessum hætti fæðist barnið, en fylgjan er enn eptir.

73ja gr.

5ta tímabil (*fylgjan kemur í ljós*).

Þá er barnið er fætt, verður nokkra stund hvíld á þjáníngu konunnar, en þó koma hríðirnar að nýju

að henni, og eru það *hinar síðustu hríðir*, en þær eru venjulega eigi heptugar í samanburði við hinar fyrri hríðirnar. Legið ķiprar sig saman, og má finna til þess fyrir ofan blöðrubeinið; er það þrýstið viðkomu, og í lögun eins og hnöttur, svo sem barnshöfuð á stærð. Konan missir þá blóð nokkurt, og er það vottur þess, að þá losnar legkakan frá leginu, og sje konan þá ransökuð um leggaungin, má finna til fylgjunnar, er hún smámsaman um legopið færist ofan í leggaungin, og svo um þau út um hina ytri fæðíngarparta. Fyrst ber þá að legkökuna, og snýr niður hinn innri flötur hennar, en henni fylgja himnurnar eða belgirnir, og blóð nokkurt, sumpart storkið, sumpart óstorkið. Þá er fylgjan er komin í ljós, er fæðíngin liðin, og þá svo er komið, segja menn, að konan liggi á sæng.

74da gr.

Jafntorvelt er að ákveða með vissu, hve lángvinnur er hver af køflum fæðíngarinnar, er nú hefur verið skýrt frá, eins og að tilgreina, hve lángvin öll fæðíngin er, því fæðíngin er hver annari mest frábrugðin í þessu tilliti, og það svo mjög að mismunurinn eigi er einúngis nokkrar stundir, heldur dægur. Sje nú miðlað málum og farinn meðalvegurinn um að tiltaka, hve lángvin fæðíngin er, mundu 6 til 12 stundir verða nærri sanni, sem öll fæðíngin stendur yfir, þá er talið er frá því, er legopið er orðið með öllu útþanið. Samkvæmt þessu mundi þá mega segja, að 3 til 6 stundir

mundu verða á milli þess, að legopið er orðið útþanið, og belgirnir rifna, 2 til 4 stundir frá því belgirnir rifna, þángað til höfuð burðarins er komið niður að neðra opi litla grindarholsins; eptir hálfa stund mun þá burðinum skjóta út, og eptir hálfa eða mest eina stund mun fylgjan koma í ljós. En reynslan mun þegar sýna, að slíkt tímatal er að miklu leyta óáreiðanlegt, en hitt má þó fyllyrða, að allajafna stendur leingur á fæðíngunni, þá er konan á barn í fyrsta sinn, enn hafi hún áður alið barn, og hið sama er að segja um hvern kafla fæðíngarinnar; en öðru máli er að gegna um fylgjuna, er venjulega kemur fyr í ljós, þá er konan liggur í fyrsta sinn á gólfi, enn hafi hún áður átt barn.

75ta gr.

Öllum fæðíngum hefur verið *skipt í ýmsa flokka*, en það hefur þó að nokkru leyti mistekist, sökum þess að skipti þessi hafa opt verið byggð á því, hver lok fæðíngin hefur, en þau eru mjög svo frábrugðin, og hitt er víst, að allir geta skilið í þesskonar skiptum, þó eigi sje á þessum stað farið fleirum orðum um þau. Í daglegu máli segja menn opt, að fæðíngin sje hæg eða óhæg, fljót eða lángvin, eðlileg eða óeðlileg, þá er læknis aðstoðar þarf við, o. fl. þh. Einna bezt þykir eiga við að *skiptin fari eptir ásigkomulegi þeirra orsaka*, er ráða fæðíngunni, og verður þá hver fæðíng annaðhvort eðlileg eða óeðlileg.

Fæðíngin er þessvegna með öllu *eðlileg*, þá er

hún fer fram með þeim hætti, og í þeirri röð, er reynslan hefur sýnt oss, að algeingast verður, þá er hvorki konan nje burðurinn bíður nokkurt tjón.

En *óeðlileg* er fæðíngin, þá er út af því ber, er nú var sagt.

FJÓRÐI KAPÍTULI

skýrir frá hvernig komizt verður eptir, hvort burðurinn er á lífi í fæðíngunni.

76ta gr.

Það er að nokkru leyti áríðandi í mörgum tilfellum að komast eptir, hvort burðurinn er á lífi, eða ekki. Áður er skýrt frá, að eigi er allajafna hægt að komast með vissu eptir þessu, meðan á meðgaungutímanum stendur, og er og hið sama að segja um það, að eigi verður allajafna glögglega komizt eptir, hvort líf er með burðinum í fæðíngunni. Reyndar eru til stöku merki, er berlega lýsa því, að burðurinn sje á lífi, en á hinn bóginn verður mjög sjaldan geingið úr skugga um, að hann sje dauður. Þó má vera að farið verði nærri um þetta, er mörg merki þess sýna sig í senn.

Einka mikil líkindi eru til, *að burðurinn sje á lífi í fæðíngunni:*

þá er konunni hefur alltjend liðið vel fyrir fæðíng-

una, og eingin þesskonar tilfelli lýsa sjer hvorki á undan fæðíngunni, nje á meðan hún stendur yfir, er eptir öllum líkindum geta haft dauðleg áhrif á burðinn;

þá er fundizt hefur til burðarhræringanna annaðhvort litlu áður eða í byrjun fæðíngarinnar;

þá er sá partur burðarins, er snýr fram á við og niður, er harður viðkomu og fastur í sjer, og þá er fæðíngarsveppir koma á hann í fæðíngunni, er jafnóðum stækka, ef fæðíngunni seinkur nokkuð eða ef nokkuð tálmar henni, eptir að belgirnir eru rifnaðir;

þá má fyrst vita með vissu að burðurinn sje á lífi: ef glöggt má heyra hjartsláttinn í burðinum, þá er eyrað er lagt við kvið konunnar, og

þá er glöggt má finna að blóðið streymir um slagæðina í naflastreingnum.

77da gr.

Þá eru *líkindi til að burðurinn eigi sje á lífi* í fæðíngunni, ef fyrst og fremst eigi verður vart við lífsmörkin, er nú var skýrt frá, og enn fremur:

þá er ekki hefur fundizt til burðarhræringanna um nokkurn tíma;

þá er legvatnið, enda þótt sitjandinn eigi snúi fram og niður, er meingað grænleitum saurindum, mislitt, og íllur daun er af því;

þá er eingir fæðíngarsveppar myndast á þeim parti líkama burðarins, er snýr fram og niður, einkum ef fæðíngunni geingur seint, eða á hinn bóginn, ef þessir

fæðíngsveppir voru komnir á líkamann áður, en hjaðna nú þegar niður aptur, í stað þess að stækka;

þá er höfuðbeinin svo sem liggja öll venju fremur laus, og gánga mikið á misvíxl um saumana;

þá er skinnið liggur því nær laust á þeim parti líkama burðarins, er fyrst ber að;

þá er naflastreingurinn er kaldur viðkomu og ekki finnst til blóðrennslisins í honum ef svo stendur á að hann ber fyrst að, og eins ef hann er mislitur útlits, þá er hann kemur í ljós.

Af öllum dauðamerkjum burðarins, er nú voru talin, er einúngis hið síðast greinda að álíta með öllu órækt, en það sýnir sig mjög svo sjaldan, því naflastreinginn ber eigi opt fyrst að. Hin dauðamerkin eru öll, hvert um sig, meir eða minna óáreiðanleg, en sýni þau sig öll í senn, má með miklum líkindum álykta, að burðurinn sje dauður. Yfirsetukonan gerir því bezt í, sem optast að skjóta allri úrlausn á frest í þessu efni, þángað til barnið er fætt.

ANNAR KAFLI.

skýrir frá fæðíngunni þá er hún er með öllu eðlileg.

FYRSTI KAPÍTULI

skýrir frá með hverjum hætti fæðíngin má verða eðlileg.

78da gr.

Til þess fæðíngin megi verða með öllu eðlileg, heimtist eigi einúngis, að hún komi að á tækum tíma, heldur er slíkt og að nokkru leyti komið undir konunni sjálfri, burðinum og egginu, er allt í sameiníng gerir hana eðlilega. Viljum vjer nú skýra frá með hverjum hætti þetta má verða, og teljum vjer þá:

1. *Af konunnar hálfu verður fæðíngin eðlileg:*

þá er fæðíngarafli̇ð hefur þau áhrif á fæðínguna, er það á að hafa, er allt fer skipulega, og er slíkt komið undir því, að hríðirnar sjeu með öllu eðlilegar og ekkert tálmi því, er annars vegar flýtir fyrir fæðíngunni;

þá er burðarvegurinn er eins og hann á að vera, eða með öðrum orðum grindin er rjett mynduð, og ekkert tálmar fæðíngunni í legopinu, leggaungunum, eða um hina ytri fæðíngarparta;

þá er konan er alheil fyrir utan fæðíngarpartana, því ef eigi er svo getur slíkt opt tálmað fæðíngunni.

2. Burðurinn styður að því, að fæðíngin megi verða eðlileg, með þeim hætti:

að *burðurinn hafi eðlilega stærð* og sje *vel skapaður*, og *lega* hans í barnsleginu sje með öllu *eðlileg*, eins og áður er sagt frá henni, með þeim hætti, að hann liggi eptir því endilaungu, með höfuðið niður og hvirfilinn fram, í þeirri stefnu, að örvasaumurinn hitti fyrir aðrahvora víddina á ská í efra opi grindarholsins, en hnakkinn og hin þríhyrndu hausamót snúi fram á móti nárabeinunum, en ennið og hin ferhyrndu hausamót snúi aptur í grindarholinu í þá stefnuna, sem hin íbjúgu vik grindarinnar liggja.

3. *En eggið styður að fæðingunni* að því leyti:

að *belgir* þess eða *himnurnar* hvorki sjeu of þunnir, svo þeir þessvegna rifni of fljótt, nje á hinn bóginn svo seigir og fastir í sjer, að þeir eigi megi rifna í tækan tíma;

að *legvatnið* hvorki sje of mikið nje of lítið;

að *legkakan* sje í skorðum sínum, og eigi venju fremur föst við legið;

að *naflastreingurinn* sje nærri sanni á leingd, því hvort heldur hann er of stuttur eða of lángur má opt verða, að hann tálmi fæðíngunni.

Yfirsetukonan getur þegar fyrst í fæðíngunni komizt eptir hvort allt það, er nú hefur verið skýrt frá, er eins og það á að vera; og komizt hún þá að raun um, að svo sje, hefur hún eigi all-litla ástæðu til að halda, að fæðíngin muni vel takast.

ANNAR KAPÍTULI
um legu burðarins og leið hans um grindina, þá er fæðíngin er eðlileg.

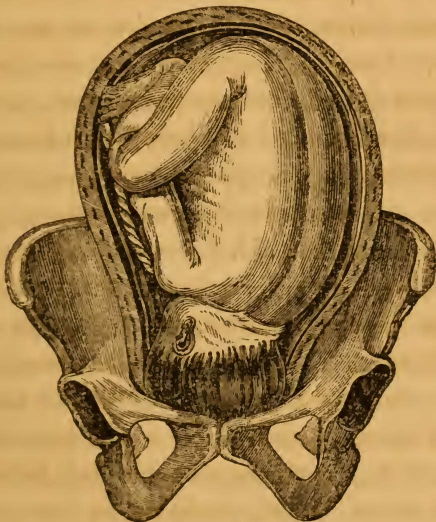
79da gr.

Sje lega höfuðsins á burðinum ransökuð fyrst í fæðíngunni, verður yfirsetukonan áskynja um, að hvirfillinn snýr fram á við og niður, og enn fremur má komast eptir því, að örvasaumurinn, eins og áður er skýrt frá, liggur á ská í grindarholinu, á þann hátt, að hann beinlínis hittir fyrir sjer aðrahvora skávídd grindarinnar, en hin þríhyrndu hausamót snúa og lítið eitt fram á við, gagnvart öðruhvoru nárabeininu, en hin ferhyrndu hausamót snúa nokkuð aptur, í þá áttina, er hið íbjúga vik grindarinnar liggur, og á ská er gagnvart nárabeini því, er hin þríhyrndu hausamót snúa fram að. Áður er skýrt frá, að tvær eru víddirnar á ská í efra opi grindarinnar, en sökum þess verður og auðsætt, að lega hvirfilsins má verða með tvennu móti, eða með öðrum orðum, hnakkinn og hin þríhyrndu hausamót snúa fram að hinu vinstra nárabeini, en ennið og hin ferhyrndu hausamót snúa aptur að hinu íbjúga viki grindarinnar hægra megin, eða og hins vegar snýr hnakkinn fram að hægra nárabeininu og hin þríhyrndu hausamót, en ennið og hin ferhyrndu hausamót snúa aptur að hinu íbjúga viki grindarinnar vinstra megin. Hin fyr greinda lega höfuðsins á burðinum er miklu tíðari, enn hin síðar greinda, og sökum þess hefur

þeim verið jafnað saman með þeim hætti, að menn segja að burðurinn liggi eðlilega í báðum tilfellunum, en hin yr greinda lega hans er jafnan talin fyrst

A hugagr. Sú mynd, er hjer stendur, sýnir legu höfuðsins og alls burðarins í leginu, í hinu fyrsta tilfelli.

15 mynd.

Nú má ímynda sjer, að hnakkinn og hryggurinn á burðinum snúi til hinnar hliðarinnar, og er það lega burðarins í síðara tilfellinu.

80sta gr.

Nú skal nákvæmar skýra frá *hinu fyrra tilfellinu*, þá er burðurinn snýr hnakkanum og hvirflinum fram og niður. Þá er svo er ástatt, má þegar í byrjun fæðíngarinnar finna til hinna þríhyrndu hausamóta, og snúa þau þá

fram að hinu vinstra nárabeini, en hin ferhyrndu hausamót snúa aptur að hinu íbjúga viki grindarinnar hægra megin, og hvorutveggi hausamótin eru jafnlángt upp í grindarholinu. En jafnóðum og fæðíngunni miðar á fram, komast hin þríhyrndu hausamót smátt og smátt leingra niður í grindarholið, enn hin ferhyrndu hausamót, en þó svo, að öllu höfðinu miðar um leið niður eptir því, og þessu samfara snýst hvirfillinn nokkuð eitt við, á þann hátt, að hin þríhyrndu hausamót snúa meir og meir fram á við í grindarholinu, en hin ferhyrndu hausamót snúa þá að sínu leyti meir aptur. Höfuð burðarins snýst þannig við smátt og smátt, en því meir verður það, sem því miðar leingra niður eptir grindarholinu, og þá er hvirfillinn er kominn nær því ofan í neðra op grindarholsins, er höfðinu svo snúið við, að finna má til hinna þríhyrndu hausamóta næstum því rjett neðan undir boganum undir blöðrubeininu, en hin ferhyrndu hausamót liggja niður undan búngunni á spjaldinu, og örvasaumurinn liggur því nær í sömu stefnu og vídd grindarholsins á þykktina. Þessi lega höfuðsins á burðinum helzt, þá er það fer um neðra op grindarinnar og hina ytri fæðíngarparta, með þeim hætti, að hnakkann ber fyrst að hjá boganum undir blöðrubeininu; reka þá hríðirnar á eptir og kemur þá smátt og smátt allur hvirfillinn í ljós millum blygðunarbarmanna, en þá svo er komið spennist hnakkinn meðan á hríðunum stendur fram og upp á við í bogann undir blöðrubeininu, svo ennið og and-

litið því hægar geti skroppið fyrir fremri röndina á holdbrúnni.

Þá er allt höfuðið er komið í ljós með þessum hætti, snýst það því nær samstundis við aptur, og verður þá lega þess nokkuð á ská, á þann hátt, að hnakkanum snýr upp og til vinstri hliðar, en andlitið snýr niður að hægra lærinu á konunni, og hinar síðari hríðir koma því til leiðar, að höfuðið því nær snýr um þvert, með þeim hætti, að hnakkinn snýr að vinstra lærinu á konunni, en andlitið að hægra lærinu. Herðar burðarins valda því, að höfuðið snýst þannig við þegar er það er komið í ljós, og ber það til þess, að herðarnar fara um grindarholið á þann hátt, að í efra opi þess liggja þær eptir víddinni á ská, en í sjálfu holinu og í neðra opinu breytist lega þeirra svo á leiðinni, að hún nokkurnveginn svamsvarar víddinni á þykktina, svo að fyrst ber hægri öxlina að í bugðunni eða boganum undir blöðrubeininu, en þá skreppur vinstri öxlin fyrir fremri röndina á holdbrúnni. Þá er herðarnar eru komnar í ljós fylgir hinn partur burðarins venjulega þegar á eptir, og geta má þess, að mjaðmirnar halda hinni sömu legu og stefnu, sem herðarnar, á leiðinni um grindarholið.

81sta gr.

Hin síðar greinda lega burðarins, þá er hvirflinum snýr niður. Þá svo stendur á liggur örvasaumurinn í byrjun fæðíngarinnar í sömu sefnu og sú víddin á ská, er gagnstæð er þeirri, er skýrt er frá hjer

að framan, á þann hátt, að hin þríhyrndu hausamót snúa fram að hægra narábeininu, en hin ferhyrndu hausamót aptur að hinu íbjúga viki grindarinnar vinstra megin. Um leið og hnakkinn færist niður eptir grindarholinu snýst höfuð burðarins við líkt og í fyrra tilfellinu, með þeim hætti, að hin þríhyrndu hausamót snúast fram á við, en hin ferhyrndu hausamót fremur aptur, og örvasaumurinn liggur næstum því í sömu stefnu og víddin á þykktina í grindarholinu. Þessari legu, er nú er sagt, heldur höfuð burðarins þá er það fer um hið neðra op grindarinnar og hina ytri fæðíngarparta. Þá er höfuðið er komið í ljós, snýst það við að sínu leyti eins og áður er sagt, með þeim hætti, að fyrst liggur það nokkuð eitt á ská, og hnakkinn snýr upp til hægri hliðar, en andlitið niður að vinstra lærinu á konunni, en síðar snýst það meir við, svo að það liggur því nær um þvert, á þann hátt, að hnakkinn veit að hægra lærinu á konunni, en andlitið að hinu vinstra læri. Þá er svo stendur á, sem nú hefur sagt verið, er það sjálfsagt, að fyrst ber vinstri öxlina að í bugðuna undir blöðrubeininu, en hægri öxlin skreppur fyrir fremri röndina á holdbrúnni.

Af því, er nú hefur sagt verið, er með öllu auðsætt, að burðurinn fer um grindarholið með öldúngis sama hætti, hvort heldur sem hnakkann ber fyrst að í þessa eða hina víddina á ská í grindarholinu, ef hnakkinn einúngis snýr fram í sömu stefnu og annaðhvort nárabeinið. Enda þó hið fyr greinda tilfelli, þá er

hnakkinn snýr fram að vinstra nárabeininu, sje miklu tíðara, enn hin lega höfuðsins, þá má þó álíta að hvorutveggi legan sjè með öllu eðlileg, því þær eru báðar með öllu samkynja, og fæðíngin verður jafnauðveld í báðum tilfellunum.

Að lokum viljum vjer og geta þess, að þá er fæðíngarsveppir hlaupa á höfuð burðarins, og lega þess er eins og nú hefur verið skýrt frá, koma þeir í fyrra tilfellinu á hið hægra hliðarbein, en í síðara tilfellinu á hið vinstra hliðarbein, að aptanverðu, og ná þeir opt upp undir hornasauminn og hin þríhyrndu hausamót.

ÞRIÐJI KAPÍTULI.

skýrir frá skyldum yfirsetukonunnar við hverja fæðing, sem hún er við stödd, og einkum þá er fæðíngin er eðlileg.

Allt það, er yfirsetukonunni ber að leggja stund á við hverja fæðíng sjer, er að mestu leyti komið undir: *ransókninni*, *undirbúníngnum*, og *aðstoð* og *hjálp* hennar meðan á fæðíngunni stendur, og enn má tel a alla umsjón um konuna og barnið eptir fæðínguna.

1) Ransóknin.

82ur gr.

Þá er yfirsetukonan er sókt til einnar konu, er

annaðhvort þegar er löggst á gólf, eða og bráðum líður að þeim tíma, er með öllu auðsætt, að fyrst og fremst hlýtur hún að komast með vissu eptir, hvort þetta sje svo í raun rjettri, og fæðíngin sje þegar byrjuð, eða og hvort allt ásigkomulag konunnar og burðarins beri það með sjer, að fæðíngin muni vel takast. En til þess að komast greinilega eptir þessu, skal yfirsetukonan ransaka konuna, en áður enn hún tekst ransóknina á hendur, skal hún spyrja konuna um allt ásigkomulag hennar, og vita hvers hún verður vísari með þessum hætti. Fyrst spyr hún þá konuna um, hvort hún sje búin að fullgánga með, eptir því sem henni teljist til, og eins um, hvernig henni hafi liðið um meðgaungutímann, og hvenær eða hvar hún hafi fundið til hræringa burðarins í kviðnum, hvort hún áður hafi komið hart eða hægt niður, hve leingi hún hafi haft hríðirnar, og hvort legvatnið sje runnið út, o. fl. þh.

Þá er yfirsetukonan er búin að kynna sjer allt þetta svo greinilega, sem verða má, tekur hún til að ransaka konuna, og skal ransóknin fara fram bæði *um leggaungin*, og eins skal hún og kanna *kvið konunnar að utanverðu.* Þá er nú yfirsetukonan kannar um leggaungin, skal hún um leið komast nákvæmlega eptir, hve mjög legopið er útþanið, og eins taka vel eptir stærð þess og legu, og hvernig það er á sig komið, eins skal hún og taka eptir, hve mjög himnur eggsins eru orðnar útþandar, og hve mikið legvatnið er, og eins að sínu leyti taka eptir þeim parti burðarins, er liggur fram

og niður, og eptir legu hans í grindarholinu; eins skal hún um leið taka eptir, hvort grindarholið er jafnrúmlegt og það á að sjer, og hvernig leggaungin og hinir ytri fæðíngarpartar eru á sig komnir. En þá er yfirsetukonan fer höndum um kvið konunnar að utanverðu, tekur hún eptir, hvort kviðurinn er allur jafnt útþaninn, og eins skal hún komast eptir, hvort finna má til nokkurra parta burðarins um hann, og sje svo, tekur hún eptir, hverjir þeir eru, og um leið kemst hún eptir, hvort legbotninn liggur hjerumbil miðsvegar í kviðnum, og hvort samdrættirnir í honum eru eðlilegir meðan á hríðunum stendur.

83ja gr.

Þá er þessari hinni fyrstu ransókn er lokið, er yfirsetukonan eigi einúngis orðin þess vísari, hvort fæðíngin sje byrjuð, og hve lángt henni sje komið, heldur hefur hún og nú þegar í mörgum tilfellum feingið nokkurnveginn ljósa hugmynd um allt ásigkomulag fæðíngarinnar, og hvernig hún muni takast, þá er leingra líður á hana. Þó er eigi með þessu sagt, að yfirsetukonan geti orðið þess vísari, er hún þarf að komast eptir, þá er hún ransakar konuna í fyrsta sinn, og því síður getur hún gjört ráð fyrir eða haft ljósa hugmynd um breytíngar þær, er vera má að síðar sýni sig, þá er fæðíngunni miðar leingra áfram. Sökum þessa hlýtur yfirsetukonan að hefja ransóknina að nýju, fleirum sinnum, meðan á fæðíngunni stendur,

eða með öðrum orðum, ransóknin skal svo opt fram fara, að yfirsetukonan allajafna viti hve lángt fæðíngunni er komið, en þess ber þó að gjæta að ransaka konuna eigi optar, enn brýn nauðsyn ber til þess, svo eigi verði um skör fram bætt á þjáníng hennar. Ransóknin skal ýmist fram fara meðan á hríðunum stendur, og þá er hlje verður á þeim. Þetta er svo að skilja, að hægast er að komast eptir, hve mjög legopið er orðið útþanið, meðan á hríðunum stendur, og eins lýsir sjer þá glöggvar, hve mjög himnurnar eða belgirnir eru orðnir útþandir, og eins öll áhrif hríðanna, er koma því til leiðar, að burðinum miðar niður eptir grindarholinu; en þá er hlje verður á hríðunum, má nákvæmar komast eptir öllu ásigkomulagi þeirra parta burðarins, er fyrst bera að, og eins eptir legu þeirra í grindarholinu, og ber það til þess, að þetta lýsir sjer glöggvar þá er hríðunum ljettir, að um leið linast samdrættirnir í öllum fæðíngarpörtunum.

II. *Undirbúníngurinn.*

84da gr.

Þá er yfirsetukonan er orðin þess vísari við ransóknina, að konan muni þegar fæða, eða með öðrum orðum, að konan hafi tekið jóðsótt, skal hun því næst sjá svo um, að hún hafi allt við höndina, er líkindi eru til, að hún þurfi við að hafa meðan á fæðíngunni stendur, og eins að henni liðinni, til að hjúkra með konunni og barninu, og skal hún raða því öllu niður á

vissan stað, svo hún geti viðstöðulaust geingið að hverju fyrir sig, þá er þurfa þykir.

Verkfæri þau, er hjer segir, verður yfirsetukonan að eiga sjálf og hafa með sjer, þá hún er sókt til óljettrar konu, og teljum vjer þá:

spröitu með tveimur smáum pípum; skal önnur þeirra vera styttri, og er það stólpípan, en hin leingri og bogin, og er það legpípan;

pípu úr silfri til að ná þvaginu úr hlandblöðrunni, ef þess er eigi kostur með öðrum hætti;

bíld með því er honum fylgir;

tvö bönd til að snúa burðinum við með, þá er þess gerist þörf;

skjæri, og skulu kinnar þeirra vera snubbóttar að framan, en með þeim skal skilja ámilli burðarins og fylgjunnar;

bönd nokkur til að binda utan um naflann, og á sama stendur hvort þau eru gjörð úr mjórri reim úr ljerepti, eða úr bómullarþráðum, sem eru marglaggðir saman, en þau skulu vera hjerumbil fjórðúngur úr alin á leingd.

Enn fremur skal yfirsetukonan hafa hjá sjer kanelsdropa og Hoffmannsdropa, á glösum, og skal hún jafnan gjæta þess, að tappinn sje vel látinn í þau, svo droparnir láti sig ekki, því eigi er hægt að nálgast þá í hvert skipti, þá er lyfjabúðirnar liggja lángt burtu.

Hitt getur yfirsetukonan feingið á hver um bæ, er hún við þarf, en hún skal einúngis safna því að sjer, og raða því niður, og teljum vjer til þess:

olíu, *flot* eða *ósaltað smjör*, er hún þarf við, þá er hún ransakar konuna;

trog til að lauga barnið í, og heitt og kalt vatn til laugarinnar;

beiskt edik og *fjöður*, og þarf hún að halda á þessu, þá er hún reynir til að lífga barnið við;

hrein og *volg nærföt* handa konunni, og *barnsreifana*.

Að lokum viljum vjer minna yfirsetukonuna á að hafa tvær konur sjer til hjálpar, og fer bezt, að þær sjeu komnar á efra aldur, og vinkonur sængurkonunnar, en opt má verða að yfirsetukonan þurfi aðstoðar við.

85ta gr.

Í næstu grein að framan höfum vjer sagt með hverjum hætti yfirsetukonan skal búa sig undir hverja fæðíng, en það þykir og nauðsynlegt að skýra frá, hvernig *búa skal um rúmið*, svo hjálpinni í fæðíngunni verði komið við sem hægast og bezt verða má, en konan skal leggjast í það, þá er líður á fæðínguna. Fyr á tímum var venja að búa um konurnar í einskonar hvílustólum, og var skorið úr setunni upp til miðs, en sökum þess að með öllu er ráðandi frá að láta konuna sitja, þá er líður á fæðínguna, er það og sjálfsagt, að eigi skal við hafa þesskonar stóla. Síðar tóku menn upp á að búa til einskonar *rúm*, og var svo sjeð um, að hægt var að draga það sundur og saman, svo hægar væri að flytja það með sjer, en

það eru svo lagað, að konan getur spyrnt í bæði með fótum og höndum, og er sagað úr botni þess fyrir holdbrúnni; en þess ber að geta, að svo er sjeð um, að skjóta má loku fyrir op þetta, og má þá liggja í rúmi þessu eins og í hverju öðru rúmi. Það verður eigi varið, að rúm þetta, er þannig er til búið, er reyndar jafnhentugast í alla staði, þá er konan kemur hart niður, og læknis hjálpar þarf við, en þó má á hinn bóginn fullyrða, að eigi ber nein brýn nauðsyn til að við hafa það, enda þótt svo standi á, sem nú var sagt, og þá er fæðíngin geingur með öllu eðlilega, gerist þess eingin þörf. Þetta er svo að skilja, að þá er náttúran sjálf hjálpar sjer, og fæðíngin tekst vel, þá má fyllyrða, að allajafna fer bezt, að konan fæði í sjálfs síns rúmi; verður slíkt og jafnþægilegar fyrir konuna og nota betra, og eins er síður hætt við, að kuldi komi að henni. Þess ber að geta, að búa skal rúmið um með öðrum hætti, enn venja er til, og sjá svo um, að hátt sje undir lendunum; má það verða með þeim hætti, að brjóta saman rekkjuvoðir eða brekán úr ull, og leggja undir lendar konunni; eins má og hafa til þessa poka, sem troðinn er út með heyji, en þó svo, að eigi sjeu búngur út úr honum, heldur skal hann vera nokkurnveginn flatur; en bezt fer að við hafa til þessa dýnu nokkru, sem einúngis er höfð til þess; yfir hana skal breiða rekkjuvoðir með þeim hætti, að hægt sje að taka þær burt, þá er þurfa þykir, og láta nýjar í staðinn, og efst skal breiða yfir stóran vaxdúk,

til þess að blóðið, er konan missir, lendi eigi í rúminu sjálfu. Bezt fer að yfirsetukonan sjálf útvegi sjer þesskonar dýnu, og sýnir myndin, er hjer stendur,

lögun hennar, og má troða hana fulla annaðhvort með hrosshári eða heyji, en láta utan um hana ver úr ljerepti eða vaxdúk. Ráðandi er þó til að troða dýnuna fulla helzt með heyji, og taka það svo úr henni í hvert skipti, sem hún hefur verið höfð, og láta nýtt í staðinn, og þvo opt verið. Þá er svo er með farið, kostar dýnan miklu minna, og eins má halda henni hreinni með litlum kostnaði, og er það mikilsvert. Sje nú þannig með farið, og fæði konan í rúminu, má binda klút um rúmstólpann, svo hún megi halda í hann, og eins má að sínu leyti láta eitthvað hart viðkomu til fóta upp við rúmgaflinn, sem hún getur spyrnt í. Þá er konan er búin að eiga barnið, skal taka burt úr rúminu dýnuna með öllum umbúðunum, og er þá rúmið jafnhreint og áður, og skal konan liggja í því úr því.

Enda þótt konan komi hart niður, og hjálpar sje

þörf, þá má eingu síður láta konuna fæða barnið í rúmi nokkru, en þess ber þó að gjæta, að það eigi sje of breitt eða of lágt. En þá svo stendur á, að hjálpar þarf við, skal búa um konuna með öðrum hætti í rúminu, og skal þannig með fara: búa skal um konuna um þvert rúmið, og hefur hún þá höfðalagið upp við vegg nokkurn, en sitjandann fram á rúmstokknum, og hátt undir honum, en fæturna skal hún leggja á tvo stóla, er standa fyrir framan rúmið.

En til þessa þarf breitt rúm, og vera kann að eigi sje þess kostur að fá það eins breitt, og það þarf að vera, og skal þá við hafa til þessa ferhyrnt borð, ef svo stendur á, að konan kemur hart niður, og búa um með hinum sama hætti, og áður er sagt.

Margir ókostir eru á því, að *búa um konuna á stólum*, eins og stundum er gjört nú á tímum, með þeim hætti, að fjórir stólar eru bundnir saman, en þess ber þó að geta, að fyr meir var það tíðara, enn nú er það, en ráðandi væri til að hætta því með öllu, sökum þess, að þá er fæðíngin er með öllu eðlileg, fer bezt að búið sje um konuna í rúmi, eins og áður er sagt, en hins vegar er stólarúm þetta eigi eins stöðugt og fast fyrir, sem það skal vera, þá er fæðíngin er óeðlileg, og eins er það of lágt, og þessvegna í alla staði óhentugt, þá er hjálpar þarf við í fæðíngunni.

Allajafna þá er konan fæðir og eigi hefur verið búið um hana í rúmi, skal yfirsetukonan hugsa fyrir því að hafa upp búið rúm, er konan leggst í, þá er hún

er búin að fæða, og skal yfirsetukonan sjá svo um, að rúmið sje eigi kalt, og eins láta það eigi standa of nærri glugga eða dyrum eða ofnum, ef til eru, og haga allajafna svo til, að ekki leggi mikla birtu í andlit konunni.

III. *Um hjálpina meðan á fæðíngunni stendur.*

Þá er fæðíngin er með öllu eðlileg, og eigi sýna sig nokkur merki hins gagnstæða, skal yfirsetukonan allajafna bera fullkomið traust til þess, að náturan muni sjálf hjálpa sjer bezt, og það, er hún skal gjæta, er þá komið undir því einu, með allri varhyggð að tálma öllu því, er verða má barninu eða konunni að tjóni. Þetta er aðal ætlunarverk yfirsetukonunnar þá er fæðíngin fer með öllu eðlilega, og skal hún í því skyni aðstoða konuna með ráði og dáð frá hinu fyrsta til hins síðasta, eins og nú þegar mun sagt verða, en ráð þau, er hjer segir, eru talin upp í þeirri röð, sem þau eiga við, eptir því sem leingra líður á fæðínguna.

1. Þegar í byrjun fæðíngarinnar skal yfirsetukonan gjæta þess að færa konuna í föt þau, er hvergi þreyngja að líkamanum, en klæða hana úr þeim fötum, sem henni eru þraung, eða að minnsta kosti sjá svo um, að þau eigi þreyngi að henni. Þá er svo er komið, skal konan sjálf varast að neyta matar eða drykkjar, sem er megn; en þess ber að geta, að sjaldan ber við, að konan hafi mjög mikla matarlyst, en sje svo, skal hún helzt neyta grjónasúpu eða hafrasúpu. Enn fremur

skal yfirsetukonan gjæta þess, að loptið sje heilnæmt í herberginu, sem konan liggur í, að hvorki sje of heitt nje of kalt í því, og að það sje reykjarlaust, og einginn megn daun sje í því. Hún skal og sjá svo um, að eigi sjeu fleiri viðstaddir, enn nauðsynlegt er, svo konan hafi fullkomið næði, og ef hún er hrædd eða óþol kemur að henni, er það skylda yfirsetukonunnar að hughreysta hana og telja svo um fyrir henni, að hún eigi kvíði um of fyrir fæðíngunni; en þó skal yfirsetukonan varast alla orðmælgi um þetta, því vera má að konunni leiðist það, og sjerílagi skal hún gjæta þess að segja eigi konunni frá örðugri fæðíng, og er fyr skýrt frá þessu.

87da gr.

2. Almennast er að yfirsetukonan setji konunni stólpípu, svo hún megi gánga úr skugga um, að eigi sjeu svo mikil saurindi eða vindur í görnunum, að slíkt megi tálma fæðíngunni, eða valda því, að verkir þeir, er skýrt er frá í 64du grein, sýni sig samfara hinum eðlilegu hríðum. Eins skal yfirsetukonan gjæta þess að láta konuna hvað eptir annað hægja sjer til kviðarins, því opt má verða, að slíkt tálmi fæðíngunni ef þess er eigi gjætt. En ef konan á bágt með það, þá má opt hjálpa því við einúngis með því að láta konuna liggja á annan veg, eða með þeim hætti að láta hana sitja upp yfir gufu af heitu vatni eða af urtaseiði; stundum ber það við, að höfuð burðarins veldur því, að konan eigi má hægja sjer til kviðarins, en það má

verða með þeim hætti, að höfuðið þrýstir að hlandblöðrunni eða blöðrupípunni á leiðinni niður eptir grindarholinu, en þá svo stendur á, má ráða bót á þessu á þann hátt, að fara skal með einn fíngur inn í leggaungin, og þoka höfðinu lítið eitt frá blöðrubeininu. Ef ekkert af því hjálpar, er nú hefur verið sagt, þá skal tæma hlandblöðruna með þvagpípunni, og er áður skýrt fra henni.

88da gr.

3. Í byrjun fæðíngarinnar og nokkuð eitt fram eptir henni skal yfirsetukonan helzt láta konuna sjálfa ráða, hvernig hún vill liggja, og eins hvort hún heldur vill liggja eða standa. Þannig stendur á hinu sama, hvort hún liggur á bakið eða á aðrahvora hliðina, eða hún er á stjái eða situr, og má hún gjöra slíkt eins og henni bezt líkar, þángað til fæðíngunni hagar svo, að hún hlýtur að leggjast í rúmið, og má þá opt verða, að hún hlýtur að liggja í vissum stellíngum. Þá er fæðíngin er með öllu eðlileg skal yfirsetukonan láta konuna fyrst leggjast í rúmið þá komið er að því, að himnurnar rifni, því að öðrum kosti er hætt við, að legvatnið renni út í einu vetfángi þá er hún stendur, og má vera, að slíkt valdi nokkrū tjóni, og teljum vjer til þess, að burðurinn detti um leið niður á gólfið, eða og naflastreingurinn og nokkurir partar, er heyra burðinum til. Þá er konan á barn í fyrsta sinn, og hún fyrir þá sök er óreynd í þessum efnùm, mun bezt fara, að yfirsetukonan gjöri hana vara við, áður enn

himnurnar rifna og legvatnið rennur út, því annars er hætt við, að konan verði hrædd ef það kemur að henni óvörum. Ef svo stendur á að fæðíngunni seinkar eptir að himnurnar eru rifnaðar, má yfirsetukonan stundum láta konuna til skiptis sitja uppi eða vera á stjái í herberginu.

89da gr.

4 Þá er legvatnið er runnið út tekst yfirsetukonan á hendur að kanna konuna um leggaungin, og skal hún þá um leið komast eptir, hvort allt er eins og þá er hún fyrst ransakaði konuna, og má hún nú hægar ransaka þann part burðarins, sem snýr niður, því þá er legvatnið er runnið út, má miklu glöggvar finna til hans, enn áður. Að öðru leyti skal hún úr þessu einúngis gjæta þess að styðja konuna um hrygginn eða lendarnar með höndunum, meðan á hríðunum stendur, og linar slíkt nokkuð eitt þjáníng konunnar. Eins skal yfirsetukonan gjæta þess að láta konuna eigi til ónýtis reyna á sig og eyða fjörinu þá er hlje verður á hríðunum, en síðar skal hún endurnýja ransóknina þá er verður á milli hríðanna, og með þeim hætti komast eptir, hvernig höfuð burðarins snýr, og eins hve lángt því miðar niður eptir grindarholinu.

90sta gr.

5. Þá er höfuð burðarins er því nær komið niður að hinu neðra opi grindarholsins og að holdbrúnni, skal yfirsetukonan gjæta þess vandlega, að hinir

ytri fæðíngarpartar eigi skaddist um leið og höfðinu skýtur út, og á þetta sjer einkum stað hvað holdbrúna snertir. En þessu má koma til leiðar með þeim hætti að láta konuna liggja haganlega og styðja utan á holdbrúna með hendinni, sem síðar mun sagt verða. Þá er nú fæðíngin er komin svo lángt, sem nú gat eg um, er og kominn tími til þess, að konan leggist í rúmið, hvort heldur búið er um hana í sjálfs hennar rúmi, eða annarstaðar. Bezt fer að hún leggist á bakið í rúmið, og svo skal sjá um, að holdbrúin standi fram af rúmstokknum, en lærunum skal hún halda svo í sundur, að yfirsetukonan megi án tálmunar hræra hendurnar eins og henni þykir þurfa meðan á fæðíngunni stendur. Enn fremur skal og vandlega gjæta þess, að konan hafi trausta fótfestu og handfestu, en tveir aðstoðarmenn skulu standa sinn til hvorrar hliðar konunni, og halda um og styðja hnjen á henni.

Þá er búið er að koma konunni fyrir í rúminu eins og nú hefur sagt verið og höfuð burðarins er komið niður að holdbrúnni og þenur hana út, skal yfirsetukonan gjæta þess, að styðja utan á hana meðan á hríðunum stendur, en slíkt má verða með þeim hætti, að hún skal leggja höndina um þvera holdbrúna, og haga svo til, að skinnið milli þumalfíngursins og vísifíngursins liggi upp við fremri barminn á holdbrúnni, og skal hún með sögðum hætti þrýsta lítið eitt á holdbrúna í hvert skipti, sem hríðirnar og höfuð burðarins þenja hana út. Ef konan liggur í sjálfs síns rúmi skal

yfirsetukonan sitja á rúmstokknum við hliðina á henni; en ef búið er um hana annarstaðar, skal yfirsetukonan sitja á stól. Þá er yfirsetukonan með þessum hætti styður utan á holdbrúna, finnur konan eigi til jafnmikils sársauka þegar hríðirnar og höfuð burðarins þenja hana út, sem annars munði verða, og á hinn bóginn er heldur eigi eins hætt við, að holdbrúin rifni þá er höfðinu skýtur of snögglega út millum blygðunarbarmanna. Þá er verður á milli hríðanna skal yfirsetukonan láta höndina liggja í hinum sömu stellíngum á holdbrúnni, en eigi styðja fast á hana, og skal þá um leið bera hálfvolga olíu eða annað þesskonar á holdbrúna og blygðunarbarmana, og verða þeir þá því liðugri og þola betur teygjuna síðar þá er hríðirnar koma að. Með þessum hætti, er nú var sagt, skal yfirsetukonan styðja á holdbrúna, þángað til höfðinu og herðunum er skotið út, því holdbrúnni er nær því jafnmikil hætta búin af öxlinni og af höfðinu. Enn fremur skal yfirsetukonan, þá er fæðíngunni er hjer komið, ráða konunni frá sjálfri að beita miklu afli meðan á hríðunum stendur til þess að koma burðinum út, heldur skal hún láta þær einar ráða, en því hægar sem höfðinu skýtur út, þess minni hætta er holdbrúnni búin. Þess ber og að geta á þessùm stað, að yfirsetukonan skal allajafna forðast að reyna til að þenja eða víkka út hina ytri fæðíngarparta með fíngrunum.

91^sta gr.

6. Þegar er höfðinu er skotið út, skal yfirsetukonan leita fyrir sjer með þeirri hendinni, er hún eigi heldur á holdbrúnni, til þess að komast eptir hvort naflastreingurinn eigi er flæktur um hálsinn á barninu, því það ber opt við, og það stundum með þeim hætti, að hann er margvafinn um hann. Venjulegast er, að flækjan liggi að mestu leyti laus um hálsinn, og þá svo stendur á má þegar takast að smeygja flækjunni fram yfir höfuðið, með því móti að taka í endana á henni, en ef bolnum á burðinum skýtur út áður enn flækjunni verður náð fram yfir höfuðið, skal smeygja henni aptur yfir herðarnar. En standi svo á, að þessu eigi verði komið við, sökum þess að flækjan liggur svo fast um hálsinn, skal þegar klippa naflastreinginn í sundur, og láta aðstoðarmanninn halda um báða endana, en yfirsetukonan skal með flýti ná burðinum út, og að því búnu binda þegar fyrir naflastreinginn.

92^ur gr.

7. Þá er höfuð burðarins er komið í ljós þarf yfirsetukonan eigi að hugsa um annað, enn að styðja á holdbrúna og bíða svo þángað til herðunum skýtur út þá er hríðirnar koma síðar að konunni, en yfirsetukonan skal varast að reyna til að toga barnið út. En ef hríðirnar eru linar eða of lángt verður á milli þeirra, en andlit barnsins tekur til að blána og þrútna út, skal yfirsetukonan strjúka kvið konunnar með hendinni,

og eins ráða henni til að svo miklu leyti í hennar valdi stendur að flýta fæðíngunni, þá er hríðirnar koma að henni. Takist eigi með þessum hætti að ná barninu, skal yfirsetukonan reyna til að komast með vísifíngurinn inn í annanhvorn handarkrikann á barninu, og bezt fer að sá verði fyrir því, er niður snýr, og og með þessum hætti skal hún reyna til að toga herðarnar út, en þó með mestu hlífð og varúð, og skal hún þá um leið lypta þeim nokkuð eitt upp á við frá holdbrúnni. Þá er yfirsetukonan fer með fínguriun inn í handarkrikann, skal hún gjæta þess að láta hann fylgja hryggnum á barninu. En ef svo stendur á, að herðarnar eru svo lángt upp í grindarholinu, að eigi er hægt að ná í handarkrikann með fíngrinum, skal yfirsetukonan taka báðum höndum um hliðarnar á höfðinu á barninu, og með þessu móti reyna til hægt og hægt að toga herðarnar svo lángt niður eptir grindarholinu að ná megi með vísifíngrinum í handarkrikann, og síðar ná þeim fyrir fremri röndina á holdbrúnni með áður sögðum hætti. En þess ber að geta, að yfirsetukonunni verður aldrei tekinn of opt vari fyrir að toga fast í höfuðið á barninu, fyrir þá sök að hætt er við að mænan togni, ef eigi er svo með farið, og er þá barninu dauðinn vís.

Þegar er herðarnar eru skroppnar fyrir holdbrúna fylgir optast allur kroppurinnn viðstöðulaust á eptir, en yfirsetukonan tekur þá á móti barninu með þeim hætti, að hún heldur annari hendinni undir höfðinu á barninu, en hina höndina færir hún smátt og

smátt eptir bakinu niður fyrir sitjandann, og þannig heldur hún barninu í legu þess á þverveginn, og lætur það liggja nokkuð eitt á hliðinni, og snýr þá andlit þess að hinum ytri fæðíngarpörtum á konunni; en þess ber að gjæta að halda eigi barninu lángt frá konunni. Þegar skal og sjá svo um, að barnið megi draga andann um nefið og munninn, og ef yfirsetukonan verður vör við að barnið á bágt með að draga andann, og hún heyrir nokkurskonar hriglahljóð í hálsi þess, skal hún þegar fara með litla fíngurinn inn í munninn á barninu og hreinsa svo með honum hálsinn, en þó með mestu varúð.

93ja gr.

8. Þegar er barnið er komið í ljós, og auðsjeð er, að það er með fullu lífi, en það má ráða af því, að það æpir hástöfum og spriklar, *skal skilja á milli*, eða með öðrum orðum, klippa naflastreinginn í sundur og binda fyrir hann. Eigi skal halda fast í naflastreinginn, en binda skal fyrir hann með þeim hætti að vefja skal um hann naflastreingsbandinu, er áður er skýrt frá, hjerumbil þrjá þumlúnga frá kvið barnsins, og hnýta svo á annari hliðinni einn hnút, en bandhnút á hinni hliðinni. Því fastar skal binda um naflastreinginn, sem hann er fitumeiri, fyrir þá sök, að eigi verður bundið fyrir æðarnar með öðrum hætti; en sje naflastreingurinn magur eða mjór, skal yfirsetukonan varast að binda fast um hann, svo hann eigi reyrist í sundur. Þá er búið er að binda fyrir naflastreinginn með þessum

hætti, er nú var sagt, skal yfirsetukonan þegar skilja á milli eða klippa naflastreinginn í sundur hjerumbil einn þumlúng fyrir framan naflastreingsbandið.

En þá er svo stendur á, að barnið eigi þegar eptir fæðínguna tekur til að hljóða, og litarhátturinn er mjög bleikur í andlitinu og yfir allan líkamann, skal yfirsetukonan eigi binda fyrir naflastreinginn meðan finna má til blóðstraumsins í honum, fyrir þá sök, að opt má verða, að blóðrás þessi millum barnsins og móðurinnar, ein lífgi það við. En þar á mót skal þegar skilja á milli, þá er andlit barnsins og allur líkami þess er svo sem bólgið og bláleitt útlits, og lítið lífsmark finnst með því, en þannig skal með fara: klippa skal naflastreinginn í sundur hjerumbil þverhönd frá kvið barnsins, og láta blóðið renna út, svo sem tvo góða matspæni, en að því búnu skal þegar binda fyrir naflastreinginn eins og áður er sagt.

94da gr.

9. Þegar er yfirsetukonan er búin að binda fyrir naflastreinginn og skilja á milli, skal hún fyrst og fremst fara höndum um kvið konunnar, og með þeim hætti komast eptir, hvort legið er farið að kiprast saman aptur, og hvort lögun þess er orðin lík hnetti, og ef svo er, þá er það sjálfsagt, að konan hefur eigi geingið með tvíbura. Þá er yfirsetukonan hefur með vissu komizt eptir þessu, þarf hún eigi úr því að hafa allan hugann á konunni ef henni annars vegar líður vel, og

ef eigi sýna sig merki þess, að fylgjan muni þá og þegar koma í ljós, og getur hún fyrir þá sök veitt barninu meiri eptirtekt og hjúkrun, enn áður, en þó ber þess að gjæta að taka allajafna vandlega eptir, hvernig konunni líður. En ef svo stendur á högum konunnar, að eigi má hafa augun af henni, þá fer bezt að yfirsetukonan vefji þegar barnið innan í ljerept, en það skal vera volgt, og leggi það síðan í vögguna, þángað til henni gefst betra færi á að sjá um aðbúnað og hjúkrun þess. Einúngis þá er lítið eða ekkert lífsmark finnst með barninu eptir fæðínguna, skal yfirsetukonan samstundis veita því alla hjúkrun og aðstoð, er í hennar valdi stendur, en þess ber þó að gjæta, að hún eigi gefi sig svo mjög við hjúkrun barnsins, að hún eigi um leið smámsaman taki eptir, hvernig konunni líður.

95ta gr.

10. En hvað konunni sjálfri viðvíkur, þá er nú *fylgjan* ein eptir, og þarf yfirsetukonan allajafna að hafa mestu gát á, hvenær hún muni koma í ljós. Áður er skýrt frá merkjum þeim, er lýsa því, að fylgjan muni þegar koma í ljós, en á þessum stað viljum vjer enn taka það upp aptur, því það verður varla of opt sagt, að hríðirnar einar valda því, að fylgjan færist niður í leggaungin, og fyrir þá sök er hver önnur hjálp til þessa svo að segja til ónýtis, og opt má verða, að hún komi að íllu einu. Yfirsetukonan skal því varast að reyna til flýta fyrir því, að fylgjan komi í ljós, t. a. m.

með því að toga í naflastreinginn eða hvetja konuna til að herða á eptir fylgjunni með óþarfa áreynslu meðan á hríðunum stendur, því vera má að af slíku verði konunni opt mikil hætta búin og stundum lífsháski. Að minnsta kosti skal yfirsetukonan varast þetta, er nú gat eg um, meðan eigi verður fundið til legkökunnar lángt niður í leggaungunum, og ef konan eigi kennir sjer nokkurs sjerlegs meins. En af þessu flýtur þá, að konan skal með öllu halda kyrru fyrir að svo miklu leyti verða má, og í fyrstunni skal yfirsetukonan taka sjer það eitt fyrir að komast eptir, hvort legið kiprast saman og lögun þess verður eins og hnöttur, eða hvort legkakan færist leingra niður eptir grindarholinu. En þá er legkakan annaðhvort að öllu eða mestur hluti hennar er kominn niður í leggaungin, svo hægt er að ná til hennar innan undir hinum ytri fædíngarpörtum, en legið kiprast saman um leið fyrir ofan blöðrubeinið og líkist hnetti að lögun, má yfirsetukonan fyrst toga í naflastreinginn, og með þeim hætti flýta fyrir, að fylgjan komi í ljós.

Yfirsetukonan skal toga í naflastreinginn á þann hátt, að hún skal vefja honum um vísifíngurinn á annari hendinni, og toga svo nokkuð eitt að sjer, en um leið fer hún með vísifíngurinn og laungutaung hinnar handarinnar fram með naflastreingnum upp að legkökunni, svo lángt sem verða má; en um leið þrýstir hún með þessum tveim fíngrum hinum efsta hluta af naflastreingnum nokkuð eitt aptur á við í grindarholinu, en með

hinni hendinni togar hún hægt og hægt í hann, og með þessum hætti verður því til leiðar komið, að fylgjan öll hægar liðkast niður eptir leggaungunum og svo út um hina ytri fæðíngarparta. Þá er legkakan kemur fram í millum blygðunarbarmanna, skal yfirsetukonan halda annari hendinni fyrir framan holdbrúna, og taka á móti legkökunni með henni; en með hinni hendinni tekur hún um legkökuna að ofanverðu og snýr henni svo við nokkrum sinnum, en þó hægt, millum handa sjer, en með þessum hætti snýr hún himnur þær saman, er liggja á bak við legkökuna, og rifna þær síður, þá svo er með farið. Þá er nú fylgjan öll er komin í ljós, skal leggja hana þegar í ílát nokkurt og skoða hana í krók og kríng, og grenslast svo eptir, hvort eigi vanti nokkurn part hennar, er orðið hefur eptir inn í leginu.

Þegar er yfirsetukonan enn einusinni er búin að ransaka, hvort legið kiprast eðlilega saman fyrir ofan blöðrubeinið, skal hún vandlega þvo hina ytri fæðíngarparta konunnar, og láta hreinar og þurrar og volgar rekkjuvoðir undir hana, en hylja hina ytri fæðíngarparta með ljerepti, er hún áður er búin að dýfa í volgt edik og vatn, sem blandað er saman, og eins skal hún binda ljereptsdúk eða handklæði um kvið konunnar.

Láta skal konuna liggja nokkra stund án þess að hreifa sig, en síðar eptir nokkurn tíma liðinn, þá er hún er farin að hressast, skal bera hana í rúm hennar; en ef svo er, að hún hefur átt barnið í rúminu, þá skal

einúngis lypta henni nokkuð eitt upp, og taka burt umbúðirnar undan henni, en laga rúmið um leið.

Yfirsetukonan skal einúngis gjæta þess, er nú hefur verið skýrt frá um stund, þá er fylgjan kemur í ljós á eðlilegan hátt. En á þessum stað viljum vjer og geta þess, að opt má verða að miður takist til, og opt er konunni hætta búin á þessum kafla af fæðíngunni, en síðar viljum vjer skýra giör frá hvernig með skal fara, þá er svo ber undir.

96ta gr.

11. Hin *fyrsta aðhjúkrun að barninu eptir fæðínguna* er að mestu leyti í því fólgin að þvo það vel upp og færa það í reifana. Skinnið á öllum líkamanum er eigi einúngis að mestu leyti alblóðugt, heldur er það og alþakið af kvoðukenndu slími, en mest finnst af því þar er hrukkur hafa komið á skinnið; blóðið á líkama barnsins er komið úr fæðíngarpörtum konunnar. Hreinsa skal líkamann á barninu annaðhvort með því að lauga það, eða hins vegar þvo það upp, en þess ber vandlega að gjæta að láta eigi kulda koma að barninu. Til laugarinnar skal hafa volgt vatn með hvítsápu í; en í andlitið skal bera olíu í staðinn fyrir sápu, til þess að hlífa augunum, og skal núa henni um allt andlitið, en hún leysir í sundur slímið, og síðar skal þvo hana burt með eintómu volgu vatni. Þess ber og að geta að olían leysir betur í sundur slímið, enn sápan, og er fyrir þá sök bezt að bera hana

fyrst í skinnhrukkurnar á líkamanum, því þar er skinnið mest grómtekið, en síðar skal þvo það með sápuvatninu. Þegar er búið er að lauga barnið, skal vandlega þurka allan líkamann með volgu ljerepti, en um leið skal yfirsetukonan skoða barnið í krók og kríng, og með þeim hætti komast eptir, hvort barnið sje rjett skapað, eða með öllu lýtalaust og óskaddað, og eins skal hún taka eptir, hvort öll op á líkamanum eru á sínum stað. Þá hún nú verður vör við missmíði nokkur á líkamanum, skal hún varast að láta konuna þegar komast að því, en í þess stað skal hún gjöra lækninum njósn um það, eða að minnsta kosti segja skyldmönnum konunnar frá því.

Þá er yfirsetukonan er búin að lauga barnið og hún enn einusinni hefir gjætt að, hvort eigi hefur losnað um naflastreingsbandið, skal hún, þá svo er komið, bera umhyggja fyrir þeim parti naflastreingsins, sem hángir úti. Í því skyni skal hún með varúð vefja utan um hann litillri og smágerði ljereptspjötlu, er hún áður hefur vætt í olíu; síðan skal hún leggja naflastreinginn hægt upp að kviðnum og hylja með þurrum og samanvöfðum ljereptsklút, en yzt skal binda naflabandið um kvið barnsins, og heldur það naflastreingnum í skorðum; naflabandið sjálft skal vera 3ja fingra breitt, og eigi skal það herða að kviðnum. Að svo búnu skal færa barnið í reifana, og vefja ullardúk um fæturna og lærin, en þess ber allajafna vandlega að gjæta, að reifarnir þreyngi hvergi að líkamanum. Þá er búið er að reifa

barnið með þessum hætti, fer bezt að leggja það þegar í rúmið hjá móðurinni.

97da gr.

12. Vera má, að barnið fæðist með litlu eða eingu lífsmarki, enda þótt fæðíngin sje með öllu eðlileg, og þykir það þessvegna eiga vel við á þessum stað að lokum að skýra nokkuð frá:

hvernig fara skal með barnið, þá er lítið eða ekkert lífsmark finnst með því.

Þá segja menn, að svo líti út, sem barnið sje dautt, þá er lítið eða ekkert lífsmark finnst með því, en þó leynist líf með því. Fyr má eigi vita með vissu, að barnið sje dautt, ènn rotnan er kominn í líkamann, en þá er sjáfsagt, að eigi er líf með barninu, og fyrir þá sök er það allajafna skylda yfirsetukonunnar að hugsa svo, sem líf leynist með hverju nýfæddu barni, þó eigi finnist glöggt lífsmark með því; en ef rotnan er komin i líkamann þá er öll von úti.

Þá er rotnunarmerki sýna sig á líkamanum, má yfirsetukonan með vissu halda, að barnið sje með öllu dautt, en rotnunarmerkin eru þessi: höfuðið er meirt viðkomu og samanskroppið og liggja beinin laus í því, andlitsliturinn er blár og kviðurinn eins að sínu leyti og þrútinn, (þetta bláleita skinn liggur hjer og hvar laust á líkamanum) og enn nályktin, en hún finnst eigi allajafna. Þá er þessi merki sýna sig, má gánga úr

skugga um, að barnið sje dautt og skal yfirsetukonan þegar klippa naflastreinginn í sundur og færa það út úr herberginu, sem konan liggur í, og varast að hryggja hana með því að láta hana sjá barnið.

En þá er reyndar eigi finnst lífsmark með hinu nýfædda barni, en útlit þess er þó eigi dauðalegt, skal fara með það, sem eigi væri það dautt, í von um, að takast muni að lífga það við. Reyndar ber opt við, að vonin bregzt, en eingu er þó til spillt, en þar á mót mundi samvizkan bíta oss, ef svo bæri við, að barn það dæji, er líf leyndist með, sökum þess, að eigi hefði verið farið rjett með það.

98da gr.

Mart er það, er veldur því, að opt lítur svo út, sem barnið muni dautt vera, og teljum vjer einkum til þess: að fæðíngin er lángvin og hörð og sökum þess að opt kreppir leingi að höfðinu og naflastreingnum; hið sama er og að segja um sjúkdóm og veikindi konunnar fyrir fæðínguna og eins meðan á henni stendur; vera má og að þessu valdi fyrri veikindi í barninu og eins það, ef barnið eigi hefur náð talmunarlaust að draga andann þegar eptir fæðínguna, og getur þetta að borið, enda þótt fæðíngin sje með öllu eðlileg.

99da gr.

Hvað því viðvíkur, hvernig fara skal með barn það, er lítið eða ekkert lífsmark finnst með, þá er sjálfsagt,

að slíkt er að mestu leyti komið undir því að reyna til með öllu móti, sem verða má, að lífga það við. Með tvennu móti má sýnast svo, sem barnið muni dautt vera, og hljótum vjer á þessum stað að skýra nákvæmar frá þessum tilfellum, svo ljóst megi síðar verða, hvernig lífga skal barnið við eptir því sem á stendur, og einkum er það og undir þessum tilfellum komið, hvernig skilja skal á milli. Það er annað tilfellið, þá er barnið þegar eptir fæðínguna er þrútið í andliti og rautt eða blátt útlits og varirnar eru bláar og þrútnar, en það er mjög svo úteygt og skinnið á öllum líkamanum er mjög rauðleitt, — en þetta útlit barnsins lýsir því, að það er blóðríkt og að mikið blóð streymir að höfðinu. Í hinu tilfellinu er hið dauða barn, sem svo sýnist, nábleikt bæði í andliti og á öllum líkamanum, varirnar eru og nábleikar, og munnurinn stendur opinn og sjerhver partur líkamans er mjög svo máttlítill og veikur fyrir, — en útlit þetta sýnir almennt, að barnið er með öllu að fram komið. Það er auðsætt að skilja verður á milli eptir því, sem útlit barnanna sýnir sig, og er áður skýrt frá því, en á þeim stað var sagt svo, að í fyrra tilfellinu skyldi þegar klippa naflastreinginn í sundur og láta 2 góða matspæni af blóði renna út, áður enn bundið er fyrir hann. En í hinu síðara tilfellinu, er nú gat eg um, var svo sagt, að hvorki skyldi binda fyrir, nje klippa naflastreinginn í sundur fyr enn eigi findist leingur til blóðstraumsins í honum; en þá er eigi frá fyrstu má finna til blóðstraumsins í naflastreingnum

var svo sagt, að þegar skyldi skilja á milli með þeim hætti, sem venjulegt er.

100sta gr.

Þá er yfirsetukonan er búin að skilja á milli, eins og nú hefur verið skýrt frá, eptir því sem á stendur, skal hún þegar reyna til að lífga við hið dauða barn, er svo sýnist, en meðölin, er höfð eru til þessa, eru hin sömu í báðum tilfellunum. Fyrst og fremst viljum vjer af þesskonar lífgunar-meðölum telja: *volga laug*, og skal láta barnið þegar í hana, og er það látið liggja í henni meðan tilraunirnar eru gjörðar til að lífga það við. Laugina skal tilbúa í djúpu trogi og skal vatnið í henni vera svo heitt, að mátulegt þyki, þá er maður rekur höndina ofan í það, og skal sjá svo um, að þessi hiti laugarinnar haldizt með því að hella í hana volgu vatni jafnóðum og hún kólnar.

Í lauginni skal nú núa með berri hendinni eða með mjúkri vaðmálspjötlu brjóstið á barninu og alla útlimina, en strjúka nokkru harðar iljarnar; enn fremur skal ná slíminu úr hálsinum, og má slíkt verða annaðhvort með vísifíngrinum eða með óklipptri fjöður og skal hægt og hægt liðka hana niður í hálsinn og snúa henni svo nokkrum sinnum við; upp að vitunum skal halda meðölum með megnum þef; smámsaman skal íra í andlit barninu köldu vatni og eins skal láta kalt vatn í dropatali detta niður á hjartagróf þess úr bolla nokkrum, er einn heldur uppi yfir barninu. Hvað eptir

annað skal taka barnið upp úr lauginni og hampa því mjög stutta stund í hinu kalda lopti; má og vera, að stundum lífgi það eitt barnið við að skella með lófanum á sitjandann um leið og því er hampað. Sje kviður barnsins mjög útþaninn, mun bezt fara að setja því stólpípu og hafa vatn eitt í henni.

Þá er búið er að gjöra allar þessar tilraunir, en þær mistakast allar, má vera, að stundum takist að lífga barnið við með því að blása lopti inn í lúngu þess, og ef það tekst vel, er tilraun þessi einna mikilvægust, en þannig skal með fara: með þumalfíngrinum og vísifíngrinum á annari hendinni skal kreista saman nasirnar á barninu, en með hinum sömu fíngrum á hinni hendinni skal taka yfir um hálsinn að aptan með þeim hætti, að með þeim megi kreista nokkuð eitt að vælindinu, sem liggur á bak við barkann; síðan skal taka með munninum utan um munninn á barninu og safna miklu lopti í sig og blása því síðan öllu hægt og hægt inn í munninn á barninu, en það streymir þá um barkann niður í lúngun, sökum þess, að haldið er fyrir nasirnar og vælindið. Í fyrsta skiptið þá er loptinu er blásið inn í munninn á barninu, mun bezt fara, að halda eigi fyrir nasirnar á því, til þess allt slímið í kokinu verði með öllu hreinsað burt; en síðar skal halda fyrir nasirnar, því annars fer allt það lopt, sem blásið er inn í munninn á barninu þegar út um nasirnar aptur. Auðsjáanlegt er, að lopt þetta kemst niður í lúngun, og má t. a. m. ráða það af því, að brjóstið

og rifin lyptast; þá er svo er búið, skal eigi blása meiru lopti inn í lúngun á barninu, heldur þrýsta hægt að brjóstinu og nudda það, til þess að koma aptur loptinu á burt. Án þess að skaða barnið má þannig fleirum sinnum blása lopti inn í lúngu þess að nýju, en þó skal hafa alla varúð við í þessu efni og láta nokkra stund verða á milli.

101sta gr.

Þannig er venjulegt til skiptis að reyna til að lífga barnið við, og er því haldið á fram þángað til ljós lífsmörk lýsa sjer með því, eða og hins vegar þángað til útsjeð er um, að það muni lifna við.

Lífsmörk þau, þó lítil sjeu, sem geta gefið yfirsetukonunni góða von meðan á tilraununum stendur, um að takast muni að lífga barnið við, eru þessi: skinnið á líkamanum verður allt rauðleitara, en þó fyrst þar, er hann var nuddaður; máttleysið í útlimunum verður minna og allir partar líkamans styrkjast; smáteygjur sýna sig í andlitinu og útlimunum; eins er sem barnið dragi andann (geispi) og smámsaman ber meir og meir á því; glöggt má finna til hjartsláttarins; fyrst hreifir barnið hægt og hægt handleggi og fætur, en síðar verður hreifíng þessi meiri; augnalokin bærast og augun opnast smámsaman; barnið reynir til að hljóða, og að síðustu æpir það hástöfum, og er þá fullkomin vissa fyrir, að fullt líf sje með því.

Þá er þannig hefur tekizt að lífga barnið við,

skal þegar taka það úr lauginni og hylja með heitum klæðum og leggja það í rúm nokkurt og láta það taka hvíld, en síðar þvo það og klæða með venjulegum hætti.

En ef svo stendur á, að eingin tilraunin tekst, enda þótt þeim hafi verið haldið á fram um lángan tíma og eigi verður vart við hið minnsta lífsmark með barninu, eða og hins vegar þau mínnka og hverfa að síðustu öldúngis, í stað þess að aukast, ef í fyrstunni hefur orðið vart við þau, þá hverfur öll von vor smátt og smátt og að síðustu verðum vjer úrkula vonar. Þá er svo er komið, skal þegar hætta tilraununum um að lífga barnið við og taka það þegar upp úr lauginni, þurka vel allan líkamann og leggja það óklætt undir heitar ábreiður.

Eigi verður með vissu ákveðið, hve leingi skuli halda tilraununum fram um að lífga barnið við, þángað til þeim er hætt með öllu þá er svo stendur á sem nú var sagt, en það eitt viljum vjer brýna fyrir yfirsetukonunni, að hún haldi á fram tilraununum um að lífga barnið við, þá er vart verður við lífsmark með því, hve lítið sem það er, enda þótt hún þurfi að verja til þess 2 stundum eða þar yfir. Stundum má og vera, að órækin foreldri meti það lítils, en yfirsetukonan skal eigi láta slíkt aptra sjer frá að gegna hinni helgustu skyldu sinni.

ÞRIDJI KAFLI

um óeðlilega fæðíng og hjálpina þá svo stendur á.

102ur gr.

Þá er vjer nú tökum til að skýra frá lærdóminum um óeðlilega fæðíng, er það með öllu nauðsynlegt að setja á sig, með hverjum hætti fæðíngin almennt megi verða óeðlileg, og hugsa sjer hana svo, sem væri hún einúngis meir eða minna frábrugðin eðlilegri fæðíng, en þessi mismunur væri kominn undir því, að orsakir þær, er ráða fæðíngunni, eigi eru eins og þær eiga að vera, en hins vegar skal varast að blanda saman í huganum þesskonar óeðlilegri fæðíng, er nú mun sagt verða, við harða eða hættulega fæðíng. Eptir því sem á stendur er annaðhvort konunni eða burðinum og hinum öðrum pörtum eggsinns um að kenna, að fæðíngin verður óeðlileg, eða og hins vegar er því um að kenna, að fæðíngin kemur að í ótíma. Samkvæmt þessu skiptum vjer hinum óeðlilegu fæðíngum í flokka, eptir því, sem orsökin er þessi eða hin.

A. Hin óeðlilega fæðíng þá er konunni er um að kenna.

103ja gr.

Með mörgum hætti er konunni um að kenna að fæðíngin verður óeðlileg, og getur slíku valdið legið,

hinn mjúki fæðíngarvegur, grindin, hinir kríngum liggjandi partar í grindarholinu, eða sjúkleiki nokkur.

FYRSTI KAPÍTULI.

skýrir frá hvernig það má verða, að legið valdi óeðlilegri fæðíng.

104da gr.

Legið veldur óeðlilegri fæðíng að mestu leyti með þeim hætti, að það flýtir eigi fæðíngunni, eins og það á að sjer, en slíkt verður með þeim hætti, að hríðirnar eða samdrættirnir í því eru of linir eða of ákafir og með öllu óeðlilegir.

I. *Þá er hríðirnar eru of linar, og þessvegna eigi flýta fæðíngunni.*

105ta gr.

Þá er hríðirnar eru of linar í fæðíngunni, sýnir það sig eigi einúngis með þeim hætti, að hinar einstöku hríðir vantar afl það, er þær þurfa að hafa, heldur og á því, að þær standa of stutta stund yfir, og koma sjaldnar að, enn venja er til; stundum má og vera að mikil brögð verði að slíku, og hríðirnar hætti með öllu. Það er því auðsætt, að hríðirnar sýna sig með mjög svo margbreyttum hætti, en undir slíku er fæðíngin hins vegar að miklu leyti komin.

Eigi er síður áríðandi að taka vandlega eptir, hve leingi stendur á því, að hríðunum hættir í fæðíngunni, því slíkt má verða með mörgum hætti, stundum varir það leingur, en stundum skemur. Mjög sjaldan ber við, að hríðirnar sýni sig að eins eða öldúngis ekki meðan á fæðíngunni stendur. Optar hættir hríðunum einúngis á einum kafla fæðíngarinnar, og má þessvegna sjá þess mörg dæmi, að fæðíng sú, er í fyrstunni var mjög svo lángvin, er bráðum á enda, sökum þess að hríðirnar aukast þá er á hana líður, en hins vegar eru og þess dæmi, að hríðirnar eru ákafar fyrst í fæðíngunni, en síðar rjena þær eða hætta með öllu, og fyrir þá sök geingur hinum síðara hluta fæðíngarinnar miklu örðugar, enn hinum fyrra hluta. En standi svo á, að barnið er komið í ljós fyr enn venja er til, sökum þess, að hríðirnar hafa verið of harðar og of ákafar, þá er mjög svo hætt við, að magnleysi hlaupi í legið, og má þá opt vera, að konunni sje hætta búin þá er líður að því, að fylgjan kemur í ljós.

Einna mest er áríðandi að komast eptir, hvað því valdi, að mest eða allt magn dregur úr hríðunum, fyrir þá sök, að undir orsökunnm til þessa er komið, hvernig ráða skal bót á því. Fyrst hlýtur maður að gjöra sjer það með öllu ljóst, að magnið dragi úr hríðunum með mörgum hætti, eptir því, sem orsakirnar til þessa eru hver annari frábrugðnar, en að því búnu má öllum það verða auðsætt, að eigi muni verða ráðin bót á þessu með hinum sömu ráðum í öllum tilfellunum, heldur

verði slíkt að fara eptir því, hvernig á stendur, og hverjar orsakirnar eru til þess, að hríðirnar eru magnlitlar. Nú viljum vjer skýra frá, hvernig það má verða, að magnið dregur úr hríðunum, og eins sýna hvað því veldur, að þær eigi koma í ljós.

106ta gr.

1. Þessu veldur *máttleysi í barnsleginu*, og má vera að það komi eingaungu af því, að allur líkami konunnar er veikur og máttfarinn, en stundum er máttleysi þetta einúngis í leginu og hvergi annarstaðar í líkamanum, og ber optar við, að svo er.

Þá er konan um meðgaungutímann hefur verið mjög þjáð af lángvinnum sjúkdómi, er dregið hefur mest allt magn og fjör úr henni, ber það opt við, að slíkt hefur þau áhrif á fæðínguna, að magnleysi sýnir sig í leginu, og fyrir þá sök verða samdrættirnir í því og hríðirnar mjög svo magnlitlar, og stundum verður magnleysi þetta í leginu svo mikið, að hríðirnar koma alls ekki í ljós. Eins fer þá er konan hefur átt mjög bágt og liðið skort um meðgaungutímann eða og áhyggja og sorg hefur laggst þúngt á hana. En hins vegar höfum vjer reynsluna fyrir oss um það, að vera má að hríðirnar sjeu eins magnmiklar og ákafar, og þær eiga að vera, enda þótt konan hafi verið mjög svo veik um allan meðgaungutímann, og er fyrir þá sök eigi hægt að ráða af einu ásigkomulagi konunnar um með-

gaungutímann, hvort hríðirnar muni verða eðlilegar í fæðíngunni.

Optar ber það við, að máttleysi hleypur í legið því nær af sjálfu sjer, en eigi sökum þess, að allur líkami konunnar sje máttfarinn, og vera má að hún sje stundum, þá svo fer, með öllu heilbrigð og hraust. Þá er svo stendur á, ber það til þessa, að annaðhvort hefur konan fæzt með veikindum í trefjunum í leginu, og ber stundum við, að slíkt leggst í ættir, eða og hins vegar valda því ýmsar kríngumstæður, að máttleysi hleypur í legið eitt, og teljum vjer til þess: að konan margsinnis hvað eptir annað verður óljett; að hún kemur optar hvað eptir annað hart niður eða lætur burðinum; að blóð og slím rennur til lángframa úr leginu; að legið þenst venju fremur út um meðgaungutímann þá er konan geingur með tvíbura, eða og að legvatnið er of mikið; og að lokum má og telja til þessa, að of harðir samdrættir koma í legið á hinum fyrstu köflum af fæðíngunni, og er áður skýrt frá því.

Máttleysi þetta í leginu sýnir sig með mörgum hætti meðan á fæðíngunni stendur, og viljum vjer nú skýra nokkru nákvæmar frá þessu. Þannig sýnir það sig á þann hátt, að hríðirnar eru magnlitlar, standa stutta stund yfir og koma sjaldan að, eða og þeim hættir með öllu; finna má til legbotnsins með því að fara höndum um kvið konunnar, og er hann mjög svo linur viðkomu, og þá er hríðirnar eru magnlitlar, verður hann einúngis um stundar sakir nokkru harðari, en

linast þegar aptur; legopið er eigi mjög viðkvæmt; það er eigi kiprað fast saman, og hægt er að fara með fíngurinn um það, og eins þenst það lítið eitt út meðan á hríðunum stendur; burðinum miðar mjög svo lítið niður eptir grindarholinu meðan á hríðunum stendur, og er hægt að ýta þeim parti burðarins, er snýr niður, til og frá og fara í kríngum hann, og eigi myndast neinn fæðíngarsveppur á þessum parti burðarins, sem venja er til þá er fæðíngunni geingur seint og hríðirnar annars vegar eru með öllu eðlilegar. Enn má því við bæta, að konan þjáist eigi mjög mikið, þá er svona stendur á fæðíngunni; þjáníngin er lítil og allt útlit hennar er að mestu leyti eðlilegt, og eigi hleypur roði eða hiti í andlit henni, og lífæðin er hæg og jöfn. Þó má svo fara, að um síðir dragi máttinn af konunni ef þetta stendur leingi yfir, og fæðíngin sökum þessa verður mjög lángvin

107da gr.

2. *Blóðmegni og veikindi nokkur í leginu* valda því eigi all-sjaldan, að hríðirnar eru of hægar eða magnlitlar, því þá svo stendur á, streymir svo mikið blóð í legæðarnar, að samdrættirnir í trefjavefnum í leginu eigi mega verða eðlilegir.

Þá er svo stendur á, að *mjög mikið blóð streym*ir *að leginu*, mun því opt valda það, að konan er mjög blóðrík, og má slíkt ráða af því, að konan í alla staði hefur hraustlegt útlit og er mjög svo rjóð í andliti, en

hún finnur og jafnaðarlega til hita og þýngsla og smáhviða í höfðinu og að sínu leyti eins til þýngsla í öllum líkamanum og máttleysis í útlimunum, og opt er hún mjög þyrst, en blóðið streymir um lífæðina með miklu afli. Eigi finnur þó konan til mjög mikillra verkja í kviðnum, en hann er allur mjög heitur og útþaninn viðkomu; eins er legopið optast mjög svo heitt viðkomu og nokkuð eitt þrútið, en þó er það eigi mjög viðkvæmt; þá er svo er ástatt, standa hríðirnar mjög svo stutta stund yfir, og eru þær magnlitlar, en þó fylgir þeim þjáníng nokkur, og þá er á milli þeirra verður finnur konan til sárra verkja yfir um lendarnar og spjaldhrygginn.

En ef blóðmegnið í leginu helzt um lángan tíma án þess að reynt sje til að eyða því með meðölum, er við eiga, þá er hætt við, að hiti og bólga hlaupi í legið, er beinlínis orsakast af blóðmegninu, og að því leyti er slíkt náskylt blóðmegninu sjálfu. Eins fer þá er blóðmegnið eykst í leginu sökum þess, að því eigi verður þegar eytt með meðölum þeim, sem við eiga; þó má vera, að hiti og bólga hlaupi í legið, þó blóðmegni eigi valdi því, og eru margar orsakir til þessa, og teljum vjer þá einkum: að mjög svo ákafir samdrættir hlaupa í legið á hinum fyrstu tímabilum af fæðíngunni; að grindin er eigi rjett mynduð, og seinkar þá mjög fæðíngunni; að höfuð burðarins á hinum síðari köflum af fæðíngunni þreyngir um lángan tíma að leghálsinum og legopinu; eins má slíku valda

það, að konan er of opt og mjög óliðlega könnuð um leggaungin, eða yfirsetukonan reynir til um skör fram að víkka legopið út, eða og hún reynir til að snúa burðinum við þá er eigi er kominn tími til þess eða henni tekst það óhönduglega. Eins má það og valda þessu, að kuldi er látinn koma að konunni.

Optast ber það við, að hiti og bólga hleypur fyrst í legið að neðanverðu og sækir þaðan upp eptir því; en sjaldan hleypur hitinn og bólgan í það allt í senn þegar í byrjuninni.

Þá er veikindi þessi, er nú gat eg um, koma í legið, eru hríðirnar, meðan á því stendur, mjög svo magnlitlar en þó þjáníngarmiklar, og konan finnur til sárra verkja yfir um lendarnar og spjaldhrygginn og um allan kviðinn, enda þótt hún eigi hafi hríðir. Þá er farið er höndum um kvið konunnar að utanverðu, má glöggt finna til legsins, og er það mjög svo hart viðkomu og með öllu útþanið, og viðkvæmt þá er þrýst er á það. Leggaungin eru með öllu þur innan og heit viðkomu, og hið sama er að segja um legopið, og er það enn nokkuð eitt þrútið, og mjög svo viðkvæmt þá er komið er við það. Blóðið streymir ótt um allan líkama konunnar, en kuldahrollur kemur að henni hvað eptir annað, hörundið er brennheitt og skráþurrt; hana þyrstir mjög, og lífæðin er mjög óð. En þá er þessu hefur haldið fram um nokkurn tíma eykst enn meir hitinn og bólgan í leginu, og breytist

þá og allt útlit konunnar með þeim hætti, að hún verður náföl, og hræðsla kemur að henni.

108da gr.

3. Vera má að lega legsins, ef hún eigi er með öllu eðlileg, valdi því, að aflið dregur úr hríðunum að mestu eð öllu leyti, og má slíkt verða einkum með þein hætti, að hríðaaflið svo sem klýfst, og sýna sig fyrir þá sök eigi áhrif þess í hinni rjettu stefnu, þar er burðurinn er fyrir. Þessu má valda *skekkja á leginu* á einhvern veginn, og eins það, að *legið sígur niður í leggaungin* meðan á fæðíngunni stendur.

Komast má eptir því, hvort legið liggur stakkt eða það sje í sínum rjettu skorðum, með þeim hætti, að, þá svo er, liggur það eigi á leingri veginn eptir miðlínu kviðarins og grindarinnar, en lega þess verður, þá svo stendur á, með þeim hætti, að finna má til legbotnsins til annarhvorrar hliðar í kviðnum, eða og þenur hann svo kviðinn út rjett fyrir ofan blöðrubeinið, að glöggt má finna, að nokkur hluti legbotnsins slútir fram yfir það; (segja menn þá svo stendur á, að konan sje kviðsigin); en hins vegar má finna til legopsins til annararhvorrar hliðar í grindarholinu, það er að skilja á ská eða gagnstætt þeirri hliðinni, er legbotninn liggur, eða og spennist það mjög svo á bak aptur í grindarholinu. Með þessum hætti liggur legopið og legbotninn sitt til hvorrar hliðar á miðlínu grindarinnar, og fyrir þá sök má aðgreina skekkju þessa frá annari

skekkju legsins, er sýnir sig á þann hátt, að legið er skakkt frá fyrstu, og þá svo stendur á má reyndar finna að legopið og legbotninn liggja skakkt í grindarholinu, en sá er munurinn að legopið og legbotninn liggja þá út á sömu hliðina í grindinni.

Einka sjaldan ber það við í fæðíngunni, að konan fær *legsig*, en þá svo ber undir, má það verða svo mjög, að legið kemst með öllu út úr leggaungunum, og lýsir slíkt sjer með þeim hætti, að leghálsinn og legopið og stundum sjálfur legbolurinn færist leingra niður eptir grindarholinu og stundum með öllu út úr því. En aldrei ber slíkt við án þess að grindin sje venju fremur víð, og þá svo er á statt, veldur það optast legsiginu, að konan reynir um of á sig meðan á hríðunum stendur í byrjun fæðíngarinnar, og á þetta sjer einkum stað hjá þeim konum, sem átt hafa vanda fyrir legsig annaðhvort áður enn þær verða barnshafandi eða um sjálfan meðgaungutímann.

Optar ber það við í fæðíngunni, að einúngis nokkur partur af leghálsinum, optast hinn fremri hluti hans, og eins fremri barmurinn á legopinu þreyngist niður á við fyrir framan höfuð burðarins, og kemst með þessum hætti með öllu út úr grindarholinu og er þá hætt við, að hiti og bólga hlaupi í hann, sökum þess að höfuð burðarins þreyngir að honum. Þá er svo stendur á, má glöggt finna með hendinni, að innri hliðin á leghálsinum liggur utan á höfðinu á burðinum að framan eða aptan og er þá sá barmurinn á legopinu

þrútinn og harður viðkomu, en legopið sjálft snýr fremur venju aptur á við í grindarholinu, þá er hinn fremri barmar þess er síginn niður, og er það almennast, en þar á mót snýr legopið fram á við, þá er hinn aptari barmar þess sígur niður með höfðinu á burðinum.

109da gr.

4. Stundum má og vera að það valdi því, að hríðirnar hætta að mestu eða öllu leyti, að fyr hafi komið veikindi í trefjavefinn í leginu, og má til þess telja: sigg, hnúta, o. fl. þh., eða og veldur því það, að hliðirnar á leginu að innanverðu hafa skaddast eða rifnað í sjálfri fæðíngunni. Mjög svo er torvelt að komast eptir þá er sigg og hnútar í leginu valda hríðateppunni og mun, þá svo stendur á, bezt fara að gjöra lækni njósn um slíkt; en síðar munum vjer skýra frá, hvernig það má verða, að legið skaddast og rifnar og skal þá um leið skýrt frá, hvernig að skal fara þá er svo stendur á.

110da gr.

skýrir frá, hver áhrif það hefur á fæðínguna,
þá er hríðirnar hætta að mestu eða öllu leyti.

Almennt má svo skoða þetta tilfelli, að öll líkindi eru til, að fæðíngin muni venju fremur verða lángvin, má og vera, að náttúran ein eigi sje einhlít til að koma fæðíngunni fram, þá er hríðirnar verða magnlitlar; en til þess að skýra því glöggvar frá áhrifum þeim, er slíkt

hefur á fæðínguna, er það mjög svo áríðandi að kynna sjer til hlítar með hverjum hætti magnleysi hríðanna sýnir sig.

Viljum vjer nú fyrst skýra frá áhrifum þeim, er *máttleysi í leginu* hefur á fæðínguna, en reynslan hefur sýnt, að slík áhrif á fæðínguna fara að mestu leyti eptir því, hve mikið máttleysið er, og eins eptir tímanum í fæðíngunni, þá er það fyrst sýnir sig. Þetta er svo að skilja, að eigi veldur slíkt nokkru tjóni fyrir konuna eða burðinn þá er máttleysið annaðhvort eigi er mjög mikið, eða það einúngis sýnir sig á einstöku köflum af fæðíngunni, allra-sízt ef eingar aðrar kríngumstæður tálma fæðíngunni. Hitt er víst, að máttleysið í leginu tálmar mjög svo lítið fæðíngunni áður enn himnurnar rifna, en síðar á fæðíngunni er þó barninu stundum lífshætta búin, þá er fæðíngin geingur mjög tregt. En ef máttleysið í leginu verður svo mikið, að allan mátt dregur úr hríðunum, þá mun mega fullyrða, að náttúran ein eigi muni geta hjálpað sjer, eða og hins vegar fæðíngin muni verða svo lángvin og örðug, að barnið deyji og konan verði með öllu máttfarin um það fæðíngunni er lokið. Eins fer þá er máttleysið í leginu er reyndar nokkru minna, en stendur þó yfir mestalla fæðínguna. Enda þótt barnið með þessum hætti seint og síðar komi í ljós, þá mun máttleysið í leginu um lángan tíma tálma því, að fylgjan komi í ljós, og hins vegar er mjög svo hætt við, að konan fái blóðrennsli úr leginu,

þá er svo stendur á, og er henni meiri hætta búin af þessu, enn þótt fylgjan eigi komi þegar í ljós.

111ta gr.

Blóðríki eða *blóðmegni* í leginu veldur því, að fæðíngin verður mjög svo lángvin, og ef það helzt leingi, er hætt við, að hiti og bólga og drep hlaupi í það, og er þá konunni meiri eða minni hætta búin, eptir því sem á stendur. Þetta er svo að skilja, að vonandi er, að fæðíngin muni vel takast og náttúran ein muni geta hjálpað sjer ef annars vegar ekkert tálmar fæðíngunni, þá er hitinn og bólgan einúngis kemur í legopið og leghálsinn, og eins eru þá og líkindi til að eyða megi bólgunni þegar eptir fæðínguna, ef rjett er með farið. En ef hitinn og bólgan eykst og hleypur í mestan hluta legsins, þá er það sjálfsagt, að fæðíngin stendur við i stað, en bólgan fer æ vaxandi. Þá er svo stendur á skal í tækan tíma leita allra bragða við að ráða bót á þessu, því annars vegar er hætt við, að kolbrandur hlaupi í legið, eða og rifnar það um síðir; má og vera, að bólgan aukist eptir fæðínguna, þá er barnið er áður komið í ljós enn þetta verður, og fær þá konan sængurköldu, er hún síðar deyr úr.

112ta gr.

Skekkja og sig legsins veldur því, að fæðíngin verður opt lángvin, en þó er konunni eigi jafnmikil hætta búin af legsiginu og skekkju þess, og áður hefur

haldið verið, en þó eru áhrifin hvert öðru frábrugðin, og er konunni meiri eða minni hætta búin eptir því, hve mikil brögð eru að slíku.

Þá er legið er skakkt í sjálfu sjer er það venjulegast, að hríðirnar standi stutta stund yfir og þeim hætti þá og þegar; eins víkkar legopið út miklu seinna, og stundum einúngis nokkur partur þess þá er svo er á statt, sem nú gat eg um; himnurnar rifna og nokkru fyr, enn venja er til, með þeim hætti, að legvatnið eigi rennur út allt í senn, heldur smátt og smátt, og höfuð burðarins færist eptir mjög skakkri stefnu niður eptir grindarholinu. En þá er skekkja þessi á leginu eigi er all-mikil og ekkert annars vegar tálmar því, að fæðíngin megi verða með öllu eðlileg, mun mega fullyrða, að náttúran ein hjálpi sjer bezt í vel flestum tilfellum, og lagi smátt og smátt skekkjuna á leginu, á þann hátt, að legopið að lokum liggi því nær í miðlínu grindarholsins, og höfuð burðarins nálgist meir og meir hinu rjettu legu þess á leiðinni um grindarholið. Um leið og þetta verður, er nú var sagt, aukast hríðirnar optast og verða þeim mun ákafari, að þær eru orðnar að mestu leyti eðlilega harðar þá er líður á fæðínguna, og lýkur kenni optast svo, að hvorki er konunni nje barninu nokkur hætta búin. En þá er eigi þannig tekst til, sökum þess, að skekkjan er svo mikil, að hún eigi má lagazt af sjálfu sjer, eða vegna þess, að hríðunum hættir með öllu eða og aðrar kríngumstæður tálma fæðíngunni, mun ráðlegast þegar að ná

burðinum, optast með taunginni, en sjaldnar með þeim hætti, að snúa honum við, því annars eru öll líkindi til, að bæði konunni og burðinum sje lífshætta búin.

Áður er skýrt frá, að konan fær einka sjaldan *legsig* meðan á fæðíngunni stendur, og sje svo, að einúngis lítið eitt beri á því, má fullyrða, að slíkt eigi hefur önnur áhrif á fæðínguna, enn þau, að leingur stendur á henni, og vera má, að konunni verði hætt við legsigi síðar eptir fæðínguna og meðan hún liggur á sæng. En þá er legsigið verður mjög mikið, eru öll líkindi til, að slíkt tálmi fæðíngunni svo mjög, að yfirsetukonan hljóti að ná burðinum með ráðum. Þá er svo stendur á, að konan fær legsig, skal yfirsetukonan allajafna gjæta þess vandlega, að konan megi hægja sjer til kviðarins, þá er þess gerist þörf, því optir veitr konunni slíkt mjög svo torvelt, og vera má, að stundum sje þess eigi kostur.

Optast verður slíkt með þeim hætti, að einúngis nokkur hluti af leghálsinum og legopinu sígur niður fram undan höfðinu á burðinum, og kemst hann þá venjulega sjálfkrafa í samt lag þegar himnurnar rifna eða skömmu síðar; að öðrum kosti getur það auðveldlega að borið, að þessi partur legsins skaddist að nokkru leyti í fæðíngunni, svo hann þrútni mjög út og hiti og bólga hlaupi í hann, og vera má að konunni verði þannig mikil hætta búin, þá er fæðíngunni er lokið.

113da gr.

Að lokum viljum vjer minna yfirsetukonuna á, að aldrei er konunni meiri hætta búin, enn þegar er hríðirnar verða of máttlitlar sökum *veikinda í trefjavefnum í leginu;* slíkt má opt valda því, að fæðíngin verður með öllu óeðlileg, og enn fremur er mjög svo hætt við, að legið rifni þá svo stendur á. Tökum vjer það þess vegna upp aptur, að yfirsetukonan skal hafa alla varúð við, þá er hún verður þess vísari, að þesskonar veikindi í leginu valda því, að fæðíngin verður með öllu óeðlileg, og skal hún þá svo stendur á, þegar koma lækni njósn um slíkt.

114da gr.

skýrir frá, hvernig að skal fara, þá um of dregur magnið úr hríðunum. Hríðirnar geta orðið of máttlitlar með ýmsu móti, og er þetta mjög svo athugavert, til þess að rjett verði-að farið og þau ráð höfð, er við eiga í hvert skipti.

Stundum veldur því magnleysi eða doði í leginu, að úr hríðunum dregur, án þess þó að magnleysi þetta eigi nokkuð skylt við önnur veikindi konunnar, og er ráðlegast, þegar svo stendur á og fæðíngunni er sammt komið að láta hana ráða sjer sjálfa og eiga ekki hlut að, fyr enn himnurnar rifna, því opt ber það við, að hríðirnar aukast og magnast, þegar er legvatnið er runnið út. Þótt himnurnar sjeu rifnaðar og legvatnið runnið út, þarf yfirsetukonan þó eigi þegar að bera kvíðboga fyrir fæðíngunni, ef eingin önnur merki þess

lýsa sjer, að fæðíngin muni verða óeðlileg, því opt má verða, að hríðirnar magnist til hlítar ef konan nýtur svefns og værðar fáeinar stundir, má og vera, að hinu sama verði framgeingt með þeim hætti að láta konuna breyta stöðu sinni og gánga nokkrum sinnum um gólf. Þegar nokkur stund er liðin og hríðirnar eru jafnmáttlitlar og áður og fá eigi flýtt fyrir fæðíngunni, eða þeim hættir með öllu, þá er það allajafna ráðlegast að gjöra lækni þegar njósn um slíkt; má þá svo fara, að hann geti magnað hríðirnar til hlítar eða og náð burðinum með taung. Það er sjálfsagt, að þegar skal læknis vitja þá er svo stendur á, sem nú hefur verið frá skýrt og burðurinn þar að auk liggur skakkur, og ber þá brýn nauðsyn til þess; sjaldan ber það við, að máttleysinu í leginu valdi ljemegni og máttleysi í öllum líkamanum, en þegar svo stendur á, skal og þegar leita læknis.

Á þessum stað viljum vjer leiða hjá oss að fara fleirum orðum um doðann eða magnleysið í leginu eptir fæðínguna, en skýra hjer heldur svo greinilega, sem verða má, frá öllum ankönnum og meinbugum, er opt sýna sig um það leyti, er fylgjan kemur í ljós.

115da gr.

Þá er öll merki þess lýsa sjer, að mjög mikið blóð streymi að leginu, eða og hiti og bólga er þegar hlaupinn í það, þykir það allajafna bezt eiga við, að konunni sje tekið blóð, en hún skal með öllu halda

kyrru fyrir, og drekka súran og kjælandi þostadrykk. Með öllu skal yfirsetukonan ráða konunni frá að neyta megns matar og drykkjar, er æsir blóðið, og eins skal konan forðast alla áreynslu og hreifing, og einkum ber þess að gjæta að kanna eigi fæðíngarpartana optar, enn brýn nauðsyn ber til þess, en þeir eru mjög svo viðkvæmir. Ráðandi er til að láta stöku sinnum, en þó með mestu varúð, volga olíu, hafrasúpu eða mjólk, o. fl. þh., renna inn í leggaungin, og er spröitan höfð til þess, er áður er skýrt frá, og má vera, að með þessum hætti mínnki hitinn og þurkurinn í leggaungunum og legopinu. Sje svo, að konunni eigi þá og þegar ljetti, er með öllu nauðsynlegt, að læknis sje vitjað.

116da gr.

Þá er svo stendur á, að einúngis lítil *skekkja* er á leginu, höfum vjer áður sagt, að náttúran sjálf eins og kippir því í lag, og yfirsetukonan þarf þá eigi að hugsa um annað, enn að láta konuna liggja svo haganlega sem verða má, svo lega hennar eigi tálmi þessu. Þá er svo ber við, að legbotninn liggur skakkur til annararhvorrar hliðar í kviðnum, skal yfirsetukonan ráða konunni til, að svo miklu leyti verða má að liggja á þá hliðina, sem legið eigi hallar út að, og vera má að þessu verði hægar komið við með þeim hætti að troða koddum með hryggnum og lendunum á konunni. En sje konan mjög sígin til kviðarins, og legbotninn svo sem slútir mjög fram í kviðnum, skal

konan allajafna liggja á bakið, og vera má, að bezt fari að binda belti um kvið konunnar til þess að halda kviðnum í skorðum svo honum eigi halli út á hvoruga hliðina. Þá er allt legið liggur svo skakkt, að hríðirnar um lángan tíma eigi ná að flýta fæðíngunni, viljum vjer minna yfirsetukonuna á að láta eigi líða á laungu, áður læknis sje vitjað, því opt má vera, að bæði konunni og barninu sje að öðrum kosti mikil hætta búin, og þá svo stendur á skal snúa burðinum við ef legopið er orðið svo víkkað út, að því verði komið við, og hægt er að þoka höfðinu til og frá, og það er annaðhvort fyrir ofan eða rjett við hið efra op grindarinnar; en þá er höfuðið er komið leingra niður í grindarholið og það situr þar fast, eru eigi önnur ráð, enn ná burðinum með taunginni.

En þá er fer svo, að einúngis *einn partur af leginu sígur litið eitt niður* í leggaungin í fæðíngunni, mun bezt fara að láta konuna liggja á bakið, án þess að hræra sig, og mun slíkt optast duga, og enn fremur skal yfirsetukonan vara hana við að herða á eptir fæðíngunni með óþarfa áreynslu, en yfirsetukonan skal halda með tveim fíngrum til beggja hliða á höfðinu á burðinum legopinu upp á við meðan á hríðunum stendur, og með þessum hætti koma því til leiðar, að það eigi sígi leingra niður í leggaungin. Þá er fæðíngunni er lokið skal sængurkonan liggja leingur í rúminu, enn venja er til, og skal halda njarðarvetti inni í leggaungunum, og væta hann hvað eptir annað í urtaseyði, en þá svo

er með farið, styrkjast fæðíngarpartarnir, og síður er hætt við, að svo takist til þá er konan á barn í næsta sinn. Standi svo á, að legið sígi leingra niður eptir leggaungunum eða og út úr hinum ytri fæðíngarpörtum, þá eru öll líkindi til, að fæðíngin muni verða mjög svo torveld, og vera má, að náttúran ein eigi megi hjálpa, en þá skal þegar vitja læknis í tækan tíma, því að öðrum kosti er konunni mikil hætta búin.

Áður er skýrt frá því, að optar ber við, að einúngis annar barmurinn á legopinu fylgir með höfðinu á burðinum niður í leggaungin. Þá er svo stendur á skal yfirsetukonan einúngis gjæta þess að láta konuna liggja í rúminu án þess að hræra sig og eigi með óþarfa áreynslu eyða kröptunum meðan á hríðunum stendur, en yfirsetukonan skal varast að reyna til að víkka legopið út með fíngrunum eða smeygja barmi þeim, er fylgir með höfðinu, aptur fyrir það. En þá er látið er standa við svo búið verður optast sá endir á, þá svo er ástatt, sem nú var sagt, að sá barmur legopsins, er seig niður með höfðinu á burðinum, kemst aptur í hinar rjettu skorður, eptir að himnurnar rifna; og enda þó himnurnar sjeu áður rifnaðar, má þó eingu síður verða, að náttúran sjálf muni sjá um, að svo fari. En ef eigi tekst svo til, og barmurinn þrútnar allur og verður einka viðkvæmur, þá er mjög svo hætt við, að hiti og bólga hlaupi í hann, en opt má, þá er svo stendur á það eitt hjálpa að taka konunni blóð; en

bezt mun þó fara að vitja þegar læknis, því opt má vera, að eigi verði ráðin bót á þessu með öðrum hætti.

117da gr.

Komizt þar á mót yfirsetukonan að því eða henni þyki það líklegt, að *veikindi nokkur* í *trefjavefnum í leginu* valdi því, að mestan eða allan mátt dregur úr hríðunum, skal hún þegar að vörmu spori koma lækni njósn um slíkt, og eins ber brýn nauðsyn til, að svo sje með farið þá er legið rifnar og er, þá svo tekst til konunni enn meiri hætta búin. Ber það til þess, að svo skal með fara, að lækninn einn má ráða bót á slíka, því bæði er það, að slíkt ber sjaldan við, og hins vegar er eigi venja til, að yfirsetukonan nemi, hvernig með skal fara þá er svo fer, sem nú var sagt.

II. *Þá er hríðirnar eru af harðar og koma of opt að og ekkert hlje verður á þeim.*

118da gr.

Áður er skýrt frá að opt má verða, að hríðirnar eru of magnlitlar, en hins vegar getur og opt borið við, að þær eru of harðar og of ákafar, og koma of opt að eða litið sem ekkert hlje verður á þeim, og verður slíkt opt þegar í byrjun fæðíngarinnar, en stundum lýsir það sjer fyrst þá er líður á hana. Þá er svo stendur á þjáist konan mjög án þess hlje verði á, svo varla er henni svipstund vært, má og vera að hún eigi

hafi nokkurt viðþol; um sama leyti þenst og allur kviðurinn mjög svo út, sökum þess að samdrættirnir í öllu leginu aukast, og svo mikið óþol og hræðsla kemur að konunni, sem væri hún frá sjer numin.

Það er reyndar auðsætt, að hríðirnar taka mjög svo upp á konuna þá er þær eru svo ákafar og koma svo opt að, sem nú var sagt, en á hinn bóginn má þó fullyrða, að konunni er eingin hætta búin ef svo tekst til, að hríðirnar eigi koma með ákefð þessari þegar í byrjun fæðíngarinnar, og fæðíngin sjálf annars vegar er með öllu eðlileg, og allra-sízt er henni þá háski búinn, er burðurinn liggur með öllu eðlilega og vídd grindarholsins og stærð höfuðsins á burðinum er eðlileg, og þá svo er, stendst hjerumbil á hríðamagnið og mótspyrna sú, er verður á leið burðarins um grindarholið.

119da gr.

En sje svo, að bæði sjeu hríðirnar of harðar og of ákafar og komi of opt að, og burðurinn liggi skakkur eða hann sje venju fremur fyrirferðarmikill eða og grindin er svo þraung, að náttúran ein eigi megi hjálpa sjer, og fæðíngin fyrir þá sök mikteskt með öllu, má vera, að áreynslan af samdráttunum í leginu, er öll reyndar er til ónýtis, eigi einúngis hafi dauðleg áhrif á burðinn, heldur ber það og opt við, að leginu er mikil hætta búin ef eigi er með öðrum ráðum sjeð betur fyrir, með þeim hætti, að opt hleypur hiti og bólga í það, og vera má að það stundum rifni, eða og

veldur því áreynslan, að nokkurskonar doði hleypur í það, en af því leiðir aptur, að útsjeð er um, að samdrættirnir komi í það að svo stöddu. Sökum þess, er nú hefur sagt verið, viljum vjer ráða yfirsetukonunni til að láta þegar vitja læknis, en hún getur einúngis gert það eitt að til að lina þjáníng konunnar og draga úr fæðíngaraflinu að taka konunni blóð, og má vera, að slíkt komi opt að góðu haldi þá er konan er blóðrík.

120sta gr.

Stundum ber það við, að hríðirnar eru of harðar og of ákafar, eins og sagt hefur verið hjer á undan, en grindin er of víð eða og burðurinn er mjög fyrirferðarlítill, og fyrir þá sök mætir burðurinn eingri mótspyrnu á leiðinni um grindarholið, en af slíku leiðir aptur, **að fæðíngin verður of fljót,** og mundi margur við fyrsta álit halda, að þá takist vel til, en þetta er reyndar eigi svo, því opt má vera, að konunni og barninu sje mikil hætta búin þá er svo fer.

Konan getur beðið tjón af slíku með ýmsum hætti, og viljum vjer á þessum stað telja til þess: að yfir hana líður, sökum þess, að burðinum skýtur of snögglega út, og er henni mikil hætta búin af slíku; hún missir mikið blóð, því legkakan rifnar öll í senn frá leginu, og vera má, að holdbrúin rifni að nokkru leyti, eða og snúníngur og vinda kemur á sjálft legið. Enda þótt að þesskonar fæðíng eigi fylgi allir ókostir, þeir er nú voru taldir, þá má þó allajafna búast við, að

fylgjan komi seint og síðar í ljós og að mart tálmi því, sökum þess að ýmist hleypur máttleysi í legið eða og verða samdrættirnir í því með öllu óeðlilegir þá er fæðínguna ber of fljótt að.

Þá er fæðíngin er of hastarleg er barninu opt hætta búin með þeim hætti að vera má, að því skjóti út meðan konan stendur, og er þá hætt við, að það skaddist um leið og það dettur niður á gólfið, og eins getur það við borið, að naflastreingurinn slitni, og er þá barninu opt lífsháski búinn; reynslan hefur og sýnt, að opt ber við, þá er svo tekst til, að himnurnar rifna eigi, heldur skýtur öllu egginu út í senn, og er þá hætt við að barnið, sem liggur innan í himnunum, kæfist þegar ef eigi er öll varúð við höfð, sökum þess, að það eigi nær að draga að sjer andann.

121sta gr.

Á þessum stað viljum vjer skýra frá, *hvernig með skal fara* þá er fæðínguna ber of fljótt að, og þykir þá fyrst eiga við að geta þess, að svo má takast til, að fæðíngin verði svo fljót, að henni sje með öllu lokið, áður enn yfirsetukonan kemur, og þá svo fer, er hjálp hennar og aðstoð í því einu fólgin að ráða bót á meinbugum og tjóni því, er vera má að hlotizt hafi af þesskonar fæðíng. En þá er yfirsetukonan hefur verið við stödd frá því fæðíngin fyrst byrjaði, og henni virðist, að allt bendi til þess, að fæðíngin muni verða of fljót, eða og hún kemur að í því, að hríðirnar eru hvað

ákafastar, og hún með þessum hætti sjer glöggt, að fæðíngin muni verða of fljót, en slíkt má ráða af því, að legopið víkkar út þegar, og burðinum öllum miðar fljótt niður eptir grindarholinu, þá skal hún það eitt að gera, að svo miklu leyti verða má, sumpart að sjá svo um með öllum ráðum, að fæðíngin eigi verði of hastarleg, og hins vegar búa svo um hnútana, að konan og barnið bíði sem minnst tjón verða má.

Viljum vjer nú gjör skýra frá, hvers yfirsetukonan einkum skal gjæta þá er svo stendur á, sem nú var sagt, og teljum vjer þá:

a) hafi konan alið barn einusinni eða optar, og fæðíngin verið of fljót, viljum vjer ráða henni til að halda með öllu kyrru fyrir síðast á meðgaungutímanum, og sneyða sig hjá allri áreynslu og eigi neyta megns matar eða áfeingra drykkja; þá er konan fyrst verður þess vör, að hún er komin að því að leggjast á gólf, skal hún þegar láta sækja yfirsetukonuna.

b) þegar er konan hefur tekið jóðsótt skal láta hana leggjast í rúm nokkurt, og fer bezt, að hún eigi barnið í því, og binda skal kviðarbeltið um hana, en þó einúngis lauslega, en herða þegar á því, er þess gerist þörf, og með öllu skal taka konunni vara fyrir að herða á eptir fæðíngunni meðan á hríðunum stendur.

c) þá er legopið víkkar of fljótt út, má vera að opt megi sjá svo um, að slíkt eigi verði með öllu, með þeim hætti að spreyngja himnurnar, því þær koma því til leiðar að miklu leyti, að legopið víkkar út, en

það ber til þess, að þær eru útþandar eins og upp blásin blaðra. En ef höfðinu á burðinum eingu að síður miður eptir grindarholinu, þá hefur það fyr á tímum þótt ráðlegt að fara með tvo fíngur inn í leggaungin beggja megin við höfuðið á burðinum, og með þessum hætti ýta höfðinu upp eptir leggaungunum meðan á hríðunum stendur; en reynslan hefur sýnt, að þesskonar mótspyrna eigi kemur að miklu haldi, og er því ráð þetta að álíta ónýtt í alla staði. En hitt er mjög svo áríðandi þá er höfuð burðarins nálægist hið neðra op grindarinnar að hafa mestu gjætur á holdbrúnni, því mjög er hætt við, að hún skaddist ef eigi er öll varúð við höfð. Fyrir þá sök skal styðja dyggilega utan á holdbrúna með hendinni, en um leið og yfirsetukonan heldur með þessum hætti hendinni á holdbrúnni skal hún þrísta á hana, en þó með varúð, og ýta henni upp á við í þá stefnu, sem boginn undir blöðrubeininu liggur, en með þessum hætti seinkar höfðinu á leiðinni um hina ytri fæðíngarparta, og kemur slíkt opt að góðu haldi.

d) þá er burðurinn er kominn í ljós skal konan vandlega gjæta þess að halda með öllu kyrru fyrir, og binda skal kviðarbeltið fast um hana, og sjá svo um, að þegar sje ráðin bót á, er svo lítur út, sem konunni sje hætta búin, með því er við á í hvert skipti. Þá er svo er komið viljum vjer taka yfirsetukonunni vara fyrir að reyna til með nokkrum hætti að flýta því, að fylgjan komi í ljós, en sjálfsagt er, að brýn nauðsyn

ber til slíks þá er konan hefur blóðlát hvort heldur það er útvortis eða innvortis.

e) ef barnið er meir eða minna skaddað er það sjálfsagt, að bezt fer að vitja þegar læknis. Er t. a. m. naflastreingurinn slitinn í sundur skal þegar binda fyrir hann svo fljótt sem verða má, og með þeim hætti sjá svo fyrir, að barninu eigi blæði til ólífis. Þá naflastreingurinn hefur slitnað svo nærri kvið barnsins, að eigi er hægt að binda fyrir hann, skal yfirsetukonan þegar reyna til að stilla blóðrásina með þeim hætti að troða þurrum njarðarvetti inn í sárið og leggja yfir saman vafið línskaf eða ljereptspjötlur og binda um með naflabandinu. En takist eigi að stöðva blóðrásina með þessum hætti skal þegar vitja læknis, og þángað til hann kemur skal halda með vísifíngrinum þar er naflaæðarnar eru fyrir utan á umbúðunum, og stöðvast þá blóðrennslið meðan því fer fram. En hitt skal allajafna hafa í huganum, að hvað lítið sem er getur komið því til leiðar, að sárið tekur sig upp að nýju, og opt má vera að únga barninu blæði þá til ólífis, og skal fyrir þá sök við hafa hina mestu varúð fyrst framan af í þessu tilfelli.

122ur gr.

Vera má, að konan bíði með mörgum hætti tjón þá er fæðíngin er of fljót eða hastarleg, en á þessum stað viljum vjer skýra gjör frá einúngis tveim tilfellum, er háskalegust eru, og sýna þau sig með þeim hætti,

að konan fær legsig en legið snýst um, og sprúngur eða rifur koma upp í holdbrúna, en betur þykir við eiga að skýra frá hinum tilfellunum á öðrum stað.

Legsigi þessu er svo varið, að legbotninn kemst niður um legopið, og með þessum hætti snýst um annaðhvort legið allt eða nokkur partur þess, svo að hin innri hlið þess snýr út, en hin ytri hlið snýr inn að. Stundum ber það við, að legbotninn einn og einúngis nokkur hluti af legbolnum snýst um með þessum hætti og sígur niður í leggaungin, en stundum fer svo, að allt legið snýst um, og kemst legbotninn þá svo tekst til niður að og út um hina ytri fæðíngarparta.

Optast fer svo, að konan fær legsigið þegar er fæðíngunni er lokið, og þess ber að geta, að slíkt má eigi verða utan þá er doði og magnleysi hleypur í legið, og fyrir þá sök ber optast við, að svo tekst til þá er fæðíngin hefur orðið mjög hastarleg eða þá er legið fyr í fæðíngunni hefur víkkað út um of. Hinar helztu orsakir til legsigs eru þessar: að barninu skýtur hastarlega út meðan konan stendur; að naflastreingurinn er of stuttur; að konan sjálf reynir til með mikilli áreynslu að flýta fyrir, að fylgjan komi í ljós; að konan fær hnerra hastarlega, eða hósti kemur að henni og velgja og uppköst; að togað er óliðlega í naflastreinginn þá er doði og máttleysi er í leginu og legkakan er enn föst við það, og eigi er þess að dyljast, að slíkt veldur optast legsiginu.

123ja gr.

Einkenni þess, að konan hafi legsig, sýna sig venjulega með þeim hætti, að finna má til bólgunabba nokkurs í leggaungunum; er hann hnöttóttur, mjúkur og einka viðkvæmur, rauður á lit og opt blæðir úr honum og opt situr fastur við hann nokkur partur af legkökunni. Sje kviður konunnar kannaður, verður yfirsetukonan þess vör, að hann er svo sem tómur fyrir rjett fyrir ofan blöðrubeinið, og eigi finnst til þess, að legið kiprist saman á þessum stað eins og venja er til, og konan finnur til sárra verkja og stíngja hjer og hvar í grindarholinu, henni er flökurt og öll er hún máttfarin og nábleik og yfir hana líður. Þá er einúngis nokkur hluti af leginu er síginn niður í leggaungin með áður sögðum hætti, má finna til bólgunabbans inni í þeim, og fara má með fíngurinn með honum upp um legopið, en utan um nabbann liggja barmar þess eins og hríngur. En þá er legið er með öllu sígið niður og snúið um, kemur nabbinn optast í ljós á milli eða fyrir utan hina ytri fæðíngarparta, og eigi verður þá fundið til legopsins.

Betur fer, að sjaldan tekst svo til, að konan fái legsig, en þá er svo er ástatt má fullyrða, að konunni er dauðinn vís ef eigi er ráðin bót á slíku í tækan tíma með meðölum, er við því eiga, því annað tveggja deyr konan af blóðmissir, er optast er legsigi samfara, eða og deyr hún með þeim hætti, að fyrst hleypur hiti og bólga og drep í legið og síðast kolbrandur, og er þá öll von um hjálp horfin. Mjög sjaldan og því nær aldrei

ber við að konan lifi leingi, þá er hún hefur legsig ef eigi er ráðin bót á því, og hitt má fullyrða, að slíkt má eigi verða nema svo sje, að einúngis nokkur partur af leginu sje síginn niður í leggaungin, eins og áður er sagt.

124da gr.

Yfirsetukonan má einúngis gera það eitt að, þá er svo stendur á, sem sagt hefur verið hjer að framan, að ýta leginu hægt og hægt upp eptir leggaungunum, og skal hún gjöra slíkt að vörmu spori þá er hún er orðin þess vísari, að konan hefur legsig, en hins vegar er sjálfsagt, að þegar skal gjöra lækni njósn um slíkt, en þángað til hann kemur skal yfirsetukonan gera það eitt, er nú var sagt, og halda slíku fram, en með þessum hætti skal með fara: láta skal konuna liggja á bakið og skal hún hafa lágt undir herðunum, en hátt undir sitjandanum, en yfirsetukonan skal bera flot eða ósaltað smjör á höndina, og að því búna skal hún kreysta fíngurna nokkuð eitt saman með þeim hætti, að fíngurgómarnir allir liggi svo fast saman, sem verða má, og síðar skal hún leggja fíngurgómana á bólgunabbann á leginu, og með þessum hætti liðkar hún alla höndina með bólgunabbanum fram undan fíngurgómunum upp eptir grindarholinu um leggaungin og legopið, og skal hún með hendinni fylgja miðlínu grindarinnar að svo miklu leyti verða má, og heldur hún með þessum hætti áfram með höndina þángað til hún er búin að koma leginu fyrir eins og það á að liggja, en að svo

sje má ráða af því, að hún má hræra höndina til og frá inni í leginu. Þá er svo er komið og yfirsetukonunni hefur tekizt vel að koma leginu fyrir, skal hún gjæta þess, að draga eigi þegar höndina að sjer, heldur skal hún láta hana liggja kyrra þángað til legið er farið að kiprast saman um hana, því að öðrum kosti er hætt við, að legið komizt í sama horf, og áður var það. Vera má að auka megi samdrættina í leginu að nýju og stöðva blóðlátið, er fylgir legsiginu, og skal við hafa til þessa meðöl þau, er algeingust eru þá er svo er ástatt, og skal síðar skýra nákvæmar frá slíku. Þegar er yfirsetukonan hægt og hægt er búin að draga höndina að sjer út úr leginu um hina ytri fæðíngarparta, skal hún binda kviðarbelti um konuna, og að því búnu skal hún vandlega gjæta þess að láta konuna liggja með öllu hræríngarlausa og banna henni harðlega að hreifa sig, fyrir þá sök að opt má verða, að legið komizt að nýju í hið sama horf og konan fái blóðlát ef þessa eigi er gjætt vandlega.

Þá er svo tekst til, að annaðhvort öll legkakan eða og mestur hluti hennar er fastur við legið þegar það sígur ofan í leggaungin eða út um hina ytri fæðíngarparta, er bezt að koma henni aptur inn með leginu í hinar rjettu stellíngar og bíða svo þess, að hún losni af sjálfu sjer; en öðru máli er að gegna þá er mestur hluti hennar er orðin laus við legið, áður enn konan fjekk legsigið, og eigi tekst með hægu móti að koma legkökunni með leginu í hinar eðlilegu skorður, mun

bezt fara þegar að ná henni með varúð, en reyna eigi til að koma henni inn aptur og bíða þess að hún losni af sjalfu sjer.

Með þessum hætti, er nú gat eg um, má vera að takist að koma leginu fyrir í hinar fyrri og eðlilegu skorður þess þá er yfirsetukonan þegar reynir til þess eptir að konan hefur feingið legsigið. En síðar eptir nokkurn tíma liðinn verða ýmsir örðugleikar á slíku með þeim hætti, að eptir fáar stundir má vera, að því eigi verði komið við, eða að minnsta kosti eru öll líkindi til, að hinar mestu torfærur verði á slíku. Þá er svo stendur á er með öllu auðsætt að vitja skal þegar læknis, fyrir þá sök, að vera má að hann með ýmsum ráðum megi ráða bót á þessu og koma öllu í samt lag.

125ta gr.

Vera má, að **sprúngur og rifur komi upp í holdbrúna** enda þótt fæðíngin sje með öllu eðlileg, og veldur þá slíku það, að yfirsetukonan hefur annaðhvort alls ekki eða of linlega stutt á holdbrúna eins og áður er sagt, eða og henni hefur tekizt slíkt mjög svo óhönduglega; enn fremur orsakast slíkt af því, að konan liggur mjög ókyrr í rúminu, eða og er holdbrúin venju fremur breið og lætur eigi undan eða tognar. Þá eru allajafna meiri líkindi til að slíkt beri við, er fæðíngin er örðug og óeðlileg og þá er hana ber að of snögglega eða of hastarlega, og stundum hefur borið við, þá er fæðíngin kemur of snögglega að, að gat hefur komið

á holdbrúna, en burðurinn hefur komið í ljós um það. En slíkt ber mjög svo sjaldan við, sem betur fer.

Eru rifurnar eða sprúngurnar eigi stærri enn svo, að þær einúngis nái inn úr fremri barminum á holdbrúnni, gróa þær optast saman af sjálfu sjer og konunni er eingin hætta búin. En hins vegar eru rifurnar því háskalegri, sem þær eru stærri, og má vera, að þær stundum nái aptur að endagörninni og stundum er henni hætta búin. Þá er svo tekst til, að rifurnar upp í holdbrúna ná aptur að endagörninni er mjög svo hætt við, að leggaungin sígi út um rifu þessa og síðar legið sjálft; en þá er rifurnar ná aptur í endagörnina og hún hefur skaddast, stendur það eigi úr því í valdi konunnar að halda saurindunum, og má vera að alls ekki verði ráðin bót á slíku og þjáist hún þá með þessum hætti allan þann tíma, hún á eptir ólifað.

Þá er rifurnar eigi eru mjög miklar mun yfirsetukonan ein duga til að koma slíku í samt lag aptur, en vjer viljum á þessum stað taka vara fyrir að reyna til að lækna rifur þær, er stórar eru, heldur skal hún þegar láta sækja lækninn þá svo stendur á, en yfirsetukonan skal þannig með fara: hún skal vandlega gjæta alls hreinlætis og þess, að konan liggi á aðrahvora hliðina og hún hreifi sig eigi mjög mikið, en haldi lærunum saman; á hinum fyrstu dögum eptir fæðínguna skal smátt og smátt baða sárið eða rifuna með volgu urtaseyði eða mjólk, þángað til allur þroti er horfin úr börmunum, og þá svo er komið, skal

bera á þá sárasmyrsli eða og leggja ljereptspjötlu yfir sárið og væta hana í olíu. Áður er sagt, að þegar skal læknis vitja þá er rifurnar eru mjög stórar.

III. *Þá er hríðirnar eru með öllu óeðlilegar og taugateygjur eru þeim samfara.*

126ta gr.

Þá segja menn, **að hríðirnar sjeu með öllu óeðlilegar**, er samdrættirnir í leginu eigi sýna sig á eðlilegan hátt og annaðhvort verður of skammt eða of stutt á milli þeirra, og konan finnur hjer og hvar til þeirra í öllu leginu, en eigi eins og eðlilegt er fyrst um legbotninn og svo þaðan jafnt niður eptir öllu leginu. Stundum ber og við, að hríðirnar og samdrættirnir eru of ákafir á einum stað í leginu, og með þeim hætti tálma þeir eingaungu fæðíngunni í stað þess að flýta fyrir henni.

Vera má, að þesskonar samdrættir, er nú gat eg um, komi í legið á hverjum kafla fæðíngarinnar, sem er. Á hinum fyrstu köflum fæðíngarinnar sýna þeir sig einkum með þeim hætti, að óeðlilegar teygjur koma í legopið, og síðar sýnir og slíkt sig í leghálsinum og hjer og hvar í öllu leginu; hríðirnar standa mjög stutta stund yfir og þeim hættir allt í einu þá svo er ástatt, þær eru og mjög svo þjáníngarfullar og eigi flýta þær fæðíngunni svo nokkru nemi; kviðurinn er allur útþaninn og viðkvæmur þá er þríst er á hann.

Þá er svo fer, að teygjurnar og hinir óeðlilegu samdrættir eru eingaungn í legopinu, þenst það einúngis lítið eitt út og er það hart fyrir og nokkuð þrútið og mjög viðkvæmt: það kiprast og stundum eigi all-lítið saman í stað þess að þenjast út meðan á hríðunum stendur. Eru hinir óeðlilegu samdrættir ofar í leginu, til að mynda í leghálsinum eða legbolnum, þá kiprast legið saman á þessum stað, en reyndar er eigi hægt að komast eptir, að svo sje með því að ransaka konuna um leggaungin, en hins vegar lýsir sjer það stundum með þeim hætti að finna má til þess utan á kvið konunnar, en hún finnur þá til mikillra sárinda í öllum kviðnum einkum rjett fyrir ofan blöðrubeinið, og allur er hann viðkvæmur. Hríðirnar reyna mjög á konuna og hún þjáist mjög; þá þannig er ástatt miðar burðinum ekkert niður eptir grindarholinu enda þótt hinir óeðlilegu samdrættir einir tálmi fæðíngunni. Optast ber það reyndar við, að hinir óeðlilegu samdrættir koma fyrst í legið eptir að barnið er komið í ljós, og sýnir slíkt sig með hinum sama hætti, og áður er sagt, og tálmar slíkt því, að fylgjan komi í ljós. Þá er svo fer er einka örðugt að komast eptir, hvort þessir óeðlilegu samdrættir sjeu í leginu, sökum þess, að allur kviðurinn er orðinn mjög flatneskjulegur eptir að burðurinn er kominn í ljós, en hins vegar má glöggt finna, að svo er þá er þess gerist þörf annara orsaka vegna að fara með alla höndina inn í legið t. a. m. til að ná legkökunni lausri. Stundum ber við, að hinir

óeðlilegu samdrættir og teygjurnar ná um allt legið öðru megin, og er með öllu auðsætt, að legið skekkist allt þá svo fer, en þess ber að gjæta að gera mun á þessari skekku og hinni skekkjunni á leginu, er orsakast af því, að það liggur skakkt, og er áður skýrt fra þessu.

127da gr.

Á þessum stað þykir eiga vel við að skýra frá, hvað því veldur optast, að hinir óeðlilegu samdrættir og teygjur koma í legið, og má þá fyrst geta þess, að hætt er við, að svo fari fyrir konum, sem eru mjög úngar og veikbyggðar og er opt eiga vanda fyrir teygjur í leginu og fleiri þessháttar veikindi; en optar veldur slíku: að skömmu áður hefur komið kuldi að konunni og hún feingið kvef, að henni hefur sinnast um of með einhverjum hætti, að burðurinn liggur skakkur, að legvatnið rennur of fljótt út, og enn það, að konan hefur verið könnuð of opt og óhönduglega um leggaungin; eins má því við bæta, að opt veldur það óeðlilegum samdráttum í leginu þá er sá tími er kominn, að fylgjan kemur í ljós, að fæðínguna ber of snögglega að, og á þetta sjer einkum stað þá er svo stendur á, að legið er áður venju fremur útþanið, til að mynda þá er legvatnið er of mikið, og eins ef konan hefur geingið með tvíbura.

128da gr.

Opt má vera, að bæði konunni og barninu sje mikil hætta búin þá er hinir óeðlilegu samdrættir í

leginu sýna sig í fæðíngunni; konan má bíða tjón af slíku með þeim hætti, að hún fær köldu og hiti og bólga og drep hleypur í legið, og má vera að úr því komi taugateygjur í allan líkamann, en slíkt orsakast beinlínis af því, að konan þjáist mjög um lángan tíma af áreynslunni, en hún er öll til ónýtis; en hins vegar má vera, að barninu sje lífsháski búinn, sökum þess, að legið kiprast svo fast saman um bolinn á því, og einkum er hætt við, að svo fari þá er legið kiprast saman um naflastreinginn, því með þeim hætti nær blóðið eigi að halda hinni eðlilegu rás sinni um hann. Á öðrum stað viljum vjer skýra nákvæmar frá með hverjum hætti samdrættir þessir og teygjur tálma því, að fylgjan komi í ljós.

129da gr.

Þá er samdrættir þessir og teygjur í leginu eru mjög miklir, má yfirsetukonan ein eigi ráða bót á slíku, og ber því með öllu nauðsyn til að læknis sje þegar vitjað, því hann einn þekkir þau meðöl er við því eiga og getur sagt, hvernig með skal fara til að koma öllu í samt lag. En opt má vera, að yfirsetukonan ein dugi til að hjálpa konunni og lina þjáníng hennar þá er samdrættirnir og teygjurnar í leginu eigi eru mjög miklir, og skal hún eingaungu við hafa til þessa meðöl þau, er venjulega eru höfð til að stöðva teygjur með, og henni eru kunnug, en þó skal hún við hafa alla varúð, og gjæta þess, að konunni sje tekið fyrst blóð ef hún er mjög blóðrík. Með meðölum þeim,

er við eiga í þessu tilfelli, og er yfirsetukonan má gefa konunni inn, má telja kamfórudropa og Hoffmannsdropa, og skal gefa konunni inn tuttugu dropa af kamfórudropunum eða af Hoffmannsdropunum, og láta hana um leið drekka heitt seyði af kamillugrasi; utan á kviðinn skal yfirsetukonan bera kamfóruolíu og núa henni inn í hann, en leggja volga liereptspjötlu yfir blöðrubeinið og væta hana í olíu; opt kemur sjer vel að setja konunni stólpípu og skal hafa eintómt seyði af kamillugrasi í henni, og enn koma með spröitunni volgri olíu inn i leggaungin. Konan skal liggja í rúminu án þess að hræra sig mikið, en vera vel hulin öll af yfirdýnunni, og vera má, að hún svitni þá svo er með farið, og tekst þá vel til, en yfirsetukonan skal gjæta þess að kanna eigi konuna um leggaungin optar enn brýn nauðsyn ber til þess. Takist eigi með þessum hætti að lina þjáning konunnar eptir nokkurn tíma liðinn skal yfirsetukonan eigi skjóta því leingur á frest að láta sækja lækni.

ANNAR KAPÍTULI

skýrir frá missmíðunum á hinum mjúka fæðingarveg og á hinum kríngum liggjandi pörtum í grindarholinu.

130sta gr.

Opt ber við, að missmíði nokkur eru á **hinum**

mjúka fœðingarveg, en svo má nefna legopið, leggaungin og hina ytri fæðíngarparta, og á **hinum kríngumliggjandi pörtum** í grindarholinu, og má það verða með mörgum hætti, en slíkt tálmar því, að fæðíngin megi verða eðlileg, og skal yfirsetukonan kynna sjer þetta til hlítar, en þó má vera, að eigi standi allajafna í valdi hennar að ráða bót á slíku. Í því skyni skal yfirsetukonan setja á sig það, er þegar mun sagt verða.

1. Hjer að fram höfum vjer skýrt frá, hvernig það má verða, *að hiti og bólga og drep hleypur í* **legopið**, að *teygjur* koma í það, að það *kiprast saman*, og að barmar þess *færast niður eptir* leggaungunum og stundum út um hina ytri fæðíngarparta, en á þessum stað viljum vjer bæta því við og skýra frá, með hverjum hætti það má verða, að barmar legopsins verða *harðir fyrir* og *togna* eigi þá er höfuðið ber að, en *sigg* og *hnútar* eru hjer og hvar í þeim og þeir *loða fast saman* með öllu.

Einna minnst tálmar slíkt fæðíngunni, þó barmar legopsins sjeu *harðir viðkomu og togni eigi*, því þá svo stendur á eru þeir eigi mjög viðkvæmir en fastir fyrir og togna eða víkka út með öllu í fæðíngunni með tímanum, en auðsætt er að slíkt verður seinna, enn annars mundi það verða þá er allt fer skipulega. Opt ber við að konur, sem komnar eru á efra aldur og eiga barn í fyrsta sinn, eiga vanda fyrir þetta, og togna þá svo stendur á og miklu síður leggaungin og hinir ytri fæðíngarpartar. En optast fer svo, að náttúran ein hjálpar sjer og togna þá allir partar þessir eða

víkka út smátt og smátt, en konunni er eingin hætta búin, og eigi hefur slíkt önnur áhrif á fæðínguna, enn að hún verður lángvinnari, enn annars mundi hún verða, en yfirsetukonan skal einúngis það eitt að gera að sjá svo um, að konan hafi fullkomið næði og telja svo um fyrir henni, að eigi komi óþol að henni, og vera má að stundum komi sjer vel að láta volga olíu renna úr spröitunni inn í leggaungin.

En meiri hætta er konunni búin þá er barmar legopsins eru mjög harðir viðkomu og *sigg* og *hnútar* eru hjer og hvar í þeim; stundum veldur slíku það, að konan um lángan tíma hefur átt vanda fyrir allskonar veikindi í leginu eða og kemur sigg í barmana á legopinu sökum þess, að konan hefur áður komið hart niður, en rifnað hefur upp í þá. Þá er þannig tekst til, er opt hætt við, að fæðíngin takist miður, sökum þess að vera má, að barmar legopsins rifni ef hríðirnar eru mjög ákafar, en þeir þola einga hastarlega teygju, og þá svo er ástatt fer bezt að læknis sje þegar vitjað, en þó viljum vjer ráða yfirsetukonunni til að láta volga olíu renna úr spröitunni inn í leggaungin, eins og gert var í fyrra skiptið.

Til hins sama viljum vjer og ráða þá er svo stendur á, að barmar legopsins *loða fast saman*, en slíkt má verða með þeim hætti, að slím nokkurt eða einskonar trefjavefur sezt fyrir legopið og heldur börmum þess föstum saman. Sjaldan ber við, að þannig takist til, en vera má að einka örðugt sje með vissu að

hitta legopið og finna hvar það liggur, og vera má að stundum verði alls ekki fundið til þess þá er því hallar mjög mikið aptur á bak í grindarholinu, og þá svo stendur á, er það til að finna eins og lægð nokkur, en hún lítil, á leghálsinum, og er því hætt við að yfirtetukonan fari með öllu á mis við það. Þá er þannig fer tekst hríðunum fyrst seint og síðar að víkka legopið út, en vjer höfum reynsluna fyrir oss um það, að optast tekst þó þeim einum að víkka legopið út, og verður þá öll fæðíngin úr því að mestu eða öllu leyti eðlileg. Loði barmar legopsins svo fast saman, að hríðunum eigi takist, að ná þeim í sundur, þá er hætt við, að legið rifni þá og þegar, sökum þess að öllu hríðaaflinu lendir á legopinu, og þá viljum vjer ráða til að sækja lækni, hið bráðasta.

131sta gr.

2. Missmíði á leggaungunum. Með missmíðum þessum má einkum telja, að opt ber við, *að leggaungin eru of þraung* og tálmar slíkt fæðíngunni. Með mörgum hætti verða leggaungin of þraung, og má vera, að þau sjeu svo gerð af náttúrunni eða og valda því fyrri veikindi í þeim, eða konan hefur áður komið hart niður, og koma þá hnútar og sigg í þau, og vera má, að stundum grói hjer og hvar saman hinar innri hliðar þeirra.

Enn má því við bæta, að opta koma *bólguhellur* og *þroti* hjer og hvar í leggaungin, og má slíkt verða

með mörgum hætti, en þannig verða þau mjórri á þessum stöðum, og tálmar slíkt fæðíngunni. Síður er hætt við, að hinir svo nefndu *æðahnútar* tálmi fæðíngunni, en vera má, að þeir ýfist upp og úr þeim blæði meðan á fæðíngunni stendur. Opt er það, að konan hefur æðahnútana í leggaungunum þá er þeir eru á fótum hennar og hinum ytri fæðíngarpörtum, og sýna þeir sig með þeim hætti, að hjer og hvar þjóta upp rauðleitir nabbar á hinum innri hliðum á leggaungunum; stundum eru þeir margir saman, en stundum einn og einn, og sjaldan eru þeir mjög stórir. Optast tekst svo til, að höfuð burðarins kemst án tálmunar um leggaungin fyrir æðahnútum þessum, en stundum ber við, að þeir sprýnga um leið, og rennur þá all-mikið blóð annaðhvort út úr leggaungunum, eða og kemur það eigi í ljós, en rennur allt á bak við hliðina á leggaungunum og safnast allt fyrir í hinum ytri fæðíngarpörtum, er verða blárauðir útlits, og bólga hleypur í þá og konan hefur varla viðþol. Þá er svo tekst til, er það skylda yfirsetukonunnar að láta þegar sækja lækni eins og þá er önnur mikil missmíði eru á leggaungunnm; en hún skal þá að svo miklu leyti í hennar valdi stendur reyna til að stöðva blóðrásina úr leggaungunum, þá er hún verður hennar vör, með þeim hætti, er nú gat eg um, þángað til læknirinn kemur, og skal hún þannig með fara: hún skal annaðhvort með fíngurgómunum eða með saman vafðri ljereptspjötlu, er væta skal í ediki, reyna til að halda fyrir þar er blóðið rennur úr æðahnútinum

og stöðva það með þessum hætti. En ef hún einhverra orsaka vegna eigi getur hitt beint á sárið, þar er blóðið rennur út, skal hún þegar troða upp í öll leggaungin, og viljum vjer síðar skýra frá, hvernig með skal fara þá er svo stendur á.

Enn ber þess að geta, að vera má að konan fái *leggángasig* að sínu leyti eins og legsig meðan á fæðíngunni stendur, og verður slíkt með þeim hætti, að nokkur partur þeirra, optast fremri hliðin, fylgir með höfðinu á burðinum út í millum blygðunarbarmanna, og má vera, að slíkt tálmi því, að höfuðið komizt í ljós, fyr enn seint og síðar, og hins vegar er leggaungunum og opt hætta búin þá er svo tekst til. Þá er svo fer skal konan liggja í rúminu meðan á fæðíngunni stendur, og að svo miklu leyti hún getur að gert, skal hún eigi reyna til að flýta fæðíngunni þá er hríðirnar koma að henni, því slíkt má koma að miklu ógagni; þá er höfuð burðarins er komið næstum því niður að hinu neðra opi grindarinnar, skal yfirsetukonan með tveim fingrum ýta þeim partinum af leggaungunum, sem sígið hefur út, inn á milli blygðunarbarmanna meðan á hríðunum stendur; en þegar er fæðíngunni er lokið skal koma leggaungunum aptur í hinar eðlilegu skorður og halda þeim í þeim með mjúkum njarðarvetti, og skal láta hann liggja eptir inni í leggaungunum. Stundum ber við, að leggaungin komast aptur í samt lag þegar eptir fæðínguna, og þarf þá eigi að skipta sjer meir af þeim.

132^ur gr.

3. Líkt og skýrt var frá hjer að framan um leggaungin, má og vera að **hinir ytri fæðíngarpartar** sjeu *of þraungvir*, og má slíku valda það, að þeir eru svo gerðir af náttúrunni, eða og hefur áður hiti og bólga hlaupið í þá og sár komið á þá, eða blygðunarbarmarnir eru hjer og hvar grónir saman, og tálmar slíkt fæðíngunni.

Vera má, að *þroti* og *bólga* í blygðunarbörmunum, er kemur með ýmsum hætti í þá, tálmi að nokkru leyti fæðíngunni, og enn má og telja *æðahnútana*, er opt koma á blygðunarbarmana, og er hætt við, að þeir sprýngi í fæðíngunni líkt og í leggaungunum.

Enn má því við bæta, að optar tálmar það því að höfuð burðarins komi í ljós, að *holdbrúin er venju fremur breið og þykk* og *tognar eigi eða lætur undan* þá er höfuð burðarins þrístir á hana að innanverðu, en þá er svo stendur á er opt hætt við, að holdbrúin skaddist þá er hríðirnar eru mjög harðar og ákafar.

Missmíði þau, er nú hefur verið skýrt frá um stund, eru því nær öll þess eðlis, að náttúran ein má koma öllu í samt lag aptur, og einka sjaldan tálma missmíði þessi svo fæðíngunni, að sækja þurfi lækni til að ná burðinum. Þá er þannig stendur á skal yfirsetukonan gjæta þess eins að bera olíu á hina þrútnu fæðíngarparta eða og baða þá með urtaseyði, og þá er höfuð burðarins nálgast holdbrúna skal með varúð styðja hendinni utan á hana. En á þessum stað viljum vjer

taka yfirsetukonunni vara fyrir að reyna til að þenja út fæðíngarpartana með fíngrunum eða þrísta fremri barminum á holdbrúnni aptur fyrir höfuðið á burðinum, fyrir þá sök, að vera má að slíkt eigi einúngis komi að neinu haldi, heldur komi það að íllu einu og fæðíngarpartarnar skaddist á konunni. Ef svo ber undir, að einn af æðahnútunum sprýngur og hann tekur til að blæða mjög mikið, skal yfirsetukonan með áður sögðum hætti reyna til að stöðva blóðrásina þángað til læknirinn kemur.

133ja gr.

4. Með hinum kríngumliggjandi pörtum í grindarholinu, sem mega tálma fæðíngunni, má telja hlandblöðruna og endagörnina.

Þá er svo stendur á, að hlandblaðran er full og útþanin af þvaginu, tálmar hún ein opt fæðíngunni, fyrir þá sök, að svo má takast til, að höfuð burðarins á leiðinni um grindarholið þrísti svo að hinum neðra hluta hlandblöðrunnar, að þess sje alls einginn kostur, að konan megi hægja sjer til kviðarins, og vegna þessa er það svo mikils áríðandi að gjæta þess að láta konuna hægja sjer til kviðarins þegar í byrjun fæðíngarinnar, því vera má, að slíku eigi verði komið við síðar, eins og nú var sagt. Finna má til hlandblöðrunnar fyrir ofan blöðrubeinið, og er hún mjög svo útþanin og að lögun eins og hnöttur, en hægt er að aðgreina hana frá leginu, er og kiprast saman í kviðnum, því það er miklu fastara og þrístnara fyrir, enn hún. — Þá er svo

tekst til, er nú var sagt, hefur slíkt þau áhrif á fæðínguna, að hríðirnar eru þjáníngarmiklar, óeðlilegar og magnlitlar; fari þessu fram um lángan tíma má vera, að svo takist til, að hiti og bólga hlaupi í hlandblöðruna, og að síðustu kemur þá kolbrandur í hana eða hún rifnar í sundur, og er þá konunni opt dauðinn vís, eða að minnsta kosti fer svo, að hún eigi úr því má halda þvaginu með sjer, og eigi verður við slíku gert.

Sökum þess, er nú var sagt, skal yfirsetukonan vandlega gjæta þess að láta konuna hægja sjer til kviðarins þegar í byrjun fæðíngarinnar; en takist svo til, að hún eigi hefur gjætt þessa, og fæðíngunni er svo lángt komið, að höfuð burðarins þreyngir að hlandblöðrunni svo konan má eigi hægja sjer til kviðarins, má vera að stundum dugi það eitt að lypta með einum fíngri höfðinu á burðinum frá röndinni á blöðrubeininu. Takist þetta eigi, skal tæma hlandblöðruna með silfurpípunni, en vera má að svo margar torfærur verði á slíku, að læknis aðstoðar við þurfi til þessa.

Til þess *að koma silfurpípunni við*, er með öllu nauðsynlegt, að konan liggi á bakið og hafi hátt undir sitjandanum og skal hún halda lærunum nokkuð í sundur. Yfirsetukonan skal skilja að blygðunarbarmana með tveim fíngrum á vinstri hendinni, og leita með þeim að blöðrupípuopinu rjett fyrir neðan sepann, og má hún þekkja það á barminum, er liggur umhverfis það. Á þessum stað nemur hún staðar með vísifíngrinum, en með hægri hendinni tekur hún um silfurpípuna og heldur á

henni eins og penna, og ýtir henni síðan hægt og hægt inn og lætur hana fylgja vísifingrinum á vinstri hendinni allt inn í blöðrupípuopið, en þess ber að gjæta, að silfurpípan sje áður gjörð volg og hún sje mökuð í fitu nokkurri. Að svo búnu skal hún liðka pípuna upp eptir blöðrupípunni allt inn í hlandblöðruna, og rennur síðan þvagið út um hana. En yfirsetukonan skal allajafna gjæta þess, að liðka silfurpípuna hægt upp eptir blöðrupípunni og varast að beita afli til þessa, því að öðrum kosti er konunni opt mikil hætta búin. Þá er svo stendur á, að yfirsetukonunni eigi tekst að liðka silfurpípuna hægt og hægt upp eptir blöðrupípunni, mun bezt fara, að hún hætti þegar tilrauninni og láti vitja læknis. Hið sama er og að segja þá er svo stendur á, að yfirsetukonan finnur til steins í hlandblöðrunni eða blöðrupípunni um leið og hún kannar konuna um leggaungin, og má vera, að slíkt eigi einúngis tálmi því, að konan megi hægja sjer til kviðarins, og eins fæðíngunni með ýmsum hætti, en hins vegar er og hætt við, að hann valdi því, að hlandblaðran skaddast, ef eigi er sjeð svo um, að annaðhvort sje honum ýtt inn í hana eða náð út, áður enn höfuðið færist leingra niður eptir grindarholinu. Mjög sjaldan ber þetta við.

Áður er skýrt frá, að einka áríðandi er að konunni sje sett stólpípa þegar í byrjun fæðíngarinnar svo verkir þeir úr görnunum, er áður er sagt, eigi tálmi hríðunum. En ef þess er eigi gjætt má og vera, að tjón nokkurt hljótist af slíku með öðrum hætti, og má

til þess telja, að opt ber við, að *svo mikil sáurindi eru í endagörninni*, að slíkt eitt tálmar því að nokkru leyti, að höfuð burðarins færist eðlilega niður eptir grindarholinu. Það er því mjög svo áríðandi, að yfirsetukonan setji konunni stólpípu eigi einúngis í byrjun fæðíngarinnar, heldur skal hún og síðar gjöra það að nýju, þá er fæðíngin stendur leingi yfir, og sjá svo um með þessum hætti, að aldrei safnist of mikil saurindi fyrir í endagörninni.

ÞRIÐJI KAPÍTULI

um missmíði á grindinni.

134da gr.

Kalla má, að missmíði sjeu á grindinni, hvað lítið sem ber út af hinni eðlilegu lögun og bygging hennar, er með einhverjum hætti tálmar fæðíngunni eða að minnsta kosti kemur því til leiðar, að hún eigi má verða með öllu eðlileg. Missmíði þessi eru stundum í því fólgin, að grindin er eigi jafnrúmgóð eða jafnvíð og hún á að vera, stundum eru og missmíði nokkur á lögun hennar, en þess ber að geta, að lögunin, þá hún eigi er eins og hún á að vera, tálmar fæðíngunni einúngis með þeim hætti, að víddir grindarinnar, er áður er skýrt frá, verða skakkar eða eigi jafnstórar, og þær eiga að vera þá er allt fer eðlilega. Af þessu leiðir þá að skipta

má öllum grindum, sem missmíði nokkur eru á, í þrjá flokka, og eru það: I *of víðar grindir*, II. *of þraungvar grindir*, og III. *skakkar eða ílla lagaðar grindir.*

135ta gr.

I. Annaðhvort er það, að grindin er öll **of víð** eða og er hún **of víð** einúngis á sumum stöðum. En þá er svo stendur á, sem nú síðast gat eg um, tálmar slíkt því nær ekkert fæðíngunni, en þá er grindin er öll of víð, ber opt við, að burðurinn kemur í ljós of snögglega þá er hríðirnar eru mjög ákafar framan af fæðíngunni ef eigi tekst svo heppilega til, að það tálmar, að hann er venju fremur fyrirferðarmikill; og þá er svo stendur á, sem nú var sagt, er og opt hætt við, að konan fái legsig, og optar ber það við, að naflastreingurinn og aðrir partar, er áfastir eru við burðinn, detta út um leið og höfðinu skýtur út.

Þá er svo er, að grindin er öll of víð, mun mega fullyrða, að hún er svo gjörð af höndum náttúrunnar, og mörg eru þess dæmi, að grindin er of víð eigi einúngis á konum, sem eru mjög stórar, heldur og á meðalkvennmönnum. Eigi er torvelt að komast eptir að grindin er of víð þá er konan er könnuð, og ímynda má sjer þegar, að svo sje, þá er legið liggur nokkuð lángt niður í grindarholinu áður enn fæðíngin er byrjuð; og þá er konan hefur átt vanda fyrir áður að fæða snögglega, eru og allar líkur til þess, að grindin sje of víð. Þá er þannig er ástatt skal

yfirsetukonan gjæta þess eins að láta konuna leggjast í rúmið þegar í byrjun fæðíngarinnar, og ráða henni frá að reyna til að flýta fæðíngunni með óþarfa áreynslu meðan á hríðunum stendur, og má vera, að með þessum hætti takist að tálma því, að tjón hljótist af hinni snöggu fæðíng. Enda þótt fæðíngin sje vel afstaðin og konan sje alheil staðin upp af sænginni, skal hún þó við hafa alla varúð, því að öðrum kosti er hætt við, að hún fái legsig, sökum þess, að hún annaðhvort hefur farið of fljótt á fætur eða hún hefur hreift sig of mikið eða reynt á sig og verið of mikið á stjái.

136ta gr.

II. Enn meir tálmar fæðíngunni þá er svo stendur á, að grindin er **of þraung**, hvort heldur sem svo er, að hún er öll of þraung, eða hún er það einúngis á sumum stöðum og missmíði nokkur eru á lögun og bygging hennar, en þó er eigi allajafna sagt að svo sje.

Vera má, að grindin sje öll of þraung, en jafnþraung á alla vegu, og verða þá stundum alls eingin missmíði á lögun grindarinnar, en hún er einúngis eigi jafnrúmleg, og hún á að vera. Þess eru og dæmi, að einúngis nokkur partur af grindinni er of þraungur, með þeim hætti, er nú var sagt, t. a. m. hið efra og neðra op grindarinnar. En optar má sjá þess dæmi, að grindin er of þraung á einn veginn og optast er þá svo stenður á einúngis nokkur partur af henni þreyngri með þessum hætti. Slíku valda missmíði nokkur, sem

eru á grindinni, stundum á einum stað, en stundum víðar. Missmíði þau, er verða einúngis á nokkrum pörtum af grindinni, eru þessi:

a) *í hinu stóra grindarholi* lýsa missmíði þessi sjer með þeim hætti, að of skammt verður á milli mjaðmarspaðanna, eða og gánga þeir eigi jafnlángt upp og þeir eru skakkir á einhvern veginn, en af slíku leiðir aptur, að legið liggur skakkt í grindarholinu, annaðhvort til hliðanna eða fram á við, þá er konan verður barnshafandi, og má vera að slíkt tálmi fæðíngunni þegar að því kemur;

b) *í efra opinu á litla grindarholinu* verður grindin of þraung með þeim hætti, að búngan á spjaldinu geingur of lángt fram í grindarholið, eða og er blöðrubeinið of flatt og þannig verður grindin þreyngri á þykktina; vera má, að nárabeinin eða hinn neðri hluti mjaðmarspaðanna liggi of nærri hvort öðru eða svo sem sveigist inn á við, eða og eru hin íbjúgu vik grindarinnar of mjó eða of þraung, og verður þá svo stendur á grindin of þraung að nokkru leyti um víddina um þvert, og á hinn bóginn að sínu leyti eins um víddina á ská til beggja hliða;

c) *í sjálfu holinu eða um miðbikið* verður grindin of þraung um víddina á þykktina með þeim hætti, að blöðrubeinið er of flatt eða lítil sem eingin bugða verður á spjaldinu, en víddin um þvert verður of þraung með þeim hætti, að nibburnar á setubeinunum beygjast of mikið inn á við;

d) *í hinu neðra opi grindarinnar* verður víddin á þykktina of þraung með þeim hætti, að neðri endinn á spjaldinu geingur of lángt inn að í grindarholinu, eða og er hins vegar því um að kenna, að typpið eigi er eins sveigjanlegt, og það á að sjer; eins má vera, að krókarnir á setubeinunum liggi hvor of nærri öðrum, og verður þá grindin of þraung um víddina um þvert; enn má geta þess að vera má, að boginn undir blöðrubeininu sje of lítill eða of þraungur, svo hnakkinn á burðinum eigi komizt fyrir í honum þá er hann ýtist upp á við um leið og hinum parti höfuðsins skýtur fyrir fremri barminn á holdbrúnni, en þá svo stendur á er opt hætt við, að hún skaddist meir eða minna; en hins vegar má og vera, að boginn undir blöðrubeininu sje of stór, og verður þá allt hið neðra op grindarinnar þeim mun víðara, en þá svo tekst til er opt hætt við, að höfðinu á burðinum skjóti of snögglega út um hina ytri fæðíngarparta, en þá er þessi missmíði eru á grindinni má og segja að hún sje of víð.

Missmíði þau á grindinni, er nú voru talin, eru öll þess eðlis, að þau eru einúngis á tilteknum stöðum í henni, en hjer má og því viðbæta, að stundum ber við, þó sjaldan sje, að hjer og hvar finnast beinhnútar og búngur út úr grindarbeinunum á innri hliðinni, og tálmar slíkt eigi all-lítið fæðíngunni.

137da gr.

III. Þá er svo stendur á, að eigi eru einúngis þau

missmíði á grindinni, að hún er of þraung, heldur og eru hins vegar beinin skökk eða undin og liggja eigi eðlilega, má segja, að grindin sje **ílla löguð** og **skökk,** og ímyndi má sjer, að grindinni sje skipt í tvo parta eptir miðjunni á þykktina, en lögunin verður eigi hin sama á báðum helmíngunum, og eigi eru þeir heldur jafnstórir. Sökum þessa, er nú var sagt, verður það skiljanlegt, að ein kona kemur stundum harðar niður, enn stundum. En betur fer, að sjaldan ber við, að grindirnar eru mjög skakkar og ílla lagaðar, því slíkt veldur því, að fæðíngin verður allajafna meir eða minna óeðlileg eptir því sem á stendur.

138da gr.

Það er eitt af tvennu, er optast veldur því, að grindirnar eru skakkar og í alla staði ílla lagaðar, að annaðhvort hefur konan fæzt svo, eða og valda veikindi og sjúkdómar skekkjunni, og er það optar, að svo er; einkum má telja til þess hina svo nefndu ensku sýki, er veldur skekkjunni, er þegar á únga aldri kemur því til leiðar, að eigi einúngis beinin í grindinni bogna og færast úr skorðum, heldur bogna og beinin hjer og hvar í líkamanum og skekkjast. Vera má og að aldraðar konur fái sjúkdóm eða veikindi nokkur í grindarbeinunum, er líkist hinni ensku sýki, og á þetta sjer einkum stað hjá þeim konum, er átt hafa barn einusinni eða optar; en þess ber að geta, að mjög sjaldan ber slíkt við. En sökum þess, er nú gat eg um, má vera

að konur, sem áður hafa alið barn og þá allt farið skipulega, síðar komi hart niður og fæðíngin verði í alla staði óeðlileg.

Að lokum viljum vjer geta þess, að vera má að eigi all-litlir hnútar og ójöfnur komi á grindarbeinin eptir *beinbrot í henni*, og verður þá grindin að því skapi þreyngri.

139da gr.

Auðsætt er, að mjög svo er áríðandi, að komast eptir, hvort grindin er of þraung eða hún er ílla löguð, en vera má, að eigi veiti með öllu hægt að komast nákvæmlega eptir slíku, allra-sízt þá svo er ástatt, að missmíði þessi eigi eru mjög mikil, eða þá er grindin öll er hjerumbil jafnþraung á alla vegu og lögun hennar er með öllu eðlileg. Stundum má vera, að líklegt þyki á undan fæðíngunni, að missmíði nokkur sjeu á grindinni, til að mynda þá er maður veit, að konan hefur áður haft hina ensku sýki, og merki þess lýsa sjer hjer og hvar á líkamanum. Merki þess, að konan hafi haft hina ensku sýki, lýsa sjer með þeim hætti: að höfuðið er stórt, en bolurinn er veikbyggður að sjá; gaungulagið er hvikult og hún reigist á bak aptur; hún er framsett mjög og kviðsígin; óeðlilegar bugður verða á hryggnum hjer og hvar og á brjóstinu; mjaðmarspaðarnir gánga eigi jafnlángt upp, og lærleggirnir og fótleggirnir eru mjög svo bognir. Þó hljótum vjer að geta þess á þessum stað að vera má, að konan sje mjög svo skökk og bjöguð án þess þó að grindin sje skökk og

ílla löguð eða of þraung, og fyrir þá sök sýna merki þau, er nú voru talin, eigi annað, enn það, að líkur eru fyrir því, að grindin sje ílla löguð, en aldrei má með fullkominni vissu komast eptir slíku af merkjum þessum einum.

Í fæðíngunni má ímynda sjer, að grindin sje of þraung þá er höfðinu á burðinum miðar lítið niður eptir grindarholinu eða það kemst alls ekki niður í það, enda þótt hríðirnar sjeu ákafar og höfuð burðarins hafi eðlilega stærð. Hið sama er og að segja um það, að þá eru líkindi til að grindin sje of þraung, er höfuðið reyndar kemst lítið eitt niður í efra op grindarinnar meðan á hríðunum stendur, en dregst þegar aptur upp úr því þá er þeim hættir; reyndar tekst hríðunum um síðir þá er þær eru harðar og koma opt að að þreyngja höfðinu niður eptir grindarholinu, en það verður með þeim hætti, að höfuðbeinin hljóta að gánga mikið á missvíxl og koma þá og stórir fæðíngarsveppir á þau, en þetta allt lýsir því, að grindin sje þraung, og að því leyti má ráða af þessu, að svo sje, þegar í byrjun fæðíngarinnar.

Eigi verður með fullkominni vissu komizt eptir, að missmíði sjeu á grindinni með öðrum hætti, enn þeim að kanna hana, og má slíkt verða að nokkru leyti með því að fara höndum um kvið konunnar að utanverðu, og hins vegar með því að kanna grindina um leggaungin. Þó má vera, að eigi takist með þessum hætti að komast eptir litlum missmíðum á grind-

inni, og hitt er víst, að yfirsetukonan þarf að hafa mikla reynslu og æfíng, svo henni eigi skjátlist í þessari grein.

Þá er yfirsetukonan fer höndum um kvið konunnar að utanverðu, skal hún til að mynda komast eptir, hvort blöðrubeinið er venju fremur flatneskjulegt eða framstandandi, og enn fremur skal hún taka eptir, hvort búngan á spjaldinu muni gánga lángt fram í grindarholið, og má slíkt ráða af því, að þá verður lægð mikil inn í spjaldhrygginn á þessum stað, og eins hvort mjaðmarspaðarnir gángi jafnlángt upp beggja megin og hvort eðlilega lángt sje á milli þeirra á þverveginn, hvort spjaldið er venju fremur bogið eða flatneskjulegt, og hvort krókarnir á setubeinunum eigi liggi of nærri hvor öðrum.

Þá er yfirsetukonan kannar konuna um leggaungin, skal hún fara með fíngurinn innan um allt grindarholið, og taka eptir, hvort nokkur missmíði verða fyrir henni, og hvort lögun þess eigi er með öllu eðlileg. Með þessum hætti má hún komast eptir, hvort framstandanði nibbur eða búngur og ójöfnur eru innan í grindarholinu, eða og hvort grindin sjálf er of þraung á sumum stöðum, og þess ber að geta, að optast er víddin á þykktina í efra opi grindarinnar of þraung þá svo stendur á að talsverð missmíði eru annars vegar á grindinni, og skal yfirsetukonan því taka vandlega eptir grindinni á þessum stað. Eigi verður ransókn þessari komið við svo dugi, þá er höfuðið á burðinum er komið

niður í grindarbolið. Fullkomin vissa er fyrir því, að víddin á þykktina í efra opi grindarinnar sje of þraung, þá er ná má með fíngrinum búngunni á spjaldinu, fyrir þá sök að ónáandi er til hennar þá er grindin er með öllu rjett mynduð og lýtalaus.

140sta gr.

Með öllu er auðsætt, *að áhrif þau, er þreyngsli hjer og hvar í grindinni hafa á fæðínguna*, fara að mestu leyti eptir því, hve mikil þau eru, en hins vegar fer þó slíkt að nokkru leyti eptir því, með hverjum hætti hríðirnar sýna sig, og eins eptir stærð og lögun höfuðsins á burðinum og hve fast eða hart það er fyrir. Þá er þreyngslin í grindinni eigi eru mjög mikil, mun opt svo fara, að náttúran ein megi hjálpa sjer, en þó er þess eigi að dyljast, að allajafna verður fæðíngin örðug og lángvin þá er svo stendur á, og vera má, að stundum sje bæði konunni og barninu mikil hætta búin. En þá er þreyngslin í grindinni eru mjög mikil, og höfuðið á burðinum annaðhvort alls ekki kemst niður í grindarholið, eða það situr með öllu fast í holinu sjálfu og kemst eigi leingra sökum þreyngslanna, er með öllu auðsætt, að fæðíngin muni standa hjer við í stað þá svo er komið, ef eigi er annara ráða leitað, og opt má vera, að burðinum eigi verði náð utan með hinni mestu fyrirhöfn og áreynslu, og hætt er við, að bæði konan og barnið bíði tjón nokkurt af slíku. Verði burðinum eigi náð þegar í tækan tíma með ráðum,

er við eiga, er bæði konunni og barninu dauðinn vís, konunni með þeim hætti, að legið rifnar, eða hiti og bólga hleypur í það og síðast kollbrandur, en barninu sökum þess, að til lángframa þreyngir um of að höfðinu á því í grindarholinu.

Þá er grindin er of þraung og náttúrunni annaðhvort einni um síðir tekst að hjálpa sjer, eða ná verður burðinum með ráðum um þreyngslin í grindarholinu, er konunni allajafna hætta búin, með þeim hætti, að hún verður mjög máttfarin, hiti og bólga hleypur í legið, en sár eða og kolbrandur kemur í hinn mjúka fæðíngarveg; að hlandblöðrunni þreyngir og doði eða hiti eg bólga hleypur í hana og eins í legið og konan fær hættulega sængurköldu; að lokum má og geta þess, að um brjóskið losnar, er skeytir saman grindarbeinin, og sje svo, að konunni batni aptur, þá á hún þó allajafna bágt með að gánga upp frá því og liggur henni við að detta í hverju spori.

Þá er svo stendur á, að fæðíngin verður með þeim hætti, er nú var sagt, er burðinum að því leyti hætta búin, að legið kreppir of leingi eða of fast utan að bolnum eða naflastreingnum, og eins að sínu leyti sökum þess, að höfuðið mætir svo mikillri mótspyrnu í grindarholinu, því vera má, að af slíku leiði það, að of mikið blóð streymi að heilanum, og eins það, að höfuðbeinin beygist inn á við eða brotni í sundur.

141sta gr.

Læknirinn einn er fær um að veita hjálp þá er þannig tekst til um fæðínguna, og skal fyrir þá sök vitja hans svo fljótt, sem verða má, og bezt fer, að yfirsetukonan láti þegar sækja hann áður enn fæðíngin byrjar ef henni annars vegar þykja líkindi til, að missmíði nokkur sjeu á grindinni. En yfirsetukonan skal einúngis gjæta þess, þángað til læknirinn kemur að láta konuna með öllu halda kyrru fyrir í rúminu, og enn fremur sjá svo um, að hún hafi góðar hægðir til baks og til kviðar. En hitt skal hún með öllu varast að reyna til að magna hríðaaflið með nokkrum hætti, og eins skal hún gjæta þess að láta eigi fæðíngarsveppinn, er óðum eykst, villa fyrir sjer, svo hún eigi haldi, að höfuðið þegar sje komið lángt niður eptir grindarholinu og í trausti til þessa skjóti á frest að láta vitja læknis.

142ur gr.

Bezt þykir við eiga á þessum stað að skýra frá, hvernig **legið rifnar,** en sú er optast orsökin til þess, að svo tekst til, að grindin er of þraung og fæðíngin stendur við í stað, en hríðirnar eru á hinn bóginn mjög ákafar og harðar. Þó má vera, að legið rifni og annað valdi því, enn nú gat eg um svo sem til að mynda þá er þess eigi hefur verið gjætt að snúa burðinum við ef hann liggur skakkur, þá er ílla tekst og óhöndulega að snúa honum við, og þá er konan biltist óstjórnlega eða reynir um of á sig meðan á hríðunum stendur.

Til eru og þess dæmi, að legið rifnar um meðgaungutímann eða í fæðíngunni, án þess nokkur sýnileg eða þreifanleg orsök sje til þess, og þá svo stendur á, hlýtur það að valda því, að legið rifnar, að veikindi nokkur hafa komið í trefjavefinn í leginu, er hefur haft þau áhrif á hann, að hann er hjer og hvar orðinn stökkur.

Merki þau, er lýsa því, að legið muni vera rifnað, eru þessi:

Konan finnur snögglega til sárrar þjáníngar og og verkja á einum stað í kviðnum meðan á einni hríðinni stendur, og eins finnst henni sem eitthvað rifni í kviðnum, en hríðirnar hætta þegar með öllu. Að vörmu spori dregur allan mátt venju fremur af konunni, hún fölnar sem nár og hræðsla kemur að henni; hún kvartar um máttleysi og fær velgju og henni verður íllt fyrir hjartanu; hún fær uppköst og hendur og fætur verða kaldir á henni; lífæðin er óð en lin, og eigi er þess lángt að bíða, að konan fellur í aungvit hvað eptir annað. Meðan á þessu stendur hefur og kviðurinn breytzt, og er hann nú orðinn linur viðkomu, og glöggt má finna til nokkurra parta af burðinum með því að fara höndum um hann að utanverðu, og ber það til þess, að partar þessir eru nú komnir um rifuna á leginu út í grindarholið. Sá partur burðarins, er fyrst ber að í fæðíngunni, dregst nú þegar leingra upp eptir kviðnum, ef hann annars vegar eigi var áður kominn niður í grindarholið og situr þar fastur, og er þá úr því óná-

andi til hans, eða finna má til hans utan á kviðnum lángt fyrir ofan efra opið á grindarholinu. Almennast er, að blóðlát mikið sje því samfara þá er legið rifnar, en blóðið rennur eigi allajafna út um hina ytri fæðíngarparta, heldur rennur það stundum allt inn í kviðinn og nemur þar staðar.

Þá er svo tekst til, að legið rifnar, verður optast sá endir á, hverra ráða sem svo er leitað, að konan deyr að nokkrum stundum liðnum eða eptir einn eða mest tvo daga. Mjög sjaldan hefur það tekizt að bjarga lífi konunnar, en slíkt má einúngis takast með þeim hætti, að legið dregst saman af sjálfu sjer og rifan um leið þá er búið er að ná burðinum og fylgjunni, og síðar grær þá rifan saman. Sökum þess að vera má, að svo heppilega takist til, að legið kiprist þegar saman eptir fæðínguna, er hjálpin, sem hægt er að veita konunni, að mestu leyti í því fólgin að reyna til að ná burðinum og fylgjunni, og má slíkt almennast verða með þeim hætti, að snúa burðinum við og síðar toga hann út og fylgjuna með, og skal þegar gjöra tilraun þessa, er vart verður við, að legið er rifnað. Mjög sjaldan ber við, að höfuðið sitji fast í grindarholinu þá er legið rifnar, en þá svo er, verður að ná burðinum með taung. Þá er með öllu auðsætt að brýn nauðsyn ber til, að læknir sje þegar sóktur, því líf konunnar liggur við, en yfirsetukonan hlýtur þó, þegar lángt er til hans, sjálf að snúa burðinum við, ef eigi eru þeir örðugleikar á því, er hún eigi getur við ráðið.

FJÓRÐI KAPÍTULI

um veikindi konunnar, er að miklu leyti mega tálma fæðíngunni.

143ja gr.

Það er með öllu auðsætt, að eigi á við á þessum stað að telja upp og skýra frá öllum þeim veikindum og sjúkdómum, er vera má, að barnshafandi konur hafi samfara fæðíngunni ef þau annars vegar hafa eingin skaðvæn áhrif á fæðínguna, heldur viljum vjer á þessum stað einúngis skýra frá veikindum þeim, er annaðhvort aukast svo og magnast meðan á fæðíngunni stendur sökum áreynslunnar, að konunni er lífsháski búinn af þeim, eða og veikja þau eða eyða hríðunum að mestu eða öllu leyti, og hafa þannig í báðum tilfellunum skaðvæn áhrif á fæðínguna og tálma henni; en eingu skiptir oss það, hvort konan fær veikindi þessi meðan á fæðíngunni stendur, eða hún hefur áður haft þau. Viljum vjer nú telja upp hina helztu sjúkleika og kvilla, er vera má, að tálmi fæðíngunni, eins og nú var sagt.

1. *Velgja og uppköst.*

Eigi ber það sjaldan við, að konan fær uppköst meðan á fæðíngunni stendur, og er það stundum slímkennt en stundum galliblandað, það sem geingur upp úr henni, en veikindi eða sjúkdómur þessi, ef svo skal kalla, hefur eingin skaðvæn áhrif á konuna, heldur ber opt við, að henni svo sem ljettir allri á eptir, og er

fyrir þá sök ráðandi til fremur að æsa velgjuna, heldur enn deyfa hana, til að mynda með því að láta konuna drekka volgt vatn. En öðru máli er að gegna þá er svo stendur á, að fæðíngin er örðug og lángvin, en konan þjáist af síseldri velgju og uppköstum svo mjög, að það, sem geingur upp úr henni, verður blandað blóði og blóðlitað, og opt má vera, að slíkt hafi skaðvæn áhrif á konuna, því sem optast má gánga að því vísu þá er konan fær slíka velgju og uppköst, að hún hafi tekið hættulegan sjúkdóm, og skal fyrir þá sök leita til læknis svo fljótt sem verða má. Hinar mestu gjætur skal yfirsetukonan hafa á konu þeirri, sem kviðslitin er og hún fær velgju og uppköst meðan á fæðíngunni stendur, því annars kostar má vera, að líf hennar sje í veði, en optast má yfirsetukonunni takast að sjá svo um, að konan eigi bíði nokkurt tjón, en hitt er víst að sækja skal þegar lækni ef slíkt misheppnast.

145ta gr.

2. *Aungvit.*

Það er eigi svo sjaldgjæft, að konur, sem eru mjög veikbyggðar og eiga vanda fyrir að yfir þær líði, falli í aungvit, annaðhvort meðan á fæðíngunni stendur eða að henni afstaðinni, en optast fer svo, að þær rakna þegar við aptur, og eigi er konunni nokkur hætta búin með þessum hætti. Vera má, að slíkum aungvitum valdi áreynsla og þjáníng konunnar meðan á hríðunum stendur, en stundum ber það til þess, að

yfir konuna líður, að loptið í herberginu er óhollt, eða og það, að of heitt er í því, o. fl. þh. En ráða má þegar bót á slíku, en auðsætt er, að slíkt verður að fara eptir því, sem orsökin er þessi eða hin. Þannig má segja að allajafna á vel við að hleypa nýju og óspilltu lopti inn í herbergið bæði til að bæta loptið í því og til þess að gera kaldara í því, ef þess gerist þörf, og á hinn bóginn skal þegar reyna til að lífga konuna við með þeim hætti: að íra skal köldu vatni í andlit henni, núa ennið og gagnaugun með ediki, halda meðölum, sem hafa megnan daun upp að vitunum á henni, til að mynda „salmíakspíritus", og gefa skal henni inn nokkra Hoffmannsdropa eða vænan matspón af rauðavíni ef henni annars vegar getur runnið niður.

Eigi er þess að dyljast að vera má, að konunni sje hætta búin þá er yfir hana líður hvað eptir annað, sökum þess, að annaðhvort hefur hún misst mjög mikið blóð eða sökum þess, að hún er öll mjög svo máttfarin og að fram komin þá er hún hefur komið hart niður eða fæðínguna hefur borið of snögglega að. Optast fer þá svo, að konan liggur leingi í aungviti, eða yfir hana líður hvað eptir annað, og vera má, að ráð þau, er hjer að framan voru talin upp, eigi stoði, en þá er svo tekst til skal yfirsetukonan þegar láta sækja lækni, og sje svo, að blóðmissir og blóðrennsli valdi aungvitunum, skal hún gera allt það, er í hennar valdi stendur til að stöðva blóðmissirinn með meðölum þeim,

sem henni þykja líklegust og við eiga, og skal hún halda slíku fram þángað til lækninn kemur.

146ta gr.

3. *Taugateygjur.*

Einna háskalegastar eru taugateygjur fyrir konuna meðan á fæðíngunni stendur, sökum þess, að aldrei verður með vissu sjeð fyrir, hver lok þær kunna að hafa, en þó eru þær eigi allajafna jafnhættulegar. Stundum ber við, að konan fær opt taugateygjur þá er líður undir lok meðgaungutímans, en áður enn fæðíngin byrjar; optar koma þær að henni í byrjun fæðíngarinnar eða á hinum síðari köflum hennar, en stundum fyrst þá er fæðíngunni er lokið. Stundum má vera, að svo líti út, sem taugateygjum þessum valdi, að legið hefur víkkað snögglega út um of, að konunni hefur sinnast með einhverjum hætti, eða hún hefur eigi verið gjætin í lifnaðarhætti, en optar fer þó svo, að eigi er hægt að komast eptir, hver orsökin er til taugateygjanna.

Opt ber við, að konan finnur til sárra verkja í höfðinu og hana svimar rjett áður enn hún fær taugateygjurnar, ýmist koma og smáhviður og stíngir hjer og hvar í höfuðið og þýngsli í allan líkamann, vindur hleypur fyrir eyrun á henni og henni sortnar fyrir augum, og mjög svo er henni þúngt fyrir hjartanu; stundum lýsir það sjer með þeim hætti, að konan muni fá taugateygjur, að hún verður öll svo sem máttfarin, smáteygjur koma hjer og hvar í andlitið, augun hvolfast

um í höfðinu meir eða minna, og stundum kemur hún varla upp eina orði. Vera má, að allt slíkt lýsi sjer, enda þótt konan fái eingar taugateygjur síðar, en hitt er þó víst, að allajafna er hætt við, að konan fái þær þá er öll einkenni þessi sýna sig berlega og allar líkur eru til, að svo fari.

Taugateygjurnar lýsa sjer með þeim hætti, að allur líkaminn kippist til og frá, en konan getur eigi að því gert, og hún veit eigi af sjer; optast koma þær snögglega að henni, og í því þær koma sýna þær sig með þeim hætti: að konan afmyndast í andlitinu og það þrútnar út og verður blóðrautt, eða og blánar hún og fölnar í andlitinu, augun standa með öllu kyr í höfðinu eða þau hvolfast um meir eða minna, konan froðufellir og nístir saman tönnunum; hún dregur mjög ótt andann og óeðlilega, og ´eins eru allar hreifíngarnar á hálsinum, brjóstinu og kviðnum með öllu óeðlilegar, og ýmist liggja útlimirnir kyrrir, sem ekkert líf væri í þeim, eða og hlaupa ákafar taugateygjur í þá, og vera má, að konan láti stundum saurnum og þvaginu meðan á taugateygjunum stendur. Vera má, að konan liggi með þessum hætti stundum lángan en stundum skamman tíma, en ætíð má gánga að því vísu, að síðast dettur hún út af í fasta svefn, og eins er sem hún hrjóti hátt þá er hún dregur að sjer andann, en þegar hún vaknar við með öllu kvartar hún um þreytu og máttleysi í öllum líkamanum, en ekkert veit hún af því, að hún hafi liðið í aungvit. Með þessum hætti er aung-

vitinu lokið, en eigi er þó með þessu sagt, að taugateygjunum sje hætt með öllu, því optast tekst svo til, að konan fær þær að nýju og hún líður í aungvit, og því optar sem slíkt verður, þess styttra verður almennast á milli þeirra, og hætt er við, að konan komi einúngis að eins og stundum alls ekki til sjáfrar sín ef slíku fer leingi fram.

147da gr.

Þá er ákveða skal, hver áhrif taugateygjurnar og aungvitin hafa á fæðínguna, er með öllu auðsætt, að þau fara að miklu leyti eptir því á hverjum kafla fæðíngarinnar þær koma að konunni. Standi svo á, að taugateygjurnar komi að konunni, áður enn fæðíngin byrjar eða fyrst á henni, má vera, að hríðirnar alls ekki sýni sig, eða þær hætti þegar, og eru þá allar líkur til, að konan eigi komizt lífs af, ef eigi er þegar læknir sóktur, en vera má, að hann geti ráðið bót á slíku, en að öðrum kosti deyr konan og barnið kemur eigi í ljós. En komi taugateygjurnar fyrst að konunni þá er lángt er liðið á fæðínguna, má opt vera, að hríðirnar haldizt eins eptir sem áður, og opt ber við, að konan fær taugateygjurnar að nýju meðan á hverri hríð stendur, eða og haldast hríðirnar á hinn bóginn án þess að taugateygjurnar sjeu þeim samfara og flýta eingu að síður fæðíngunni, og vera má, að burðurinn komi í ljós meðan eitt aungvitið stendur yfir og opt verður fæðíngin alls ekki lángvin. En hins vegar fer þó optast svo, að konan veit alls ekki af því, að barnið er komið

í ljós, og vera má, að stundum sje örðugt að sannfæra hana um, að svo sje.

Á hinn bóginn er konunni þó næstum allajafna lífshætta búin þá er hún fær taugateygjurnar, fyrir þá sök, að vera má, að hún deyji meðan eitt aungvitið stendur yfir, áður enn fæðíngunni er lokið, eða og haldast taugateygjurnar enda þótt fæðíngunni sje lokið, og má vera að hún að lokum deyji úr þeim. En állajafna eru þó meiri líkur til, að taugateygjunum hætti og lífi konunnar verði bjargað þá er fæðíngunni er lokið og hún annars vegar hefur þær, og einna mestar líkur eru til, að svo takist til, þá er konan kemur til sjálfrar sín millum þess að hún fær taugateygjurnar og yfir hana líður. Hitt er og víst, að konum þeim er eigi jafnmikil hætta búin af taugateygjunum, er eiga vanda fyrir þær, sem hinum, sem sjaldan eða aldrei hafa feingið þær. Minnst hætta er konunni búin af taugateygjunum þá er þær eigi eru svo ákafar, að yfir hana líður. Á hinn bóginn má og vera, að burðurinn komizt opt hætt þá er konan fær taugateygjurnar, einkum ef himnurnar eru rifnaðar, áður enn hún fær þær, fyrir þá sök að vera má, að legið allt í einu kiprist fast saman um burðinn, og er hætt við þá svo tekst til, að blóðið eigi nái að halda hinni eðlilegu rás sinni um líkama hans.

148da gr.

Ráðandi er til, þá er svo tekst til, að konan fær taugateygjur að sækja þegar lækni, því að öðrum kosti

er hætt við, að eigi takist yfirsetukonunni einni að ráða bót á slíku, og er það því skylda hennar að sjá svo um, að leitað sje til hans þegar er ljós merki þess sýna sig, að konan muni fá taugateygjur. En þángað til hann kemur skal yfirsetukonan gjæta þess vandlega, að konan eigi skaddist eða fari sjer að voða meðan á taugateygjunum stendur, og eins skal hún að svo miklu leyti verða má, reyna til að draga magnið úr þeim eða lina þær með ráðum þeim, er henni þykja líklegust

Meðan taugateygjurnar standa yfir skal yfirsetukonan gjæta þess, að konan eigi við einhverja hastarlega hreifíng detti út úr rúminu og skaddist með þeim hætti, en vera má að svo takist til ef eigi eru hafðar hinar mestu gjætur á henni; þó er á hinn bóginn eigi nauðsynlegt að halda útlimunum allajafna föstum á konunni, og viljum vjer heldur ráða frá, að svo sje með farið. Bezt fer að láta spónskaft eða þunna trjespítu upp í munninn á konunni, en vefja þó fyrst utan um hana eða spónskaptið, ef það er haft til þessa, voðfeldri ljereptspjötlu, en með þessum hætti er sjeð svo um, að túngan eigi skaddast þá er konan nístir saman tönnunum í taugateygjunum.

Vera má, að takast megi að draga mestu ákefðina úr taugateygjunum með því að taka konunni blóð og láta henni blæða all-mikið, en þó er tvennt athugandi þá svo er með farið, það annað, að aungvitið sje liðið af konunni og taugateygjurnar sjeu að því sinni hættar, áður enn henni er tekið blóð, og hitt, að hún

sje blóðrík þá svo er með farið; síðan skal væta ljerept upp úr köldu vatni og vefja því um höfuðið á konunni, en leggja sennepsdeig um fæturna á henni og setja skal henni stólpípu ef hún annars vegar eigi hefur skömmu áður hægt sjer til kviðarins eða látið saurnum í taugateygjunum. Hitt er víst að varast skal að gefa henni þau meðöl innvortis, er æsa blóðið, því af slíku leiðir aptur, að það streymir því ákafar að höfðinu á henni, og er fyrir þá sök eigi allajafna ráðandi til, að yfirsetukonan við hafi meðöl þau, er henni er kunnug og almennt eru höfð til að stöðva taugateygjur. Yfirsetukonan fer því skynsamlegast að ráði sínu með þeim hætti að eiga alls ekki hlut að þángað til lækniriun kemur og gefa konunni eigi inn nokkur meðöl, er stöðva taugateygjur, heldur skal hún einúngis slökkva þorstann með kjælandi drykk.

En hvað fæðíngunni sjálfri við víkur skal yfirsetukonan fyrst framan af einúngis gjæta þess, er almennt þarf að íhuga við hverja fæðíng. En þá er á hana líður og legopið er annars vegar með öllu orðið víkkað út, mun opt bera brýn nauðsyn til, að burðinum sje þegar náð annaðhvort með þeim hætti, að snúa honum við þá er höfuð burðarins eigi er enn komið ofan í sjálft grindarholið eða og hægt er að ýta því til og frá í hinu efra opi grindarinnar, en þar á mót skal ná burðinum með taunginni þá er höfuðið er komið lángt niður í grindarholið og situr þar fast, og viljum vjer taka það upp aptur, að vera má, að líf konunnar sje í

veði, ef eigi er þannig með farið. Áður er skýrt frá að vera má, að svo takist stundum til, að hríðirnar einar gjöri enda á fæðíngunni, stundum jafnvel meðan konan liggur í taugateygjunum; en sökum þessa viljum vjer ráða yfirsetukonunni til hvað eptir annað að rannsaka konuna og með þessum hætti komast með vissu eptir, hve lángt fæðíngunni er komið, og þegar komið er að því, að hún sje á enda, skal hún sjá svo um, að hvorki sje holdbrúnni nje barninu nokkur hætta búin, því að öðrum kosti má vera að miður takist til.

149da gr.

4. *Sjúkdómar og veikindi fyrir brjóstinu.*

Veikindi fyrir brjóstinu tálma mjög svo opt fæðíngunni bæði sökum þess, að hætt er við, að magnið dragi úr hríðunum þá svo er ástatt, og hins vegar eru og allar líkur til, að hríðirnar valdi því og áreynslan meðan á þeim stendur, að mikið blóð streymi að brjóstinu, og vera má að konunni sje stundum lífshætta búin af slíku. Með veikindum þeim, er valda slíku, má telja, lúngnaveiki, hjartveiki, andarteppu og ef konan á vanda fyrir að spýta blóði. Vera má, að lina megi þjáníng konunnar nokkuð eitt með þeim hætti að sjá svo um, að hún hafi hátt undir höfðinu og herðunum, og opt má vera að bezt fari, að hún sitji því nær upp við herðadýnu meðan á allri fæðíngunni stendur. Takist svo til, að fæðíngin verði mjög lángvin eða konan

veikist enn meir fyrir brjóstinu, mun bezt fara að láta þegar sækja lækni.

150sta gr.

5. *Veikindi í kviðnum.*

Hið sama er að segja um veikindi og sjúkdóma í kviðnum, til að mynda vatnssýki, lifrarsýki o. fl. þessk., og opt má vera að slík veikindi tálmi fæðíngunni, og með öllu er nauðsynlegt að læknir sje þegar sóktur. Að öðru leyti er allajafna ráðandi til að konur þær, er þjást af sjúkdómum fyrir brjóstinu eða í kviðnum, þegar fyrst á meðgaungutímanum ráðfæri sig við lækninn um slíkt, fyrir þá sök að opt má vera, að hann megi sjá svo um áður enn konan leggst á gólf, að henni eigi verði svo mikil hætta búin eða barninu enda þótt svo standi á, sem nú var sagt.

E. skýrir frá, hvernig fæðíngin má verða með öllu óeðlileg þá er burðurinn einn veldur slíku.

151sta gr.

Vera má að burðurinn einn valdi því, að fæðíngin verður með öllu óeðlileg, en slíkt má verða með þeim hætti, að hann er annaðhvort *of stór* eða *eigi eðlilega skapaður* eða og *liggur hann óeðlilega* eða og er *burðatalan óeðlileg.* Viljum vjer nú skýra svo greinilega, sem verða má, frá hverju þessu sjer, svo ljóst megi verða, hvernig ráða skal bót á slíku.

FYRSTI KAPÍTULI.

Þá er burðurinn er óeðlilega stór og eigi rjett skapaður.

152ur gr.

Vera má að burðurinn, enda þótt hann sje með öllu vel skapaður, verði mjög stór og mikil fita hlaupi á hann (hann vegur tuttugu merkur og þar yfir), og verður þá fæðíngin sökum þessa meir eða minna örðug og lángvin. En hitt er þó reyndar víst, að eigi er í fyrstunni með öllu hægt að ákveða, hvort náttúran ein muni geta hjálpað sjer, eða þess gerist þörf, að læknirinn nái barninu með taunginni, heldur fer slíkt að miklu leyti eptir því, hve höfuðbeinin eru þykk og föst fyrir, og eins eptir allri stærð og lögun grindarinnar; enn má því við bæta, að slikt er og að miklu leyti komið undir hríðunum og undir því, hvernig fæðíngin verður, en allt slíkt má eigi sjá fyrir. Almennast tekst svo til, að höfuð burðarins tálmar mest fæðíngunni á leiðinni um grindarholið þá er burðurinn er venju fremur stór; en á hinn bóginn má og vera, að herðarnar einar eigi tálmi all-lítið fæðíngunni, enda þótt höfuðið sje komið í ljós.

153ja gr.

Það er með öllu auðsætt, að nauðsynlegt er, að hjálpinni í fæðíngunni þá er höfuðið er of stórt, en grindin er rjett mynduð og eðlilega stór, verði

komið við með líkum hætti og þá svo ber við, að grindin er of þraung, en höfuð burðarins hefur eðlilega bögan. Eins er um það, að hinir sömu örðugleikar verða á fæðíngunni í báðum tilfellunum. Þá er svo tekst til, að höfuð burðarins annaðhvort alls ekki kemst niður í hið efra op grindarinnar, eða það reyndar kemst niður í grindarholið en situr þar fast, enda þótt að hríðirnar sjeu með öllu eðlilegar, þá eru allar líkur til þess, að höfuð burðarins eitt tálmi fæðíngunni, sökum þess að það er of stórt, og því nær má yfirsetukonan gánga úr skugga um, að svo sje, þá er hún eigi verður vör við nokkur missmíði á grindinni, og þá er svo stendur á skal hún þegar gjöra lækni njósn um slíkt.

154da gr.

Þá er svo stendur á, að höfuð burðarins er komið í ljós og náttúran ein hefur komið því til leiðar, en herðarnar tálma fæðíngunni, skal yfirsetukonan fyrst reyna til að komast eptir, hvort því einu eigi er um að kenna, að þær liggja skakkar eða með einhverjum hætti óeðlilega á þverveginn, og þá svo er, mun það eitt opt duga að laga þær nokkuð eitt með þeim hætti, að fara skal með öðrum vísifíngrinum upp í handarkrikann á burðinum og snúa herðunum þannig meir á þverveginn, og tekst opt þá svo er með farið að ná þeim út um hina ytri fæðíngarparta. En þess ber að geta, að sjaldan ber við, að herðarnar tálmi fæðíngunni þá er höfuðið er komið í ljós. En komizt yfirsetukonan

að því, að herðarnar liggji með öllu eðlilega í grindarholinu, en þeim miðar þó ekkert niður eptir því, enda þótt hríðirnar sjeu með öllu eðlilegar og hún reyni til að toga hægt og hægt í höfuðið á burðinum til að ná þeim út, viljum vjer taka yfirsetukonunni vara fyrir að toga fast í höfuðið, fyrir þá sök að vera má, að líf barnins sje með þessum hætti í veði, en þar á mót skal hún reyna til að ná með vísifíngrinum upp í annanhvorn handarkrikann á burðinum, þó skal hún helzt ná í þann handarkrikann, er snýr niður að holdbrúnni, og með þessum hætti má vera, að henni takist hægt og hægt að ná annari öxlinni út um hina ytri fæðíngarparta, og tekst þá optast svo til, að hin fylgir þegar á eptir. Takist yfirsetukonunni eigi þetta, skal hún þegar láta sækja lækni.

155ta gr.

Opt má svo takast til, að *ýmsir sjúkdómar*, einkum vatnssýki, valdi því, að nokkrir partar burðarins, til að mynda höfuðið og kviðurinn, stækki svo mjög og bólgni allir út, að konan komi hart niður sökum þessa.

Vatnssýki í höfðinu. Þá er svo stendur á, safnast vatn mikið innan undir höfuðskelinni, og lýsir það sjer með þeim hætti, að höfuðið er venju fremur stórt og lint fyrir og saumarnir eru breiðir og hausamótin mjög stór. Vera má, að yfirsetukonan megi komast eptir að svo sje þegar fyrst í fæðíngunni, og sjer hún þá um leið, að slíkt muni tálma fæðíngunni. En stundum tekst

svo til, að náttúran ein kemur því til leiðar, að fæðíngunni lýkur eðlilega, og verður slíkt einkum vegna þess, að höfuðið er svo lint fyrir og beinin í því gánga á misvíxl, og opt tekst svo heppilega til, að barnið kemur lifandi í heiminn. Optar fer svo, að burðurinn deyr áður enn hann fæðist, og stundum en mjög sjaldan ber við, að höfuðið rifnar meðan á einni hríðinni stendur, og rennur þá vatnið allt út úr því, en það kreystist saman með þessum hætti og skýtur því síðan hæglega út um hina ytri fæðíngarparta. En takist eigi svo til, og höfuð burðarins er svo stórt, að hríðirnar eigi ná að kreysta það saman eða koma því niður eptir grindarholinu, þá er eigi annað fyrir, enn að ná burðinum með verkfærum, og er fyrir þá sök með öllu nauðsynlegt, að lækni sje þegar sóktur.

Líkur eru til, að burðurinn hafi *vatnssýki í* kviðnum þá er hann kemur í ljós allt upp að honum, en nemur þar staðar, og má þá glöggt finna þá er yfirsetukonan fer höndum um barnið, að kviðurinn er allur út bólgnaður og burðurinn situr fastur enda þótt hríðirnar sjeu með öllu eðlilegar og reki á eptir, og eins þó hægt sje togað í hann. Opt ber við, að svo tekst til, að fæðíngin misheppnast þá með öllu nema svo heppilega fari, að vatninu verði náð út með einhverjum ráðum, og er með öllu nauðsynlegt að læknir sje sóktur þá er svo steudur á, nema svo sje, að öll einkenni þess lýsi sjer, að rotnun sje komin í barnið, og skal yfirsetukonan þá án þess að hugsa sig um stínga gat á kviðinn

með skjærunum og ná vatninu út með þessum hætti. Optast er burðurinn annaðhvort dauður áður, eða hann deyr skömmu eptir fæðínguna.

156ta gr.

Að lokum má geta þess, að stundum má vera að það tálmi fæðíngunni, að burðurinn eigi er rjett skapaður, til að mynda þá er nokkrir partar af honum annaðhvort eru of stórir eða fleiri að tölu, enn þeir eiga að vera. Vera má að börnin sjeu vansköpuð með mörgum hætti, og þannig hafa fæzt börn með stórum bólguheilum á höfðinu, á hryggnum og annarstaðar á líkamanum, stundum fæðast börn með tveim höfðum eða of mörgum höndum eða fótum, eða og hafa tvíburar fæzt er með öllu voru fast grónir saman. Reyndar má sjá þess dæmi, að náttúran ein hjálpar sjer, þó svo standi á, sem nú var sagt, og burðinum skýtur út, en optar verður þó að ná honum með verkfærum, og eigi er hægt að ákveða, hvernig með skal fara, heldur verður slíkt með öllu að fara eptir því sem á stendur. Þá er burðurinn er vanskapaður með þeim hætti, að eigi er neinn partur hans orðinn stærri eða fyrirferðarmeiri, lýkur fæðíngunni opt eðlilega, en á hinn bóginn má opt vera, að yfirsetukonan eigi geti með vissu komizt eptir, hvernig á stendur, og getur henni skjátlað í þessu efni, og fyrir þá sök ber brýn nauðsyn til að gjöra lækni njósn um slíkt eins og þá er hvern annan vanda ber að höndum. Hins vegar viljum vjer taka yfirsetukonunni með öllu vara fyrir að

dylja konuna þess, þó henni þyki allar líkur til þá er hún kannar konuna, að barnið sje vanskapað og eins þó hún fái fullkomna vissu um slíkt í fæðíngunni sjálfri, og sjálfsagt er að varast skal að hryggja konuna með því að láta hana sjá hið vanskapaða barn.

ANNAR KAPÍTULI

skýrir frá með hverjum hætti lega burðarins má verða óeðlileg.

157da gr.

Opt tekst svo til, að *lega burðarins í leginu er óeðlileg* með ýmsum hætti, og tálmar slíkt allajafna meir eða minna fæðíngunni, eptir því sem á stendur, en til þess að slíkt megi verða því ljósar, viljum vjer á þessum stað skipta legu burðarins, hverhelzt sem hún er, í tvo flokka, en í hvorum flokknum um sig verður þó legan nokkuð frábrugðin hverannari, en þó á hinn bóginn nokkuð áþekk. Flokkarnir eru þessir:

I. Þá er líkami burðarins liggur á leingri veginn í leginu (*lega burðarins á leingri veginn*), og

II. Þá er líkami burðarins liggur um þvert eða á ská í leginu (*lega burðarins um þvert eða á ská*).

Mikill er munur á hvorutveggju legunni, sökum þess, að þá er allt fer annarskostar eðlilega, tálmar

ekkert því, að náttúran ein megi hjálpa sjer með öllu í fyrra skiptinu, en hins vegar þá er burðurinn liggur annaðhvort á ská eða um þvert misheppnast fæðíngin með öllu, nema svo sje með farið, að burðinum sje fyrst snúið við.

1. *Þá er burðurinn liggur með einhverjum hætti óeðlilega á leingri veginn.*

158da gr.

Þá er burðurinn liggur óeðlilega á leingri veginn, má slíkt verða með ýmsum hætti, og vera má að þannig beri fyrst að í fæðíngunni annaðhvort höfuðið eða neðri hlutann af líkamanum, til að mynda sitjandann, fæturna eða hnjen, og er þá svo stendur á fæðíngin kennd við þann partinn af líkama burðarins, er fyrst ber að, og mundi mega kalla hana svo: *höfuðfæðíng*, *sitjandafæðíng*, *fótafæðíng* og *hnjefæðíng*.

Vera má að *höfuðfæðíngin* (þá er höfuð burðarins ber fyrst að) sje óeðlileg með ýmsum hætti, svo sem þá er *hvirfilinn* eða *andlitið* eða *aðrahvora hliðina á höfðinu* ber fyrst að.

I. *Þá er hvirfilinn ber fyrst að, og fæðíngin er óeðlileg.*

159da gr.

Þá er hvirfilinn ber fyrst að, verður fæðíngin óeðlileg með þeim hætti, að annað tveggja ber hvirfilinn skakkt að niður í grindarholið, eða og fylgja með

honum annaðhvort önnur höndin og stundum þær báðar, eða annar fóturinn niður eptir grindarholinu.

Algeingast er fæðíngin, þá er hvirfilinn ber fyrst að, óeðlileg með þeim hætti, að hvirfilinn reyndar ber að nokkurnveginn eðlilega í víddina á ská í efra opi grindarinnar, en ennið snýr fram og hnakkinn aptur á við gagnvart hinu íbjúga viki grindarinnar, er liggur gegnt nárabeini því, er ennið snýr fram að.

17da mynd.

Hægt er að komast eptir, að hvirfillinn liggur með þessum hætti með því að kanna konuna um leggaungin, og lýsir slíkt sjer með þeim hætti að finna má til hinna

ferhyrnda hausamóta að framanverðu gagnvart öðruhvoru nárabeininu, og rekja má örvasauminn á ská úr þeim aptur að hinu íbjúga viki grindarinnar hinu megin, og liggja þar eða verða fyrir yfirsetukonunni hin þríhyrndu hausamót. Vera má, að fæðíngin verði lángvinnari, enn annars vegar mundi hún verða, þá er þannig stendur á, en hins vegar tekst þó optar svo heppilega til, að henni lýkur með öllu eðlilega og náttúran ein hjálpar sjer að öllu leyti með þeim hætti, að hvirfillinn snýst við smátt og smátt á leiðinni um grindarholið svo að ennið snýr að síðustu aptur á við, en hnakkinn fram í grindarholinu. Höfuð burðarins snýst þannig við með þeim hætti, að hnakkinn fylgir með hliðarbarminum á efra opi grindarholsins og snýst meir og meir fram á við, en ennið snýst smátt og smátt aptur á við og fylgir með hinum hliðarbarminum í efra opi grindarinnar í gagnstæða stefnu, og sá endir verður á þá er höfðinu er með öllu snúið við, að hvirfilinn ber nú eðlilega að, þótt áður væri lega hans óeðlileg, hvort heldur sem hin ferhyrndu hausamót í fyrstunni snúa fram að vinstra nárabeininu, eða þau snúa fram að hinu hægra nárabeini, og í báðum tilfellunum ber hvirfilinn rjett að og fæðíngin verður með öllu eðlileg, en áður er skýrt frá þessum tveim tilfellum.

Sjaldnar tekst svo til, að hvirfillinn og höfuðið allt færist niður eptir grindarholinu án þess að snúníngur þessi verði á því, ef það annars vegar í fyrstunni liggur óeðlilega með áður sögðum hætti. En þá er svo fer,

verður fæðíngin reyndar í marga staði örðugri, enn annars vegar, þá er allt fer skipulega, en optast tekst þó hríðunum að gjöra enda á henni ef þær eru magnmiklar, með þeim hætti, að ennið ber upp í bogann undir blöðrubeininu um leið og það smátt og smátt færist niður eptir grindarholinu, og þessu samfara snýst hnakkinn að því leyti við, að hann lendir í lægðinni á spjaldinu. Þannig færist ennið smátt og smátt niður í bogann undir blöðrubeininu og skýtur því um leið nokkuð upp á við, en hnakkanum skýtur að síðustu fyrir fremri barminn á holdbrúnni, og verður þá lega höfuðsins, er það kemur í ljós, með þeim hætti, að andlitið að nokkru leyti snýr upp að boganum undir blöðrubeininu. Það er með öllu auðsætt, að holdbrúnni er venju fremur hætta búin, þá er fæðíngin verður með þessum hætti, sökum þess, að hnakkinn er fyrirferðarmikill, og vegna þessa skal gjæta þess að styðja dyggilega utan á holdbrúna þegar þannig er ástatt.

160sta gr.

Í öðru lagi má svo takast til, *að fæðíngin verði óeðlileg þá er hverfilinn ber fyrst að niður í grindarholið*, og fer þá svo, að hvirfilinn ber að í efra op grindarinnar í þeirri stefnu, sem vídd hennar um þvert liggur, og má þá svo stendur á með því að kanna konuna glöggt finna, að örvasaumurinn liggur um þvert og hin ferhyrndu og þríhyrndu hausamót liggja sitt til hvorrar hliðar í grinðinni. Fyr á tímum þótti

þessi lega höfuðsins vera mjög svo óhagkvæm, en af reynslunni hafa menn þó síðar orðið betur numa, því svo tekst optast til, að náttúran ein lagar legu höfuðsins á leiðinni um grindarholið svo það með öllu ber eðlilega að í neðra op grindarinnar, ef annars vegar ekkert annað tálmar því, að fæðíngin megi verða eðlileg. En eru þar á mót hríðirnar magnlitlar, og grindin þraung eða höfuð burðarins er venju fremur fyrirferðarmikið, þá má opt takast svo til, að náttúran eigi má koma því til leiðar, að lega höfuðsins lagist, og stendur þá höfuðið við í stað í grindarholinu á þverveginn og kemst eigi leingra. Þá er svo fer, skal optast ná burðinum með taunginni; en þess ber og að geta, að eins ber og brýn nauðsyn til að svo sje með farið þegar höfuðið situr fast í grindarholinu, enda þótt lega þess sje með öllu eðlileg, en mart má valda slíku, og er fyr skýrt frá því.

161sta gr.

Í þriðja lagi má svo takast til, að hvirfilinn ber reyndar með öllu eðlilega að í hið efra op grindarinnar, en með höfðinu fylgir *annaðhvort önnur höndin eða þær báðar*, *en stundum annar fóturinn*, og tálmar slíkt eigi all-lítið fæðíngunni, og verður hún bæði lángvinnari og örðugri, enn venja er til þá er allt fer eðlilega.

Optast er svo til háttað, að önnur höndin liggur við hliðina á höfðinu með þeim hætti, að stundum má finna einúngis til eins fingurs jafnhliða því, en stundum

til allrar handarinnar; en hins vegar má og vera, að eigi verði fundið til handarinnar fyrst í fæðíngunni, sökum þess, að hún eigi liggur svo lángt fram með höfðinu, og þá svo stendur á verður eigi komist eptir að svo sje, fyr enn höfuðið kemur í ljós og höndin með. Höndin á burðinum er bæði mjúk og fyrirferðarlítil, og fyrir þá sök er það með öllu auðsætt, að eigi muni hún ein tálma fæðíngunni svo nokkru nemi, en öðru máli er þó að gegna þá er svo fer, að höndin öll og nokkur hluti af handleggnum liggur fram undan höfðinu, því þá svo tekst til verður mótspyrnan miklu meiri á leiðinni um grindarholið, og vera má, að handleggurinn skaddist. Þá er fæðíng burðarins verður með þessum hætti, og höndin liggur fram með höfðinu á honum, skal yfirsetukonan gjæta þess eins að láta konuna liggja hræríngarlausa í rúminu, og hins vegar viljum vjer vara hana við að toga í fíngurna og höndina þá er hún ransakar konuna, því vera má, að höndin komizt leingra fram undan höfðinu með þessum hætti, og tekst þá ílla til. Eru hríðirnar ákafar, verður optast sá endir á, að höndin annaðhvort kemur í ljós um leið og sjálft höfuðið, eða hins vegar kemst höfuðið fram fyrir höndina á leiðinni um grindarholið og skýtur því einu svo út úr því. En þá er yfirsetukonan fyr á fæðíngunni kemst að því, að höndin og nokkur hluti af handleggnum liggur fyrir framan höfuð burðarins, skal hún þá er verður hlje á hríðunum, reyna til með tveim fíngrum hægt og hægt að ýta höndinni og hand-

leggnum aptur fyrir höfuðið, og takist henni slíkt, skal hún með hinum sömu fíngrum halda við höndina á burðinum þá er hinar næstu hríðir koma að konunni, og skal yfirsetukonan halda slíku fram þángað til höfuðið er komið nokkuð leingra niður eptir grindarholinu, og er þá síður hætt við, að höndin komist að nýju fram fyrir það. Takist eigi yfirsetukonunni slíkt, en hún verður þess vör, að höndin og handleggurinn færist leingra niður fram fyrir höfuðið á burðinum og tálmar fæðíngunni, er með öllu nauðsynlegt, að læknir sje þegar sóktur, nema þegar svo stendur á, að höfuðið er enn lángt upp í grindarholinu og hægt er að þoka því til og frá með hendinni, því þá skal yfirsetukonan sjálf snúa burðinum við.

Það er nú þegar hefur sagt verið má og heimfæra upp á það tilfelli, en það ber sjaldan við, þá er *báðar höndurnar* liggja fram með höfðinu og bera að í hið efra op grindarinnar með því, en hitt er þó sjálfsagt, að fæðíngin verður miklu örðugri og lángvinnari, enn þá er einúngis önnur höndin fylgir með höfðinu, en opt má þó svo heppilega takast til, að náttúran ein megi hjálpa sjer og fæðíngin verði að lokum að mestu leyti eðlileg.

Mjög sjaldan ber við, að *annar fóturinn* liggi fram með höfðinu á burðinum og beri með því að í hið efra op grindarinnar, og optast en þó eigi alltjend, er burðurinn þá svo stendur á annaðhvort dauður eða hann er eigi fulltíða. Stundum tekst hríðunum einum

að koma höfðinu fram fyrir fótinn á leiðinni um grindarholið, og hins vegar má og vera, að yfirsetukonan geti komið slíku til leiðar með því að ýta með tveim fingrum fætinum aptur fyrir höfuð burðarins þá er hlje verður á hríðunum, en þó skal hún við hafa alla varúð, en takist þetta mun fæðíngin síðar verða að mestu leyti eðlileg. En heppnist eigi, með hvorugum hætti að lagfæra legu fótarins, en höfuðið og fóturinn með því situr fast í grindarholinu og kemst eigi úr stað, skal yfirsetukonan varast að toga í fótinn, en þegar skal sækja lækni, og má vera, að hann geti með taunginni náð höfðinu á burðinum fram fyrir fótinn.

2. *skýrir frá, hvernig fer þá er andlitið ber fyrst að.*

162ur gr.

Þá er yfirsetukonan kannar konuna fyrst í fæðíngunni getur hún þegar orðið þess vísari, að andlitið muni bera fyrst að, og lýsir slíkt sjer með þeim hætti, að fyrst verður fyrir henni annar invánge, og annað eða bæði augun og nefið, og ennið liggur til annarar hliðar í grindinni, en munnurinn og hakan hinu megin.

Þá er þannig er ástatt er lega höfuðsins algeingast með þeim hætti, að andlitið liggur um þvera grindina, ennið til annarar hliðar, en hakan hinu megin, en helmíngurinn af andlitinu á leingri veginn liggur dýpra niður í grindarholinu, enn hinn helmíngurinn. Þó má vera, að eigi veiti

18da mynd.

allajafna hægt að komast eptir því með vissu, að andlitið beri fyrst að, og einna örðugast er slíkt fyrst á fæðíngunni, áður enn himnurnar eru rifnaðar og þá er andlitið er enn lángt uppi í grindarholinu; og jafnvel síðar á fæðíngunni má yfirsetukonunni skjátlast í þessu efni, og vera má, að fæðíngarsveppur, ef hann er stór, villi fyrir henni, en hann kemur allajafna á andlitið þá er fæðíngin verður með þessum hætti, og taki yfirsetukonan eigi því betur eptir öllu, verður henni stundum það á að taka andlitið fyrir sitjandann á barninu, og hefur slíkt optar enn einu sinni við borið.

163ja gr.

Algeingast tekst svo til þá er fæðíngin verður með þessum hætti, að um síðir snýst andlitið þannig smátt og smátt við, en hríðirnar koma því til leiðar um leið og þær reka á eptir öllum burðinum niður eptir grindarholinu, að hakan færist meir og meir fram á við, en ennið að sínu leyti eins aptur á við og fylgir hakan og ennið hliðunum á grindinni. Þessari legu heldur andlitið þá er það er komið að hinu neðra opi grindarinnar, og ber þá hökuna fyrst að í bogann undir blöðrubeininu, og þokast það nokkuð eitt upp á við, en nokkur hluti af andlitinu kemur þá um leið í ljós millum blygðunarbarmanna, og að lokum skýtur enninu og hvirflinum fyrir fremri röndina á holdbrúnni.

Með þessum hætti tekst optast náttúrunni einni að gjöra enda á fæðíngunni, en hins vegar stendur hún þó leingur yfir, enn þá er hvirfilinn ber eðlilega fyrst að, en varla mun konan eða barnið bíða nokkurt tjón, hvernig sem svo andlitið liggur í grindarholinu, ef annars vegar ekkert tálmar fæðíngunni og hún er að öðru leyti með öllu eðlileg, og hríðirnar eru eðlilega magnmiklar, grindin rúmleg og jafnvíð, og burðurinn eigi er of fyrirferðarmikill. En standi svo á, að fæðíngin verði óeðlileg með einhverjum hætti því samfara, að andlitið ber fyrst að, mun hún og verða venju fremur lángvin og örðug, og hitt er víst, að hættara er við, að burðurinn deyji í fæðíngunni þá er þannig tekst til, enn þá er hvirfilinn ber skakkt að, og er almennt við tekið, að

sú sje orsökin til þess, að svo fer, að til lángframa þreyngir að æðunum á hálsinum, og nær þá blóðið eigi tálmunarlaust að halda rás sinni um líkama burðarins. Vera má, að svo mikil missmíði sjeu á grindinni eða hríðirnar sjeu svo óeðlilegar, að náttúran ein eigi megi hjálpa sjer þá er fæðíngin verður með þessum hætti og andlitið ber fyrst að.

164da gr.

En hvað *hjálpinni* við víkur, er yfirsetukonan má veita konunni þá er andlitið ber fyrst að, þá er hún að mestu leyti í hinu sama fólgin og þá er fæðíngin er eðlileg. En þó viljum vjer vara yfirsetukonuna við að skadda augað í burðinum þá er hún ransakar konuna, og hins vegar skal hún með mestu varúð gjæta þess að styðja með hendinni á holdbrúna, en hún er venju fremur út þanin. Að öðru leyti skal yfirsetukonan eingan hlut eiga að, heldur láta fæðínguna ráða sjer sjálfa að minnsta kosti meðan burðinum miðar nokkuð niður eptir grindarholinu og hríðirnar eru eðlilegar.

Takist þar á mót svo til, að andlitið nemur staðar í grindarholinu og situr þar með öllu fast um lángan tíma einhverra orsaka vegna þá er líður á fæðínguna, skal þegar sækja lækni til að ná burðinum með taunginni, og hins vegar má og vera, að nauðsyn beri til að hann sje sóktur fyr á fæðíngunni, þá er andlitið einhverra orsaka vegna alls ekki kemst niður í grindarholið, en

nemur staðar fyrir ofan eða í hinu efra opi grindarinnar, en þá svo stendur á skal snúa burðinum við.

Að síðustu viljum vjer minna yfirsetukonuna á eigi að láta konuna sjá barnið þegar eptir fæðínguna þá er það hefur fæzt með stórum fæðíngarsvepp í andlitinu, því það lýtur opt út sem væri það vanskapað, og mundi slíkt valda konunni í snöggu bragði mikillrar hryggðar. En optast tekst að eyða að mestu leyti bólgunni úr andlitinu eptir nokkrar stundir með því að baða það upp úr köldu vatni eða urtaseyði, og verður þá andlitið að því búnu nokkurn veginn eðlilegt útlits.

3. *skýrir frá, hvernig fer þá er hliðar-helmínginn af höfðinu ber fyrst að.*

165ta gr.

Mjög sjaldan ber við, að höfuðið liggur svo skakkt þegar í byrjun fæðíngarinnar, að hliðar-helmíngurinn af höfðinu og nokkur partur af eyranu liggur rjett fyrir innan legopið, en hvirfillinn nemur einhverstaðar staðar á grindarbarminum efra. Vera má að slíku valdi skekkja á leginu eða missmíði nokkur á efra opi grindarinnar, en hins vegar ber þó slíkt við þó eigi sje þessu um að kenna. Eigi er hægt að ákveða, hver lok muni verða á þesskonar fæðíng. Á hinum fyrstu köflum af fæðíngunni er allajafna vonandi, að svo heppilega takist til, að hríðirnar megis mátt og smátt snúa höfðinu svo við, að hvirfillinn að lokum komist niður fyrir

barminn á grindinni og beri fyrst að, en þá er slíkt eigi verður þegar fyrst í fæðíngunni, má opt vera, að mart tálmi því síðar, að svo megi takast til, og stundum nemur hvirfillinn með öllu staðar á barmi grindarinnar og kemst eigi úr stað en heldur hinni skökku legu, og enda þótt skekkjan á höfðinu lagist að nokkru leyti, má vera, að stundum dragi svo magnið úr hríðunum, að þær einar eigi megi gjöra enda á fæðíngunni. Þá er fæðíngin verður með þessum hætti, skal yfirsetukonan einúngis gjæta þess eins að láta konuna fyrst fram eptir liggja á hliðinni, og það á þá hliðina, sem höfuð burðarins eigi liggur út að eða stendur fast á grindarbarminum, því vera má, að með þessum hætti skreppi það niður fyrir hann. En komist yfirsetukonan að því, að hríðunum eptir nokkurn tíma eigi tekst að koma höfðinu niður fyrir barminn á grindinni og lega þess er með öllu hin sama, og í fyrstu var hún, skal hún þegar gjöra lækni njósn um slíkt, því þá svo er skal allajafna ná burðinum annaðhvort með þeim hætti að snúa honum við, eða og með taunginni, og fer slíkt eptir því, hvort höfuðið er komið skammt eða lángt niður í grindarholið.

4da, 5ta og 6ta *tilfellið, þá er fyrst ber að í fæðíngunni sitjandann, fótinn eða hnjen.*

166ta gr.

Þá er svo er ástatt, að burðurinn reyndar liggur á leingri veginn í leginu, en höfuðið snýr upp að

legbotninum, en hinn niðri hluti af bolnum snýr niður að legopinu, og er þá tvennt til, það annað, að sitjandinn þokar fótunum til hliðar þegar í byrjun fæðíngarinnár, og um leið og hann færist smátt og smátt leingra niður eptir grindarholinu, leggjast fæturnir upp með bolnum á burðinum, en hins vegar má og vera, að fæturna beri fyrst að í legopið fram undan sitjandanum. Í fyrra tilfellinu ber þá fyrst að í fæðíngunni sitjandann, en í hinu síðara annaðhvort fæturna, eða hnjen. Það er því með öllu auðsætt, að þesskonar fæðíng er mjög lík hver annari í mörgum greinum, og þá er einn er búinn að kynna sjer til hlítar, hvernig fæðíngin má verða með þessum hætti, mun hann komast að raun um, að undir sitjandanum einum er mismunurinn kominn að mestu eða öllu leyti, og undir því, hvernig hann færist niður eptir grindarholinu, og hvernig sem svo á þesskonar fæðíng stendur, má reyndar segja, að hann beri að nokkru leyti fyrst að, og fyrir þá sök má eins kenna fæðínguna við sitjandann, enda þótt fyrst beri að annaðhvort fæturna, eða hnjen. Sökum þessa, er nú var sagt, viljum vjer fyrst skýra frá, hvernig fer þá er sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni, og síðar frá þeirri fæðíng, þá er fæturna eða hnjen bera fyrst að.

4. *Þá er sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni.*

167da **gr.**

Opt er torvelt að komast með vissu eptir þegar í byrjun fæðíngarinnar, hvort sitjandann muni fyrst bera að, því bæði er það, að hann liggur opt lángt uppi í grindarholinu, og að nokkru leyti er hann svipaðar viðkomu og höfuðið. Síðar á fæðíngunni, einkum eptir að himnurnar eru rifnaðar, er optast miklu hægar að komast eptir þessu, því bæði má þá miklu glöggvar finna til sitjandans, og því síður er hætt við, að yfirsetukonan villist á honum og taki hann fyrir andlitið. Með þeim hætti lýsir það sjer, að sitjandann beri fyrst að, að yfirsetukonan finnur til bakskorunnar og þarfagángsins í henni, eða til typpisins og hryggjarliðanna á spjaldinu; eins finnur yfirsetukonan til læranna að ofanverðu, og stundum verður hún vör við sköpin, ef barnið er sveinbarn, og eins við nokkurn part af mjaðmarbeininu. Allt slíkt vottar það, að sitjandann beri fyrst að, og þess ber að geta, að yfirstukonan má því nær gánga úr skugga um, að svo sje, þá er hún verður vör við grænleitan saur úr endagörninni, er kemur í ljós eptir að himnurnar eru rifnaðar, og er hann opt svo sem kvoðukenndur.

19da mnyd.

Af einkennum þessum, er nú voru talin, má yfirsetukonan ráða með nokkurri vissu, ef þau annars vegar lýsa sjer glögglega, að sitjandann á burðinum muni bera fyrst að í fæðíngunni, og þegar má hún og komast eptir, hvernig hann liggur, og sýna það lærin og typpið, því með öllu má henni ljóst vera, að bæði lærin og neðri endinn á typpinu liggi í henni sömu stefnu og kviður burðarins. Í marga staði er áríðandi að komast með vissu eptir, hvernig sitjandinn á burðinum liggur, þá er hann ber fyrst að, því fæðíngin er að miklu leyti komin undir legu hans, en hún má verða með ýmsum hætti, og eptir því sem á stendur verður fæðíngin meir eða minna óeðlileg. Til skilníngs viljum vjer á þessum stað

taka fram tvö tilfelli, og verður þá eptir því lega burðarins optast, þá er sitjandann ber fyrst að, þannig:

a) *bakið á burðinum snýr fram í kviðnum á konunni*, og er þessi lega burðarins algeingust og allhagkvæm í marga staði, og

b) *bakið á burðinum snýr aptur að hryggnum á konunni.*

En hins vegar snýr þó eigi í hvorugt skiptið hryggurinn eða bakið á burðinum beint aptur eða beint fram í grindarholinu, heldur liggur hann allajafna nokkuð á ská í sömu stefnu, og önnurhvor víddin á ská í efra opi grindarinnar liggur.

168da gr.

Optast tekst svo til, að náttúran ein gjörir enda á fæðíngunni eins og ef hvirfilinn í fyrstu hefði borið eðlilega að og lega burðarins verið með öllu eins og algeingast er hún, þá er allt fer skipulega, en hins vegar er þó með öllu nauðsynlegt, að ekkert að öðru leyti tálmi fæðíngunni, en á því sýnir sig einkum mismunurinn á fæðíngunni þá er hvirfilinn og sitjandann ber að, að í hinu síðara tilfelli má opt verða, að burðurinn deyji ef annars vegar nokkuð tálmar henni, en eigi mundi slíkt haft hafa nokkur skaðvæn áhrif á burðinn ef hvirfilinn hefði borið að, og allajafna er hætt við, að burðurinn deyji sökum þess, að of leingi þreyngir að naflastreingnum í fæðíngunni þá er sitjandann ber fyrst að. Hættast er við að svo fari seint á fæðíngunni, þá er mestur

hluti af bolnum er kominn í ljós, en höfðinu miðar lítið niður eptir grindarholinu, annaðhvort sökum þess, að magnið dregur úr hríðunum, eða handleggirnir liggja skakkir og höfuðið eins, eða og önnur örsök tálmar fæðíngunni þá henni er hjer komið, því reynslan hefur sýnt, að viðstaða á þessum kafla fæðíngarinnar, sem nemur 8 eða 10 mínútum, má opt valda því, að burðurinn deyji skömmu síðar.

Lega sitjandans má verða með ýmsum hætti, eins og áður er sagt, en þá tekst allajafna heppilega til, er bakið á burðinum snýr að nokkru leyti fram í móðurkvið, og þá svo stendur á, kemur náttúran ein því til leiðar, að allur burðurinn snýst svo við á leiðinni um grindarholið, að bakið að síðustu snýr að mestu eða öllu leyti fram í kvið konunnar. Á líkan hátt snýst og burðurinn við, enda þótt bakið á burðinum snúi að mestu leyti aptur í kvið konunnar í fyrstunni, og er mjög svo áríðandi að svo takist til, því að öðrum kosti er mjög svo hætt við, að naflastreingurinn lendi á milli bolsins á burðinum og blöðrubeinsins, og þreyngir þá opt að honum um of, og hins vegar má og opt vera, að handleggirnir tálmi eigi all-lítið fæðíngunni, og í þriðja lagi stendur hakan á burðinum opt föst á einhverjum stað á barmi grindarinnar, þá er bakið á burðinum snýr aptur í grindarholinu, og stundum færist hann í legu þessari niður eptir grindarholinu, — en optast verður sá endir á fæðíngunni, að burðurinn deyr þá er hún verður með þessum hætti. Af því, er nú hefur verið sagt, má

auðsætt verða, að opt fer svo, að náttúran hjálpar sjer með öllu, þá er sitjandann ber fyrst að, en hins vegar þarf og opt að leita annara ráða svo fæðíngin megi vel takast, einkum þá er líður undir lok hennar og að því er komið, að höfuðið og handleggirnir komi í ljós, því að öðrum kosti er burðinum opt lífshætta búin. Varla þykir nauðsyn bera til að geta þess hjer, að síður tekst náttúrunni einni að gjöra enda á fæðíngunni þá er konan á barn í fyrsta sinn, enn þá er hún hefur einusinni eða optar áður barn alið, þá er sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni.

169da gr.

Misjafnt er það, hve lángvin fæðíngin verður, þá er sitjandann ber fyrst að, og fer slíkt að mestu leyti eptir því, hvort bakið á burðinum snýr meir fram eða aptur í grindarholinu.

Standi svo á, *að bakið á burðinum snýr reyndar fram* í grindarholinu, en það liggur þó um leið nokkuð á ská, eins og áður er sagt, sökum þess, að sitjandann hefur í fyrstu borið að í hið efra op grindarinnar í þeirri stefnu, sem önnurhvor vídd þess á ská liggur, verður yfirsetukonan þess vísari, þá er hún kannar konuna, að annar mjaðmarspaðinn liggur fram á við gagnvart öðruhvoru nárabeininu, en hinn mjaðmarspað-inn liggur fremur aptur á við í þá stefnu, sem hið ibjúga vik grindarinnar liggur og á ská liggur gagnvart nárabeini því, sem hinn mjaðmarspaðinn veit að; enn

fremur lýsir þessi lega burðarins sjer með þeim hætti, að sá mjaðmarspaðinn, er snýr fram, liggur dýpra eða leingra niður í grindarholinu, enn hinn, og helzt þessi lega þeirra um alla fæðínguna. Eins er um sitjandann, að hann liggur á líkan hátt á ská á leiðinni um grindarholið, en þó verður slíkt með þeim hætti, að því leingra sem sú mjöðmin, er veit fram að nárabeininu, færist niður eptir grindarholinu, þess meir nálægist sú mjöðmin, er snýr aptur smátt og smátt bugðuna á spjaldinu. Sje nú komið að því, að sitjandinn kemur í ljós um hið neðra op grindarinnar, þá kemur fyrst í ljós sú mjöðmin, er veit fram í grindarholinu, og ber hana upp í bogann undir blöðrubeininu, en um leið og þetta verður, kemur allur sitjandinn smátt og smátt í ljós millum blygðunarbarmanna, og að lokum skýtur þeirri mjöðminni, er aptur veit, fyrir fremri barminn á holdbrúnni; það er því auðsætt, að fæðíngin verður með líkum hætti, að minnsta kosti hvað legu burðarins við víkur, á leiðinni um grindarholið, hvort heldur sem sitjandann eða höfuðið ber fyrst að í fæðíngunni, því sitjandann ber að í hið efra op grindarinnar eins og höfuðið, í þeirri stefnu, sem önnurhvor skávíddin liggur í, en á leiðinni um grindarholið verður lega sitjandans eptir víddinni á þykktina, og þessari legu heldur hann þá er honum skýtur út um hið neðra op grindarinnar.

Þegar er sitjandinn er kominn í ljós, kemur hin næsta hríð því til leiðar, að hann snýst með þeim hætti við, að kviðurinn á barninu snýr skáhallt niður að

öðruhvoru lærinu á konunni að innanverðu; þessi lega burðarins helzt meðan bolnum á því skýtur út, en hendurnar liggja fram með brjóstinu og fast upp að því, en allur bolurinn liggur og með líkum hætti á ská á leiðinni um grindarholið og herðarnar liggja beinlínis eptir annarihvorri vídd grindarinnar á ská. Síðar fylgir höfuðið og ber það að í hið efra op grindarinnar eptir annarihvorri víddinni á ská, en hakan styzt við brjóstið að ofan verðu. Síðar snýst höfuðið að nokkru leyti við í grindarholinu, og liggur það þá eptir víddinni á þykktina, og opt ber við, að því skýtur snögglega út um hið neðra op grindarinnar, með þeim hætti, að hnakkann ber fyrst að í bogann undir blöðrubeininu, en síðar skreppur hakan, andlitið og hvirfillinn fyrir fremri röndina á holdbrúnni.

En sje svo, *að bakið á burðinum snýr fremur aptur í grindarholinu*, mun þó mega fullyrða, að fæðíngin verði með líkum hætti, og sagt er næst á undan, og hins vegar er og lega burðarins á leiðinni um grindarholið að mestu leyti samkynja legu hans í fyrra skiptið. En þegar er sitjandinn er kominn í ljós um hina ytri fæðíngarparta, og snýr þá bakið skáhallt niður á við, valda því hinar næstu hríðir, að allur bolurinn á burðinum snýst við, með þeim hætti, að bakið snýr skáhallt upp en kviðurinn niður á við, og er slíkt í alla staði mikils áríðandi; því þá er þannig tekst til, verður fæðíngin úr því með öllu jafneðlileg, og ef bakið á burðinum hefði frá fyrstu snúið fram á við

í grindarholinu. Vera má að burðurinn snúist þannig við nokkru fyr í fæðíngunni, áður enn sitjandinn er kominn niður í hið neðra op grindarinnar, en stundum verður slíkt fyrst eptir að sitjandinn og nokkur hluti af bolnum er kominn í ljós; en allajafna er mikils áríðandi, að svo takist til, hvort heldur sem slíkt verður fyr eða síðar á fæðíngunni, eins og áður er sagt.

170sta gr.

Nú viljum vjer skýra frá, hvernig *hjálpinni í fæðíngunni* verður komið við þá er þannig er ástatt. Hjer á undan höfum vjer kynnt oss, með hverjum hætti náttúran ein má gjöra enda á fæðíngunni; og allajafna er vonandi, að svo takist til, þá er hríðirnar eru með öllu eðlilegar og ekkert annars vegar tálmar fæðíngunni. Það er því með öllu auðsætt, að hjálpin í þesskonar fæðíng er að mestu leyti hin sama, og væri hún með öllu eðlileg, en þó viljum vjer taka fram fáeinar reglur, er yfirsetukonan skal gjæta þegar þannig er ástatt, og eru það:

a) Opt verður fæðíngin venju fremur lángvin þá þannig tekst til, og einkum seinnkar henni fyrst framan af, en hins vegar er mikils áríðandi, að konan eigi þegar í fyrstu eyði kröptunum með áreynslu, er reyndar öll er til ónýtis, en þess gerist fyrst þörf síðast á fæðíngunni, og þá fyrst flýtir slíkt henni; fyrir þá sök skal yfirsetukonan ráða konunni frá, að svo miklu leyti í hennar valdi stendur að flýta fæðíngunni fyrst

framan af henni, en herða heldur því öflugar á eptir, þá er komið er að því, að höfuðið kemur í ljós um hið neðra op grindarinnar.

b) Þá er sitjandinn er kominn niður að hinu neðra opi grindarinnar, skal yfirsètukonan styðja með varúð utan á holdbrúna, sökum þess, að henni er allajafna meiri hætta búin þá er sitjandann ber fyrst að, enn þá er hvirfillinn kemur fyrst í ljós, og er sú orsök til þess, að sitjandinn er miklu fyrirferðarmeiri, enn höfuðið.

c) Sje sitjandinn kominn í ljós og hríðarnar eru að öllu leyti eðlilegar, skal yfirsetukonan varast að toga í barnið eða reyna til að snúa því við, því að öðrum kosti er hætt við, að slíkt einúngis tálmi fæðíngunni, og einkum má slíkt valda því, að höfuðið og handleggirnir komi síður í ljós. En þar á mót skal yfirsetukonan gjæta þess eins vandlega að halda undir sitjandann, þá er hann er kominn í ljós og hylja hann þegar með volgu ljerepti.

d) Sje allur bolurinn á barninu upp að brjóstinu kominn í ljós, skal yfirsetukonan hvetja konuna til að herða á eptir fæðíngunni meðan á hríðunum stendur til að flýta því, að höfuðið komi í ljós. En takist svo til, að leingi stendur á slíku og fæðíngin verður úr því mjög lángvin, er eigi annars kostur, enn að ná höfðinu á burðinum í ljós með ráðum, er við eiga, sje barnið annars vegar eigi dautt.

171sta gr.

Að öðru leyti enn því, er nú hefur sagt verið, verður hjálpinni í fæðíngunni, þá er þannig stendur á, eigi komið við, og hins vegar gerist þess heldur eigi þörf þegar náttúran ein má gjöra enda á fæðíngunni. En þegar svo er ástatt, að magnið dregur úr hríðunum, annaðhvort fyrst á fæðíngunni eða þegar er á hana líður, en grindin er öll fremur þraung og burðurinn fyrirferðarmikill og fæðíngunni annars vegar tálmar með ýmsum hætti, svo hjerumbil er útsjeð um, að náttúran ein eigi má gjöra enda á henni, má opt vera, að eigi sje annars kostur, enn að ná burðinum í ljós annaðhvort að mestu eða öllu leyti. Eins ber og brýn nauðsyn til, að svo sje með farið, þá er svo er ástatt, að annaðhvort er líf konunnar eða barnsins í veði, ef eigi er með ráðum fyr gjörður endir á fæðíngunni, enn hríðaaflið eitt má koma því til leiðar.

Það er með öllu auðsætt, að eigi verður burðinum náð allajafna með hinum sömu ráðum, heldur verður slíkt að fara eptir því, hve lángt sitjandinn er kominn niður í grindarholið.

Standi svo á, að sitjandinn er annaðhvort fyrir ofan, eða hann er að eins kominn niður í hið efra op grindarinnar, og hægt er að þoka honum til og frá, en hins vegar ber nauðsyn til, að burðinum sje þegar náð af áður sögðum orsökum, skal yfirsetukonan, líkt og farið er að, þá er burðinum er snúið við, fara með aðra höndina upp um leggaungin og legopið allt að sitjanda

burðarins; þaðan fer hún með fingrunum upp með lærunum og upp að hnjánum á honum, en að því búnu skal hún reyna til að ná fótunum niður eptir grindarholinu, og má slíkt verða með þeim hætti, að hún tekur með einum fíngrinum í hnjesbæturnar, en hinum fíngrunum heldur hún utan um hnjen; þannig tekst henni að ná fótunum niður um leggaungin og út um hina ytri fæðíngarparta. En verði nokkur viðstaða á, einhverra orsaka vegna að ná fótunum báðum saman niður eptir leggaungunum, skal yfirsetukonan ná einúngis öðrum fætinum í senn, og má vera, að slíkt fari betur í marga staði. Síðar (í 179da gr.) viljum vjer skýra nákvæmar frá, með hverjum hætti að svo búnu skal ná burðinum í ljós með því að toga annaðhvort í annan eða báða fæturna.

En sje svo, að sitjandinn á burðinum er kominn lángt niður í grindarholið, en hins vegar ber þó nauðsyn til, að burðinum sje þegar náð í ljós, má slíkt einúngis verða með þeim hætti, að ná skal með vísifíngrunum sinn í hvorn nárann, og toga svo þannig burðinn út um hina ytri fæðíngarparta.

Stundum tekst svo til, að mestur hlutinn af bolnum á burðinum og fæturnir koma í ljós án þess hjálpar þurfi við, en handleggirnir fylgja eigi með brjóstinu, en þeir liggja upp með hálsinum og fram með höfðinu, en þá gerist einúngis þess þörf að ná handleggjunum með ráðum.

Enn má því við bæta, að stundum tekst svo til,

að einúngis verður viðstaða á, að höfuðið burðarins komi í ljós, og er þá hjálpin þá svo stendur á í því einu fólgin að ná því með ráðum.

172ur gr.

Af því, er nú hefur sagt verið, má með öllu ljóst verða, að öll aðferðin til að ná burðinum, þá er sitjandann ber fyrst að, er að miklu leyti frábrugðin hver annari eptir því sem á stendur, og er slíkt einna mest komið undir því, hve lángt hríðirnar eru búnar að koma fæðíngunni. En því síður sem hjálpar þarf við, þess betur tekst til, og fyrir þá sök viljum vjer á þessum stað taka það fram við yfirsetukonuna að láta hríðirnar einar ráða, þá er annars vegar hvorki konunni nje burðinum er hætta búin, ag bíða þess að sitjandinn komist svo lángt niður eptir grindarholinu sem verða má. En á þessum stað hjótum vjer einúngis að vitna til kaflans (178da gr. til 185 gr.), og er þar skýrt frá, hvernig með skal fara, þá er ná verður burðinum í ljós að mestu eða öllu leyti, en hjer viljum vjer enn því við bæta, að yfirsetukonan skal allajafna gjöra sjer ljóst, með hverjum hætti verða megi meinbugir á fæðíngunni, þá er hún verður með þessum hætti, eins og þá er hún annars vegar verður óeðlileg, og verði hún þess vísari, að konunni eða burðinum er nokkur hætta búin, er það allajafna hyggilegast að gjöra þegar lækni njósn um slíkt, ef annars vegar þess er kostur.

5. *skýrir frá fæðíngunni þá er fæturna ber fyrst að.*

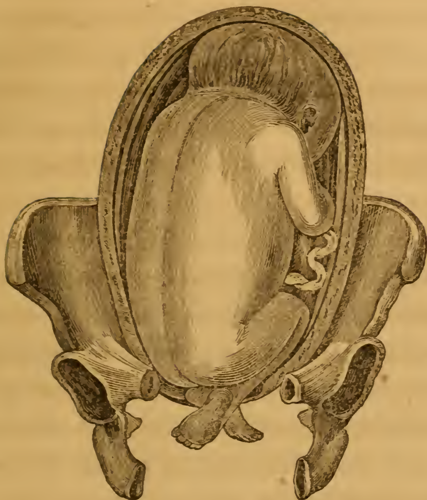
173ja gr.

Stundum fer svo að fæturna ber fyrst að í fæðíngunni, annaðhvort annan þeirra eða þá báða, en annar fóturinn liggur í hinu fyrra tilfellinu upp með kviðnum á burðinum, eins og sagt er, þá er sitjandann ber fyrst að; þá er báða fæturna ber fyrst að í fæðíngunni má segja, að slíkt sje fótafæðíng *að öllu leyti*, en þá er annan þeirra ber að, segja menn, að hún *sje að hálfu leyti.* Hjer á eptir gjörum vjer að mestu leyti svo ráð fyrir, að báða fæturna beri fyrst að í fæðíngunni, en þó viljum vjer ítreka það, að fæðíngin verður að öllu leyti með hinum sama hætti, enda þótt einúngis annan fótinn beri fyrst að.

174da gr.

Þá er fæturna ber fyrst að, þenst legopið mjög svo seint út, og himnurnar eða belgirnir eru eigi með hinum sama hætti út þandar, eins og þá fæðíngin er með öllu eðlileg, og eru þær nokkuð aflángar og mjókka nokkuð, þá er dregur niður að legopinu, en innanundir þeim má finna til nokkurra parta af burðinum, en þó má vera, að eigi sje hægt að kanna þá til hlítar, fyr enn himnurnar rifna. En hins vegar fer svo, að himnurnar rifna, fyr enn venja er til, þá er fæðíngin er með öllu eðlileg, og rennur því nær allt legvatnið út, og veitir úr því hægar að komast með vissu eptir, hvernig

20sta mynd.

burðurinn liggur, og síður er þá hætt við, að yfirsetukonan taki höndina fyrir fótinn eð fótinn fyrir höndina Sumpart má þekkja fótinn á tánum, en þær eru styttri, enn fíngurnir, og hins vegar liggur stóratáin fast við næstu tána, en nokkurt bil er á milli þumalfíngursins og hinna fíngranna; sumpart má og þekkja fótinn á hælnum, öklanum og jarkanum. Opt ber við, að fótblaðið fyrir neðan ökla beygist upp að mjóaleggnum, og þá svo stendur á, hættir yfirsetukonunni til að taka slíkt fyrir olbogann, en þá er hún fer nákvæmar höndum um fótinn, má hún þó að mestu eða öllu leyti gánga úr skugga um, að eigi sje svo.

En þá er fæturna ber fyrst að í fæðíngunni, er

það eingu síður áríðandi að komast með vissu eptir, hvernig bolurinn á burðinum liggur, enn þá er sitjandann ber fyrst að, sem áður er sagt. En lega burðarins lýsir sjer á því, hvernig tærnar og hælarnir snúa, því tærnar snúa, eins og öllum er ljóst í þá stefnu, sem kviðurinn liggur, en hælarnir á bak aptur. En þó verður ekkert með vissu ákveðið um slíkt, fyr enn fæðíngin er komin svo lángt, að fæturnir eru komnir út um hina ytri fæðíngarparta og sitjandinn niður í grindarholið, því fyr á fæðíngunni má opt vera, að fæturnir eigi liggi með öllu eðlilega í leggaungunum, eða með öðrum orðum, þeir liggi sumpart skakkir, sumpart á víxl, og hins vegar má heldur eigi með vissu sjá fyrir, hvernig bolurinn á burðinum muni liggja, fyr enn hann er vel kominn niður í grindarholið. Á þessum stað hljótum vjer því, eins og áður gjörðum vjer þá er skýrt var frá sitjandafæðíngunni, að gjöra mun á legu burðarins, þá er fæturna ber fyrst að, en slíkt fer eptir því, hvort:

a) *bakið á burðinum snýr að nokkru leyti fram í grindarholinu*, og er þessi lega hans almennust og hagkæmust í alla staða, eða

b) *bakið á burðinum snýr að nokkru leyti aptur í grindarholinu.*

Þannig má verða auðsætt, að lega burðarins er með líkum hætti, hvort heldur sem sitjandann eða fæturna ber fyrst að, og eins er og um það, að öll fæðíngin

verður að miklu leyti með hinum sama hætti í báðum tilfellunum, að því undanteknu, að bolurinn á burðinum færist fljótar niður eptir grindarholinu, þá er fæturna ber fyrst að, sökum þess að lærin, sem liggja upp með kviðnum á burðinum, þá er sitjandann ber fyrst að, gjöra nokkra mótspyrnu á leiðinni um grindarholið.

175ta gr.

Áður er skýrt frá, hver endir almennast verður á fæðíngunni, þá er sitjandann ber fyrst að, en eins er og að mestu leyti um fæðínguna, þá er fæturnir koma fyrst í ljós, og verður hún því nær með hinum sama hætti. Þá er annars vegar ekkert tálmar fæðíngunni, má opt vera, að náttúran ein gjöri enda á henni, án þess konan eða barnið bíði tjón af. En af hinum sömu rökum, sem áður er sagt, er þó fæðíngin, þá er fæturna ber að eins og sitjandafæðíngin eigi jafneðlileg og hún er, þegar hvirfilinn ber fyrst að. Hins vegar er og fótafæðíngin almennast eigi jafnhagkvæm og sitjandafæðíngin fyrir burðinn, sökum þess, að þá sitjandann ber fyrst að, víkkar og þenst betur út allur hinn mjúki fæðíngarvegur, en af slíku leiðir aptur, að höfuðið kemst hægar út um hann síðar, heldur enn þá er fæturna ber fyrst að; eins er og um það, að lærin á burðinum liggja upp með kviðnum á honum, þá er sitjandann ber fyrst að, og þreyngir með þessum hætti síður að naflastreingnum á leiðinni um grindarholið, en annars vegar er mjög hætt við, að blóðrásin um

hann stöðvist, og hlízt opt tjón af slíku. Af þessum rökum má og auðsætt verða, og hins vegar staðfestir og reynslan slíkt, að sú fæðíng verður með öllu eðlilegri, þá er einúngis annan fótinn ber að, enn þá er þeir koma báðir saman í ljós, en fæðíngin er þó reyndar með mjög svo líkum hætti í báðum tilfellunum.

176ta gr.

Áður höfum vjer skýrt frá, hvernig með skal fara, þá er fæðíngin verður með þeim hætti, að sitjandann ber fyrst að, en hinu sama máli er og að gegna, þá fæturna ber fyrst að, því almennast tekst svo til, að náttúran ein má gjöra enda á fæðíngunni, og bezt fer að eiga eigi hlut að, ef annars vegar ekkert tálmar fæðíngunni og hríðirnar eru að öllu leyti eðlilegar og yfirsetukonan sjer gjörla, að hvorki er konunni nje barninu nokkur hætta búin. En þó ber þess að geta, að yfirsetukonan skal gjæta vandlega að naflastreingnum, og skal hún í því skyni, þegar burðurinn er kominn í ljós upp að sitjanda, reyna til að komast eptir, hvort hann liggur milli læranna (*hvort burðurinn situr klofvega á naflastreingnum*), og verði hún þess vísari, skal hún með varúð toga í þann partinn af naflastreingnum, sem liggur með bakinu á burðinum, og má vera, að hún með þessum hætti geti gjört lykkjuna svo stóra, að smeygja megi öðru hnjenu á burðinum út úr henni. Þá er sitjandinn er kominn í ljós og naflastreingurinn annars vegar liggur upp með kviðnum á burðinum,

skal yfirsetukonan taka um hann hægt og hægt með tveim fingrum, og toga hann nokkuð eitt út, en með þessum hætti er svo sjeð um, að síður er hætt við, að hann slitni eða togni meðan á fæðíngunni stendur.

Annara ráða þarf eigi að leita, þá er fæturna ber fyrst að, utan svo standi á, sem sagt er um sitjandafæðínguna, en þá má vera, að aðferðin sje að nokkru leyti hver annari frábrugðin, eptir því sem á stendur, og fer slíkt eptir því, hvort ná verður öllum burðinum með ráðum, en sjaldnar ber við, að þess gjörist þörf, eða og fyrst ber nauðsyn til, að svo sje með farið, þá er líður á fæðínguna, og þarf þá einúngis að ná handleggjunum og höfðinu í ljós, og opt ber brýn nauðsyn til þess, því að öðrum kosti er líf burðarins í veði. Auðsætt er, að lífi burðarins er hættar, þá er fæturna ber að í fæðíngunni, enn þá er sitjandinn kemur fyrst í ljós, og eins þarf optar hjálpar við, þá svo stendur á, en áður höfum vjer skýrt frá, með hverjum hætti fótafæðíngin eigi er jafneðlileg og sitjandafæðíngin.

6. *skýrir frá fæðíngunni, þegar hnjen bera fyrst að.*

177da gr.

Þá er hnjen ber fyrst að, er fæðíngin að því leyti frábrugðin fótafæðíngunni, að í stað þess, að fæturnir snúa niður í hinu síðara tilfellinu, eru þeir þá þannig er ástatt, svo beygðir um hnjen, að þau liggja

neðst, og bera þau fyrir þá sök fyrst að í fæðíngunni þegar í byrjun hennar.

Með líkum hætti og skýrt var frá um fæturna, má og vera, að fyrst beri að annaðhvort einúngis annað hnjeð eða þau bæði í senn, og eptir því má segja að fæðíngin sje *að hálfu* eða *öllu leyti hnjefæðíng.*

Þegar er himnurnar eru rifnaðar, má yfirsetukonan verða þess vísari, að hnjen bera fyrst að, og lýsir öll lögun þeirra slíku berlega, og varla verður henni það á að taka hnjeð fyrir olbogann, því það er miklu fyrirferðarmeira, og þá er á fæðínguna líður má gjörla þekkja hjeð á hnjeskelinni, og eins er lærið fyrirferðarmeira til að finna, enn handleggurinn, og stundum má og finna til alls fótarins skammt burtu.

Af því, er nú hefur sagt verið, má með öllu auðsætt verða, að fæðíngin verður að mestu leyti hin sama, og þá er fæturna ber fyrst að hvað legu burðarins snertir, og eins er og um alla meðferð meðan á henni stendur. Varla þykir nauðsynlegt að taka fram á þessum stað, að ná verður burðinum í ljós með því að toga í hnjen, þá er náttúran annars vegar þarf aðstoðar við til að koma burðinum í heiminn, í stað þess að í hinu tilfellinu var burðinum náð í ljós með því að toga í fæturna.

Hjer segir, hvernig ná skal burðinum í ljós þá er fæturna, hnjen eða sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni.

178da gr.

Áður er skýrt frá, með hverjum hætti það verður, að nauðsyn ber til að ná burðinum í ljós með ráðum í þessum þrem tilfellum, þá er fæturna, hnjen eða sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni. En á þessum stað viljum vjer skýra frá, hvernig ná skal burðinum í ljós þegar þannig er ástatt og þess annars vegar gerist þörf, og fyrst viljum vjer þá geta þess, hvernig ná skal burðinum, þá er fæturna ber fyrst að, en þar á eptir skýrum vjer frá aðferðinni til að ná burðinum þá er hnjen eða sitjandinn kemur fyrst í ljós.

Hjer segir, hvernig ná skal burðinum í ljós þá er fæturna ber fyrst að í fæðíngunni.

179da gr.

Til þess því ljósar megi verða sagt frá aðferðinni til að ná burðinum í ljós, viljum vjer skipta henni í þrjá kafla, og viljum vjer fyrst skýra frá, hvernig ná skal burðinum í ljós upp að herðunum, í öðru lagi, hvernig ná skal handleggjunum, og í þriðja lagi, hvernig ná skal höfðinu í ljós.

a) *hvernig ná skal burðinum í ljós upp að herðunum.* Fara skal með aðra höndina inn í leg-

gaungin og taka með henni utan um báða fæturna með þeim hætti, að hælarnir liggi innan í lófanum, en laungu taungina skal leggja millum mjóuleggjanna fyrir ofan öklana, og halda með hinum fíngrunum utan um öklana; þá er búið er að ná þessu haldi á fótum burðarins, skal hægt og hægt toga þá út um hina ytri fæðíngarparta. Þegar er náð verður til hnjánna, skal taka með hinni hendinni utan um þau með líkum hætti, og gjört var um öklana, með þeim hætti, að hnjen liggi í lófanum, og að því búnu skal ná burðinum út upp að sitjanda, ef annars vegar það eigi tálmar, að naflastreingurinn er flæktur millum fótanna á burðinum, því þá svo stendur á, verður fyrst að greiða úr honum með áður sögðum hætti Þá er sitjandinn er kominn niður að hinu neðra opi grindarinnar, skal taka sitt með hvorri hendi utan um mjaðmirnar, með þeim hætti að taka skal með vísifíngrinum í nárann, en halda þumalfíngrinum aptur á hryggnum, en að því búnu skal hægt og hægt toga burðinn niður eptir upp að herðunum, en þess eins ber að gjæta, þá hjer er komið að gjæta vandlega að naflastreingnum þá náð verður upp að honum og vita, hvort eigi eru snurður á honum eða hann liggi óeðlilega og togni, því þá skal þegar lagfæra hann. Standi svo á, að lega burðarins er með þeim hætti, að bakið snýr meir aptur í grindarholinu, og tekst þá síður til, skal enn fremur gjæta þess, þegar er sitjandinn er kominn í ljós að snúa burðinum við, svo bakið snúi fram á við, ef náttúran ein eigi áður er búin að koma

slíku til leiðar, en þannig skal með fara: taka skal með báðum höndunum utan um mjaðmirmar og snúa svo burðinum hægt og hægt við þángað til bakið snýr að mestu leyti fram, en kviðurinn aptur, og þess ber að gjæta að snúa burðinum við til þeirrar hliðar, sem snúníngurinn verður styttri. Þegar búið er að snúa burðinum að öllu leyti við, skal halda hinu fram, og ná burðinum í ljós upp að herðunum.

Þess ber að gjæta að hylja burðinn jafnóðum og hann kemur í ljós með heitu og voðfeldu ljerepti.

180sta gr.

b) Þegar handleggirnir á burðinum liggja upp með hliðunum á höfðinu, skal almennast *ná þeim í ljós* með þeim hætti, að yfirsetukonan nær hægri handleggnum með hægri hendinni, en vinstri handleggnum með hinni vinstri hendi, og algeingast er að ná fyrst í ljós þeim handleggnum, er næst liggur eða veit niður að holdbrúnni. En þannig skal með fara, þegar ná verður handleggjunum annars vegar í ljós: með annari hendinni skal lypta líkama burðarins nokkuð eitt upp til hliðar, en um leið skal fara með vísifíngur og laungutaung upp með bakinu á burðinum fram fyrir herðarnar allt að upphandleggnum og svo fram að olboganum; þar nemur yfirsetukonan staðar með fíngurna, en þumalfíngrinum heldur hún í olbogabótinni. Þá er hún með þessum hætti er búin að ná traustu haldi utan um olbogann, skal hún síðar draga handlegginn á burðinum að sjer, en láta hann þó með öllu

halda legu sinni, fram hjá andlitinu og brjóstinu og svo út um hina ytri fæðíngarparta, og leggja hann síðan til þeirrar hliðar á burðinum, sem hann á að liggja við. Síðar skiptir yfirsetukonan höndum, og nær hinum handleggnum í ljós með hinum sama hætti, sem nú var sagt. En þá er burðurinn annaðhvort eigi er orðinn fulltíða eða rotnun er kominn í hann, mun bezt fara að ná einúngis öðrum handleggnum í ljós, en láta hinn fæðast með höfðinu, og er þá með þeim hætti búið svo um hnútana, að síður er hætt við, að höfuðið detti af burðinum þá er legopið kiprast saman um hálsinn á honum, og hefur slíkt borið stundum við þá er rotnun er komin í hann, en handleggurinn kemur því til leiðar, að eigi tekst þannig til.

Liggi annarhvor handleggurinn á bak við blöðrubeinið upp með hnakkanum á burðinum, og örðugt er að ná honum í ljós sökum þessa, skal taka yfir um bakið og brjóstið á burðinum, en þó með mestu varúð, og svo sem lypta öllum líkamanum nokkuð upp á við í grindarholinu, en um leið skal snúa honum öllum nokkuð við til annararhvorrar hliðar, en með þessum hætti tekst svo til, að handleggurinn dettur til hliðar út frá blöðrubeininu, og er þá úr því hægt að ná honum með venjulegum hætti.

Á þessum stað viljum vjer geta þess, að yfirsetukonan skal allajafna gjæta þess, þá er ná verður handleggjununum í fæðíngunni, að toga eigi í upphandlegginn í staðinn fyrir í olbogabótina, því þá svo

tekst til er hætt við, að burðurinn handleggsbrotni, og eigi eru svo fá dæmi þess, að þannig fer, þá er ógjætilega er að farið.

181sta gr.

c) *skýrir frá, hvernig ná skal höfðinu í ljós.* Áður höfum vjer sagt, að mjög svo er áríðandi, að höfuð burðarins fylgi þegar á eptir, er bolurinn allur er kominn í ljós, því að öðrum kosti er líf burðarins í veði; og þá fer allt að óskum, er hríðirnar eru magnmiklar og eðlilegar á þessum kafla fæðíngarinnar, og fyrir þá sök er ráðandi til að auka þær, með þeim hætti að núa utan kviðinn á konunni. Opt má vera, að það eitt dugi til að ná höfðinu á burðinum í ljós, að ýta því svo fast sem verða má, niður að brjóstinu og snúa andlitinu nokkuð eitt aptur á við í grindarholinu. En til þess að koma slíku til leiðar, skal yfirsetukonan annaðhvort fara með alla höndina eða einúngis með þrjá miðfíngurna annarar handar inn í grindarholið, og fer slíkt eptir því, hve lángt eða skammt höfuð burðarins er uppi í grindarholinu, en með þá höndina skal fara inn í grindarholið, er á við þá hlið burðarins, er snýr fram á við, og skal hún fylgja með brjóstinu og hálsinum allt upp að andlitinu, og með þessum hætti skal yfirsetukonan taka utan um nefið á burðinum, þó svo, að laungutaungina skal hún láta liggja fyrir neðan það, en með þessum hætti kippir hún öllu andlitinu niður að brjóstinu, en um leið skal

þoka því aptur á við í þá áttina, sem annaðhvort hinna íbjúgu vika grindarinnar liggja eða niður í lægðina á spjaldinu. Einúngis þá er miklir örðugleikar verða á slíku, og til þess að koma sjer því betur fyrir, skal yfirsetukonan voga sjer að toga með einum fíngrinum í munninn á burðinum, en þó má slíkt allajafna verða með ...nni mestu varúð, og eigi skal hún toga fast í neðri kjálkana, því að öðrum kosti er hætt við, að þeir brotni eða gángi úr lið. Þá er búið er með þessum hætti að koma höfðinu fyrir svo hagan lega, sem verða má, svo að hæðin á höfðinu nokkurnveginn samsvarar vídd grindarinnar á þykktina, er fyrst komið í það horf, að ná má höfðinu í ljós, og ber þá nauðsyn til, að yfirsetukonan neyti beggja handanna til þessa, en áður hefur hin höndin einúngis lypt burðinum nokkuð eitt upp á við; þessa höndina skal yfirsetukonan nú leggja flata á bakið á burðinum með þeim hætti, að þumalfíngurinn og litli fíngurinn liggja sinn undir hvorri höndinni, vísifíngurinn og græðifíngurinn sinn upp með hvoru herðablaði, og lánga taung upp með hálsinum að aptanverðu upp að hnakkagrófinni. Þá er yfirsetukonan er búin að koma báðum höndunum fyrir með þessum hætti, skal hún þegar toga höfuð burðarins að sjer eptir þeirri stefnu, sem miðlína grindarinnar liggur, það er með öðrum orðum, fyrst nokkuð niður á við, síðan fram á við, og síðast nokkuð upp á við, en slíkt fer eptir því, hvert höfuðið er í hinu efra

opi grindarinnar, eða í sjálfu holinu eða í hinu neðra opi hennar.

Takist yfirsetukonunni eigi með þessum hætti að ná höfðinu á burðinum út um hina ytri fæðíngarparta án þess að beita miku afli til þessa, mun ráðlegast þegar að hætta allri tilraun um slíkt og sækja heldur þegar lækni, því hann má þó allajafna gjöra enda á fæðíngunni með taunginni. En á þessum stað viljum vjer enn brýna fyrir yfirsetukonunni, að eigi dugir að beita afli til að ná höfðinu á burðinum, þá er þannig stendur á, og höfum vjer áður getið þess á ýmsum stöðum, en hins vegar má með öllu fullyrða, að slíkt má leiða til þess, að bæði konan og burðurinn deyr, ef eigi er öll varúð við höfð í þessari grein.

Hvernig ná skal burðinum, þá er annan fótinn ber fyrst að í fæðíngunni.

182ur gr.

Þá er einúngis annan fótinn ber fyrst að, og nauðsyn ber til að ná burðinum í ljós með ráðum, skal yfirsetukonan toga fótinn að sjer með þeim hætti, að hún skal taka með tveim fingrum utan um öklana, og síðar þá er nokkur hluti af fætinum er kominn í ljós, skal hún taka með allri hendinni utan um mjóalegginn og síðast utan um hnjeð eða lærið. Eins skal toga varlega í burðinn þegar þannig er ástatt, svo eigi skaddist hann um liðamótin, og allajafna skal toga hann með þessum

hætti niður á við, en eigi til hliða, og eins ber að gjæta þess, að líkami burðarins megi snúast við á leiðinni svo hann síðast liggi eðlilega. Með þessum hætti togar yfirsetukonan burðinn að sjer þángað til ná má upp í annanhvorn nárann eða upp í þá báða sitt með hvorum vísifíngri, en þegar slíku verður komið við, skal hún á þessum stað ná haldi á líkama burðarins og toga síðan bolinn að sjer þángað til sá fóturinn, er fyrst ber að, er með öllu kominn í ljós; en úr því fæðíngunni er hjer komið verður hún síðar öldúngis með hinum sama hætti, og þá er báða fæturna ber fyrst að.

Þegar bakið á burðinum snýr aptur í grindarholinu og hann eigi snýst við af sjálfum sjer um leið og yfirsetukonan nær fætinum og lærinu í ljós með áður sögðum hætti, skal allajafna snúa burðinum við, þá er svo er komið að ná með vísifíngrunum í nárana, en þumalfíngrunum skal halda á sitjandanum, og skal snúa burðinum svo við, að bakið snúi að nokkru leyti fram á við, en að því búnu skal ná bolnum í ljós með venjulegum hætti.

Hvernig ná skal burðinum í ljós, þá er hnjen bera fyrst að í fæðíngunni.

183ia gr.

Þá er bæði hnjen bera fyrst að í fæðíngunni, og annars vegar þarf að ná burðinum í ljós, má slíkt bezt

verða með þeim hætti, að toga skal til skiptis með vísifíngrunum í hnjesbæturnar, og reyna þannig til að ná fyrst öðru og síðan hinu hnjenu svo lángt niður millum hinna ytri fæðíngarparta, að ná megi utan um þau bæði í senn, og toga síðan hægt og hægt í þau þángað til fæturnir eru með öllu komnir í ljós, en úr því svo er komið verður fæðíngin með öllu hin sama, og þá er fæturna ber fyrst að.

Beri einúngis annað hnjeð fyrst að, skal ná því út um hina ytri fæðíngarparta með hinum sama hætti, og sagt var að ná skyldi þeim báðum, þá er þau bera fyrst að, en að svo búnu verður fæðíngin úr því hin sama, og þá er annan fótinn ber fyrst að.

Hvernig ná skal burðinum í ljós, þá er sitjandann ber fyrst að í fæðíngunni.

184da gr.

Takist svo heppilega til, að bakið á burðinum snúi þegar í fyrstunni fram í grindarholinu, svo eigi gerist þess þörf að snúa honum við, skal ná honum í ljós með þeim hætti, að ná skal með vísifíngrunum sinn í hvorn nárann, en þumalfíngurna skal leggja að aptanverðu á spjaldinu, og þegar búið er að ná þessu haldi á sitjandanum, skal toga burðinn með þessum hætti niður að holdbrúnni, en á leiðinni skal smátt og smátt kippa honum til hliðanna. En svo holdbrúin eigi skaddist skal nú lypta sitjandanum nokkuð upp á við um leið og honum skýtur fyrir hana, en úr því skal toga bolinn hægt og hægt

út, þángað til fæturnir annaðhvort koma í ljós af sjálfum sjer, eða að öðrum kosti skal beygja þá nokkuð saman um hnjáliðina, og ná þeim síðan fyrir barminn á holdbrúnni. Þá er fæðíngunni er hjer komið, skal ná hinum parti líkama burðarins og handleggjunum með hinum sama hætti, og sagt hefur verið hjer að framan.

En snúi bakið á burðinum í fyrstunni aptur á við, og þessi lega burðarins hefur eigi lagfærst, áður enn sitjandanum varð náð í ljós, skal snúa honum við þegar er búið er að ná sitjandanum út fyrir hina ytri fæðíngarparta með þeim hætti, að bakið snúi að nokkru leyti fram, og þess ber að gjæta, að þannig sje með farið, áður enn farið er að ná hinum parti burðarins og handleggjunum í ljós.

Veiti yfirsetukonunni torvelt að ná sitjandanum í ljós, annaðhvort sökum þess, að hann liggur svo lángt uppi í grindarholinu, að varla verður náð með vísifíngrunum upp í nárana, eða hann situr fastur í því með einhverjum hætti, viljum vjer ráða henni til að láta þegar sækja lækni eins og þá hvern annan vanda ber að höndum í fæðíngunni.

II. *Lega burðarins um þvert og á ská.*

185ta gr.

Varla er munur á legu burðarins um *þvert* og *á ská* í leginu hvað fæðínguna snertir. Hins vegar eru eigi

þess dæmi, að burðurinn liggi með öllu um þvert í leginu í byrjun fæðíngarinnar, því annað tveggja er það, að höfuðið eða sitjandinn liggur nokkru leingri niður í grindarholinu, enn hinn partur líkama burðarins, og fyrir þá sök má reyndar segja, að lega burðarins sje allajafna á ská, en sagt er svo, að hann liggi um þvert þá er skáhallinn eigi er mikill.

Sökum þess, er nú var sagt, má og auðsætt verða að skýra má frá hvorutveggju legunni í senn, og það því heldur, sem meðferðin í báðum tilfellunum er með öllu hin sama í fæðíngunni; en fyrir þá sök nefnum vjer bæði legu burðarins um þvert og á ská, svo yfirsetukonan megi skilja í þesskonar orðatiltækjum þá er hún heyrir þau, en eigi sökum þess, að munur sje gjörandi á hvorutveggju legunni.

Þá er líkami burðarins liggur um þvert eða á ská, má hann bera að í fæðíngunni með þrennu móti, því eitt af þrennu ber þá fyrst að kviðinn, bakið, eða aðrahvora hliðina, það er að skilja, þessir partar burðarins liggja næst legopinu, og í öllum tilfellunum má vera, að höfuðið snúi til hægri hliður í grindarholinu, en sitjandinn til vinstri hliðar, eða hins vegar sitjandinn til hægri hliðar, en höfuðið að hinni vinstri hlið.

186ta gr.

Opt má vera, að komast megi eptir því, hvort burðurinn liggur öfugt í leginu um lok meðgaungutímans eða í byrjun fæðíngarinnar, jafnvel áður

enn yfirsetukonan tekur sjer fyrir höndur að kanna konuna og hún með þeim hætti má með vissu komast eptir hvern partinn af líkama burðarins ber fyrst að í fæðíngunni, en hins vegar verður þó slíkt eigi sagt með vissu fyrir, áður enn konan er ransökuð. Líkur fyrir því, að burðurinn liggi um þvert eða á ská, eru þessar: að kviðurinn allur eigi er jafnt út þaninn, en svo sem búnga út úr honum miðjum, og hann er venju fremur út þaninn á þverveginn; að glöggar má finna til burðarhrærínganna, enn venja er til, og jafnt til beggja hliða í kviðnum; að leghálsinn liggur lángt uppi í kviðnum, og eigi verður funðið til líkama burðarins innanundir honum eða og einúngis til útlimanna.

Í fæðíngunni má ímynda sjer, að burðurinn muni liggja um þvert eða á ská, þá er hríðirnar eru magnlitlar og geta ekkert að gert og eingin áhrif þeirra lýsa sjer á legopinu, en það þenst mjög lítið út og það þó fremur á þverveginn, enn til allra hliða; belgirnir eru heldur eigi út þandir, eins og venja er til, og eru þeir linir viðkomu innanundir legopinu; þeir rifna opt snemma á fæðíngunni, og nokkur hluti af legvatninu rennur reyndar út, en meiri hlutinn verður þó eptir, og rennur síðar út svo sem í dropatali; enda þótt himnurnar sjeu rifnaðar, má opt vera, að eigi veiti hægt að komast með vissu eptir, hvernig burðurinn liggur þá er konan er ransökuð, því opt tekst svo til, að sá partur burðarins, sem fyrst ber að, liggur annaðhvort fyrir ofan eða rjett við hið efra op grindarinnar.

187da gr.

Almennast tekst svo til, að ná verður burðinum með ráðum, þá er hann liggur um þvert eða á ská, og verður sá endir optast á fæðíngunni, því náttúran ein er eigi fær um að gjöra enda á henni meðan þessi lega hans helzt og hún eigi er lagfærð. Fyrst verður því að breyta þessari legu burðarins með þeim hætti, að hann komi til að liggja á leingri veginn, og fyr er eingin von um, að náttúran megi gjöra enda á fæðíngunni; enda þótt búið sje að koma slíku til leiðar, má þó opt takast svo til, að ná verður burðinum í ljós, sökum þess að magnið dregur úr hríðunum að mestu eða öllu leyti. Sje þesskonar fæðíng látin eiga sig sálf, og yfirsetukonan á eingan hlut að til að flýta henni með nokkrum hætti, mun bæði burðinum og konunni dauðinn vís, og fyrir þá sök viljum vjer ráða til að skjóta því eigi leingi á frest að ná burðinum í ljós.

188da gr.

Hjálpin í þesskonar fæðíng er að mestu leyti í því fólgin að snúa burðinum við, eða með öðrum orðum: fara skal með aðra höndina inn í legið og ná um fætur burðarins, og toga þær svo niður á við, en með þessum hætti breytist lega burðarins þannig, að hann að því búnu liggur á leingri veginn, og ber nú fæturna fyrst að í fæðíngunni í stað þess, að hann í fyrstu lá um þvert eða á ská. Sje yfirsetukonan búin að koma burðinum fyrir með þessum hætti, hlýtur hún almennast

að ná honum í ljós með þeim hætti, sem sagt var, þá er fæturna ber fyrst að, en það ber til þess, að svo skal með fara, að magnið dregur úr hríðunum, því væri eigi svo, mundi náttúran ein mega gjöra enda á fæðíngunni það sem eptir er af henni.

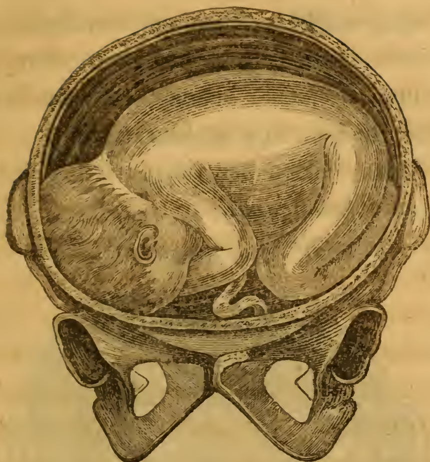
Eigi er þess að dyljast, að óhægt veitir að snúa burðinum við þegar þannig er ástatt, og allajafna er hætt við, að konan og burðurinn bíði tjón nokkurt, og er fyrir þá sök ráðlegast að sækja þegar lækni til að snúa honum við. En þegar lángt er til hans og brýn nauðsyn ber til þess annars vegar, að gjörður sje endir á fæðíngunni, hlýtur yfirsetukonan að snúa burðinum við, því annars kostar er hætt við, að hjálpin komi of seint; en þó viljum vjer minna yfirsetukonuna á að hætta heldur tilrauninni í miðju kafi, ef margar torfærur verða fyrir henni á slíku, og skal hún láta sitja við svo búið, þángað til læknirinn kemur, því annars vegar er mjög svo hætt við, að konan og burðurinn skaddist.

189da gr.

Nú erum vjer búnir að skýra frá legu burðarins um þvert og á ská, eins og almennt verður sagt frá henni, en hjer viljum vjer og bæta því við, með hverjum hætti *komast má eptir*, *hvort burðurinn liggur þannig í leginu*, svo ljóst megi síðar verða, hvernig með skal fara, eptir því sem á stendur.

a. Sjaldnast ber við, að *andlitið og kviðinn á burðinum* beri fyrst að í fæðíngunni.

21sta mynd.

Fari svo, að yfirsetukonan hitti fyrir sjer, þá er hún kannar konuna, hinn efra hluta af bolnum, má hún þekkja brjóstið á beininu, sem myndar það, á rifjunum, og viðbeinunum, og liggur hálsinn í grend við þau, en neðra hlutann af bolnum má hún þekkja á öllum kviðnum og naflastreingnum, sem áfastur er við hann, og allajafna hángir hann niður þegar fæðíngin verður með þessum hætti. Þegar burðurinn liggur þannig í leginu, má optast hjer að auk finna til handanna eða fótanna fram undan bolnum, og annaðhvort liggur þannig önnur höndin og annar fóturinn, eða báðar hendurnar, og stundum báðir fæturnir og önnur höndin, og finna má til þessara parta fyrir innan legopið, áður enn náð verður upp að sjálfum bolnum á burðinum. Sökum þessa, eru

allar líkur til þess, að andlitshliðin á burðinum snúi niður að legopinu, þá er finna má til naflastreingsins og útlimanna fyrir innan það, og það eingu síður, þótt eigi verði náð upp að sjálfum bolnum, en hann liggur lángt uppi í grindarholinu, eins og áður er sagt.

b. Einka sjaldan ber við, *að bakið á burðinum beri fyrst að í fæðíngunni.*

22ur mynd.

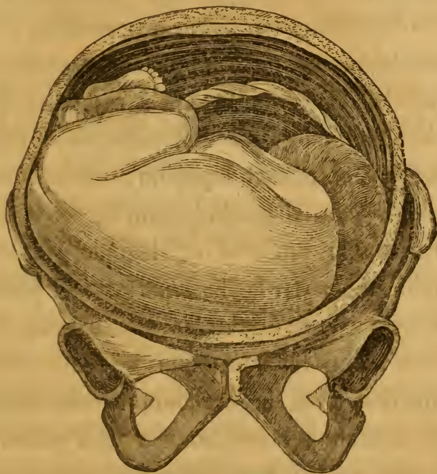

Hvortveggja er til um það að vera má, að næst liggi legopinu annaðhvort hinn neðri eða efri partur af bolnum, eins og þá er andlitshliðina ber fyrst að. Þegar efri parturinn af bolnum liggur nær legopinu, má glöggt finna til hryggjarliðanna, en þeir liggja eptir miðju bakinu, og til beggja hliða út frá þeim liggja rifin, og einna auðkennilegastar eru randirnar á herðablöðunum, er standa nokkuð út. Hinn neðra hluta af bakinu má

þekkja á lendunum til beggja hliða út frá hryggjarliðunum, og á þessum takmörkum liggja hin neðstu rifin, og niður undan þeim hinn efri hluti mjaðmarspaðanna.

c. *Aðrahvora hliðina á burðinum ber fyrst að í fæðíngunni*, en með henni fylgir allajafna nokkur hluti af handleggnum, er liggur næst fyrir innan legopið, og optast liggur burðurinn þannig, þá er hann annars vegar liggur um þvert eða á ská í fæðíngunni. Optast má

23ja mynd.

rjett fyrir innan legopið finna til herðablaðsins eða nokkurs hluta af upphandleggnum, þegar fæðíngin verður með þessum hætti; stundum verður einúngis náð til olbogans í byrjun fæðíngarinnar, en síðar kemur herðablaðið og upphandleggurinn niður að legopinu, og koma

hríðirnar því til leiðar, og mörg eru og þess dæmi, að burðurinn nemur staðar svo lángt uppi í grindarholinu, að eigi verður náð til hans með fíngrunum, og má, þá svo stendur á, einúngis finna til herðablaðsins eða handleggsins innanundir legopinu. En þá er fæðíngin verður með þessum hætti, mundi mega kenna hana við þann partinn af burðinum, sem fyrst ber að, og nefna hana *herðablaðsfæðíng* eða *handleggsfæðíng.*

Öxlin er hörð viðkomu og nokkurnveginn krínglótt, minni enn höfuðið, en stærri enn hnjeð, og þekkja má hana á herðablaðinu, er liggur í grendinni, á viðbeininu, handarkrikanum og á upphandleggnum; hliðina á bolnum má að ofanverðu þekkja á rifjunum, að neðanverðu á lendunum og mjaðmarspaðanum. Liggi öxlin og handleggurinn nálægt legopinu, má opt svo takast til, að nokkur hluti af handleggnum og olboginn komist ofan í leggaungin um leið og legopið víkkar út, og svo út á milli hinna ytri fæðíngarparta; með þessum hætti má nú reyndar gánga úr skugga um, hvernig burðurinn liggi, en af slíku leiðir á hinn bóginn, að fæðíngin verður lángvinnari og örðugri, enn annars vegar myndi hún verða. Sökum þessa viljum vjer taka yfirsetukonunni vara fyrir að toga í handlegginn eða hreifa mikið við honum, þá er hann verður fyrir henni um leið og hún kannar konuna, því að öðrum kosti er hætt við, að hann komist niður í leggaungin, og veitir þá óhægar að snúa burðinum við.

Hjer segir, hvernig snúa skal burðinum við.

190sta gr.

Snúa skal burðinum við með þeim hætti, að yfirsetukonan fer með aðra höndina inn í legið og með henni tekur hún utan um annaðhvort annan eða báða fæturna og togar þá niður á við, svo að fæturna ber nú fyrst að í fæðíngunni og burðurinn liggur á leingri veginn, en áður var lega hans um þvert.

Í tveim tilfellum ber nauðsyn til, að burðinum sje snúið við:

a. þá er burðurinn liggur svo öfugur og skakkur í leginu, að náttúran ein eigi má gjöra enda á fæðíngunni;

b. enda þótt burðurinn liggi með öllu eðlilega, má opt vera, að nauðsyn beri til, að honum sje snúið við, þegar fljótan enda þarf að gjöra á fæðíngunni sökum þess, að burðinum eða konunni er að öðrum kosti lífshætta búin, t. a. m. þá er konan fær blóðlát, eða taugateygjur, eða naflastreingurinn dettur út um hina ytri fæðíngarparta, o. fl. þk., en sökum þess ber brýn nauðsyn til, að burðinum sje snúið við í þessu tilfelli, að höfuðið liggur svo lángt uppi í grindarholinu, að eigi verður náð til þess með taunginni, en gjöra þarf bráðan enda á fæðíngunni.

Í fyrra tilfellinu verður optast sá endir á að ná verður burðinum út um hina ytri fæðíngarparta með hinum sama hætti, sem sagt er, þá er skýrt var frá

fótufæðíngunni, og í síðara tilfellinu ber allajafna nauðsyn til, að þannig sje með farið.

En þess ber að geta, að *aldregi skal snúa burðinum við*, þegar annaðhvort allt höfuðið eða mikill hluti af bolnum er kominn svo lángt niður í grindarholið, að örðugt veitir að koma hendinni fram hjá honum upp í legið, því opt má vera, að konan komist í lífshættu af slíku. Eins er og, að eigi skal snúa burðinum við, þá er grindin er svo þraung, að allar líkur eru til þess, að hvorki komist höfuðið nje herðarnar um það í ljós, enda þótt burðinum sje snúið við. Að lokum viljum vjer taka vara fyrir að reyna til að snúa burðinum við, fyr enn legopið er orðið svo víkkað út og teygja er komin í það, að hægt veitir að fara með höndina um það upp í legið.

191sta gr.

Aldregi má sjá fyrir með vissu, *hvernig takast muni að snúi burðinum við*, en hins vegar styður þó mart að því, að stundum veitir slíkt hægar, en stundum örðugar. Þannig má hægar koma sjer fyrir með að snúa burðinum við, þá er grindin er að öllu leyti rúmgóð, og legopið og hinn mjúki fæðíngarvegur er með öllu víkkaður út, en legvatnið er enn eigi runnið út, og þá er burðurinn eigi er fyrirferðarmikill og fæturnir eigi liggja mjög lángt frá legopinu. Þetta, er nú hefur sagt verið, kemur því allajafna til leiðar, að hægar veitir að snúa öðrum burðinum við, þá er konan á tvíbura, og

þess annars vegar gerist þörf. En örðugleikar verða allajafna á að snúa burðinum við, þá er grindin er þraung, og hríðirnar eru eigi búnar að koma því til leiðar, að legopið og hinn mjúki fæðíngarvegur er með öllu víkkaður út, en burðurinn er fyrirferðarmikill og fæturnir liggja því nær upp undir legbotninum, og mest vandkvæði verða á slíku, þegar legvatnið er laungu áður runnið út, því þá kiprast legið venjulega utan um burðinn.

192ur gr.

Á þessum stað þykir við eiga að skýra frá, *með hverjum hætti burðinum er almennast snúið við*, og til þess slíkt megi verða því ljósar, ímyndum vjer oss allri aðferðinni skipt í kafla, og skýrum vjer: 1. frá undirbúnínginum, 2. hvernig fara skal með höndina inn í legið upp að fótunum á burðinum, og 3. hvernig snúa skal burðinum við svo fæturna beri fyrst að í fæðíngunni og ná þeim síðar niður um leggaungin.

1. *Viðbúníngurinn.* Einka áríðandi er að kanna konuna um leggaungin og fara höndum um kviðinn að utanverðu, áður enn burðinum er snúið við, til þess að komast svo glögglega sem verða má eptir allri legu burðarins í leginu, og vera má, að yfirsetukonan verði með þessum hætti þess vísari, hvar fæturnir liggja og höfuðið, og eins til hverrar hliðar snýr í grindarholinu andlitshliðin eða hnakkahliðin á burðinum.

Þá er yfirsetukonan er búin að láta konuna hægja sjer til baks og til kviðar, skal hún flytja hana í hagkvæmt

rúm til að fæða í, en hins vegar má og búa um hana á borði nokkru, er stendur stöðugt, eins og sagt er hjer að framan, eða og má um hana búa yfir um þvert rúmið, en síður á samanbundnum stólum. Auk þeirra hluta, er yfirsetukonan þarf á að halda við hverja fæðíng, skal hún enn gjæta þess að hafa hjá sjer bönd til að snúa burðinum við með, og bezt er, að hún sje búin að hnýta lykkja eða kappmellu á þau.

Mikils er áríðandi að snúa burðinum við einmitt þá er tækur tími er til þess. Fyrir þá sök skal yfirsetukonan eigi hrapa að slíku um skör fram, ef annars vegar eigi þarf þegar hjálpar við og líf konunnar er í veði, og bezt fer, að legopið sje að minnsta kosti orðið svo víkkað út, að fara megi með höndina um það án tálmunar inn í legið; sje þess eigi gjætt, er mjög svo hætt við, að það skaddist; en þó er hins vegar eigi þess að dyljast, að vandkvæði verða og á að snúa burðinum við, þá er þess er gjætt of seint, því eptir að himnurnar rifna og legvatnið er runnið út kiprast legið fast utan um burðinn, og er þá auðsætt, að óhægt veitir að snúa honum við. En takist svo til, að himnurnar rifna venju fremur fyr á fæðíngunni, og líf konunnar er annars vegar í veði, t. a. m. þá er hún fær blóðlát, þá ber brýn nauðsyn til, að burðinum sje þegar náð í ljós, og hlýtur því yfirsetukonan að snúa burðinum við, þegar er legopið er farið að þenjast nokkuð út og það þolir nokkra teygju, svo hægt er að víkka það út með fíngrunum; en þó skal hún allajafna við hafa

hina mestu varúð, því hætt er við, að sprúngur eða rifur komi í barma þess.

Enn má því við bæta, að mikils er áríðandi, að yfirsetukonan snúi burðinum við með þeirri hendinni, er eðlilegast á við eptir legu burðarins. Þannig skal hún snúa burðinum við með vinstri hendinni, þegar fæturnir á honum snúa út að hægri hliðinni á konunni, en þá er þeir snúa út að vinstri hliðinni, skal við hafa til þess hægri höndina. Beri höfuðið fyrst að í fæðíngunni skal við hafa þá höndina, á hverri lófinn samsvarar andlitshliðinni á burðinum. En komist yfirsetukonan eigi með vissu eptir, hvernig burðurinn liggur, skal hún við hafa þá höndina til að snúa burðinum við með, sem henni er tömust. En þess ber að geta, að mikils er áríðandi, að yfirsetukonunni sjeu báðar hönd-urnar jafntamar til að snúa burðinum við með.

193ja gr.

2. *Hvernig fara skal með höndina um legopið upp að fótunum á burðinum.* Þá er yfirsetukonan er búin að bera olíu eða flot á alla höndina og handlegginn upp að olboga, skal hún fyrst kipra fíngurna saman, svo gómarnir liggi sem næst hver örðrum, og síðan fer hún með höndina inn í leggaungin, og hagar hún svo til, að með vísifíngrinum fer hún fyrst á milli blygðunarbarmanna og snýr hún honum svo upp á við í þá stefnuna, sem boginn undir blöðrubeininu liggur í, og heldur þessu fram þángað til hún er komin með

alla höndina inn í leggaungin. Að svo búnu snýr yfirsetukonan hendinni við, á þann hátt, að handarbakið veit niður að holdbrúnni, og síðan færir hún hana smátt og smátt leingra upp eptir leggaungunum upp að legopinu, og fylgir hún með lægðinni á spjaldinu.

Þá er legopið er með öllu orðið út þanið, skal yfirsetukonan þegar snúa hendinni nokkuð eitt við og fara með hana upp um það, en þess ber þó að gjæta eins og við hverja aðra hreifíng handarinnar, að konan eigi hafi hríðirnar meðan slík hreifíng stendur yfir, og eins skal hún varast að spreyngja himnurnar, ef þær eigi eru áður rifnaðar; því allajafna fer bezt að hlífast við að spreyngja þær, þángað til búið er að koma allri hendinni inn í legið, og jafnvel láta slíkt bíða, ef því annars vegar verður komið við, þángað til yfirsetukonan er komin með höndina í grend við fætur burðarins, og má hún að nokkru leyti finna það um himnurnar, enda þótt þær eigi sjeu rifnaðar. Takist þannig til, og yfirsetukonan kemst hjá því að spreyngja himnurnar, vinnur hún tvennt við það, það annað, að handleggurinn kemur því til leiðar, að legvatnið nær eigi að renna út, og veitir fyrir þá sök hægar að snúa burðinum við, og hins vegar getur henni varla mistekist að ná í fæturna á burðinum í því hún spreyngir þær, þegar þannig er með farið.

En þegar svo tekst til, að legvatnið er runnið út, áður enn tilraunin er gjörð um að snúa burðinum við, skal þó eingu síður fara með hinum sama hætti

með höndina inn í legið og halda á fram með hana fram hjá þeim parti burðarins, er næst liggur legopinu allt upp þángað, er fæturnir liggja, og höndin skal fylgja með andlitshliðinni á burðinum. Einna hægast veitir að komast upp að fótunum með þeim hætti, að ná fyrst þeirri mjöðminni, er ofar liggur, án þess þó að þreyngja að kviðnum eða naflastreingnum, en frá mjöðminni skal halda með lærinu upp að hnjenu, og skal þá yfirsetukonan stínga einum fíngrinum undir hnjesbótina, og reyna með þessum hætti til að beygja hnjeð saman og ná haldi utan um það. Hinn fóturinn liggur optast í grendinni, en þó skal yfirsetukonan við hafa alla varúð, svo hún eigi taki höndina eða handlegginn í staðinn fyrir fótinn.

Sjaldan fer svo, að nauðsyn beri til að snúa burðinum við, áður enn legopið er orðið nokkurnveginn út þanið, en þá verður fyrst að víkka það út með fíngrunum, og skal þannig með fara: fara skal með tvo, þrjá eða fleiri fíngurgóma, eptir því sem það er út þanið inn í legopið, og skal smátt og smátt víkka það út með þeim, og tekst slíkt bezt með því að taka fíngurna í sundur til skiptis og svo saman aptur, og mun þá hægt veita að síðustu að komast með alla fíngurna og síðar með höndina inn um það. En vjer tökum fram við yfirsetukonuna að við hafa alla varúð, því mjög svo er hætt við, að barmar legopsins skaddist, og hins vegar verður eigi sjeð fyrir, hver áhrif tilraun þessi um að víkka legopið út hefur, og er fyrir þá sök með öllu

auðsætt, að eigi skal grípa til þessara ráða, fyr enn í nauðirnar rekur, en bíða heldur þess, að legopið víkki út af sjálfu sjer.

Einkum skal yfirsetukonan varast að þreyngja að eða koma hastarlega við legið, þá er hún fer með höndina um það til að snúa burðinum við, því að öðrum kosti er hætt við, að legið rifni, og hleypur þá síðar drep í það, og er þá sem optast líf konunnar í veði. Sökum þessa viljum vjer taka yfirsetukonunni vara fyrir að ýta hastarlega til hliðar nokkrum parti burðarins, er verður fyrir henni, en hún skal heldur reyna til að liðka höndina hægt og hægt fram hjá honum; sökum þessa skal láta höndina liggja kyrra meðan hríðirnar standa yfir, og skal leggja hana flata utan á burðinn, þángað til hríðinni ljettir; eins skal og allajafna halda fíngrunum saman og höndinni upp að líkama burðarins á leiðinni upp að fótunum, svo hún komi sem minnst við legið að innanverðu sem verða má.

194da gr.

3. *Hvernig snúa skal burðinum við eða koma því til leiðar, að fæturna beri fyrst að í fæðíngunni.* Þegar yfirsetukonan er komin með höndina upp að fótunum á burðinum, fer bezt, að hún taki utan um þá báða í senn, með þeim hætti, að lángataung liggur milli öklanna, en hinum fíngrunum heldur hún utan um mjóuleggina; togar hun þá síðan fæturna að sjer fram hjá þeirri hliðinni á burðinum, er snýr fram í grindarholinu ofan í legopið og svo þaðan niður eptir leggaung-

unum, og heldur hún þannig áfram, þángað til sitjandann ber að í hið efra op grindarinnar, og sýnir slíkt, að þá hefur tekizt að snúa burðinum við með öllu.

Veiti yfirsetukonunni óhægt að ná utan um nema annan fótinn, hlýtur hún að láta sjer slíkt lynda, og skal hún eingu síður reyna til að snúa burðinum við með því að toga hann einan að sjer, og optast má slíkt takast. En heppnist það eigi og fóturinn situr fastur fyrir, og burðurinn heldur með öllu hinni fyrri legu sinni, en opt er hætt við að þannig fari þá er annars vegar veitir örðugt að snúa burðinum við, þá skal yfirsetukonan eptir reglum, sem hægt er að sýna en örðugt veitir að skýra frá, smeygja kappmellu um þann fótinn, er hún er búin að ná haldi á, og að því búnu skal hún fara með höndina inn í legið innanlærs með þessum fæti og reyna til að ná hinum fætinum og toga hann að sjer. Að svo búna skal hún toga til skiptis í fæturna, þángað til hún er búin að ná þeim báðum út um hina ytri fæðíngarparta; skal þá taka kappmelluna af fætinum, og er þá búið að snúa burðinum við.

Ráðandi er til að styðja með þeirri hendinni, er laus er, utan á kvið konunnar meðan verið er að snúa burðinum við og fótunum er komið niður í leggaungin, því þá þannig er með farið, veitir slíkt miklu hægar. En þurfi yfirsetukonan á báðum höndunum að halda, skal hún láta aðstoðarmann sinn takast þetta starf á hendur, en alla varúð skal við hafa.

195ta gr.

Þegar tekizt hefur með þessum hætti að snúa burðinum við, og hann liggur nú á leingri veginn og fæturnir eru komnir niður í leggaungin, er reyndar ekkert, sem tálmar því, að náttúran ein megi gjöra enda á fæðíngunni, eins og þá hún verður með eðlilegum hætti. En bæði eru hríðirnar opt magnlitlar þá fæðíngunni er hjer komið, og opt má vera, að brýn nauðsyn beri til, að þegar sje gjörður endir á fæðíngunni, því að öðrum kosti er konunni opt hætta búin, og fyrir þá sök hlýtur yfirsetukonan opt að ná burðinum í ljós þegar búið er að snúa honum við, en slíkt verður með þeim hætti, sem sagt er, þá er vjer skýrðum frá fótafæðíngunni.

196ta gr.

Á þessum stað þykir við eiga að skýra frá *reglum nokkrum, er fara skal eptir, þá mjög örðugt veitir að snúa burðinum við.* Yfirsetukonan getur með æfing numið allar þær reglur, er við þurfa, í hvert skipti sem snúa verður burðinum við, en slíkt fer eptir legu hans, og verður hún með ýmsum hætti; fyrir þá sök þykir oss eigi hlíða að fara fleirum orðum um slíkt á þessum stað, en hins vegar þykir við eiga að skýra frá einstöku reglum, er fara skal eptir, þá er mjög örðugt veitir að snúa burðinum við.

Eigi ber sjaldan við, að *handleggurinn kemst um legopið* niður *í* leggaungin og jafnvel stundum út fyrir

hina ytri fæðíngarparta, þegar herðarnar eða öxlina ber fyrst að í fæðíngunni. Þá er fæðíngin og lega burðarins verður með þessum hætti, er hún að því leyti örðugri, enn hver önnur fæðíng, að optast spreyngir handleggurinn himnurnar, fyr enn venja er til að þær rifni, þá er þannig tekst til, og rennur þá legvatnið út, en legið kiprast fast utan um burðinn. Af slíku leiðir á hinn bóginn, að hætt er við, að herðarnar verði fastar í grindarholinu ef hjálpinni eigi verður komið við í tækan tíma, og hins vegar má búast við, að legopið kiprist saman um handlegginn, og bólgnar hann þá eigi all-lítið, en af slíku leiðir, að mjög óhægt veitir að snúa burðinum síðar við. Þess ber að geta, að eigi kemur að neinu haldi að reyna til að ýta handleggnum upp í legið þá er fæðíngin verður með þessum hætti, og á hinn bóginn má það hljótast af slíku, að legið skaddist eða rifni. Fyrir þá sök er allajafna ráðlegast að snúa burðinum við þegar er legopið þolir teygjuna, og hægt er að víkka það út með hendinni. Snúa skal burðinum við, þegar þannig er ástatt, með hinum sama hætti, sem sagt er hjer að framan, og fara skal upp með lófahliðinni á handlegg burðarins með höndina upp í legið. Opt má vera, að bezt fari að smeygja kappmellu um þá höndina á burðinum, er komin er niður í leggaungin, því síðar veitir með þessum hætti hægar að ná bolnum og handleggjunum á burðinum í ljós. En á hinn bóginn tökum vjer það upp aptur, að optast ber nauðsyn til,

24da mynd.

að læknir sje sóktur þá er fæðíngin verður með þessum hætti, líkt og þá er hvern annan vanda ber að höndum.

197da gr.

Þá er þarf að snúið burðinum við og höfuðið eða herðarnar hafa borið fyrst að í fæðíngunni, má opt vera, að svo takist til, að eigi verði höfðinu eða herðunum náð úr stað, enda þótt búið sje að ná fótunum niður í leggaungin, og mistekst þannig með öllu að snúa burðinum við. En þá er þannig fer, mun bezt fara að smeygja kappmellu um báða fæturna og toga með þessum

hætti til skiptis í þá, og tekst optast svo heppilega til, að burðinum verður snúið við. En sje þess eigi kostur, skal yfirsetukonan taka með annari hendinni í endana á báðum kappmellunum, og um leið og hún togar hægt og hægt fæturna að sjer með þessum hætti, skal hún með tveim eða þrem fingrum hinnar handarinnar reyna til að lypta höfðinu eða herðunum nokkuð eitt frá grindarbarminum, og veitir með þessum hætti opt miklu hægar að snúa burðinum við.

198da gr.

Stundum verður yfirsetukonan þess vör meðan hún er að snúa burðinum við, *að fæturnir á honum liggja fast upp við þá hliðina á leginu, sem veit fram í grindarholinu*, en sökum þessa veitir henni örðugt að ná utan um þá, og stundum sökum þess, að legið kiprast fast saman utan um burðinn, en vera má, að ráða megi bót á slíku að mestu eða öllu leyti með því að láta konuna halla sjer nokkuð eitt út á aðrahvora hliðina, og mun yfirsetukonunni opt takast að ná í fæturna á burðinum með þessum hætti, en styðja skal hún með hinni hendinni utan á kvið konunnar.

199da gr.

Að lokum má geta þess að vera má, að yfirsetukonan komi of seint til konunnar, svo *burðinum eigi verður snúið við í tækan tíma*, en allt legvatnið er runnið út, og legið kiprað fast saman utan

um burðinn, en hann er kominn niður í hið efra op grindarinnar og situr þar fastur að mestu eða öllu leyti, og legopið er opt fast kiprað saman. Þegar þannig er ástatt skal aldrei reyna til að snúa burðinum við, fyr enn kiprínguriun líður úr leginu og legopinu, og má opt eyða honum með ráðum, er við eiga. Í því skyni er ráðandi til að taka konunni blóð, þá er hún er blóðrík og eigi mjög máttfarin; núa skal allan kviðinn utan með volgri olíu eða „kamfóruolíu", og skal láta renna inn í leggaungin volga olíu um spröituna, og setja konunni stólpípu og hafa í henni seyði af „kamillutegrasi". En takist eigi með þessum hætti að eyða kipríngnum úr legopinu, viljum vjer ráða yfirsetukonunni til að láta standa við svo búið þángað til lækninn kemur, en reyna eigi til að snúa burðinum við, því opt má vera, að konunni sje af slíku lífshætta búin.

ÞRIÐJI KAPÍTULI

skýrir frá, þá er burðatalan er óeðlileg
eða
frá tvíbura- og þríbura-fæðíng.

200sta gr.

Áður höfum vjer sagt, að eigi verður með vissu komist eptir, hvort konan muni gánga með tvíbura, fyr

enn í fæðíngunni sjálfri, og er sagt frá slíku um leið og vjer skýrðum frá einkennum þeim, er vera má að lýsi því, að konan gángi með tvíbura.

Þá er konan geingur með tvíbura, ber fæðínguna nokkuð fyr að, enn venja er til, en þá má fyrst gánga úr skugga um, að svo sje, þegar annað barnið er komið í ljós. Optast er þá barnið heldur fyrirferðarlítið og veikbyggt í samanburði við kviðarþykkt konunnar og eptir því, hve fæðíngin verður annars vegar lángvin; sje þá kviðurinn kannaður, verður yfirsetukonan þess vör, að legið er fyrirferðarmikið og að nokkru leyti út þanið, og er það að nokkru leyti hart viðkomu og búngur hjer og hvar út úr því, og opt má finna til nokkurra parta af burðinum; um leggaungin má og kanna konuna, og verður yfirsetukonan áskynja um, að himnur að nýju bera ofan í legopið, og nokkurn part af burðinum ber þá og niður í hið efra op grindarinnar.

201sta gr.

Lega burðarins verður með ýmsum hætti þegar konan geingur með tvíbura. Optast ber höfuðið fyrst að í fæðíngunni á þeim burðinum, er fyr kemur í ljós, en á hinum ber fyrst optast að sitjandann eða fæturna, eins og sýnt er á mynd þeirri, er hjer stendur. En opt ber við, að fæturna ber fyrst að á þeim burðinum, er kemur fyr í ljós, en höfuðið á hinum burðinum, og stundum ber höfuðið fyrst að í fæðíngunni á þeim báðum. Sjaldan ber við, að annar burðurinn liggi

25ta mynd.

á ská eða um þvert, og sjaldnast tekst svo til, að þeir liggi báðir öfugir með einhverjum hætti.

202ur gr.

Sá hinn fyrri burður, er ber að í fæðíngunni, kemur í ljós með hinum sama hætti, sem þá er burðurinn er einúngis einn, en þó má vera, að nokkuð leingur standi á fæðíngunni, enn venjulegt er, sökum þess, að legið er mjög svo út þanið, en samdrættirnir í því verða þessvegna linari og hríðirnar eigi jafnákafar, og þær eiga að sjer.

Hinn burðurinn kemur allajafna nokkru seinna í ljós, og stundum verður hálf, en stundum fleiri stundir á milli fæðínganna; en sökum þess, að fæðíngarvegurinn er allur orðinn víkkaður út af fyrra burðinum, kemur og hinn síðari í ljós nokkru fyr, enn almennast verður, ef hann annars vegar eigi liggur öfugur í leginu.

Að lokum koma og í ljós fylgjurnar og loða þær saman, en á milli þeirra skilur himna nokkur, sem glöggt má sjá, en himnurnar eru tvennar, og fylgir hvorum um sig legkaka og naflastreingur. Hvor burðurinn liggur í sínu eggi, og almennast er, að æðahimnurnar og vatnshimnurnar sjeu tvennar, en sjaldnar verða legkökurnar að greindar með öllu, því optast eru þær áfastar hvor við aðra út í börmunum, og stundum verður slíkt með öllu umhverfis þær, og lýtur þá svo út sem legkakan sje ein, en tveir naflastreingir gánga út úr henni. Enda þótt að legkökurnar loði fast saman hvor við aðra, ber þó sjaldan við, að æðar liggi á milli þeirra eða gángi úr annari í hina, og er fyrir þá sök einginn blóðssamgángur millum þeirra. En reynslan hefur þó á hinn bóginn sýnt, að stökusinnum liggja æðar úr annari legkökunni yfir í hina. Aldregi verður reyndar í fæðíngunni sjálfri komist eptir slíku, en fyrir þá sök að vera má, að blóðssamgángur sje milli legkakanna, er það skylda yfirsetukonunnar að binda þegar fyrir þann endann á naflastreing hins fyrra burðar, er kemur í ljós, það er að skilja á þeim spottanum er áfastur er við legkökuna, og er þá með þessum hætti sjeð svo fyrir, að eigi blæði

hinum síðara burði til ólífis um þenna naflastreinginn, sem annars vegar má verða, þá er blóðið hefur rás millum legkakanna.

203ja gr.

Að öðru leyti er hjálpin í fæðíngunni, þá er konan á tvíbura eigi í neinu sjer í lagi frá brugðin hjálpinni við hverja fæðíng, þá er allt fer eðlilega.

En yfirsetukonan skal þó einkum gjæta þess, er hjer segir, þá er fæðíngin verður með þessum hætti, og þegar er hið fyrra barn er komið í ljós, skal hún með gjætni láta konuna skilja á sjer, að enn sje eitt barn eptir, því að öðrum kosti má vera, að konan síðar verði hrædd og skelkuð, og hins vegar skal yfirsetukonan ráða konunni frá að reyna til að flýta fæðíngu hins barnsins, en bíða heldur þess, að legið af sjálfu sjer megi kiprast eðlilega saman, fyrir þá sök, að því meir sem legið hefur víkkað út, þess meir er og áríðandi, að burðinum eigi skjóti snögglega út úr því, fyr enn hinir eðlilegu samdrættir eru komnir í það að nýju, því að öðrum kosti er hætt við, að konan fái blóðlát og að fylgjan komi fyrst síðar og með íllan leik í ljós.

Liggi hinn síðari burður á leingri veginn í leginu, hvort heldur sem svo ber fyrst að höfuðið eða hinn neðra hluta líkamans, sitjandann, hnjen eða fæturna, mun bezt fara að eiga eigi hlut að, en láta fæðínguna ráða sjer sjálfa, enda þótt nokkuð lángt sje þess að bíða, að hríðirnar sýni áhrif sín á hana. Ein-

úngis þá er hríðirnar alls ekki sýna sig eptir nokkurra stunda bið, en óþol kemur á hinn bóginn að konunni, eða ljós merki þess lýsa sjer, að hún sje sjúk með einhverjum hætti, og hún t. a. m. missir mikið blóð, skal eigi leingur skjóta því á frest að ná burðinum í ljós og snúa honum þegar við, eða ná honum með þeim hætti, sem sagt er, þá er fæturna ber fyrst að. Enda þótt að yfirsetukonan verði áskynja um, að burðurinn liggi með einhverjum hætti skakkur eða öfugur, svo auðsætt er, að hún hljóti að snúa honum við, skal eigi ráðast í slíkt, fyr enn hríðirnar koma að nýju að konunni, ef hins vegar eigi ber brýn nauðsyn til, að til þeirra ráða sje tekið, t. a. m. þegar er konan missir mikið blóð.

Hina mestu varkárni skal við hafa þá er að því líður, að fylgjan kemur í ljós, því að öðrum kosti má opt vera, að hið mesta tjón hljótist af framhleypni og óaðgjætni. Fyrir þá sök viljum vjer ráða yfirsetukonunni til, þá er annars vegar eingin merki þess lýsa sjer, að konan missi mikið blóð, að eiga alls ekki hlut að, en láta náttúruna eina ráða, þángað til fylgjan er komin ofan í leggaungin. En þá svo er komið, skal yfirsetukonan með venjulegum hætti taka með höndunum sinni í hvorn naflastreinginn, og með því að toga til skiptis í þá, mun henni takast að ná legkökunum og himnunum niður um leggaungin og út um hina ytri fæðíngarparta. En standi svo á, enda þótt konunni líði að öllu leyti vel, að eingin merki þess lýsi sjer eptir þrjár eða

fjórar stundir, að fylgjan muni þá og þegar koma í ljós, skal yfirsetukonan með öllu fara að, eins og sagt mun verða í næsta kapítula hjer á eptir, og er þar skýrt frá, hvernig með skal fara, þá er örðugt veitir að ná fylgjunni í ljós.

Þegar yfirsetukonan kemst að því, að enn er hinn þriðji burður eptir í leginu, þá er hún kannar konuna um leggaungin og fer höndum um kvið hennar að utanverðu eptir að annað barnið er komið í ljós, skal hún fara að öllu með hinum sama hætti, eins og sagt er um fæðíng tvíburans. En þess ber að geta, að sjaldan ber við, að konan eigi þríbura.

C. Þá er fæðíngin verður óeðlileg sökum þess, að missmíði nokkur eru á pörtum eggsins.

204da gr.

Vera má að nokkrir partar af egginu hafi skaðvæn áhrif á fæðínguna eins fyrst sem síðast, og tálmi henni að miklu leyti, ef annars vegar nokkrir gallar og missmíði eru á þeim, en þeir eru: *himnurnar*, *legvatnið* *naflastreingurinn* og *legkakan*.

FYRSTI KAPÍTULI

um missmíði og galla á himnum eggsins.

205ta gr.

Vera má að himnurnar sjeu annaðhvort of þunnar og stökkar í sjer, eða of þykkvar og seigar.

Ef himnurnar eru **of þunnar,** er mjög hætt við, að þær rifni of fljótt, annaðhvort þegar í byrjun fæðíngarinnar, eða stundum áður enn hún er byrjuð, og víkkar, þá svo fer, legopið mjög seint út, og öll fæðíngin verður úr því miklu lángvinnari og þjáníngarmeiri, enn venjulegt er þá er himnurnar rifna á tækum tíma. Þá er þannig tekst til, má yfirsetukonan gjöra það eitt að, að hvetja konuna til að liggja hræríngarlausa í rúminu eptir að himnurnar eru rifnaður, og skal hún eigi reyna til að herða á eptir fæðíngunni meðan á hríðunum stendur, heldur skal hún bíða þess, að legopið víkki út af sjálfu sjer og höfuðið komist niður í grindarholið.

206ta gr.

En ef himnurnar eru **of þykkar** og **of seigar,** rifna þær eigi í tækan tíma í fæðíngunni, þegar legopið er með öllu víkkað út, og opt ber við, að þær komast órifnaðar niður í leggaungin og stundum út um hina ytri fæðíngarparta, og tálmar slíkt eða seinnkar fæðíngunni. Sjaldan ber við, að höfðinu á burðinum skjóti út og himnurnar liggi utan um það órifnaðar, en þá svo tekst til, segja menn að barnið sje fætt í sigurkufli,

og höfðu menn fyr á tímum þá trú á slíku að barnið mundi verða óskabarn lukkunnar. Mjög sjaldan fer svo, að legkakan losni við legið þá er fæðíngin verður með þessum hætti, en takist svo til, fær konan hættulegt blóðlát.

Hjálpin, er yfirsetukonan má veita konunni, er í því einu fólgin að fara með vísifínguriun upp að himnunum meðan ein hríðin stendur yfir og spreyngja eða reka gat á þær með honum. En meir er áríðandi, að yfirsetukonan eigi spreyngi himnurnar þá er þær eigi valda því, að fæðíngin verður mjög svo lángvin, og ber stundum allt annað til þess, að svo fer. Fyrir þá sök viljum vjer ráða yfirsetukonunni frá að spreyngja himnurnar, fyr enn legopið er með öllu orðið víkkað út, og himnurnar eru komnar lángt niður í leggaungin; þess ber og að geta, að áður skal hún og með vissu komast eptir, hvort burðurinn liggur eðlilega, því verði hún þess vísari, að hann liggi skakkt eða öfugt, má opt vera, að tjón hljótist af, ef hún spreyngir himnurnar, og allajafna veitir þá síðar örðugar að snúa burðinum við, ef þess gjörist þörf.

Sjeu himnurnar svo seigar í sjer, að yfirsetukonan eigi getur rekið gat á þær með fíngrunum, skal hún reyna til að rífa gat á þær með nöglinni eða klípa þær eða snúa í sundur með vísifíngrinum og þumalfíngrinum, og halda því fram þángað til gat kemur á þær.

ANNAR KAPÍTULI
um galla á legvatninu.

207da gr.

Að því leyti má legvatnið tálma fæðíngunni, ef það annaðhvort er of lítið, eða of mikið.

Sje legvatnið **of mikið**, er allur kviður konunnar síðast á meðgaungutímanum venju fremur út þaninn, en þó jafnt á alla vegu eptir tiltölu, og er henni fyrir þá sök mjög þúngt allri á þessum kafla meðgaungutímans. Í fæðíngunni nemur höfuðið staðar lángt uppi í leginu og kemst alls ekki niður í grindarholið, og veitir sökum þess opt örðugt að komast með vissu eptir, hvernig burðurinn liggur, og það því heldur sem legvatnið er of mikið innan í himnunum, er þenur þær venju fremur út. Hríðirnar eru magnlitlar sökum þess, að legið er venju fremur út þanið, og koma þá síður samdrættirnir í það, og þannig verður allur hinn fyrri kafli fæðíngarinnar mjög svo lángvinnur. Á hinn bóginn er og hætt við, að nokkrir smápartar af burðinum, t. a. m. handleggurinn, komist fram fyrir höfuð burðarins þá er legvatnið rennur snögglega allt út, meðan konan stendur á fótum, og hins vegar má og máttleysi í leginu, er leiðir af slíku, valda því, að fylgjan komi fyrst seint og síðar í ljós, og vera má, að konunni sje nokkur hætta búin.

Að öðru leyti þarf eigi hjálpar við, þá er fæðíngin verður með þessum hætti, fremur enn við hverja fæðíng,

en þó skal yfirsetukonan allajafna gjæta þess að láta konuna liggja í rúminu þángað til himnurnar eru rifnaðar, svo slíkt eigi beri að meðan hún stendur á fótum, því vera má, að tjón hljótist af slíku. Sjeu, himnurnar venju fremur seigar í sjer og þær rifni seinna sökum þess, mun bezt fara, að yfirsetukonan eigi láti líða á laungu, áður enn hún spreyngir þær.

208da gr.

Síður hefur það nokkur talsverð áhrif á fæðínguna, þó legvatnið sje **of lítið** fyrir framan höfuð burðarins innan í himnunum, og þær liggi því nær fast upp að höfðinu þegar hlje verður á hríðunum, eða þenjist lítið eitt út fram undan því meðan hríðirnar standa yfir. Þó má vera, að slíkt hafi þau áhrif á fæðínguna, að legopið víkkar seinna út, og með þessum hætti verður hinn fyrri kafli fæðíngarinnar nokkru lángvinnari, enn venjulegt er; en eingin hætta er konunni búin af slíku, og hins vegar verður heldur ekkert við því gjört.

ÞRIDJI KAPÍTULI

um missmíði á naflastreingnum.

209da gr.

Annaðhvort er naflastreingurinn of lángur eða of stuttur, og hins vegar má og vera, að hann slitni eða

detti út meðan á fæðíngunni stendur, en allajafna hefur hann skaðvæn áhrif á fæðínguna og tálmar henni þá þannig er ástatt.

1. Þá er naflastreingurinn er **of lángur**, hefur hann einúngis þau áhrif á fæðínguna og tálmar henni, að hætt er við, að hann flækist um einhverrn part burðarins eða detti út meðan fæðíngin stendur yfir.

2. Vera má, að naflastreingurinn sje **of stuttur** gjörður af höndum náttúrunnar, en sjaldan ber við, að af slíku hljótist vandi eða hætta í fæðíngunni. Optar verður hann of stuttur með þeim hætti, að nokkur partur hans flækist utan um burðinn, og stundum ber við, að naflastreingurinn verður þannig of stuttur sökum flækjanna, enda þótt hann í fyrstu sje of lángur. Þannig flækist naflastreingurinn utan um ýmsa parta burðarins, en optast þó utan um hálsinn, og verður flækjan opt þreföld eða fjórföld um hann.

210da gr.

Fyr á tímum þótti konunni allajafna mikil hætta búin í fæðíngunni þá er *naflastreingurinn er of stuttur*, og reyndar er þess eigi að dyljast, að hætt er við, að fæðíngin standi við í stað þá hann er mjög stuttur, eða og hins vegar að hann slitni í sundur og legkakan rifni frá leginu, og stundum má vera, að slíkt leiði til þess, að konan fái legsig. En þó ber þess að geta, að einka sjaldan ber slíkt við, og höfum vjer reynsluna fyrir oss um það, og eins er allajafna nokkur bót, að

naflastreingurinn þolir nokkra teygju. Mjög sjaldan er og burðinum nokkur hætta búin, þó naflastreingurinn liggi í flækjum um hálsinn á honum; en hins vegar má þó vera, að tjón hljótist af slíku, þá er flækjan liggur fast um hálsinn, einkum vegna þess, að hætt er við, að blóðið eigi nái að halda hinni eðlilegu rás sinni um hann, en síður er hætt við, að burðurinn kyrkist.

Eigi er hægt með vissu að komast eptir í fæðíngunni, hvort naflastreingurinn er of stuttur, og öll einkenni þess, er til hafa verið týnd, eru óáreiðanleg og efasöm, en þau eru þessi: konan finnar til sárs stíngjar upp í legbotninum meðan hríðirnar standa yfir, og stundum missir hún nokkurt blóð undir lok hverrar hríðar, og höfuðið dregst upp eptir aptur þá er hríðinni hættir. Almennast má fyrst komast eptir, að naflastreingurinn sje of stuttur, þá er höfuðið er komið í ljós, en hann liggur í flækju um hálsinn á burðinum, og hins vegar eru og líkur til að svo sje, þá er yfirsetukonan verður þess vör, að eins er sem eitthvað tálmi því, að öllum bolnum á burðinum skjóti út eptir að nokkur hluti hans er kominn í ljós.

Áður er skýrt frá (í 91stu greininni), hvernig yfirsetukonan skal með fara, þá er naflastreingurinn er flæktur um hálsinn á burðinum. En verði hún þess vísari, að naflastreingurinn tálmi því, að bolnum á burðinum eigi skýtur út, skal hún þegar klippa hann í sundur og binda um hann þegar hún er búin að ná bolnum út um hina ytri fæðíngarparta.

211ta gr.

Á þessum stað þykir við eiga að skýra frá, hver áhrif vera má að naflastreingurinn hafi á fæðínguna, þá er hann er of stuttur, og teljum vjer þá,

3. að vera má, að hann **slitni í sundur,** og stundum tekst þannig til, enda þótt naflastreingurinn eigi sje mjög stuttur, þá er fæðínguna ber snögglega að meðan konan stendur á fótum.

Hversu stuttur sem naflastreingurinn er, mun hann þó varla slitna í sundur, fyr enn höfuðið er komið í ljós, eða um leið og bolnum skýtur út, og er það til marks um, að svo fer, að þá tekur að blæða úr honum. Þegar er yfirsetukonan verður vör við slíkt, skal hún ná bolnum á burðinum í ljós, og blóðrásina skal stöðva með því að taka með fíngrunum fyrir endann og halda svo fyrir, þángið til búið er að binda um naflastreinginn. Þá er svo ílla tekst til, að naflastreingurinn hefur slitnað svo nærri kvið burðarins, að eigi er hægt að binda um hann, er mjög svo hætt við, að barninu blæði til ólífis, og skal því leita til læknis svo fljótt sem verða má. Í 121^stu greininni er sagt, með hverjum hætti yfirsetukonan skal reyna til að stöðva blóðrásina þángað til læknirinn kemur.

212ta gr.

4. Stundum ber við, að naflastreinginn **ber að í fæðíngunni** með höfðinu, eða með öðrum parti burðarins, er fyrst ber að í fæðíngunni, og er þá

burðinum allajafna lífshætta búin, en slíkt tálmar þó eigi með nokkrum hætti fæðíngunni. En líf burðarins er í veði sökum þess, að opt ber við, að naflastreingurinn kreystist saman, og þá stöðvast blóðrásin um hann, og deyr burðurinn opt þegar samstundis.

Vera má, að naflastreingurinn komist ofan í leggaungin eða út um hina ytri fæðíngarparta hvern helzt part af burðinum sem svo ber fyrst að í fæðíngunni, eða með öðrum orðum, hvort heldur sem burðurinn liggur á leingri veginn, eða um þvert og á ská. En þá er lega burðarins verður með þessum hætti, skal allajafna snúa honum við, en á þessum stað viljum vjer einúngis ímynda oss, að burðurinn liggi á leingri veginn og að naflastreinginn beri fyrst að í fæðíngunni með höfðinu eða sitjandanum og fótunum, en undir slíku er öll meðferðin komin.

213da gr.

Líkur eru til, að naflastreingurinn komist ofan í leggaungin eða út um hina ytri fæðíngarparta, þá er hann er of lángur, eða ef legvatnið er of mikið, og einkum ef himnurnar þá rifna meðan konan er standandi; líkt fer og, þá er leghálsinn eigi kiprast nógu fast utan um höfuðið á burðinum þegar það ber fyrst að í fæðíngunni, eða og þá er höfuðið ber skakkt eða öfugt að í hið efra op grindarinnar sökum missmíða á grindinni eða skekkju á leginu, og þá er burðurinn liggur skakkur eða öfugur, kemst naflastreingurinn opt

af þessum orsökum einum niður í leggaungin eða út um hina ytri fæðíngarparta.

214da gr.

Hægt er að komast eptir ólaginu á naflastreingnum þegar legvatnið er runnið út, og verður þá fyrir yfirsetukonunni naflastreingsflækjan í leggaungunum, er komist hefur niður um legopið. En áður enn himnurnar rifna, og meðan naflastreingurinn flýtur í legvatninu, veitir opt örðugt að komast eptir legu hans, því vera má, að yfirsetukonan villist á honum og öðrum smápörtum af burðinum, t. a. m. fíngrunum, en hann hleypur undan þegar hún þrístir utan á himnurnar; sökum þessa er yfirsetukonunni áríðandi að reyna til að komast eptir, hvort hún eigi finnur til blóðstraumsins um naflastreingsæðarnar, og er slíkt glöggt einkenni þess, að hún finni til naflastreingsins. Enda þótt himnurnar sjeu rifnaðar, veitir eingu að síður örðugt, og stundum er þess alls einginn kostur, að finna þó lítil flækja af naflastreingnum liggi einhverstaðar fyrir aptan höfuð burðarins, og eigi verður geingið úr skugga um, að svo sje, fyr enn hún er komin með höfðinu leingra niður í grindarholið.

215da gr.

Hvað því við víkur, hver lok opt verða á fæðíngunni, höfum vjer hjer á undan sagt, að allajafna er burðinum hætta búin, þá er fæðíngin verður með þessum hætti, og reynslan hefur sýnt, að mörg börn hafa dáið

með þessum hætti, enda þótt allra bragða hafi verið leitað. Þó er hættan eigi alltjend jafnmikil, og stundum eru allar líkur til, að lífi burðarins verði bjargað. Þannig er síður hætt við, að um of þreyngi að naflastreingnum, áður enn legvatnið er runnið út, og fyrir þá sök er það mjög svo áríðandi að sjá svo um með öllum hætti, að himnurnar rifni svo seint sem verða má. Síður er og hætt við, að naflastreingurinn kreystist saman eða merjist, þá er hann dettur aptur í grindarholið í þá áttina, sem annaðhvort hinna íbjúgu vika grindarinnar liggja, en fremur er hætt við, að svo takist til, þá er hann dettur út til hliða eða fram í grindarholið. En hitt er víst, að allt er undir því komið, að fljótur endir verði á fæðíngunni eptir að legvatnið er runnið út. Rifni himnurnar fyrst seint á fæðíngunni, þegar legopið er orðið með öllu út víkkað og eins hinn mjúki fæðíngarvegur, en slíkt verður allajafna á konum, sem áður hafa átt barn, og hríðirnar eru ákafar, þá mun náttúran ein á skammri stund gjöra enda á fæðíngunni án þess barnið bíði nokkurt tjón. En rifni himnurnar snemma á fæðíngunni, eða fæðíngin verður lángvin af einhverjum öðrum orsökum, er allt undir því komið að ná burðinum í ljós í tækan tíma, annaðhvort með taunginni, eða eins og sagt er, þá er sitjandann eða fæturna bera fyrst að, en mjög sjaldan skal snúa burðinum við þá þannig er ástatt.

216da gr.

Af því, er þegar hefur sagt verið, má reyndar öllum

ljóst verða, hvernig með skal fara, þá er fæðíngin verður með þessum hætti, en þó viljum vjer skýra nokkru nákvæmar frá slíku á þessum stað.

a. Ráðandi er til, að yfirsetukonan láti þegar sækja lækni, ef hann annars vegar eigi er of lángt burtu, þá er hún kemst að því, að naflastreinginn muni bera fyrst að í fæðíngunni, því aldrei má hún vita fyrir á hverri stund hans aðstoðar muni við þurfa.

b. Þángað til læknirinn kemur, skal yfirsetukonan það eitt að gera að reyna til með öllum hætti að tálma því, að himnurnar rifni, og í því skyni skal hún láta konuna liggja í rúminu án þess að hreifa sig um skör fram, og hins vegar ráða henni frá að reyna á sig meðan hríðirnar standa yfir, og með mestu varúð skal hún ransaka konuna um leggaungin.

c. Þá er himnurnar eru rifnaðar og naflastreingurinn liggur rjett fyrir innan legopið, skal yfirsetukonan allajafna gjæta þess vandlega, þegar hún ransakar konuna, að naflastreingurinn eigi af hennar völdum komist niður í leggaungin. En sje hann þegar kominn niður í leggaungin eptir að himnurnar eru rifnaðar, skal hún reyna til með tveim fíngrum að ýta honum leingra upp eptir grindarholinu aptur fyrir höfuð burðarins, og halda svo þar við, og vera má, að hinum næstu hríðum takist að koma höfðinu fram fyrir hann; — tilraun þessi heppnast stundum í annað eða þriðja skipti, en sjaldnar þegar í byrjuninni. En takist eigi svo heppilega til, en naflastreingurinn færist óðum leingra niður eptir fram

undan höfðinu, hlýtur yfirsetukonan að láta sjer það eitt lynda að halda flækjunni inni í leggaungunum, og í því skyni skal hún láta njarðarvött, er hún hefur vætt upp úr volgri olíu, liggja fyrir innan blygðunarbarmana, og bíða svo læknis, ef hins vegar hríðirnar eigi koma stundum höfðinu fyr í ljós, eða yfirsetukonan verður þess vísari, að blóðstraumurinn rjenar óðum um naflastreinginn, því þá mun opt ráðlegt, að hún þegar sjálf snúi burðinum við, ef legopið annars vegar er orðið með öllu víkkað út og höfuðið er enn lángt uppi í grindarholinu svo hægt er að ýta því til og frá.

d. En þá er sitjandann eða fæturna ber fyrst að í fæðíngunni og þannig er ástatt, að legopið er orðið með öllu víkkað út, mun bezt fara, að yfirsetukonan þegar nái burðinum í ljós með þeim hætti, sem sagt er, þá er skýrt var frá sitjandafæðíng og fótafæðíng, ef hún annars vegar kemst að því, að blóðstraumurinn rjenar um naflastreinginn.

e. Allt það, er hjer hefur sagt verið, miðar einúngis til þess að bjarga lífi burðarins, en hins vegar er sjálfsagt, að eingu skiptir þó naflastreinginn beri fyrst að, ef burðurinn er dauður, og má slíkt ráða af því, að naflastreingurinn er kaldur viðkomu, og eigi finnst til blóðstraumsins um æðarnar, en þá svo stendur á skal fara með fæðínguna að öllu leyti, sem naflastreinginn eigi bæri fyrst að, enda þótt hann sje kominn út um hina ytri fæðíngarparta.

FJÓRÐI KAPÍTULI
um missmíði á legkökunni.

217da gr.

Vera má að legkakan tálmi með ýmsum hætti fæðíngunni eða hafi skaðvæn áhrif á hana, sumpart að því leyti, að hún liggur með einhverjum hætti óeðlilega í leginu, sumpart að þvi leyti, að stundum losnar of fljótt um hana í fæðíngunni, og stundum veitir örðugt að ná henni lausri eða út um hina ytri fæðíngarparta um lok fæðíngarinnar.

I. *Hjer segir, með hverjum hætti legkakan liggur óeðlilega í leginu.*

218da gr.

Legkakan liggur óeðlilega í leginu, þá er hún er áföst við hinn neðri hluta legsins, í stað þess að hún á að liggja ofarlega á leginu þá er allt fer eðlilega, og stundum liggur hún um sjálft legopið og leghálsinn. Stundum ber við, að legkakan liggur með öllu fyrir legopinu og lokar því, en stundum lokar hún eingis nokkurn part af legopinu, en hinn hluti hennar liggur upp um leghálsinn.

219da gr.

Merki þau, er lýsa því, að legkan liggi fyrir legopinu eða um leghálsinn, eru þessi: þá er legkakan liggur

um nokkurn part af leghálsinum, lýsir slíkt sjer allajafna með þeim hætti, að konan fær blóðlát, stundum þegar á hinum síðustu mánuðum meðgaungutímans og allajafna í fæðíngunni. Verður slíkt með þeim hætti, að á hinum tveim eða þrem síðustu mánuðum meðgaungutímans tekur leghálsinn að víkka út, en af því leiðir aptur, að legkakan losnar við hann á sumum stöðum, og missir þá konan allajafna blóð. En stundum tekst svo heppilega til, að konan eigi missir blóð nokkurt síðast á meðgaungutímanum, enda þótt legkakan liggi með þessum hætti, en í fæðíngunni, þá er legopið tekur til að víkka út, og losnar um legkökana, má allajafna gánga að því vísu, að konan missi mikið blóð, og eykst blóðrennslið þeim mun meir, sem hríðirnar víkka legopið út. Af þessu má auðsætt verða, að mest er blóðlátið meðan hríðirnar standa yfir, en síðar verður nokkurt hlje á því, þá er þeim hættir. En hins vegar eru hríðirnar almennast mjög svo magnlitlar, og leiðir slíkt beinlínis af því, að konan er máttfarin af blóðmissirnum.

Það eru því allajafna nokkrar líkur til, að legkakan liggi um leghálsinn, þá er konan á vanda fyrir að missa blóð síðast á meðgaungutímanum, án þess menn viti nokkra orsök til þess; stundum hættir blóðrennslið af sjálfu sjer, en kemur aptur að nokkrum dögum liðnum. Þá er og allajafna líklegt, að legkakan leggi um leghálsinn, ef yfirsetukonan verður þess vör, þá er hún ransakar konuna um leggaungin, að hann er þrútinn viðkomu

og mjúkur, og óglöggt má finna til nokkurra parta burðarins innan undir honum. Fyrst má gánga úr skugga um, að legkakan liggi niður á leghálsinum, þá er í fæðíngunni má finna til hennar innan undir legopinu, og er hún eins og njarðarvöttur viðkomu. Liggi legkakan fyrir legopinu sjálfu, er með öllu auðsætt, að eigi verður fundið eða náð til himnanna; en loki hún einúngis nokkurn part af legopinu, finnur yfirsetukonan öðrumegin til himnanna, en hinumegin til legkökunnar.

220sta gr.

Hvernig fæðíngunni lýkur. Þá er legkakan liggur með þessum hætti, hefur hún allajafna mjög skaðvæn áhrif á fæðínguna, einkum vegna þess, að konan missir blóð í sífellu, og sje eigi með ráðum betur sjeð fyrir, er optast líf konunnar og burðarins í veði. En hins vegar er þó eigi konunni eða burðinum alltjend jafnmikil hætta búin, heldur fer slíkt að nokkru leyti eptir því, hve máttfarin konan verður, og eins eptir því, að hve miklu leyti legkakan lokar legopið. Liggi legkakan að öllu leyti fyrir legopinu, og eigi verður í tækan tíma betur sjeð fyrir, mun konunni optast blæða til ólífis annaðhvort án þess burðurinn sje kominn í ljós, eða skömmu eptir fæðínguna. En standi svo á, að einúngis nokkur hluti af börmunum á legkökunni liggi öðrumegin fyrir legopinu, má opt svo takast til, ef konan eigi hefur misst mikið blóð, áður enn hún lagðist á gólf, og sitjandann eða höfuðið ber fyrst að

í fæðíngunni, og hríðirnar eru með öllu eðlilegar, að náttúran ein megi gjöra enda á fæðíngunni, og verður slíkt með þeim hætti, að hríðirnar þreyngja þeim parti burðarins, er fyrst ber að, þegar er himnurnar eru rifnaðar, niður í leghálsinn, þar er legkakan er losnuð við hann, og stöðvar þá þessi partur burðarins að nokkru eða öllu leyti blóðrennslið úr þessum hluta leghálsins. Þó tekst sjaldan svo heppilega til, og fyrir þá sök skal yfirsetukonan aldrei skjóta því á frest að láta sækja lækni.

221sta gr.

En hvað allri **meðferð** viðvíkur, þegar fæðíngin verður með þessum hætti, þá er með öllu auðsætt, að það er skylda yfirsetukonunnar að láta sækja þegar lækni, er hún verður ákynja um, að legkakan liggur fyrir legopinu, því að öðrum kosti er líf burðarins og konunnar í veði. En sökum þess að opt má vera, að annaðhvort komi yfirsetukonan of seint til konunnar, eða blóðlátið er svo mikið, að hjálpar þarf við í snöggu bragði til að bjarga lífi konunnar, en lángt er til læknis, þá hlýtur yfirsetukonan að kynna sjer til hlítar, hvernig með skal fara þá þannig er ástatt, svo hún ein megi hjálpa konunni, þegar þenna vanda ber að höndum. En þó er þetta eigi svo að skilja, að hún skuli þar fyrir skjóta á frest að láta sækja lækni, því opt ber eigi síður nauðsyn til, að hann sje til staðar, þó konan sje búin að eigi barnið.

Þegar konan fær blóðlát á hinum síðustu mán-

uðum af meðgaungutímanum, og eingin merki þess lýsa sjer annars vegar, að komið sje að fæðíngunni, skal þegar reyna til að stöðva blóðrásina, að svo miklu leyti verða má, og sjá svo um, að hún eigi síðar komi að konunni, en slíkt má verða með þeim hætti að láta konuna halda kyrru fyrir í rúminu og hafa heldur svalt í herberginu, sem hún er í, gefa henni súran og kjælandi þostadrykk (sítrónusafa, eða edik blandað með vatni), baða fæðíngarpartana jafnaðarlega með köldu vatni, og vara hana við að njóta megns matar eða áfeingra drykkja, og vera má, að læknirinn geti og gert nokkuð að með ýmsum meðölum. Með þessum hætti mun optast svo takast til, að konan eigi missi blóð svo nokkru nemi það sem eptir er af meðgaungutímanum, og er mikið unnið við slíkt bæði fyrir konuna og burðinn. Af þessum rökum skal og yfirsetukonan varast að við hafa nokkur meðöl, hvorki útvortis nje innvortis, er mega auka samdrættina í leginu, því annars er hætt við, að fæðínguna beri að í ótíma.

222ur gr.

En sje fæðíngin þegar byrjuð, annaðhvort í tækan tíma eða í ótíma, og konan missir mikið blóð sökum þess, að legopið tekur til að opnast og víkka út, þá er sá einn vegurinn til að bjarga lífi konunnar að snúa burðinum við, ef annars vegar legkakan lokar að öllu leyti legopinu, og geta þá svo stendur á einúngis orðið

nokkur tvímæli á því, *á hverjum tíma* og *með hverjum hætti* burðinum skal snúa við.

223ja gr.

Hvað því við víkur, *á hverjum tíma* burðinum verður bezt snúið við, þá er þess eigi að dyljast, að bezt fer að láta slíkt bíða þess, að legopið sje með öllu orðið víkkað út, svo hægt sje að fara með höndina upp um það án tálmunar. En opt ber við, að lífi konunnar er hætt, og fyrir þá sök verður eigi allajafna komið við að skjóta því á frest að snúa burðinum við, því hætt er við, að konan deyji stundum úr blóðlátinu áður enn legopið er með öllu víkkað út. Af því, er nú hefur sagt verið, má auðsætt verða, að fara skal eptir því, hvernig konunni líður, en síður eptir því, að hve miklu leyti legopið er víkkað út, þá er snúa skal burðinum við, en þess ber að geta að draga skal slíkt meðan eigi dregur máttinn af konunni, en sje svo að hún sje því nær að fram komin, skal þegar snúa burðinum við, enda þótt legopið sje einúngis lítið eitt orðið víkkað út.

En meðan eigi ber bráð nauðsyn til að snúa burðinum við, skal yfirsetukonan það eitt að gera að reyna til að stöðva blóðrásina, og má slíkt takast með ráðum þeim, er skýrt er frá hjer að framan, og sumpart með því að láta konuna taka kanelsdropa og meðöl, er við eiga, og opt má vera, að ráðandi sje til að troða upp í leggaungin, og takist slíkt hönduglega, er reyndar tvennt

unnið við það, því með þessum hætti stöðvast blóðrásin, og legopið víkkar meir út.

Almennast er *að troða upp í leggaungin* með þessum hætti: fyrst skal leggja næst legopinu mjúkan njarðarvött eða saman vafið línskaf, en væta það áður upp úr ediki og eins njarðarvöttinn, og skal með tveim fíngrum þoka honum hægt upp eptir leggaungunum upp að legopinu; því næst skal troða upp í öll leggaungin með línskafi eða líni allt út að hinum ytri fæðíngarpörtum og binda síðan um með línpjötlu og ljereptsstrimli, er nær upp að kviðarbeltinu um konuna að framan, og þaðan á bak aptur upp í beltið á lendunum. Konan skal halda fast saman lærunum, og við svo búið skal standa, og sjá hver áhrif slíkt hefur. En meðan blóðrásin stöðvast með þessum hætti og eigi dregur mjög máttinn af konunni, skal eingan hlut að eiga; en verði yfirsetukonan þess vör, að blóð drepur í gegnum umbúðirnar út úr leggaungùnum, eða og hins vegar máttinn dregur af konunni og hún fölnar og kvartar um sáran sviða í leggaungunum, án þess þó að vart verði við blóðrennsli, skal þegar taka allar umbúðirnar út úr leggaungunum, en vera má, að stundum megi takast að troða upp í þau að nýju, ef legopið eigi hins vegar er orðið svo víkkað út, að hægt sje að snúa burðinum við, eða konan er orðin svo máttfarin, að eigi tjáir að skjóta leingur á frest að snúa burðinum við.

Sökum þess, er nú hefur sagt verið, er allajafna

mest undir því komið að snúa burðinum við einmitt þá er tími er til þess, en hins vegar veitir mjög svo örðugt að ætlast á tímann, en þó má geta þess, að slíkt verður að mestu leyti að fara eptir útliti og öllu ásigkomulagi konunnar, og hve mikið blóð hún hefur misst, en á hinn bóginn hlýtur og slíkt að nokkru leyti að fara eptir því sem á stendur í hvert skipti, en auðsætt er, að slík nærgjætni er yfirsetukonunni of vaxin.

224da gr.

Snúa skal burðinum við þegar svo er ástatt, sem nú var sagt, að mestu eða öllu leyti með hinum sama hætti, sem skýrt er frá hjer að framan, eða með öðrum orðum, líkt og almennt er farið að því. Einúngis ber þess að geta, að opt má vera, að snúa þurfi burðinum við, þá er fæðingin verður með þessum hætti, enda þótt legopið sje lítið eitt víkkað út, en síður er hætt við, að í þessu tilfelli hljótist tjón af slíku, því legopið þolir betur teygjuna, enn í hitt skiptið. Aðferðin er þessi: gjöra skal höndina frammjóa og fara með hana með venjulegum hætti um leggaungin upp að legopinu, og skal yfirsetukonan víkka það hægt og hægt út með fingurgómunum þángað til öll höndin kemst upp um það. Síðan skal yfirsetukonan komast eptir á hverri hliðinni í legopinu legkakan er mest losnuð við það, og að svo búnu rjettir hún úr fíngrunum og þokar þeim hægt upp eptir millum þessa barmar legopsins og legkökunnur, og heldur hún með þessum hætti á

fram þángað til hún finnur með allri hendinni til himnanna fyrir ofan barminn á legkökunni. Um himnurnar má hún síðar glöggt finna og aðgreina hina einstöku parta burðarins, og skal hún síðan spreyngja þær og ná traustu haldi utan um fæturna, og toga þá svo niður í leggaungin. Hríðinar flýta mjög lítið fæðíngunni þegar hún verður með þessum hætti, og fyrir þá sök hlýtur yfirsetukonan optast þegar að ná burðinum í ljós, og er aðferðin hin sama, og þá er fæturna ber fyrst. Um leið og burðurinn fer um leggaungin, losnar optast með öllu um legkökuna, og kemur hún því þegar á eptir í ljós; en takist eigi svo til, er allajafna hægt að ná henni með tveim fíngrum í ljós, því hún loðir einúngis lauslega við legopið. Optast hættir blóðrásin þegar eptir fæðínguna, og hvort heldur sem konan fær blóðlát með þessum hætti eða af öðrum orsökum, er meðferðin öll hin sama.

225ta gr.

Liggi legkakan einúngis fyrir nokkrum hluta af legopinu á einhverja hliðina, en himnurnar með legvatninu bera að niður í það með venjulegum hætti, þá er konunni allajafna minni hætta búin, og opt má vera, að náttúran ein megi gjöra enda á fæðíngunni, þá er konan eigi hefur þegar misst mjög mikið blóð, og hún er nokkurnveginn hress, en burðurinn liggur eðlilega og hríðirnar eru magnmiklar. Vera má, að blóðrásin stöðvist þegar er himnurnar sprýnga, áður enn legopið er orðið með öllu víkkað út. En fari svo, að magnið

dragi úr hríðunum, þá er á fæðínguna líður, eða konan fær blóðlát að nýju, má þó allajafna ná burðinum í ljós með taunginni. Áður höfum vjer skýrt frá, hvernig með skal fara, þá er legkakan liggur fyrir öllu legopinu, og er þar sagt, að meðferðin er að öllu leyti komin undir því, hvernig konunni líður, og hve ákaft blóðlátið er, en hinu sama máli er og að gegna í þessu tilfelli, þá er legkakan einúngis að nokkru leyti liggur fyrir legopinu. Fyrir þá sök skal þegar snúa burðinum við þá er yfirsetukonan verður þess vör fyr á fæðíngunni, að allan mátt dregur af konunni sökum blóðláts, og einúngis með þessum hætti verður lífi konunnar bjargað, líkt og þá er legkakan liggur fyrir öllu legopinu.

II. *Hjer segir, með hverjum hætti legkakan losnar frá leginu á hinum fyrstu köflum fæðíngarinnar, en af slíku leiðir, að konan fær blóðlát.*

226ta gr.

Mjög sjaldan ber við, *að konan fái blóðlát á hinum fyrstu fjórum köflum af fæðíngunni*, eða með öðrum orðum, áður enn burðurinn er kominn í ljós, utan þá er legkakan liggur fyrir legopinu að nokkru eða öllu leyti, en orsökin til þess, að þannig fer, er algeingast sú, að um legkökuna losnar of fljótt í fæðíngunni.

227da gr.

Opt losnar um legkökuna of snemma á fæðíng-

unni, sökum þess, að konunni sinnast í snöggu bragði, eða óþol kemur að henni og hún biltir sjer harstarlega, og hart er komið við kviðinn á henni, eða hún fær uppköst og hósta, o. fl. þk. Eins má og hins vegar slíku valda: að hríðirnar eru harðar og óeðlilegar, eða himnurnar eru seigar og rifna eigi, og stundum má og vera, að því sje um að kenna, að naflastreingurinn sje of stuttur, en þó mun varla losna um legkökuna sökum þessa, fyr enn höfuðið er að mestu eða öllu leyti komið í ljós.

228da gr.

Auðsætt er, að stundum verður blóðlátið meir, en stund um minna eptir því sem á stendur. Mest er blóðlátið allajafna þegar samdrættirnir líða úr leginu um leið og hverri hríð hættir, en þar á mót stöðvast það að nokkru eða öllu leyti meðan samdrættirnir eru í leginu og hríðirnar standa yfir, en þá er legkakan liggur fyrir legopinu, eykst blóðlátið allajafna meðan hríðirnar standa yfir, og er áður skýrt frá slíku.

Almennast er konunni eigi jafnmikil hætta búin þá er hún fær blóðlát með þessum hætti, eins og af blóðláti, þá er legkakan liggur fyrir legopinu, eða ef það kemur að henni eptir fæðínguna, og er sú orsökin til þess, að sumpart fær hún varla blóðlátið þá þannig er ástatt, fyr enn fæðíngin byrjar, og heldur er eigi slíkt blóðlát jafnákaft og í hinum tilfellunum; sumpart veitir og miklu hægar að auka samdrættina í leginu í þessu tilfelli og á þessum köflum fæðíngarinnar, og má

slíkt verða með ýmsum hætti, en blóðrásin stöðvast með þessu móti, eins og áður er sagt. Takist svo til, að konan fái blóðlát þegar í byrjun fæðíngarinnar, þá eru allar líkur til, að það hætti af sjálfu sjer eptir að himnurnar eru rifnaðar. En sje blóðlátið mikið og það helzt um nokkra stund, dregur það opt magnið úr hríðunum, og konan verður að lokum mjög máttfarin.

229da gr.

Hvað hjálpinni við víkur, þegar fæðíngin verður með þessum hætti, þá er allajafna ráðlegast að láta þegar sækja lækni, eins og þá hvern annan vanda ber að höndum. En þángað til hann kemur, skal yfirsetukonan gjæta þess eins að reyna til að stöðva blóðrásina með þeim hætti, sem áður er sagt, og bezt eiga við meðöl þau, er venjulega auka samdrættina í leginu, til að mynda kanelsdropar, (gefa skal konunni inn 30—40 dropa af þeim í senn), og baða skal fæðíngarpartana hvað eptir annað með köldu vatni, og takist svo til, að blóðlátið verði mikið á hinum fyrstu köflum fæðíngarinnar, skal þegar spreyngja himnurnar, en þó viljum vjer taka yfirsetukonunni vara fyrir að gjöra slíkt, ef blóðlátið eigi er mikið, og allajafna ber þess að gjæta, að hún sje búin að komast með vissu eptir, hvort burðurinn liggur skakkt eða öfugt. Aukist blóðlátið eptir að legvatnið er runnið út, og máttinn dregur af konunni, mundi bezt fara að ná burðinum þegar í ljós, annaðhvort með taunginni, eða með þeim hætti að snúa honum við, ef

legopið annars vegar er orðið svo víkkað út, að því verði komið við. En sje svo, að legopið tálmi slíku, er eingin vænlegri kostur fyrir höndum, enn að reyna til að troða upp í leggaungin og stöðva með þeim hætti blóðlátið þángað til læknir kemur.

Allajafna er konunni meiri hætta búin, þá er hún fær fyrst blóðlátið eptir að burðurinn er kominn í ljós, en á undan eða eptir því, að fylgjan kemur í ljós. En bezt þykir við eiga að skýra frá, með hverjum hætti slíkt má verða, um leið og sagt verður frá, með hverjum hætti örðugleikar verða á því, að fylgjan komi í ljós.

III. *Hjer segir, með hverjum hætti örðugleikar verða á því, að um legkökuna losni og henni skjóti út, og hvernig konan sökum þess fær blóðlát eptir fæðínguna.*

230sta gr.

Vera má, að mart tálmi því, að fylgjan komi í ljós í tækan tíma, og má til þess telja: **1)** *að máttleysi er í leginu*, en samdrættirnir eru fyrir þá sök mjög linir; **2)** að *legið kiprast með öllu óeðlilega saman* og *taugateygjur koma í það;* **3)** að *legkakan eigi losnar frá leginu* á tækum tíma, sökum þess, að hún loðir fast við það.

231sta gr.

1) Þá er **máttleysi hleypur í legið,** er venjulegast sú orsökin til þess, að annað tveggja hefur fæðíngin orðið venju fremur lángvin og örðug, eða burðurinn

hefur komið of snögglega í ljós. Vera má og að slíku valdi, að legið hefur víkkað út um of, sökum þess, að legvatnið er of mikið, eða þá er konan á tvíbura, eða burðurinn er venju fremur fyrirferðarmikill. Máttleysi í leginu sýnir sig almennast með þeim hætti, að hríðirnar annaðhvort hætta með öllu, eða þær eru mjög svo linar eptir að burðurinn er kominn í ljós, og hins vegar kiprast legbotninn eigi saman eins og venju er til, en hann liggur lángt uppi í kviðnum.

182ur gr.

2) Stundum ber við, að **óeðlilegir samdrættir koma í legið** eptir að burðurinn er kominn í ljós, og tálmar slíkt fylgjufæðíngunni, en hinir óeðlilegu samdrættir lýsa sjer optast með þeim hætti, að þeir koma hjer og hvar í legið, og þá þeir hætta á einum stað, koma þeir þegar annarstaðar í það, en að öðru leyti er máttleysi í leginu utan á þessum stöðum. En þá er samdrættirnir eru eðlilegir, koma þeir allajafna fyrst í legbotninn, og leiðir þá þaðan jafnt niður eptir öllu leginu. Þar er hinir óeðlilegu samdrættir koma í legið, kiprast það með öllu saman, en legkakan liggur leingra uppi í leginu og kemst eigi niður eptir því, hvort heldur sem hún er losnuð við það að mestu eða öllu leyti. Með þessum hætti lokast legkakan inni í leginu, annaðhvort að hálfu eða öllu leyti, eptir því, hvort hálf legkakan, eða hún öll, liggur fyrir ofan, þar er hinir óeðlilegu samdrættir koma í legið. Áður er skýrt frá,

að legið kiprast þannig saman á ýmsum stöðum, stundum ofarlega og stundum neðarlega um legbolinn, stundum meir á annari hliðinni, enn hinni, og opt ber við, að legið kiprast saman með þessum hætti þar sem legbolurinn og leghálsinn mætast.

Með ýmsu móti getur að borið, að óeðlilegir samdrættir hlaupi í legið, svo legkakan verði með öllu lokuð inni í því, og t. a. m. veldur opt slíku, að fæðínguna ber snögglega að, eða konan kemur mjög hart niður þegar í byrjun hennar, eða óhönduglega er togað í naflastreinginn til að ná legkökunnni í ljós, eða og loðir legkakan of fast við legið; en optar veitir mjög svo örðugt að komast með vissu eptir, hvort örsökin til hinna óeðlilegu samdrátta er þessi eða hin.

Þegar legkakan lokast inni í leginu með þessum hætti, eru hinar síðari hríðir venjulega mjög þjáníngarmiklar; þá er yfirsetukonan fer höndum um kvið konunnar að utanverðu, má hún glöggt komast eptir, að legið er bæði fyrirferðarmikið og liggur lángt uppi í kviðnum, og er lögun þess opt mjög óeðlileg, og stundum er það svo sem undið út á aðra hliðina, og hjerumbil á miðju leginu má finna, að það kiprast saman, og með þessum hætti verður lögun þess áþekk stundaglasi. Optast er legið viðkvæmt þegar hinir óeðlilega samdrættir eru í því. Enn glöggvar má komast eptir slíku með því að kanna konuna um leggaungin, og skal yfirsetukonan í því skyni fara með einn fíngurinn upp með naflastreingnum upp í legið, og finnur

hún þá um leið hvar legið er kiprað saman, og er það eins og lítið op nokkurt viðkomu, en naflastreingurinn geingur upp um það upp að legkökunni, en hún kemst eigi niður um op þetta. Þess ber að geta, að sjaldan mun yfirsetukonan geta náð svo lángt upp í legið með einum fíngri, heldur mun hún til þess þurfa að fara með alla höndina inn í leggaungin.

233ja gr.

3) Enn fremur má geta þess, að opt kemur legkakan eigi í ljós sökum þess, **að hún situr með öllu föst við legið,** og má eigi losna, en sjaldan ber þó við, að öll legkakan loði við legið með þessum hætti, heldur er það einúngis nokkur partur af henni. Líkur eru fyrir því, að þannig sje ástatt, þá er legið kiprast saman í hnött og konan missir blóð nokkurt, en legkakan losnar eigi, enda þótt hinar síðari hríðir sjeu með öllu eðlilegar, og annaðhvort er með öllu ónáandi til legkökunnar, þá er konan er könnuð um leggaungin, eða einúngis má finna til nokkurs parts af barmi hennar í sjálfu legopinu, og sje togað í naflastreinginn, kippist hann þegar inn aptur, og linað er á, og hjer og hvar finnur konan til sárra hviða í leginu.

Opt má vera, að það beri til þess, að legkakan eigi má losna við legið í tækan tíma, að veikindi hafa komið í hana um meðgaungutímann, og stundum er sú orsökin til þess, að legkakan er föst við hina fremri hlið legsins, en af slíku leiðir aptur, að óeðlilegir

samdrættir koma í það, og lokast þá legkakan inni í því að nokkru eða öllu leyti.

234da gr.

Allajafna er mjög svo hætt við, að konan fái hættulegt *blóðlát* þá er fylgjan eigi kemur í ljós sökum vandkvæða þeirra, er nú var skýrt frá, en sú er orsökin til blóðlátsins, að nokkur hluti af legkökunni losnar við legið, en úr því blæðir sökum þess, að það eigi dregst saman eða kiprast um leið og hún losnar frá því; og þannig má auðsætt verða, að allajafna tekst miður til, þá er fylgjan eigi kemur í ljós í tækan tíma og lángt verður þess að bíða. En fái konan eigi blóðlát, og eingin merki þess sýna sig á ásigkomulagi konunnar, að úr leginu blæði án þess blóðið renni út um hina ytri fæðíngarparta, þá er konunni að öllum líkindum eingin hætta búin, enda þótt nokkrar stundir líði, þángað til fylgjan kemur í ljós; en verði leingri bið á slíku, er allajafna hætt við, að miður takist til, og sumpart er hætt við, að rotnun komi í fylgjuna, og úr því svo er komið, hleypur opt drep í legið, og konan tekur hættulega sængurköldu.

235ta gr.

Þegar svo er ástatt, sem nú var sagt, fer **hjálpin**, sem hægt er að veita konunni, að mestu leyti eptir því, hvort konan fær blóðlát meðan á því stendur, að fylgjan eigi kemur í ljós. Því sýni sig ljós merki þess, að konan

sje búin að fá blóðlát, hvort heldur sem blóðið rennur út um hina ytri fæðíngarparta, eða það staðnæmist í leginu, þá er eigi annars kostur, enn að ná með hendinni fylgjunni í ljós, en áður enn gripið er til þessa, skal þó fyrst reyna til að stöðva blóðlátið með ýmsum ráðum. En sýni sig eingin einkenni þess, að konan hafi blóðlát, þá gefst færi á að reyna til að ná fylgjunni í ljós með öðrum hætti, og skal við hafa til þessa ýms meðöl, er flýta því, að fylgjan losni og komi í ljós.

Ef vjer þá ímyndum oss, að sá tími sje liðinn, sem fylgjan kemur venjulega í ljós á, þá er allt fer eðlilega, en hins vegar sýna sig eingin merki þess, að konan fái blóðlát, og henni líður vel að öðru leyti, þá skal reyna til að ná fylgjunni í ljós með ráðum þeim, er hjer segir, og munu þau ein opt duga.

236ta gr.

Til þess að auka samdrættina í leginu, skal yfirsetukonan hvað eptir annað nudda kvið konunnar utan, þar er legbotninn liggur fyrir, annaðhvort með hendinni einni, en þess ber að gjæta, að hún sje eigi mjög heit, eða og skal bera kamfóruolíu eða brennivín utan á kviðinn. Binda skal kviðarbeltið fast um konuna, og eins má láta hana taka inn 20—30 dropa á hverri hálfri stundu af kanelsdropum, og skal hún taka smátt og smátt inn fleiri dropa, þá er merki þess lýsa sjer, að úr leginu blæði. Að öðru leyti skal láta konuna halda með öllu kyrru fyrir í rúminu, og banna henni að reyna á sig

með nokkrum hætti, og hins vegar skal yfirsetukonan varast að toga í naflastreinginn, því hið mesta tjón má allajafna leiða af slíku, til að mynda blóðlát og legsig; þegar þannig er með farið, mun opt svo takast til, að samdrættirnir aukist í leginu, en af slíku leiðir aptur, að um fylgjuna losnar. En verði slíkt eigi svo sem að tveim stundum liðnum, er allajafna ráðlegast að láta þegar sækja lækni, ef eigi er fjarska lángt til hans, því hann má með ýmsum ráðum auka samdrættina í leginu, eða, ef þess gerist þörf, má hann og ná fylgjunni í ljós með hendinni. Eigi er hægt að ákveða með vissu, hve leingi skal skjóta því á frest að ná fylgjunni í ljós með hendinni, þá er annars vegar eingin merki þess lýsa sjer, að konan hafi blóðlát, en hitt er þó víst, að varla er ráðandi til að skjóta því leingur á frest, enn mest 5—6 stundir eptir að burðurinn er kominn í ljós. Verði þessvegna eigi náð til læknis á þessum tíma, hlýtur yfirsetukonan að ráðast í að ná fylgjunni í ljós, og hið sama er að segja um hvern annan vanda, sem ber að höndum á þessum kafla fæðíngarinnar.

237da gr.

Sjeu samdrættirnir í leginu óeðlilegir, og nokkrar líkur eru hins vegar fyrir því, að legið sje með þeim hætti kiprað saman á einum stað, að fylgjan eigi má koma í ljós sökum þessa, þá má opt vera, að takast megi að ráða bót á slíku, ef konan annars vegar eigi hefur blóðlát, með því að hjúkra vel að henni og núa

kviðinn utan með kamfóruolíu og gefa konunni að drekka heitt seyði af kamillutegrasi. Þá er miklum svita hellir út um allan líkama konunnar með þessum hætti, verða hríðirnar opt úr því að mestu leyti eðlilegar, og samdrættirnir aukast í leginu, og fylgjan kemur þá opt hvað af hverju í ljós.

Í von um, að þannig takist til, getur yfirsetukonan skotið því nokkra stund á frest að láta sækja lækni, þá þannig er ástatt, en þegar hann kemur mun hann reyna til að auka samdrættina í leginu með ýmsum hætti, eða og gjöra enda á fæðíngunni með því að ná fylgjunni í ljós með hendinni. En sje lángt til læknis, mun heldur eigi ráðandi til að skjóta því leingur á frest í þessu tilfelli að ná fylgjunni í ljós, enn mest 5 stundir, en sjálfsagt er, að þegar skal yfirsetukonan ná henni í ljós, þá er konan hefur blóðlát.

238da gr.

En *loði legkakan svo fast við legið, að hún eigi má losna við það*, og hún eigi kemur í ljós sökum þessa, þá eru þó nokkrar líkur til, að hún losni að lokum af sjálfri sjer, ef samdrættirnir í leginu annars vegar eru með öllu eðlilegir og ákafir. Sökum þess er allajafna ráðandi til, þá þannig er ástatt, að reyna til að auka samdrættina í leginu með því að núa kvið konunnar að utanverðu, eins og vjer höfum sagt að duga mundi í því tilfelli, er skýrt er frá hjer að framan, og að minnsta kosti ber þess allajafna að gjæta að láta nokkra

stund líða án þess að eiga nokkurn hlut að, en varast að toga í naflastreinginn, því vera má, að þá losni legkakan síður. En fari svo, að hún eigi losni svo sem eptir tvær stundir, mun bezt fara að láta þegar sækja lækni, en hann einn má ákveða, hvenær ná skal legkökunni í ljós með ráðum, en þess ber þó að geta, að sjaldan mun ráðandi til að draga slíkt leingur enn tvær stundir eptir að burðurinn er kominn í ljós. En verði eigi náð til læknis sökum vegaleingdar, hlýtur yfirsetukonan ein að ná fylgjunni í ljós með höndunum.

239da gr.

Samkvæmt áður sögðu viljum vjer taka fram nokkrar *almennar reglur*, er yfirsetukonan skal fara eptir, þá er fylgjan eigi kemur í ljós með eðlilegum hætti.

a. aldrei skal yfirsetukonan, hvernig sem svo á stendur, láta fylgjuna liggja svo leingi inni í leginu án þess að ná henni í ljós, að hætt sje við, að rotnun komi í hana.

b. þá er fylgjan eigi kemur í ljós eptir tvær stundir frá því barnið er fætt, skal þegar sækja lækni, ef annars vegar eingin merki þess lýsa sjer að konan hafi blóðlát, og eigi er mjög lángt til hans.

c. þá er yfirsetukonan kemst að því, að konan hefur blóðlát og líf hennar er í veði með þessum hætti, skal hún þegar, ef eigi verður náð til læknis, sjálf ná fylgjunni lausri og út um hina ytri fæðíngarparta, og er slíkt sá hinn eini vegur til að stöðva blóðrásina og bjarga lífi konunnar.

240sta gr.

Það er því með öllu auðsætt, að mikils er áríðandi, að yfirsetukonan kunni að því *að ná fylgjunni í ljós*, þá lángt er til læknis, en þannig skal með fara: með vinstri hendinni skal toga lítið eitt í naflastreinginn, en á hægri höndina skal yfirsetukonan bera flot eða ósaltað smjör, og gjöra hana síðan frammjóa, og fara með hana upp með naflastreingnum um leggaungin og legopið upp í legið, þángað er legkakan er föst við það, en fíngrunum skal hún allajafna halda fast saman, svo himnurnar lendi eigi á milli þeirri og tefji eða villi fyrir henni. Þá er yfirsetukonan er komin upp að legkökunni, skal hún fara með fíngurna milli legkökunnar og legsins, þar er hún er losnuð við það, með þeim hætti, að handarbakið skal snúa út að leginu, en síðar skal hún hægt og hægt reyna til að losa legkökuna

26ta mynd.

frá leginu, en varast skal hún að koma við legið sjálft að því leyti hjá verður komist. Opt má vera, að styðja þurfi með vinstri hendinni utan á kvið konunnar, þar er legbotninn er fyrir og reyna til að halda honum í nokkrum skorðum meðan verið er að ná legkökunni lausri. En þá er yfirsetukonan er búin að ná legkökunni lausri, tekur hún utan um hana alla með hendinni, og nær henni hægt og hægt niður um leggaungin og út um hina ytri fæðíngarparta, en þegar skal skoða hana vandlega, og vita hvort nokkur partur hennar hefur orðið eptir í leginu, og skal þegar fara með höndina inn í það, og ná honum út með hinum sama hætti.

Verði yfirsetukonan þess vör meðan hún er að ná legkökunni lausri, að nokkur partur af henni er svo fast gróinn við legið, að eigi er hægt að ná honum lausum með áður sögðum hætti, þá viljum vjer taka henni vara fyrir að beita afli til þessa, því af slíku er konunni allajafna mikil hætta búin, heldur skal yfirsetukonan reyna til að klípa með fíngrunum legkökuna í sundur svo nærri þessum fasta parti hennar sem verða má, en láta hann sitja eptir, og mun hann þá síðar koma í ljós. En hlaupi síðar rotnun í hann skal með spröitunni komá inn í legið hafrasúpa smátt og smátt á hinum fyrstu dögum eptir fæðínguna.

Standi svo á, að legkakan sje lokuð inni í leginu með áður sögðum hætti, og hún eigi kemur í ljós sökum þessa, en hins vegar ber nauðsyn til, að henni sje náð þegar í ljós, sökum þess, að konan fær blóðlát,

27da mynd.

skal yfirsetukonan fara með höndina upp með naflastreingnum með áður sögðum hætti inn í legið, en með hinni hendinni skal hún, eins og áður er sagt, styðja utan á kvið konunnar, þar er legið liggur fyrir, en þessu samfara reynir hún til með fíngrunum með mestu varúð að víkka legið hægt og hægt út, þar sem það er kiprað saman, og heldur hún slíku fram, þángað til hún kemst með alla höndina upp að legkökunni, og skal hún úr því ná henni í ljós með áður sögðum hætti. Takist þetta kiprast legið optast þegar eðlilega saman, og blóðrásin stöðvast.

241sta gr.

Á þessum stað þykir við eiga að skýra enn frá

blóðlátinu*) þá er konan fær það á þessum kafla fæðíngarinnar, og má vera, að það komi að henni bæði á undan og eptir því, að fylgjan er komin í ljós, en eigi er það alltjend jafn hættulegt, en þó er konunni allajafna nokkur hætta búin af slíku.

Stundum rennur allt blóðið út um hina ytri fæðíngarparta, en stundum tekst eigi þannig til, annaðhvort sökum þess, að nokkur hluti af legkökunni eða himnurnar eða storkið blóð liggur fyrir legopinu, eða og sökum þess, að legopið sjálft er svo fast kiprað saman, að blóðið eigi nær að renna út um það, og safnast það þá allt fyrir inni í leginu.

242ur gr.

Auðsætt er, að hægt er að komast eptir, að konan hafi blóðlát, þá er blóðið rennur út um hina ytri fæðíngarparta, en eigi er síður áríðandi að gjæta þess vandlega að komast í tækan tíma eptir, hvort allt blóðið safnast fyrir inni í leginu, því að öðrum kosti er líf konunnar í veði sökum þess, að allan mátt dregur af henni af blóðmissirnum. Á þessum stað ber og að geta þess, að opt má svo takast til, að blóðið allt staðnæmist inni í leginu af áður greindum orsökum, enda þótt það í fyrstunni, þá er blóðlátið hófst, rinni allt

*) Enda þótt nokkuð blæði úr leginu, þá má eigi sleingja slíku saman við blóðlát það, er hjer segir, en þá segjum vjer, að konan hafi blóðlát, þegar máttinn dregur af henni sökum þess, ð blóðrennslið er svo mikið.

út um hina ytri fæðíngarparta, og fyrir þá sök getum vjer þessa, svo yfirsetukonan eigi haldi, að blóðlátinu sje með öllu hætt þegar þannig fer.

Þegar blóðið safnast allt fyrir inni í leginu og nær eigi að renna út um hina ytri fæðíngarparta, þá lýsir slíkt sjer með þeim hætti:

a) allt í einu finnur konan til einskonar hita í kviðnum, en um leið lýsa sjer öll einkenni þess á útliti og öllu ásigkomulagi hennar, að hún hafi feingið blóðlát, en þó rennur blóðið eigi út um hina ytri fæðíngarparta. Einkenni þessi eru: andlitið fölnar og varirnar verða nábleikar, máttinn dregur af henni, en óþol og hræðsla kemur yfir hana, henni verður íllt fyrir hjartanu, vindur hleypur fyrir eyrun og henni sortnar fyrir augum, hún á bágt með að draga andann, og eins er sem hún stynji og hún geispar opt, sláttur lífæðarinnar er óður en linur, og útlimirnir stirðna af kulda; síðar líður yfir hana og hún fær taugateygjur, og er hún þá úr því með öllu að fram komin.

b) þegar kviðurinn er kannaður að utanverðu, má eigi þá þannig er ástatt finna til þess, að legið kiprist saman, eins og venja er til, fyrir ofan blöðrubeinið, en það er þar á mót mjög lint viðkomu og fyrirferðarmikið, og þenst jafnt út eins og allur kviðurinn, en slíkt orsakast beinlínis af því, að blóðið safnast fyrir inni í því.

c) hafi blóðið í fyrstunni runnið út um hina ytri fæðíngarparta, en blóðrásin hættir síðar með öllu, eru og nokkrar

líkur fyrir því, að blóðið muni safnast fyrir inni í leginu, þá er öll einkenni þess lýsa sjer, að konan hafi blóðlát, og þau aukast í stað þess að mínnka; stundum má og vera, þá þannig tekst til, að yfirsetukonan finni storkið blóð fyrir legopinu, þá er hún kannar konuna um leggaungin.

243ja gr.

Sú er almennast orsökin til blóðláts á þessum kafla fæðíngarinnar, hvort heldur sem svo blóðið rennur út um hina ytri fæðíngarparta, eða það safnast fyrir inni í leginu, að máttleysi hefur komið í legið, og er það stundum meir, en stundum minna, því þegar legið kiprast saman með eðlilegum hætti, stöðvast og þegar blóðrásin úr æðum þeim, er skaddast hafa um leið og legkakan losnaði að mestu eða öllu leyti.

244da gr.

Af áður sögðu má þá ljóst verða, að hjálpin, þá þannig er ástatt, sem hægt er að veita, er að mestu eða öllu leyti í því fólgin að auka samdrættina í leginu, en með þeim hætti stöðvast blóðrásin, og má við hafa til þess ýms meðöl.

Meðöl þau, er yfirsetukonan skal við hafa til að auka samdrættina með í leginu, eru þessi:

a) *til inntöku:* kanelsdropa, og skal hún af þeim skamta konunni 40 til 50 dropa á hverri stund eða á hverjum fjórðúng stundar, eptir því sem á stendur.

b) með kaldri hendi skal yfirsetukonan nudda

kviðinn utan í hríng, þar sem legbotninn er fyrir, og um leið skal hún þrísta nokkuð fast að honum annaðhvort með hendinni, eða með því að herða á kviðarbeltinu um konuna; baða skal og hina ytri fæðíngarparta hvað eptir annað upp úr köldu vatni, og eins blöðrubeinið og allan hinn neðri hluta af kviðnum, og hins vegar skal láta renna inni í legið úr spröitunni annaðhvort kalt vatn eintómt eða blandað með ediki, og skal yfirsetukonan koma legpípunni upp í legið með þeim hætti að láta það fylgja með vísifíngrinum og laungutaung hinnar vinstri handar. Þannig skal láta vatnið renna inni í legið tvisvar eða þrisvar, eptir því sem á stendur. Til eru og þess dæmi, og hjálpað hefur að fara með kalda hönd inn í sjálft legið, og skal kreppa fíngurna í lófann, og snerta með handarbakinu allt legið innan, og aukast þá samdrættirnir í því að nokkru leyti, en eigi skal þó grípa til þessa, fyr enn í nauðirnar rekur.

En um leið og yfirsetukonan reynir til að stöðva blóðlátið með ráðum þeim, er nú voru talin, skal hún allajafna hafa það í huganum, að þá fyrst aukast samdrættirnir í leginu af meðölum þessum, þegar búið er að ná allri fylgjunni í ljós, og fyrir þá sök skal við hafa ráð þessi áður enn fylgjan er komin í ljós einúngis þá er blóðlátið eigi er mjög mikið: en missi konan mikið blóð, og máttinn tekur að draga af henni, skal allajafna fyrst ná fylgjunni í ljós, og síðar skal stöðva blóðrásina með áður sögðum hætti ef þess gjörist þörf.

Á þessum stað þykir við eiga að taka yfirsetukonunni vara fyrir að reyna til að stöðva blóðrásina, þá er konan fær blóðlát eptir að burðurinn er kominn í ljós, með því að troða upp í leggaungin, því auðsætt er, að af slíku leiðir íllt eitt, og blóðið safnast allt fyrir inni í leginu, en áður er sagt, að þá tekst allajafna miður til, enn þá er blóðið rennur út um hina ytri fæðíngarparta.

245ta gr.

Þá er glögg merki þess sýna sig, að allt blóðið safnist fyrir í leginu, ber allajafna brýn nauðsyn til að þegar sje farið með höndina inn í legið, hvort heldur sem svo fylgjan er ókomin, eða hún er komin í ljós, til þess að *hreinsa legið innan*, og ná með þessum hætti hinu storkna blóði út og fylgjunni með, ef hún er ókomin í ljós. Bezt fer að halda hendinni, þá þannig er með farið, inni í leginu, og bíða svo þess, að það kiprist saman utan um hana, og þessu samfara skal yfirsetukonan leitast við að auka samdrættina í leginu með áður sögðum hætti.

246ta gr.

Þegar blóðlátið hættir, ber nauðsyn til, að konan þegar rjetti sig, og liggi með öllu kyr í rúminu um nokkra stund, því að öðrum kosti er hætt við, að yfir hana líði eða allan mátt dragi af henni, og stundum að hún fái blóðlát að nýju. Yfirsetukonan skal vandlega gjæta þess að hleypa nýju lopti inn í herbergið, og hjúpa hendur

og fætur konunnar innan í volgum rekkjuvoðum, þvo andlitið með ediki, og halda „salmíakspíritus" upp að vitunum á henni og næra hana á kjötsúpu til að styrkja hana, og láta hana drekka lítið glas af rauðavíni. Þá er konan tekur að hressast eptir nokkrar stundir og jafn ilur er kominn um allt hörundið, skal með varúð, eptir því sem á stendur, annaðhvort bera hana í upp búið rúm, eða láta hrein rúmföt undir hana, ef hún liggur í sama rúminu.

247da gr.

Með þeim hætti, er nú hefur verið skýrt frá um stund, skal yfirsetukonan með fara, þá er konan fær blóðlát á þessum kafla fæðíngarinnar. En hitt er þó sjálfsagt, að allajafna er ráðlegast að sækja lækni, ef því verður komið við, þegar þannig er ástatt, en yfirsetukonan skal fyrst grípa til sinna ráða þegar í nauðirnar rekur, og sje svo, að náð verði til læknis, skal þegar vitja hans, enda þótt eigi sje von á honum, fyr enn yfirsetukonan er búin að stöðva blóðrásina.

D. Hjer segir, með hverjum hætti fæðíngin verður óeðlileg þá er hana ber að í ótíma.

248da gr.

Segja má, að fæðínguna beri að í ótíma, þegar það verður, fyr enn hjerumbil við lok hins tíunda

mánaðar af meðgaungutímanum*). En sökum þess, að menn hafa reynsluna fyrir sjer um það, að burðurinn eigi er orðinn svo dafnaður fyrir miðjan sjöunda mánuðinn af meðgaungutímanum, að lífið geti haldist í honum, ef hann kemur í ljós á þessum hinum fyrra kafla meðgaungutímans, svo hafa menn komið sjer saman um að aðgreina tvennskonar fæðíng, þá er hana ber að í ótíma, og fara skipti þessi eptir því, hvort kanan *missir fángs* (leysir höfn) fyrir miðjan sjöunda mánuðinn, eða hún *fæðir* á tímabilinu millum miðs sjöunda mánaður og hins tíunda mánaðar. Þá er konan missir fángs, er annaðhvort ekkert líf með burðinum, eða hann er svo líflítill, að hann deyr þegar er hann kemur í ljós, en stundum helzt þó lífið í honum nokkrar stundir eptir fæðínguna. En þá er konan fæðir á hinum síðari kafla meðgaungutímans tekst opt að halda lífinu í hinu ófullaldra barni, og það því heldur, sem fæðíngin verður nær hinum tíunda mánuðinum.

---

*) Stundum ber við, að fæðínguna ber nokkru síðar að, enn venja er til, t. a. m. tvær eða þrjár vikur eptir hina fertugustu vikuna af meðgaungutímanum. En á hinn bóginn verður mart óljóst um slíka fæðíng, því opt má vera, að fæðínguna reyndar beri að í tækan tíma, enda þótt svo líti út, sem konan hafi geingið of leingi með, og er þá sú orsök til þess, að skakkt er talið til, sem opt má verða. Að öðru leyti er með öllu auðsætt, að þesskonar fæðíng er með öllu jafneðlileg og hver önnur fæðíng, er ber að í tækan tíma.

FYRSTI KAPÍTULI.

Þegar konan missir fángs.

249da gr.

Vera má, að konan *missi fángs* á hverjum tíma sem er á meðgaungutímanum fyrir miðjan sjöunda mánuðinn, en optast verður þó slíkt á hinum þrem eða fjórum fyrstu mánuðum, og einkum á hinum þriðja mánuði meðgaungutímans, og optast leysir konan höfn um þær mundir, sem hún venjulegast hefur tíðir.

250sta gr.

Vera má, að mart komi því til leiðar, að konan missi fángs, og er konan stundum skuld í því, að þannig tekst til, stundum burðurinn, og stundum nokkrir partar af egginu.

Stundum er konan svo gjörð af höndum náttúrunnar, að henni hættir til að missa fángs hvað lítið sem út af ber, og stundum þó alls eingin sennileg orsök sje til þess. Þegar konan á með þessum hætti vanda fyrir að missa fángs, ber það optast til þess, að hún er mjög blóðrík, eða og er hins vegar legið annaðhvort mjög viðkvæmt, eða það er að mestu leyti tilfinníngarlaust, stundum er lögun þess og lega óeðlileg, eða það er gróið saman við nokkra parta í grindarholinu, eða veikindi eru í trefjavefnum í því og bólgunabbar á því að utanverðu eða innanverðu, en

allt slíkt veldur því, að konan missir opt fángs. Opt eiga og þær konur vanda fyrir að láta burðinum, sem hafa áður einu sinni eða optar fætt í blóðlátum, og optast missir konan, þá svo er um hagi hennar, fángs á hinum sama tíma um meðgaungutímann.

Enda þótt að konan ekki eigi vanda fyrir að missa fángs, má vera, að mart hins vegar megi koma slíku til leiðar, og optast veldur slíku: harstarleg hreifíng og áreynsla með ýmsum hætti, t. a. m. þá er konan dettur, eða hastarlega er komið við kvið hennar og hún lyptur eða ber þúnga birði, stekkur eða ríður um ósljettan veg; eins ákafur hósti og niðurgángur, og holdlegt samræði um of á hinum fyrstu þrem mánuðum af meðgaungutímanum; enn fremur: óstjórnlegar geðshræríngur, t. a. m. hræðsla eða reiði, áköf kölduveiki, mikið blóðlát eða magnmikil hreinsandi meðöl eða uppsölumeðöl, o. fl. þk. Eigi konan vanda fyrir að missa fángs, skal hún allajafna vera varkár um hagi sína, fyrir þá sök, að allajafna er þá hætt við, að reki hinu sama ef nokkuð út af ber.

Burðurinn og *eggið* má að því leyti valda því, að konan missi fángs t. a. m. þá er burðurinn veikist og deyr, eða legkakan losnar með öllu, eða veikindi koma í hana, eða himnurnar skaddast með einhverjum hætti og legvatnið rennur út; að lokum má og geta þess, að opt hættir konunni til að missa fángs, þá er óeðlilegt egg er að auk í leginu.

251sta gr.

Um fæðínguna þá þannig er ástatt. Fæðíngin verður með hinum sama hætti, þá er konan missir fángs, að því leyti, að hríðir gjöra enda á henni. Þá er konan missir fángs á hinum fyrstu þrem mánuðum af meðgaungutímanum, áður enn legkakan er farin að myndast, skýtur egginu almennast út í heilu lagi, og er það að nokkru leyti svipað kjötklumpi, en þá það er skorið í sundur, má sjá, að það er holt innan, og í holi þessu liggur burðurinn, og hángir hann svo sem á naflastreingnum og flýtur í legvatninu.

28da mynd.

Enda þótt hinn þriðji mánuður sje liðinn, og legkakan sje með öllu mynduð, má vera, að burðinum eingu síður skjóti út í heilu lagi; en optast fer þá svo, að himnurnar rifna, og legvatnið rennur út með venjulegum hætti, og kemur þá burðurinn síðar í ljós, á hvern veginn sem hann svo liggur, og að lokum skýtur fylgjunni út. En þó má geta þess, að nokkuð leingur stendur á því, að fylgjan komi í ljós, enn þá er fæðíngin er með öllu eðlileg, og stundum ber við, að hún situr inni í leginu nokkra daga og

stundum vikum saman, en þá missir konan smátt og smátt blóð.

252ur gr.

Þá er fæðíngin verður með þessum hætti, breytist að nokkru leyti ásigkomulag konunnar og útlit hennar, áður enn hún byrjar, og fyrir þá sök má og ráða af einkennum þessum, *að konan muni missa fángs*, áður enn slíkt verður, og lýsir slíkt sjer með þeim hætti:

a) veikindi eru í öllum líkamanum, og til skiptis hellir svita út um konuna, eða hún finnur til kuldahrolls og máttleysis í öllum útlimunum, og til þýngsla og verkja um lendarnar og í kviðnum.

b) konan missir blóð, og stundum einskonar vatn blóðblandað og er íllur daun af því, en það rennur úr leggaungunum. Optar er þó blóð þetta hreint, er konan missir, sumpart storkið, sumpart óstorkið. Á hinum fyrstu mánuðum af meðgaungutímanum mundi opt mega taka blóð þetta fyrir tíðablóðið, en þó má aðgreina það á því, að tíðablóðið kemur á venjulegum tíma, og optast er það nokkru minna, enn blóðlát það, er hjer segir. Tíðablóðið er heldur eigi storkið, og eigi verður konan mjög veik, þó hún hafi tíðir, en þær hætta þegar af sjálfu sjer.

c) konan finnur venjulega til verkja yfir um lendarnar og í kviðnum, er að miklu leyti líkjast hríðunum.

Þá er öll einkenni þessi lýsa sjer, má allajafna

búast við því, að konan muni missa fángs, en stundum má þó vera, að slíkt bregðist, enda þótt þau sýni sig, og fyrir þá sök er eigi með vissu hægt að ákveða nokkuð um slíkt, fyr enn þesskonar fæðíng er byrjuð og finna má, þá er konan er könnuð um leggaungin, að legopið er orðið víkkað út, og innan undir því má finna til eggsins, ef fæðínguna ber að á hinum fyrstu mánuðum, en missi konan fángs síðar á meðgaungutímanum, má einúngis finna til himnanna innan undir legopinu, en þær ber niður í það, eins og þá fæðíngin verður með eðlilegum hætti.

253ja gr.

Af áður sögðu má með öllu ljóst verða, að opt má takast að ráða bót á vandkvæði þessu, enda þótt öll einkenni þess lýsi sjer, að konan muni missa fángs, meðan legopið eigi er orðið með öllu víkkað út, en þó ber þess að geta, að því síður tekst að tálma slíku, sem blóðlátið er ákafar og hríðirnar harðari.

Allajafna tekst ílla til þá er konan missir fángs, sökum þess, að næstum aldreigi verður lífi burðarins bjargað, enda þótt svo takist til, að hann komi lifandi í ljós, og á hinn bóginn er konunni opt mikil hætta búin, og er einkum sú orsök til þess, að hún missir opt mikið blóð með þessum hætti, sökum þess, að fæðíngin verður opt lángvin, þá þannig er ástatt, og stundum er blóðlátið í sjálfu sjer mikið. Þá er konan missir mikið blóð með þessum hætti, má opt vera, að um síðir dragi

allan mátt af henni, og stundum deyr hún úr því. Í öðru lagi leiðir slík fæðíng til þess, að hætt er við, að konan allajafna síðar fæði í blóðlátum, þá er hún verður barnshafandi.

254da gr.

Þá er fæðíngin verður með þessum hætti, er tvennt til, annaðhvort að reyna til að tálma því, að burðurinn komi í ljós, eða hins vegar, ef þess er eigi kostur, að búa svo um hnútana, að konan bíði sem minnst tjón af fæðíngunni verða má. En til þess að koma slíku til leiðar, skal við hafa meðöl, er læknirinn einn veit með að fara, og er það fyrir þá sök allajafna skylda yfirsetukonunnar að láta sækja hann þegar er ljós merki þess sýna sig, að konan muni missa fángs. En þángað til læknirinn kemur, skal yfirsetukonan aðstoða konuna með ráðum og dáð eins og hjer segir, en hina mestu varúð skal hún þó við hafa.

Þá er ljós merki þess sýna sig, að konan muni missa fángs, og hún t. a. m. fær blóðlát, skal yfirsetukonan allajafna gjæta þess að láta konuna þegar leggjast í rúm nokkurt og hvetja hana til að halda með öllu kyrru fyrir; eins skal hún og hughreysta konuna og láta hana eigi skilja á sjer, að henni sje nokkur hætta búin, og með öllum hætti skal sjá svo um, að blóðstranmurinn um líkama konunnar eigi æsist. Í því skyni skal hafa heldur svalt í því herbergi, sem konan liggur í, og eigi skal láta hana hafa mikið ofan á sjer, og borða skal hún ljettan mat og drekka helzt súran þostadrykk.

Þá er yfirsetukonan kannar konuna, skal hún allajafna við hafa hina mestu varúð, svo hún eigi koma hastarlega við legið að innanverðu, því vera má, að af slíku aukist samdrættirnir í því, og tekst þá ílla til. Með þessum hætti tekst opt að tálma blóðlátinu, einkum ef meðöl eru við höfð þessu samfara, er við eiga, og tekst þá opt svo til, að konan eigi missir úr því fángs. En þess ber þó að geta, að allajafna skal konan fara varlega með sig, og fara eptir reglum þeim, sem áður er skýrt frá, um lángan tíma, því að öðrum kosti er mjög svo hætt við, að allt reki síðar að hinu sama.

En sje svo, að legopið víkki út með öllu, enda þótt allra bragða sje leitað til að tálma slíku, þá má hjerumbil með vissu búast við, að konan missi fángs, hvernig sem svo er með farið, og ber þá úr því einkum að gjæta þess að stöðva blóðlátið að svo miklu leyti verða má, en egginu og burðinum mun skjóta út, hvernig sem hann svo liggur í fæðíngunni, og skal yfirsetukonan eingan hlut að eiga, heldur láta náttúruna eina ráða. Sje blóðlátið eigi mikið, skal yfirsetukonan með nokkru millibili láta konuna taka inn 20—30 kanelsdropa og baða hina ytri fæðíngarparta með köldu vatni, og að öðru leyti skal hún láta konuna haga sjer, eins og sagt er hjer að framan. En aukist blóðlátið, svo konunni er auðsjáanlega hætta búin, skal yfirsetukonan eigi skjóta á frest að troða upp í leggaungin með áður sögðum hætti, en slíkt stöðvar bæði bezt blóðrennslið, og flýtir og um leið fæðíngunni. Allajafna

flýtir fyrir fæðíngunni að troða upp í leggaungin, með þeim hætti, að samdrættirnir aukast í leginu, og legopið víkkar út, en sökum þess skal eigi taka til þeirra ráða, fyr enn útsjeð er um, að konan muni missa fángs án þess við því verði gert, en þó ber þess að geta, að þegar skal troða upp í leggaungin, þá er konan missir svo mikið blóð, að henni er auðsjáanlega dauðinn búinn, ef slíku fer leingur fram.

Enda þótt fylgjan verði eptir inni í leginu nokkuð lángan tíma eptir að burðurinn er kominn í ljós, en konan missir eigi mikið blóð, þá höfum vjer reynsluna fyrir oss um það, að miklu síður er hætt við, að rotnun komi í fylgjuna, heldur enn þegar fæðínguna ber að á tækum tíma. En verði íllur daun af blóðinu, sem kemur úr leginu, skal yfirsetukonan þegar láta renna inn í það um spröituna volgt urtaseyði blandað með ediki. En verði konan veik, og hún t. a. m. fær költduflog eða ákaft blóðlát, er með öllu nauðsynlegt, að læknis sje þegar vitjað.

Áður er sagt, að allajafna hættir þeirri konu til að missa fángs þá er hún verður barnshafandi að nýju, sem einu sinni hefur fætt í blóðlátum, en læknirinn einn má gera við slíku. Þó má geta þess á þessum stað, að opt mun það eitt duga til að tálma slíku, að konan sneyði sig hjá allri áreynslu, og hún láti sjer eigi sinnast um of, einkum þá er líður að þeim kafla meðgaungutímans, þegar konur venjulega missa fángs.

ANNAR KAPTÍULI.

þá er konan fæðir fyrir tímann.

255ta gr.

Menn segja, að konan fæði fyrir tímann, þá er hún leggst á gólf á tímabilinu frá miðjum sjöunda mánuðinum til loka hins tíunda mánaðar, eða með öðrum orðum, þá er burðurinn reyndar eigi er fulltíða þegar hann fæðist, en þó svo dafnaður og á legg kominn að halda má lífinu í honum eptir fæðínguna, ef rjett er með farið.

Að mestu leyti ber hið sama til þess, að konan fæðir fyrir tímann, sem þá er hún missir fángs fyrst á meðgaungutímanum.

Allur hinn fyrir kafli fæðíngarinnar, þá er hún verður með þessum hætti, líkist að mikli leyti hverri eðlilegri fæðíng, en þó má geta þess, að opt má vera, að þessi kafli fæðíngarinnar verði nokkru lángvinnari þá er konan elur barn í fyrsta sinn, sökum þess, að leghálsinn er þykkur og tognar nokkru seinna, enn venja er til, þá er konan hefur átt barn einusinni eða optar. Optast fer svo, þegar fæðíngin verður með þessum hætti, að fylgjan losnar og kemur í ljós miklu seinna, enn venja er til þá er fæðíngin er með öllu eðlileg, og opt ber við, að hún situr leingi eptir inni í leginu sökum þess, að leghálsinn kiprast saman þegar er burðurinn er kominn í ljós.

Eins og skýrt var frá hjer að framan um fæðíng-

una, þá er konan missir fángs, skal og þá er fæðínguna ber að í ótíma, reyna til að koma því til leiðar, að fæðíngunni eigi verði fram geingt, og skal gjöra tilraunina um það þegar ljós merki þess lýsa sjer, að konan muni fæða í ótíma; en sje fæðíngin byrjuð, þá er sjálfsagt, að slíku eigi verður komið við, og skal þá fara að öllu, sem væri fæðíngin með öllu eðlileg.

Þess ber að geta, að allajafna þarf að hjúkra að hinu ófulltíða barni með mestu nærgjætni eptir fæðínguna.

256ta gr.

Einkenni þess, *að barnið sje* eigi fulltíða, lýsa sjer með þeim hætti: að barnið eigi vegur tólf merkur, og eigi er það átján þumlúngar á leingd; höfuðið er fyrirferðarmikið í samanburði við bolinn, og beinin í því eru venju fremur lin fyrir og beygjanleg, hárið er lángt en þunnt; útlimirnir eru grannir og magrir, skinnið eða hörundið er allt rauðleitt og hárgað, og hrukkur eru í andlitinu, og er það því fremur ellilegt útlits; eyrun eru lítil og mjúk viðkomu og liggja fast upp að höfuðbeinunum, neglurnar eru linar og gagnsærar, og ná eigi fram fyrir fíngurgómana; blygðunarpartarnir eru venju fremur rauðleitir, og á meybörnum má sjá hina minni barma millum hinna stóru blygðunarbarma. Röddin í barninu er veik og skrækhljóðuð, það sefur mikið og vill eigi sjúga móðurina, og sjaldan hægir það sjer til baks eða kviðar.

257da gr.

Almennar reglur hafa verið gefnar fyrir því, *hvernig hjúkra* skal ófulltíða börnum, en auk þeirra skal yfirsetukonan gjæta þess, er hjer segir:

svo skal sjá um, að barninu sje allajafna vel heitt, og má slíkt verða með því að vefja það innan í ullarvoðum, en betur fer þó, að það liggi í faðmi móðurinnar;

næra skal það í hvert skipti og það vaknar með volgri mjólk vatniblandaðri, eða hafrasúpu, og halda slíku fram, þángað til hægt er að leggja það á brjóst.

staka gjætni má og hafa á því, að skinnið nuddist hvergistaðar af barninu, því mjög er hætt við að svo fari, og má tálma slíku með því að reifa það vandlega, og baða það daglega í volgu vatni, sem blandað er með mjólk, eða og skal hræra hveiti saman við það.

Fjórði þáttur
um sængurleguna.

FYRSTI KAPÍTULI
um sængurleguna, eins og hún almennast verður, og breytíngar þær, er lýsa sjer um leið á öllu ásigkomulagi konunnar.

258da gr.

Á hinum fyrstu vikum eptir fæðínguna kalla menn konuna *sængurkonu* og segja, að hún *liggi á sæng*. Einna skiljanlegast verður að ímynda sjer sængurleguna svo, að konan komist með öllu aptur í hið sama horf á sænginni, sem hún var í áður, enn hún varð barnshafandi, en auðsætt er, að þeir partar af líkama konunnar eigi muni breytast all-lítið, sem mest hefur reynt á um meðgaungutímann og í fæðíngunni. Meðan konan liggur á sæng, er og hins vegar svo til ætlað, að nærίngin sje búin til í brjóstum konunnar handa hinu nýfædda barni. Breytíngar þær, sem verða á öllu ásigkomulagi konunnar meðan hún liggur á sæng, lýsa sjer með þeim hætti, sem þegar mun sagt verða.

259da gr.

Þegar fæðíngin er nýafstaðin, er konan allajafna nokkuð máttfarin, en hins vegar verður með öllu hvíld á þjaníng hennar, og að lokum dettur hún út af í væran svefn, og hægum svita hellir út um allan líkamann. Stundum kemur kölduhrollur að konunni þegar fæðíngin er nýafstaðin, en hann líður þegar burt aptur, og slær þá svita út um hana og hún sofnar. Meðan konan liggur á sæng, á hún þannig vanda fyrir að svitna opt á hinum fyrstu dögum, og sökum þess er mjög svo hætt við, að kuldi komi að henni, ef eigi er öll varúð við höfð.

260sta gr.

Þegar yfirsetukonan fer höndum um kvið konunnar skömmu eptir fæðínguna, má hún finna til legbotsins fyrir ofan blöðrubeinið næstum því upp undir nafla, og er hann harður viðkomu og í lögun eins og hnöttur. Smátt og smátt kiprast hann enn meir saman og verður harðari viðkomu, en konan finnur um leið til sárra verkja, og blóð kemur úr leggaungunum, sumpart storkið, sumpart óstorkið. Verkir þessir, er kalla má *eptirhríðir*, eru opt svo litlir, að konan stundum varla finnur til þeirra, þá er hún á barn í fyrsta sinn, en á konum þar á mót, sem átt hafa barn einusinni eða optar, eru þeir opt mjög ákafir, og þjáist konan með þessum hætti um nokkra daga eptir fæðínguna, og opt koma þeir að henni um leið og barnið sýgur hana. En smátt og

smátt kiprast legið úr því eðlilega saman, með þeim hætti, að legbotninn nálgast meir og meir dag frá degi blöðrubeinið, og að lokum hverfur hann með öllu niður fyrir efri röndina á beini þessu, og má þá eigi finna til hans úr því, en slíkt verður stundum á 9 eða 10 dögum, en stundum líða fullir fjórtán dagar.

261sta gr.

Hinir ytri fæðíngarpartar eru mjög svo víkkaðir út á hinum fyrstu dögum eptir fæðínguna, og allir eru þeir þrútnir og viðkvæmir, en smámsaman komast þeir í samt lag aptur meðan konan liggur á sæng, og opt hafa komið smáar rifur eða sprúngur upp í fremri barminn á holdbrúnni, en þær gróa að mestu leyti saman aptur. Leggaungin eru og mjög víkkuð út eptir fæðínguna og máttleysi er í þeim, og mjög eru þau viðkvæm, en smátt og smátt kiprast þau saman aptur, og hrukkurnar koma aptur á þau. Þegar á hinum fyrsta degi eptir fæðínguna kiprast leghálsinn saman, en máttleysi er í sjálfu legopinu, og um nokkra daga er það svo opið, að fara má með einn fíngur upp um það; barmar þess eru stórir og þykkvir og ójöfnur eru opt á þeim, og rifur eða sprúngur eru hjer og hvar inn í þá, en blóðlitaður vökvi rennur út úr leginu. Lángan tíma þarf til þess, að legopið kiprist saman með öllu, og verða barmar þess þá um leið fastir í sjer og harðir viðkomu, en að lokum kiprast það þó með öllu saman, en almennast verður brísli og sigg eptir í börmunum.

262ur gr.

Þannig breytist legið, eins og nú hefur sagt verið, meðan konan liggur á sæng, en smátt og smátt rennur úr legholinu vökvi nokkur, og er eðli hans ýmislegt, eptir því hvort konan er búin að liggja skamma eða lánga stund á sænginni. Á hinum fyrstu tveim eða þrem dögum er vökvi þessi með öllu útlits, sem væri hann dökkt blóð, og er hann þykkur; á hinum næstu fjórum eða fimm dögum verður hann þynnri og bleikur á lit, og blandaður slími, og eptir sjöunda eða áttunda dag er hann því nær eintómt slím, og minnkar síðan úr þessu dag frá degi rennslið, og síðast hættir það með öllu eptir þrjár eða mest fjórar vikur. Þó er rennsli þetta úr leginu mjög svo misjafnt bæði að vöxtum og eðli hjá sængurkonum, en optast er það meira og helzt leingur á þeim konum, sem eigi leggja börnin á brjóst.

263ja gr.

Einna merkilegastar eru breytíngarnar, sem verða á brjóstunum, meðan konan liggur á sæng. Reyndar er slíkt undir búið um allan meðgaungutímann, en fyrst lýsa sjer þó breytíngar þessar með öllu eptir fæðínguna. Þegar líður að fæðíngunni, er almennast nokkur mjólkurkynjaður vökvi kominn í brjóstin; en sjaldan ber við, að hrein mjólk komi úr brjóstunum, fyr enn á öðrum eða þriðja degi eptir fæðínguna. Mjólkin streymir þá að brjóstunum, en þau bólgna út og verða hörð viðkomu, eða stálmi kemur í þau, og stundum ber við, að konan

fær um leið köldukvilla, sem kalla má mjólkurköldu, en eptir stutta stund líður hann aptur burt, stundum eptir nokkrar stundir, og verður allajafna sá endir á, að svita hellir út um konuna. Reyndar fær konan opt einga mjólkurköldu, og eins má tálma slíku með þeim hætti að leggja barnið á brjóst þegar er tími er kominn til þess, eða áður enn stálmi er kominn í þau.

Á hinum fyrstu dögum er mjólkin í brjóstunum mjög vatniblönduð og gulleit; hún er eigi eins nærandi, og hún á að sjer, og barnið fær stundum lífsýki af henni; síðar verður hún þykkri og hvít á lit, og skal næra barnið. Mjólkin nærir barnið, og má slíkt ráða af því: að hún verður þá hvít á lit og sæt, en með öllu liktarlaus; hún má hvorki vera of þykk eða of þunn, og þegar maður lætur detta dropa af henni á nöglina, skal hann hvorki standa í stað eða renna of fljótt burt, og sje einn dropi látinn detti ofan í glas nokkurt, sem er fullt af vatni, skal hann nema staðar svo sem í miðju glasinu og fljóta þar, en hvorki skal hann fljóta ofan á vatninu, eða sökkva til botns. Þegar mjólkin er þannig á sig komin, er hún með öllu hæfileg til að næra barnið; að lokum má geta þess, að svo mikil mjólk hlýtur að koma jafnóðum í brjóstin, að þau sjeu þegar orðin full aptur eptir fáar stundir, eptir að mjólkin var með öllu úr þeim.

Mest kemur af mjólkinni í brjóstin á hinum fyrstu sjö eða átta mánuðum eptir fæðínguna; en síðar, þá er barnið þarf við kröptugrar fæðu, og það sökum þess sýgur

minna af mjólkinni úr brjóstunum, minnkar hún hvað af hverju í þeim, og sje þá barnið tekið af brjóstinu með öllu, kemur þá heldur eigi úr því mjólk í þau. Um þessar mundir er venjulegt, að konan fái aptur tíðir, en þær hætta með öllu meðan barnið liggur á brjósti. En reynslan hefur sýnt, að mjólk helzt í brjóstunum, ef barnið liggur á brjósti, jafnvel um nokkur ár.

ANNAR KAPÍTULI.

Um hjúkrun sængurkonunnar.

264da gr.

Enda þótt eigi megi skoða sængurleguna sem sjúkdóm nokkurn í raun rjettri, þá verður þó hins vegar eigi varið, að konunni er allajafna hættara við ýmsum sjúkdómum á þessum lífskafla, enn venja er til, og opt verður hún veik, hvað lítið sem út af ber. Á hinn bóginn eru og sjúkdómar þeir, er konan tekur meðan hún liggur á sæng, allir mjög svo hættulegir, og fyrir þá sök skal allajafna hafa hinar mestu gjætur á högum konunnar á þessum lífskafla, og gjæta þess vandlega að bægja öllu því frá henni, er vera má, að hafi skaðvæn áhrif á hana. Sökum þessa biðjum vjer yfirsetukonuna að setja vandlega á sig reglur þær, er hjer segir.

265ta gr.

Þegar eptir fæðínguna ber allajafna að gjæta þess, að konan megi *sofna í kyrð og værð* án þess hún sje vakin með nokkrum hætti; en meðan hún sefur skal þó allajafna hafa gjætar á högum hennar og ásigkomulagi, og t. a. m. taka eptir útliti hennar í andlitinu og litarhættinum, til þess í tækan tíma að komast eptir, ef svo fer að hún fær blóðlát. Síðan meðan konan liggur á sæng, er og með öllu nauðsynlegt, að hún jafnan njóti værðar og hvíldar, því bæði hressist hún óðum af slíku, og hins vegar er þá og víst, að henni líður vel, ef hún hefur væran svefn. Enda þótt hún sje vakandi, skal þó vera hin mesta kyrð og spekt um hana, og eigi má hún með nokkrum hætti reyna á sig, því slíkt þolir hún eigi, og vera má, að ákafar geðshræríngar hafi mjög skaðvæn áhrif á hana. Á hinum fyrstu dögum, meðan konan liggur á sæng, fer því bezt, að fáir komi til hennar, heldur skal einúngis einn af ættmönnum hennar vera hjá henni.

266ta gr.

Meðan konan liggur á sæng þarf að við hafa hinar mestu gjætur á *mat* og *drykk* hennar, því opt má vera, að slíkt hafi skaðvæn áhrif á hana, ef eigi er betur sjeð fyrir. Á hinum fyrstu fjórum eða fimm dögum skal konan borða eingaungu þann mat, sem eigi leggst þúngt í magann, t. a. m. hafrasúpu eða grjónasúpu eða mjólk blandaða með vatni og lítið af hveitibrauði; síðar

skal hún borða þann mat, er nærir nokkuð, en er þó ljettur, t. a. m. vatnsgraut og nýjan fisk; en að tíu dögum liðnum má hún borða kjötmat, og svo eptir nokkurn tíma liðinn skal hún með öllu taka til hins fyrra lifnaðarháttar. En þess ber að gjæta að láta sængurkonuna eigi borða þann mat, eða njóta þess drykkjar, er með nokkrum hætti æsir blóðið, því slíkt hefur mjög skaðvæn áhrif á hana.

267da gr.

Einka áríðandi er, að *loptið sje heilnæmt* í herberginu, og kemur slíkt að góðu bæði fyrir konuna og barnið; en þó skal allajafna hleypa nýju lopti inn í herbergið með hinni mestu varúð, sökum þess, að allur líkami konunnar er optast nokkuð sveittur, en henni er mjög hætt við, að kuldi komi að henni, og eins er og um hið nýfædda barn, að hætt er við að kuldi komi að því hvað lítill sem súgurinn er. Þess ber og að gjæta, að eigi sje of bjart í herberginu, því augun í sængurkonunni þola eigi mikla birtu, og því síður augun í barninu.

268da gr.

Á hinum fyrstu dögum eptir fæðínguna hefur konan venjulega eigi góðar hægðir, en yfirsetukonan skal því allajafna hafa gjætur á að setja henni stólpípu, en síður viljum vjer ráða til að við hafa til þess hreinsandi meðöl, fyr enn leingra er liðið frá fæðíngunni. En eigi konan bágt með að hægja sjer til kviðarins,

skal yfirsetukonan taka til silfurpípunnar, sem áður er skýrt frá, (en þó við hafa hina mestu varúð), svo sem tvisvar á dag, svo hlandblaðran þenjist eigi út um of og konan fái verki í kviðinn.

269da gr.

Enda þótt hinir ytri fæðíngarpartar eigi hafi skaddast með nokkrum hætti í fæðíngunni, skal þó eingu síður þvo þá og hreinsa tvisvar á dag með volgu vatni, einkum ef rennslið, sem áður er sagt, er mikið úr leginu, og íllur daun er af því. En sjeu hinir ytri fæðíngarpartar bólgnir og þrútnir og viðkvæmir, og skinnið af þeim, skal jafnaðarlega baða þá með volgri mjólk, og leggja línpjötlu um þá, er vætt er í volgri mjólk. Áður er skýrt frá, hvernig skal með fara, þá er sprúngur eða rifur koma upp í holdbrúna í fæðíngunni.

270sta gr.

Sjerhver sængurkona skal leggja barnið á brjóst, svo framarlega sem hún eigi hefur næmi eða uppdráttarsýki, eða geirvörturnar eru svo ílla lagaðar, að því eigi verður komið við sökum þessa. Allt bendir til, að konan skuli þannig með fara, og opt má vera, að slíkt hafi skaðvæn og lángvin áhrif á konuna, ef þess er eigi gjætt.

Leggi konan barnið á brjóst, skal láta það fyrst sjúga hana að nokkrum stundum liðnum eptir fæðínguna, þá er konan er búin að fá nokkra hvíld, en barnið tekur

að æpa, en slíkt lýsir því, að það þarf næringar við. Í fyrstunni skal láta barnið sjúga móðurina svo leingi og svo opt, sem það vill; en fyrst eptir nokkrar vikur skal reyna til að venja barnið við að gjöra slíkt á vissum tímum, og mun slíkt takast þá er því hefur farið fram um nokkra stund, og er slíkt mjög áríðandi, svo konan megi hafa með öllu hvíld á nóttunum. Gjæta skal þess vandlega, að eigi komi kuldi að brjósunum, og skal í því skyni vandlega hylja þau með heitum klæðum, og eigi um skör fram láta koma kulda að þeim meðan barnið er að sjúga. Til að hlífa geirvörtunum skal láta barnið sjúga til skiptis bæði brjóstin, og í hvert skipti skal þvo geirvörturnar með köldu vatni. En fari skinnið af geirvörtunum, er ráðandi til að baða þær með blývatni, en þvo skal það þó vandlega burt aptur með köldu vatni, áður enn barnið sýgur móðurina.

En vilji sængurkonan hvorki, nje gjeti komið því við, að leggja barnið á brjóst, skal hún varast að neyta megns matar eða mjög nærandi drykkjar þángað til mjólkin tekur að eyðast úr brjóstunum af sjálfu sjer, og smátt og smátt skal hún taka hæg hreinsandi meðöl; þess ber og að gjæta að binda brjóstin upp, og hylja þau allajafna með ullardúk. En verði konunni óhægt, sökum þess, að mikil mjólk safnast í brjóstin, er stundum með öllu nauðsynlegt að hún láti sjúga sig.

271da gr.

Ráðandi er til, að konan liggi á sænginni án

þess að fara á fætur hina fyrstu 8 eða 9 daga, og á hinum næstu dögum þar á eptir skal hún og varast að vera leingi á fótum, en því optar leggjast fyrir þegar hún finnur til þreytu; þess ber og vandlega að gjæta, að hún eigi reyni á sig með nokkrum hætti. Bregði sængurkonan út af þessu, má opt vera, að mikið tjón hljótist af slíku, t. a. m. að hún fái blóðlát eða legsig, svo legið komist stundum út um hina ytri fæðíngarparta.

Vera má, að það hafi skaðvæn áhrif á konuna að fara of snemma út, sökum þess, að hætt er við, að kuldi komi að henni, og einkum að brjóstunum og hinum innri fæðíngarpörtum. Sökum þessa skal konan, ef hún annars vegar má því við koma, láta líða þrjár eða fjórar vikur á sumrum, en fimm eða sex vikur á vetrum, áður enn hún fer út, og þó ber þess allajafna að gjæta, að veðrið sje gott, og bezt er, að hún fari út um miðdegis bil. En eigi konan við þraungvan kost að búa, verður eigi allajafna þessi varúð við höfð, en opt er og þá konan sterkbygð, svo henni eigi verður meint, þó hún eigi beinlínis fylgi reglum þeim, er nú var sagt.

272ur gr.

Að lokum viljum vjer minna yfirsetukonuna á aldregi að leiða hjá sjer eða hafa að vettugi, þegar hún verður vör við, að sængurkonan tekur veikindi nokkur, hve lítil sem þau svo sýnast í fyrstu, því reynslan hefur opt sýnt, að smákvillar, er í fyrstunni sýndust svo, á stuttum tíma geta haft líf konunnar. Sjer í lagi skal

yfirsetukonan hafa allar gjætur á kvið konunnar, því sjer hver veikindi í honum eru mjög skaðvæn meðan konan liggur á sæng. Eins er og konunni allajafna nokkur hætta búin, þá er hún fær köldu meðan hún liggur á sæng, enda þótt eingir verkir eða þjáníng sje henni samfara, en opt tekst þó svo til, að hún líður þegar frá aptur með hinum sama hætti, sem mjólkurkaldan. Sökum þess, er nú hefur sagt verið, er með öllu auðsætt, að þegar skal yfirsetukonan láta sækja lækni, er hún verður þess vör, að sængurkonan tekur sjúkdóm nokkurn, og viljum vjer minna hana á að skjóta því eigi leingi á frest annaðhvort af eptirlæti við konuna eða sökum ofrausts á sjálfri sjer, þá er kvillinn í fyrstu sýnist lítilfjörlegur, en hins vegar er allajafna hætt við, að síðar verði óhægar að gjörða fyrir lækninn, ef hann kemur of seint.

ÞRIÐJI KAPÍTULI
um að hjúkra barninu.

273ja gr.

Meðan konan liggur á sæng þarf eigi einúngis sængurkonan hjúkrunar við og aðstoðar með ýmsum hætti, heldur og hið nýfædda barn. Nú viljum vjer skýra frá hjer á eptir, með hverjum hætti yfirsetukonan skal með fara, svo slíkt megi vel takast.

274da gr.

Mjög svo er áríðandi fyrir heilsu hins nýfæddda barns, að allajafna sje alls *hreinlætis* gjætt og hleypt sje opt nýju og heilnæmu lopti inn í berbergið, sem það er í. Í því skyni skal lauga barnið einusinni á dag og þvo vandlega allan líkamann upp, og hreinsa allan neðri partinn af bolnum með volgu vatni í hvert skipti, sem þess gerist þörf. Með þessum hætti má takast að tálma því, að skinnið nuddist af líkamanum, og eins með því að skipta opt um fötin, en að öðrum kosti er mjög hætt við, að barnið verði skinnlaust, og tekst þá ílla til. En verði barnið eingu síður skinnlaust, þótt allra bragða sje leitað, mun ráðlegast að baða þann partinn af líkama burðarins með hafrasúpa eða mjólk, svo hann skinngi aptur, og má vera, að opt megi takast að ráða bót á slíku með þessum hætti.

275ta gr.

Fyrst framan af, meðan konan liggur á sæng, skal yfirsetukonan allajafna hafa hinar mestu gjætur *á naflanum á barninu.* Þángað til sá spottinn af naflastreingnum, sem hángir út úr kvið barnsins, dettur burt af sjálfum sjer, en það verður optast eptir fjóra eða fimm eða mest sjö eða átta daga eptir fæðínguna, skal daglega með áður sögum hætti hjúpa hann með hreinni lín-pjötlu, sem vætt er með olíu, og þess ber allajafna að gjæta, að eigi sje hastarlega togað í naflastreinginn. Þá naflastreingsspottinn er dottinn burt, skal hylja

naflann með þurrum líndúk, og skipta skal daglega um hann, og ytst skal binda um með naflabandinu, og skal slíku halda fram, þángað til naflinn er með öllu gróinn. En taki naflinn að bólgna og þrútna út, skal leggja við hann volgan hafragraut, þángað til læknirinn kemur; en vætli út um hann án þess hann bólgni, mun bezt vera að baða hann með blývatni.

275ta gr.

Litlu skiptir hvort barninu er vaggað, eða eigi, og bæði er hægt að komast hjá því, því eingin nauðsyn ber til þess, og á hinn bóginn hefur slíkt heldur eingin skaðvæn áhrif á barnið, ef það er eigi gjört um of. En á hinu ríður meir að gjæta þess, að barnið eigi allajafna liggi í rúminu hjá móðurinni, allra sízt á nóttunum, og því síður hjá fóstrunni, því opt hafa sjest þess dæmi, að barnið hefur kjæfst eða marist til dauða meðan konan eða fóstran svaf, eða það hefur dottið fram úr rúminu. Fyrir þá sök fer bezt, að barnið sje lagt *í vöggu*, og skal hún standa í grend við rúm móðurinnar, og allajafna skal gjæta þess, að eigi komi súgur að henni eða ofnhiti og ofbirta. Leggja skal barnið í vögguna til skiptis sína á hvora hlið, og eigi hafa meir ofan á því, enn nauðsynlegt er, svo því sje mátulega heitt.

376da gr.

Bezt nærir barnið eptir fæðínguna móðurmjólkin, og eingrar annarar næríngar þarf það við. En megi

móðurinn eigi einhverra orsaka vegna, leggja barnið á brjóst, þá er tvennt fyrir höndum, annaðhvort að fá barninu fóstru, er leggur það á brjóst, eða næra það með mat og drykk, en eigi er þess að dyljast, að betur fer að fæða barnið upp með þeim hætti, að fá því fóstru; en opt eru örðugleikar á að fá góða fóstru, og bezt fer, að læknis ráða sje leitað um slíkt, en hins vegar hlýtur þó yfirsetukonan að vita, hvað útheimtist til þess.

Fyrst og fremst skal allajafna gjæta þess, að fóstran sje að öllu leyti heilbrigð og hraust, og hreinlát og líti vel út, og eigi má hún vera innan 18 ára, og eigi yfir 30 gömul; hún skal hafa hæga og blíða geðsmuni, og ekkert má vera útásetnínga vert í siðferði hennar. Bezt er, að hún hafi átt barn um sama leyti og konan, sem hún á að fóstra barnið fyrir, og aldregi má mismunurinn á tímanum vera meiri, enn 1 eða mest 2 mánuðir. Brjóstin skulu vera eðlileg á stærð og eingar hellur eða hnútar mega finnast í þeim, skinnið á þeim skal vera hreint og hvítt, og geirvörturnar vel lagaðar og skinnið eigi þykkt á þeim, eða sprúngur í þeim; nóg skal og vera af mjólkinni í brjóstunum, og skal mjólkin vera eins og sagt er í 263ju greininni. Sjer í lagi mælir það fram með fóstrunni þá hennar barn er þriflegt og heilbrigt og hreint útlits, og þess ber að geta, að allajafna gefast fóstrur betur úr sveitunum, enn úr kaupstöðunum.

278da gr.

Mikil umhyggja og þolinmæði útheimtist til þess að fæða barnið upp með þeim hætti að gefa því mat og drykk, og mörg má sjá þess dæmi, að slíkt misheppnast, enda þótt öll varúð sje við höfð.

Þá þannig er með farið, mun *kúamjólkin* bezt næra barnið, og er hún og optast höfð til þess. Í fyrstunni skal blanda mjólkina með vatni, er suða hefur komið á, svo að einúngis einn þriðjúngur sje mjólk, en eptir fáar vikur skal blanda saman jafnt af mjólk og vatni, síðar með einúngis einum þriðjúng af vatni, og síðast skal gefa barninu mjólkina óblandaða. Bezt fer að láta nokkuð af sikri í mjólkina, því með þessum hætti verður hún bæði ljettari í maganum og meltist betur, og bragðið líkist þá og meir móðurmjólkinni. Þegar barninu er gefin mjólkin að drekka, skal sjá svo um, að hún sje allajafna hálfvolg, en þess ber allajafna að gjæta, að hreinlæti sje við haft í alla staði og að mjólkin, sem barnið drekkur, eigi verði súr.

Þegar barnið er orðið nokkurra vikna gamalt, má svo sem einu sinni á dag, og eptir nokkurn tíma liðinn tvisvar sinnum á dag byrja að gefa því annan mat með fram, og skal hann til búa með þeim hætti að sjóða saman hveitibrauð og vatn eða vatnsblandaða mjólk, og láta þar saman við sikur. Til skiptis má og gefa barninu seyði af perlugrjónum, hafragrjónum eða sagógrjónum. En þess ber að gjæta að gefa barninu aldregi þúngan eða megnan mat, fyr enn það er búið að fá tennur,

og er slíkt merki þess, að þá megi það úr því melta algeingan mat.

279da gr.

Á þessum stað er einúngis lauslega farið yfir, hvernig fara skal með nýfædd börn, en gjörr er skýrt frá slíku í bók nokkurri, er höfundurinn hefur samið um efni þetta, og er hún kölluð „Anvisning for unge Mödre til en sundhedsmæssig Forpleining af deres spæde Börn" og gefin út um sama leyti og kennslubók þessi.

Prentvillur.

---

4 [23] *blödrubeinið* f. *blöðrubeinið.* 5 [25] hid f. hið. 5 [27] köllud f. kölluð. 8 [8] *grinðarhols* f. *grindarhols.* 8 [15] halldi f. haldi. 8 [19] og [20] mjað-marspaðanna f. mjaðm-arspaðanna, 8 [20 21] lendabeinið f. spjaldið. 10 [23] Enn f. En. 11 [24] fremstu nibbanna f. nibbanna. 13 [4] naudsynlegt f. nauðsynlegt. 13 [10] grinðarholsins f. grindarholsins. 20 [21] mjá f. má. 24 [19] fædíngarparta f. fæðíngarparta. 26 [9] höfd f. höfð. 28 [28] siúkdóm f. sjúkdóm. 41 [21] naflaæðar f. naflastreingsæðar. 44 [3] hæyrir f. heyrir. 52 [23] ng f. íng. 54 [10] níúnda f. níunda. 67 [7] at f. að. 70 [3] lækninn f. læknirinn. 78 [4] valða f. valda. 90 [21] roðið f. orðið. 92 [7] leyta f. leyti. 96 þá er konan að öðru leyti er með öllu heilbrigð (í staðinn fyrir 24du línuna). 99 [3] yr f. fyr. 103 [20] tel a f. telja. 107 [26] hver um f. hverjum. 109 [1] eru f. er. 109 [14] fyllyrða f. fullyrða. 120 [22] bandhnút f. lykkjuhnút. 140 [25] grinðin f. grindin. 147 [19] hinu f. hina. 149 [23] sammt f. skammt. 154 [7] koma f. gjöra. 154 [11] lækninn f. læknirinn. 207 [23] á þverveginn, eða svo þær liggi eptir vídd grindarholsins á þykktina. 234 [11] hríðarnar f. hríðirnar.

